MIT KELL TUDNI

A SZOCIALISTA ORSZÁGOKRÓL?

KOSSUTH

Mit kell tudni a szocialista országokról?

ÍRTA: KURUCZ ISTVÁN–HETÉNYI PÁL

Második, bővített kiadás

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1985

Szerkesztő:
VINCZE ISTVÁNNÉ

A szerkesztő munkatársa:
D. LEHEL ZSUZSA

ISBN 963 09 2680 2

ISSN 0324 7813

© KURUCZ ISTVÁN-HETÉNYI PÁL, 1985

(4027)

4

Előszó

A szocialista világrendszer alapjait a nagy októberi szocialista forradalom győzelme, a Szovjetunió létrejötte és fejlődése rakta le. A fasizmus ellen és a nemzeti függetlenségért folytatott harc során, a második világháború alatt és a háború befejezése után Európa és Ázsia több országában népi demokratikus forradalom bontakozott ki. A Szovjetunió mellett újabb szocialista országok keletkeztek, kialakult a szocialista világrendszer.

A szocialista világrendszer országai három földrészen helyezkednek el: Európában, Ázsiában és Latin-Amerikában. Közöttük van a föld legnagyobb területű állama, a Szovjetunió, valamint legnagyobb népességű országa, Kína. A szocialista országok területe 35,8 millió km^2, ami a szárazföldnek (az Antarktisz nélkül) 26,4%-át teszi ki. A szocialista országokban 1,5 milliárd ember, vagyis a föld lakosságának 33,5%-a él. A 15 szocialista ország a világ ipari termelésének 40%-át adja. Európa területének nagyobb hányadát a szocialista országok foglalják el, az európai népesség mintegy fele szocialista társadalomban él.

A szocialista országok súlyát nemcsak az adatokon lehet lemérni, hanem mindenekelőtt azokon a tényezőkön, amelyek a szocialista rendszer lényegéből fakadnak. A szocialista országokban a tőkés és nagybirtokos rendszer megdöntésével megszűnt a kizsákmányolás, kialakulóban van a szocialista népi-nemzeti egység. A világrendszer országaiban a szocialista építést számos közös vonás jellemzi. A közös törvényszerűségek közé tartozik többek között a hatalom jellege: az, hogy a dolgozó tömegeket a munkásosztály és kommunista pártja vezeti; a vezető osztály és más dolgozó osztályok és rétegek szoros szövetsége; a tőkés tulajdon felszámolása, a fő termelőeszközök társadalmi tulajdonba vétele; a népgazdaság

tervszerű fejlesztése; a kulturális forradalom; a nemzeti elnyomás felszámolása, a népek egyenjogúsága; a szocializmus vívmányainak védelme; a szocialista internacionalizmus következetes érvényesítése.

A szocialista országok között ugyanakkor vannak különbségek a termelőerők fejlettségi színvonalában, a szocializmus építésének elért fokában, az osztályszerkezetben, a nemzeti hagyományokban, az adott társadalmi, gazdasági, kulturális stb. feladatok megoldása megközelítésének módjában, ütemében. Különböző az emberek gondolkodása, életformája, erkölcsi kultúrája, másképpen alakultak ki a társadalmi intézmények. Egyszóval minden szocialista országnak vannak nemzeti sajátosságai. A szocialista országok között egyenrangú és egyenjogú kapcsolat valósul meg. Ezen országok két- és többoldalú kapcsolat- és szövetségi rendszere a szocialista internacionalizmus és a nemzeti szuverenitás elvének tiszteletben tartása alapján alakult ki.

A szocialista internacionalizmus feltételrendszere megköveteli a nemzeti és a nemzetközi érdekek összehangolását. Kárt okoz a szocializmus ügyének, ha szembeállítják egymással ezeket az érdekeket, hiszen a szocializmus nemzetközi érdekei feltételezik az egyes szocialista országok nemzeti érdekeit is. Előfordulhat, hogy adott esetben, vagy történelmi szituációban a két érdek átmenetileg ellentmondásba kerülhet egymással. Ennek felismerése és marxista–leninista megközelítése elejét veheti a nemzeti önzés kialakulásának. A közös és hosszú távú célok azonosságának szem előtt tartásával föl lehet oldani az ellentmondásokat, annál is inkább, mert a valódi nemzeti érdek a szocializmus nemzetközi előrehaladásával érvényesül. A szocialista országok életében vannak és lehetnek különböző nehézségek, konfliktusok, amelyek a szocializmus építésének bonyolult feladatrendszeréből következnek. Ezek feloldása mindenekelőtt a hatalmon levő kommunista pártokon múlik: fel kell ismerniük a fejlődés során kialakult új feladatokat és marxista választ kell adniuk a megoldandó újabb és újabb tennivalókra.

A szocialista országok története azt bizonyítja, hogy a szocialista építés alapvető törvényszerűségei, valamint a nemzeti sajátosságok figyelembevételével leküzdik az időszakos nehézségeket. A szocializmus harcokban, győzelmek és válságjelenségek, nézeteltérések és megrázkódtatások közepette feltartóztathatatlanul halad előre történelmi fejlődése útján. A szocialista világrendszer különböző eredetű nehézségei ellenére szakadatlanul fejlődik és mind nagyobb a hatása a nemzetközi életre, a nemzetközi osztályharcra, a világpolitikára, a társadalmi haladás irányára.

A Magyar Népköztársaságról, szocialista hazánkról számos kiadvány, forrásmunka jelent és jelenik meg: a többi között legújabb kori történelméről, gazdasága fejlődéséről, külpolitikájáról. Az adatoknak, tényeknek olyan bősége áll az olvasók rendelkezésére, amely messze meghaladja az e sorozatra jellemző, összefogott terjedelmet. („Mit kell tudni Magyarországról?" címmel 1985-ben jelent meg e sorozat új kötete a Kossuth Könyvkiadó gondozásában.)

Mindezt szem előtt tartva, a szerzők ezúttal a többi szocialista országról, történelmükről, politikájukról, gazdaságukról tesznek közzé az eddiginél bővebb ismeretanyagot a magyar nyelven nem hozzáférhető tények, adatok közlésével.

ALBÁN SZOCIALISTA NÉPKÖZTÁRSASÁG

(Republika Popullore Szocialiste e Shqiperise)

Területe: 28 748 km²
Lakossága: 2 900 000 (1983).
Népsűrűsége: 101 fő/km².
A városi és a falusi lakosság aránya: 34:66 (becslés).
Fővárosa: Tirana: 220 000 lakos (1981).
Közigazgatási beosztása: 26 kerulet, 1 kerületi jogú város.
Hivatalos pénzneme: lek (100 qindarka).
Hivatalos nyelve: albán.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Albánia felszínét a tengerparti, helyenként mocsaras, lagúnás keskeny síkságon kívül csaknem teljes egészében hegyek borítják. Területének csupán egynegyede fekszik 200 méternél alacsonyabban. A legkiemelkedőbb pont a 2764 m magas Korab csúcs. A hegyek között fennsíkok és termékeny medencék találhatók. A parti síksághoz csatlakozik a 10–15 km szélességű dombvidék, amely az egész országot átszelő Dinári-hegység elővidéke. Az országot félkörben lezáró magas hegyek nehezítik Albánia kapcsolatát a környező országokkal. Albánia az egyetlen európai ország, amelynek nincs vasúti összeköttetése a külvilággal.

Albánia, kis területe ellenére, a kontinens egyik legváltozatosabb domborzatú országa. Két elkülöníthető részre oszlik: a tengerparti Alacsony-Albániára és az annak keleti peremén kezdődő, az ország területének nagyobbik részét képező Magas-Albániára.

Az ország folyói rövidek, de bővizűek. A leghosszabb a Drini (281 km), a Semani (252 km), a Vjosa (238 km), a Shkumbini (146 km) és a Mati (104 km). Egyetlen hajózható folyója a Buna. Tavai közül a három legnagyobb: a Shkodrai-tó (a Balkán félsziget legnagyobb tava), amelynek több mint egyharmada tartozik Albániához. Alig kisebb az Ohridi- és a Prespa-tó, amelyeken Albánia és Jugoszlávia nagyjából felefele arányban osztozik.

Albánia éghajlata a partmenti vidéken mediterrán. Itt 16 °C körüli, a hegyvidéken 12 °C az évi középhőmérséklet. A hőmérséklet nagy ingadozást mutat, az eddig mért +44 °C melegrekordtól a −26 °C hidegrekordig. Télen sok eső esik, a nyár viszont száraz és meleg. A széljárás szezonális: nyáron a tenger felőli meleg szelek, télen a belső hegyvidékről áramló hűvösebb szelek határozzák meg az időjárást.

TERMÉSZETI KINCSEK

Albánia egyike Európa ásványi kincsekben leggazdagabb országainak. Legjelentősebbek a kőszén, a lignit, a kőolaj, a króm, a réz és a nikkeltartalmú vasérc, de számottevő a bitumenkészlete is.

LAKOSSÁG

Az ország lakosainak száma 1944 – a felszabadulás – óta több mint másfélszeresére nőtt. Albánia természetes szaporulatát tekintve (23‰) Európában az első helyen áll.

A népesség 95%-a albán. A nemzeti kisebbség 2,5%-a görög, 1%-a délszláv. Ezen kívül élnek az országban ghegek, toszkok, törökök, olaszok és cigányok. Nagy számban élnek albánok az ország határain kívül is: Jugoszláviában (Koszovo, Crna Gora, Macedónia) mintegy másfél milliónyian, továbbá kisebb számban Görögországban, Olaszországban, Törökországban és az Egyesült Államokban.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai Albánia területén az albánok ősei, az illír törzsek, az i. e. IV. században királyságot hoztak létre, de az i. e. I. században a római birodalom, majd az i. sz. V. században Bizánc uralma alá kerültek.

Ettől kezdve az ország több mint 1500 éven keresztül bizánci, majd (1478 és 1912 között) török hódoltsági terület volt. A Szkander bég vezette népi ellenállás (1443–1468) időszakától eltekintve az ország hosszú évszázadokon át nem volt független. Szkander bég harcát támogatta Hunyadi János is az ún. hosszú hadjárataival.

1912. november 28-án a török uralom elleni felkelés nyomán kikiáltották az ország függetlenségét. Ez az állapot rövid ideig tartott, mert az első világháború alatt az ország északi részét az osztrák–magyar, a déli részét pedig az olasz hadsereg tartotta megszállva. A háború után az albán nép fegyveresen szállt szembe a hódítási törekvésekkel. 1920-ban a hazafiak vlorai fegyveres felkelése után az olasz csapatok elhagyták az országot. A Népszövetség elismerte a független Albániát és felvette tagjainak sorába.

A függetlenség kivívása után napirendre került a feudális tulajdonviszonyok felszámolása, a földbirtokosok hatalmának letörése és a polgári demokratikus jogok bevezetése. Az 1924-es polgári demokratikus forradalom nyomán létrejött demokratikus hatalom rövid ideig maradt fenn. Még abban az évben Ahmed Zogu külföldi segítséggel megdöntötte a kormányt. Ellenforradalmi hatalom jött létre, amely politikailag és gazdaságilag kiszolgáltatta Albániát a fasiszta Olaszországnak. 1939 áprilisában Olaszország megtámadta és megszállta az országot.

AZ ALBÁN MUNKAPÁRT ÉS AZ ALBÁN SZOCIALISTA NÉPKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

Az albán dolgozók a megszállás első pillanataitól kezdve harcoltak a hódítók ellen. A harcok folyamán a különböző ellenállási csoportokat egyesítve 1941. november 8-án megalakult Albánia Kommunista Pártja. 1942 szeptemberében a párt kezdeményezésére létrejött a Nemzeti Felszabadítási Front. 1943-ban alakult meg a Nemzeti Felszabadító Hadsereg, amely az év végére felszabadította az ország jelentős részét. 1943 őszén német csapatok vonultak be az országba, de a felszabadított területeket nem tudták elfoglalni. 1944. október 20-án a berati konferencián megválasztották az ideiglenes demokratikus kormányt. 1944. november végére a szovjet és a jugoszláv hadsereg megsemmisítette a Balkánon levő fasiszta erőket, ez megkönnyítette Albánia felszabadítását: 1944. november 29-én az ország teljesen felszabadult.

Mindenekelőtt szét kellett verni a még garázdálkodó fasiszta bandákat, majd helyreállítani a népgazdaságot. Napirendre került a földreform megvalósítása és a kizsákmányoló osztályok hatalmának megtörése. Az 1948 novemberében ülésező I. pártkongresszus célul tűzte ki a szocializmus építését. Az ipar megteremtéséhez Albánia jelentős segítséget kapott a Szovjetuniótól és a többi szocialista országtól.

Az Albán Munkapárt politikája 1956-ig megegyezett a kommunista mozgalom általános irányvonalával. Az SZKP XX. kongresszusa után az AMP vezetői szembefordultak az új irányvonallal. A hatvanas évek elejétől mindinkább közeledtek a Kínai Kommunista Párt politikájához. Megromlott, majd megszakadt Albánia korábbi magasszintű párt- és állami kapcsolata a Szovjetunióval és a többi európai szocialista országgal. Albánia 1962-től nem vesz részt sem a KGST munkájában, sem a katonai együttműködésben. 1968-ban formálisan is kilépett a Varsói Szerződésből.

Jóllehet a Szovjetunió és más szocialista országok több íz-

ben megkísérelték a kapcsolatok rendezését, ez a törekvésük sikertelen maradt.

A szakítással párhuzamosan a hatvanas évek elejétől bővültek és erősödtek az albán–kínai politikai és gazdasági kapcsolatok. A hetvenes évek elejétől Kína és Albánia között nőttek a véleménykülönbségek, főleg külpolitikai kérdésekben. 1978-ban a nézeteltérések kiéleződtek és ez a kapcsolatok megszakításához vezetett. Kína megszüntette a gazdasági és katonai célú hitelek folyósítását, visszahívta szakembereit. A Kínával való szembefordulás azonban nem vezetett kedvező változáshoz a Szovjetunióval szembeni albán politikában.

A szakítás után Albánia erőteljesebben nyitott a világ felé diplomáciai és gazdasági téren, normalizálta kapcsolatait Angliával, és államközi kapcsolatokra törekszik az NSZK-val. 1978-tól szorgalmazza a kétoldalú kereskedelmi forgalom növelését a KGST-hez tartozó országokkal – a Szovjetuniót kivéve. A hatvanas évek végétől lassú fejlődésnek indult albán–jugoszláv kapcsolatok a hetvenes évek második felére, főleg Koszovo kérdésében feszültté váltak. (Koszovo autonóm tartományban jelentős számú albán nemzetiség él.)

GAZDASÁG

Az elmaradott agrárország felszabadulása után, további fejlődése szempontjából döntő jelentőségű volt a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal kialakított együttműködése. Ebben az egyoldalú segítségnyújtás elve érvényesült. Az ötvenes és a hatvanas években a külföldi hitelek és segélyek elérték az évi költségvetés felét, a hetvenes években pedig 5–25%-át. A Kínával való szakítás óta Albánia nem fogad el külföldi segélyeket és hiteleket. A társadalmi termék 1983-ban az 1945. évinek harminchâromszorosa, a nemzeti jövedelemnek pedig huszonkilencszerese volt. A társadalmi termék évi növekedési üteme 1951–1980 között átlagosan 7,7%-ra tehető. A nemzeti jövedelem évi átlagos növeke-

dése a becslések szerint 7,4% volt ebben az időszakban. A gazdasági növekedés ütemét lényegesen befolyásolta az alacsony színvonalú munkatermelékenység (egyes években a termelékenység visszaesése). A termelékenység emelkedéséből a termelés növekményének 22,1%-a származott 1951–1955 között, 56,2%-a 1956–1960 között, 32,3%-a 1961–1965 között, és 18%-a 1966–1970 között. Azóta sem javult lényegesen a helyzet. A mostani ötéves terv a nemzeti jövedelem 35–37%-os növekedéséhez a társadalmi munkatermelékenység 12–14%-os emelkedését irányozza elő, de egyik előirányzatot sem sikerül megvalósítani. 1981–1985 között átlagosan mintegy évi 3%-kal nőtt a foglalkoztatás, de 1983-ban csak kb. 4%-kal nőtt a nemzeti jövedelem az 1982. évi 4% és az 1981. évi 6%-kal szemben, holott az ötéves terv éves átlagban 6,2–6,5%-os növekedést irányzott elő. Viszont az 1984. évi előirányzat 8,5%.

A nagyarányú iparosítás eredményeként lényegesen eltolódott a nemzeti jövedelem termelésének szerkezete – az ipar javára. 1981-ben az ipar részesedése a nemzeti jövedelemből 61,5% volt. A mezőgazdaságé nem egészen 20% lehetett. (Ugyanakkor az aktív keresők 59,6%-a dolgozott a mezőgazdaságban, 24,4%-a az iparban, és az építőiparban. A lakosság 66%-a még mindig falun él.) Igaz, ennek az volt az ára, hogy a mezőgazdaság részesedése a beruházásokból az iparénak sokáig mindössze az egyötöde, 1976-ig az egyharmada volt (azóta kb. a fele) s egyéb célra viszonylag még kevesebb beruházás jutott, ami a gazdasági egyensúly állandó zavaraival járt együtt, noha a nemzeti jövedelem felhalmozási hányada 30–35% volt (magasabb, mint a legtöbb szocialista országban).

A nagy erőfeszítésekkel létrehozott ipar szerkezete kezdetleges. Az aktív keresőknek mindössze 10%-át foglalkoztató bányászat adja a társadalmi össztermék 50%-át. Így Albániának lényegében máig sem sikerult ipari-agrár országgá válnia, noha ezt már a hatvanas évekre céljául tűzte ki. Gazdasági növekedési ütemét tekintve ugyan Európa élenjáró

országai között foglal helyet, gazdasági fejlettségi szintjét nézve azonban a földrész legfejletlenebb országa.

A Világbank becslése szerint Albániában az egy főre jutó bruttó nemzeti termék 1983-ban 930 dollár volt. A nem európai szocialista országokat nézve, valamivel alacsonyabb szinten áll Kubánál, Mongóliánál és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságnál, s fejletlenebb a Kínai Népköztársaságnál; jelentősen fejlettebb Laosznál, Kambodzsánál és Vietnamnál.

IPAR

1951–1980 között évente átlagosan 12,4%-kal nőtt a bruttó ipari termelés, lényegesen gyorsabban, mint a nemzeti jövedelem (7,4%) és a társadalmi összterméknek (7,7%). Az ipar adja a társadalmi összterméknek mintegy a kétharmadát. A mostani ötéves terv a bruttó ipari termelés évi 6–7%-os, s az ipari termelékenység csupán kb. 2,5%-os évi növekedését irányozta elő, de ezt az ütemet csak az első évben tudták tartani, 1982-ben már 4,7 – 1983-ban pedig 3%-ra lassult a termelés növekedési üteme, s a munkatermelékenység is ehhez képest alakult, hiszen az egész népgazdaságban együttvéve 200 000 új munkahelyet kell teremteni ebben az ötéves időszakban. A folyó tervidőszak utolsó két évében megpróbálják behozni az ipari termelés elmaradását, 1984-re 8,5%-os növekedést irányoztak elő.

Az iparfejlesztési koncepció döntően az ország saját nyersanyagbázisának a kiaknázására épül. Ebben van ésszerűség, de az autarkiás fejlődés veszélyével is jár.

A *nehézipar* elsődleges fejlesztése keretében elsőbbséget élvez az energiaipar, a bányaipari termelés és a fémfeldolgozás, valamint a gépipar. A gépesítés mai szintje nyilvánvalóan nem kielégítő. A bányászatban 56%-os, az építőiparban 21%-os a gépesítés.

Az ipari termelés szerkezetének javítására az előző ötéves tervidőszakban behozták a *tüzelőanyag-, energia-* (és energiahordozó) *ipar* viszonylagos elmaradását, s a szerkezetjavítást

ebben a tervidőszakban is folytatják. Kokszolható kőszénből behozatalra szorul az ország. Kőolajból 2,9 millió tonnát termelnek. A földgáztermelés elérte az 1,4 milliárd m^3-t. Albánia exportál kőolajszármazékokat és villamos energiát. (Az utóbbit Jugoszláviába és Görögországba.) Ez a szektor eddig háromszorta gyorsabban nőtt, mint az egész ipari termelés. A gyorsan fejlődő villamosenergia-termelés 80%-át vízierőművek adták 1980-ban. A mostani ötéves tervidőszakra a villamosenergia-termelés 23–28%-os növekedését irányozták elő.

Fontos kitermelőipari ágazat a *vas-* és *színesfémbányászat.* Albániának jelentős nikkeltartalmú vasérckészletei vannak. Az ország 1980-ban 1 millió tonnát meghaladó krómérctermelésével a Dél-afrikai Köztársaság, a Szovjetunió és Kuba után a világ negyedik legnagyobb krómérctermelője. A mostani ötéves terv előirányzata szerint a vas-, réz- és krómérckitermelés öt év alatt együttvéve el fogja érni a 17 millió tonnát.

A feldolgozó ipar egyik ágazata a *vas-* és *színesfémkohászat.*

A mostani ötéves terv előirányozza a régóta épülő, szovjet közreműködéssel megkezdett, kínai segítséggel folytatott, hányatott sorsú Elbasani Vaskohászati Kombinát befejezését, nyugati cégek részvételével. Termelése kielégítené az ország teljes szükségletét, sőt még exportra is jutna belőle. A bulgázi krómércfeldolgozó üzem felépülése szükségtelenné teszi, hogy érc formájában exportálják a krómot. Várhatóan nyugati segítséggel befejezik a kínai segítséggel megkezdett laçi rézkohászati üzem építését. A rézérc túlnyomó részét már feldolgozzák. Épül egy nikkelkarbonát-feldolgozó üzem, amelyhez nyugatnémet berendezéseket importálnak.

Fejlődik a *vegyipar.* Az albán mezőgazdaság teljes műtrágya-felhasználását hazai termelésből fedezik. Kiépült az ország szerény igényeit kielégítő műanyagipar. A kőolaj-feldolgozó ipar kapacitása negyedik üzemének felépítésével, már kb. 2 millió tonnát tett ki. Az ország belső szükségletének kielégítése mellett exportra is termel ez az iparág.

Az előző ötéves tervidőszakban tette meg az albán *gépipar* az első fontos lépéseket ahhoz, hogy termelő berendezéseket és gépeket gyártó iparrá váljék anélkül, hogy elhanyagolná az alkatrészgyártást. A mostani ötéves terv előirányzata szerint a nyolcvanas évtized első felében összesen 43–45%-kal növekszik a gépipari termelés.

1950-ben még a *könnyűipar* és az *élelmiszeripar* adta az összes ipari termelés csaknem 50%-át. Hányada ma a bruttó ipari termelésben hozzávetőlegesen 20% lehet, de 1980-ban is a kivitel 25%-át biztosította, s ezenkívül a lakosság számára szükséges fogyasztási cikkek 85%-át termelte meg. Egyes ágazataira vonatkozóan alig vannak adatok. A pamutszövet-termelés egy lakosra számítva 1980-ban 29 m^2, a cipőgyártás kb. 2,2 pár volt (a megfelelő magyar mutatók: 42 m^2 és 4 pár).

Az élelmiszeripar 1970-ben még az ipar teljes termelésének egyharmadát adta, de továbbfejlődése ellenére hányada rohamosan csökkent, s ma talán 10% lehet. A FAO adatai szerint az albán élelmiszeripar 1980-ban egy lakosra számítva 12 kg cukrot és 30 kg húst állított elő. (Magyarországon ugyanakkor cukorból 34 kg, húsból 124 kg volt az egy főre jutó termelés.) Mindez a lakosság igényeinek szerény kielégítését tette lehetővé. Az élelmiszeripari termelés évi növekedése azóta is csak 3–4% között mozog.

MEZŐGAZDASÁG

Ez idő szerint az ország területének 45,3%-a erdő, 20,8%-a legelő és rét, 25%-a szántó és 3,5%-a kert. A szántóterület 1980-ig több mint a kétszeresére nőtt és azóta is bővül. 1980-ban már 50%-a volt öntözhető, s 1985-re 65%-ának öntözését tervezik. 1980-ban a 423 mezőgazdasági termelőszövetkezet adta a bruttó mezőgazdasági termelés 77%-át. Az állami gazdaságok hányada 23% volt. Egyéni gazdaságok nincsenek Albániában, 1981-ben a háztáji gazdálkodást is megszüntet-

ték. A gépállomások ma is a termelőszövetkezetektől elkülönülten működnek.

A mezőgazdaság bruttó termelése 1951–1983 között évi átlagban 5%-kal nőtt, ez a népesség növekedési ütemének több mint a kétszerese. 1950-től 1983-ig 12-szeresére nőtt a bruttó mezőgazdasági termelés. A jelentős fejlődés ellenére a hozamok alacsonyak, elmaradnak az európai KGST-középátlagtól. Ez elsősorban az erősen extenzív jellegű fejlesztés következménye, de szerepet játszottak a mezőgazdasági politikában – különösen az anyagi érdekeltség lebecsülésével kapcsolatban – elkövetett hibák is. Az alacsony szintű élelmiszer-önellátást azonban sikerült biztosítani.

Nyilvánvalóan nem kielégítő a gépesítés szintje. A szántás 54%-át, a vetés 45%-át, a betakarítás 35%-át végzik gépekkel. Az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás (hatóanyagban) az 1950. évi 2,6 kg-ról 1970-ig 72,5 kg-ra nőtt. 1975-re 170–175 kg-ot irányoztak elő. Ezt az előirányzatot nem teljesítették 1980-ra sem, de célkitűzés maradt, most már 1985-re. (Az 1983. évi magyar mutató: 295 kg.)

A mostani ötéves terv a bruttó mezőgazdasági termelés évi 5,5–6%-os növekedését tűzte ki célul. Az első három évben – noha jelentős éves ingadozással – a mezőgazdaság túlszárnyalta az ötéves terv átlagos előirányzatát. 1984-re a termelés 14%-os növelését irányozták elő.

A vetésterület 34%-án kenyérgabonát, 31%-án kukoricát, 20%-án takarmánynövényeket, 5%-án gyapotot és dohányt, 5%-án zöldséget, burgonyát és cukorrépát termesztenek, a további 5%-án pedig gyümölcsöt (almát, körtét, diót, barackot, citrusféléket, fügét és olajbogyót). A mezőgazdaság bruttó termelésének kétharmadát a növénytermesztés adja és csak egyharmadát az állattenyésztés, amelyben a juh- és kecsketenyésztés dominál.

Az állattenyésztés fejlődésének üteme elmarad a növénytermesztésétől. A mostani ötéves tervidőszakban is a mezőgazdasági átlagnál alacsonyabb (25%) ennek az ágazatnak a növekedési előirányzata. Az albán állattenyésztést még mindig jelentős – bár csökkenő – mértékben a rideg állattar-

tás jellemzi. Ezért a tej-, hús-, gyapjú- és tojáshozam a legalacsonyabb Európában. Mindenesetre a mostani ötéves tervidőszakra a hústermelés 53–55%-os növekedését irányozták elő. Az ágazat színvonaláról valamennyire képet ad az állati termékek egy főre jutó termelése. A főbb mutatók a következők (1981-ben): hús 22 kg (Magyarország 150 kg); tehéntej 118 liter (Magyarország 250 liter); tyúktojás 53 db (Magyarország 407 db).

KÖZLEKEDÉS

Az albán népgazdaság dinamikus fejlődésének egyik fékje az alacsony színvonalú infrastruktúra. Mindamellett jelentős eredmény, hogy a vasúthálózat hossza az 1936. évi 12 km-ről több mint 300 km-re nőtt, s 1979-ben megkezdték az Albániát Jugoszláviával s egyúttal a külvilággal összekötő – albán területen csaknem 100 km hosszú – Shkodra–Titograd vasútvonal építését, amelynek 1984-ben kell befejeződnie. Ma ezer km^2-re 14 km (Magyarországon 85 km) vasútvonal jut.

A gépkocsival járható utak hossza 1960-ban 2700 km, 1981-ben 4830 km (ezer km^2-re 168 km, Magyarországon ugyanekkor 319 km) volt. A teherszállítás nagy részét a fejletlen vasúti hálózat helyett eleinte teherautók bonyolították le. A külkereskedelmi szállításokban döntő szerepe van a tengerhajózásnak.

1983-ban már a vasút bonyolította le a teher- és utasforgalomnak kb. 47%-át, s a közúti forgalom hányada 90%-ról 50%-ra csökkent. A légi közlekedés jelentéktelen, noha Albániának van egy kis, de viszonylag korszerű repülőtere Tirana mellett, Rinosban. Az albán kereskedelmi flotta űrtere nem jelentős, néhány tízezer BRT nagyságrendű.

A mostani ötéves terv is előtérbe helyezi a vasúti szállítást.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Az albán nép életszínvonala sokat javult, de még mindig elmarad a többi európai országétól. Színvonalát gyakorlatilag az ipari közfogyasztási cikkek és az élelmiszerek egy főre jutó termelése jellemzi.

A munkások és alkalmazottak havi átlagkeresete 600 lek (egy lek 2,89 forintot ér). A szakképzetlen és betanított munkások 400–500, a szakmunkások és kezdő mérnökök 580–660, a vezető mérnökök és orvosok, az osztály- és vállalatvezetők 900–1250 leket keresnek. A mezőgazdaságban az egy főre jutó havi átlagos jövedelem 450 lek körül mozog. Egy kerékpár ára 1200 lek, egy pár cipőé 129 lek, egy kg húsé 12–14 lek. A lakások szerények, a lakbérek alacsonyak.

A bérpolitikát a bérek nivellálása jellemzi. Az 1981–1985. évi ötéves terv az egy lakosra jutó reáljövedelem 8–10%-os növekedésével számol.

Albániában egy ötéves tervidőszak alatt kb. 60 000 lakás épül fel. Ennek megfelelően 1980-ban 1000 lakosra számítva mintegy 4,3 (Magyarországon 8,3) lakás épült. A mostani ötéves terv előirányzata szerint mintegy 50 000 állami lakás épül a dolgozók önkéntes hozzájárulásával, a szövetkezetek pedig saját erőből mintegy 30 000 lakást építenek. A lakásépítési tervteljesítés akadozik. 1982-ben 9000 lakás épült, az ötéves tervben előirányzott évi 16 000 helyett.

KÜLKERESKEDELEM

Becslések szerint a külkereskedelemben az albán nemzeti jövedelemnek kevesebb mint 20%-a realizálódik.

Az előző évtized végéig folyamatos volt a külkereskedelmi mérleghiány. Ez 1950-ben a teljes forgalom értékének 41%-át, 1960-ban 25%-át, 1972-ben 18%-át tette ki. E hiányt főként szovjet, majd kínai hitelekből és segélyekből pótolták. A hatodik ötéves tervidőszakban, a Kínához fűződő kapcsolatok megszakítása után sikerült először a kivitelt teljes mér-

tékben fedezni a behozatallal. Ehhez azonban nemcsak az exportot kellett növelni, hanem az importot is csokkenteni.

1980–1985 között az ötéves terv előirányzata szerint az exportnak 58–60, az importnak 56–58%-kal kellene növekedni. Ez biztosítaná az aktív külkereskedelmi mérleget. Az export 1983-ban mindössze 6,5%-kal nőtt; 1984-re 21%-os növekedését irányozták elő.

Annak ellenére, hogy Albánia és az európai szocialista országok politikai kapcsolatai jelentősen megromlottak, a kisebb KGST-országok és Jugoszlávia szerepe az albán külkereskedelemben nem csökkent, sőt újabban növekszik is, Jugoszlávia Albánia vezető kereskedelmi partnere lett. A – főleg európai – tőkés országok hányada is fokozatosan növekszik.

A mostani ötéves terv a külkereskedelem szerkezetének további javításával is számol. A hivatalos adatok szerint már 1970-ben a kivitelnek csaknem 60%-át a kész- és félkész termékek tették ki, s 1985-re ennek a hányadnak 85%-ra kell növekednie.

Az albán export legfontosabb cikkei: a króm, bitumen, kőolaj, vasérc, villamos energia, továbbá rézhuzalok, nyersbőrök, dohány, cigaretta, bor, konzervek, gyümölcsök, zöldségfélék, népművészeti cikkek. Az importban a gépek és berendezések (hányaduk 50%), vegyipari termékek stb. szerepelnek vezető helyen.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Az 1946. március 14-én elfogadott alkotmány szerint a legfelsőbb államhatalmat a négyévenként megválasztott, 250 tagú egykamarás Népi Gyűlés gyakorolja. A Népi Gyűlés választja meg a kormányt. Az egyes ülésszakok között az államhatalmat a Népi Gyűlés elnöksége gyakorolja. Tagjai: elnök, 3 alelnök, titkár és 10 tag. A kormány a Népi Gyűlésnek felelős.

Helyi szervei a három évre választott népi tanácsok.
A Népi Gyűlés Elnökségének elnöke: Ramiz Alia.
A minisztertanács elnöke: Adil Carcani.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Albán Munkapárt (Partia e Punës e Shqipërisë)
Megalakulásának időpontja: 1941. november 8.
Taglétszáma: 122 600 (1981).
A KB első titkára: Ramiz Alia
(Elődje, Enver Hodzsa 1985. április 11-én elhunyt).
Legutóbbi, VIII. kongresszusa: 1981. november 1–7.
Lapja: Zeri i Popullit (A nép hangja).

Albán Demokratikus Front
Megalakulásának időpontja: 1942. (Nemzeti Felszabadítási Front néven szerveződött. Az ország felszabadulása után kapta mai nevét.) Szervezi és lebonyolítja a politikai választásokat. Gyakorlatilag valamennyi nagykorú állampolgár tagja az ADF-nek.

Albán Szakszervezetek Központi Tanácsa
1945-ben alakult, a munkások és alkalmazottak 90%-át tömöríti.
Taglétszáma: 610 000.

Albán Munkásifjúsági Szövetség
1949-ben jött létre az Albán Kommunista Ifjúsági Szövetség és a Népi Ifjúsági Szövetség egyesülése révén.
Taglétszáma: 140 000.

Albán Nőszövetség
1943-ban alakult.
Taglétszáma: 40 000.

BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG

(Narodna Republika Bigarija)

Területe: 110 928 km².
Lakossága: 8 935 000 (1983).
Népsűrűsége: 81 fő/km² (1983).
A városi és a falusi lakosság aránya: 63:37 (1981).
Fővárosa: Szófia. 1 082 000 lakos (1982).
Közigazgatási beosztása: 27 kerület, 1 kerületi jogú város.
Hivatalos pénzneme: leva (100 sztotinka).
Hivatalos nyelve: bolgár.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Bulgária felszíne változatos: hegyek, dombok, sík területek váltják egymást. Az ország gerince a kelet–nyugati irányú Balkán hegység. Ettől északra enyhe lejtő (a Bolgár-tábla) ereszkedik alá a Duna völgyére. Az ország déli felét a Rila, a Pirin, a Rodope és az Istranca-hegységek borítják. A Rila hegységben található az ország legmagasabb pontja, a 2925 m-es Muszála.

Az ország négy természetföldrajzi egységre oszlik. Észak-Bulgária a Duna és a Stara Planina közötti széles sáv; Közép-Bulgária az ettől délre eső Középhegység (Szredna Gora); Dél-Bulgária (itt emelkedik a Rila hegység). A negyedik tájegység a tengermellék, a román határnál fekvő Dobrudzsától a török határig.

Legnagyobb folyója a Duna, amely Romániától elválasztja. Az országban eredő legnagyobb folyó a Marica (322 km). A bulgáriai folyóknak több mint a fele a Dunán át vagy közvetlenül jut a Fekete-tengerbe, a többi az Égei-tengerbe ömlik.

Bulgária éghajlata változatos. Ennek oka felszínének erőteljes tagolódása. Észak-Bulgária mérsékelten kontinentális, a Balkán hegységtől délre érződik az Égei- és a Fekete-tenger közelsége. A hőmérsékleti átlag nyáron a déli részeken 24-26 °C, a hegyvidéken 5-15 °C. Az éghajlat egészében kedvez a mezőgazdaságnak, a csapadékviszonyok azonban nem túlságosan előnyösek. A Fekete-tenger mellékét többek között éghajlati adottságai teszik önálló tájegységgé. A tél itt enyhébb, a nyár pedig kevésbé forró, mint az ország más vidékein. Az ősz hosszú és kellemes, sokáig tart az üdülőszezon.

TERMÉSZETI KINCSEK

Bulgária sokféle, de nem nagy mennyiségű természeti kincscsel rendelkezik. Található koszén, kőolaj, vasérc, ólom, cink, réz. Bányászható kősó, mészkő, dolomit, kaolin. Az ókortól nagy hírűek a bulgáriai hő- és gyógyforrások. Napjainkban mintegy 950 ásványvizes hőforrást ismernek az országban.

LAKOSSÁG

Az ország lakosságának 85%-a bolgár. Egy tömbben, az ún. Pirini-Macedoniában élnek a macedónok. Az ország legjelentősebb nemzetisége a török (a népesség 10%-a). A városok és a falvak peremterületein sok cigány él (3%). Románok laknak a Duna menti Vidin környékén, a Fekete-tenger kikötővárosaiban kis számban görögök. Szófiában és Plovdivban örmények is találhatók.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Az ókorban a mai Bulgária területét trák törzsek lakták, melyeket az i. e. II. és I. században a behatoló rómaiak leigázták. I. sz. 395 után szláv törzsek vándoroltak be, e törzsek a Bal-

kán meghatározó etnikumává váltak. A VII. század utolsó harmadában az ún. protobolgárok török nyelvű nomád népe hatolt be észak felől a Duna-síkságra. Ezeket a szláv lakosság asszimilálta. A „bolgár" törzsi név idővel a délszláv népességet jelölte.

I. sz. 680 körül a bolgárok Bizánc elleni harcukban létrehozták az első bolgár-szláv államot. A birodalom legnagyobb kiterjedését a IX. század végén, a X. század elején érte el. Ez időben alkotta meg Cirill és Metód a szláv (cirill) ábécét. A X–XI. században Bizánc teljesen meghódította a keleti és a nyugati bolgár birodalmat. A hódítók Bulgáriát külön tartományként Bizánchoz csatolták. 1185 és 1396 között sorozatos felkelések után felszabadul Bulgária és létrejön a második bolgár birodalom.

A XIV. század derekán megkezdődnek a török támadások a bolgár állam ellen. A XIV. század végén Bulgária, amely addigra három fejedelemségre esett szét, behódolt az oszmán hatalom előtt.

1396-tól 1878-ig tart a török uralom. 1875-ben felkelés tör ki, majd egy újabb 1876-ban, Hriszto Botev vezetésével. 1878-ban az orosz–török háború nyomán Bulgária északi része orosz segítséggel felszabadul. 1885-ben a felszabadított országrész a déli területtel is kiegészül. Bulgária 1908-ban független királyság lett.

A BOLGÁR KOMMUNISTA PÁRT ÉS A BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

1891-ben marxista párt alakult: a Bolgár Szociáldemokrata Párt, amely 1894-ben egyesülve a Bolgár Szociáldemokrata Szövetséggel, Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt néven alakult újjá. A párt alapítója, Dimitar Blagoev vezette forradalmi baloldal hívei (tesznyákok) harcoltak a párton belüli reformista irányzat (sirokik) ellen.

1919-ben megalakult a Bolgár Kommunista Párt. A taglétszám ekkor 35 000. A párt rövid idő alatt nagy tömegbefolyásra tett szert. 1923 júniusában fasiszta katonai puccs zajlott le. A párt fegyveres népfelkelést szervezett a monarchofasiszta diktatúra ellen. A kormány leverte a felkelést, s a párt illegalitásba kényszerült.

1927-ben a párt létrehozta legális szervezetét, a Bolgár Munkáspártot. A párt igyekezett megakadályozni a harmincas évek végén, hogy Bulgáriát háborúba sodorják a fasiszta hatalmak oldalán. Amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót és német csapatokat állomásoztattak az országban, a párt hozzákezdett a fegyveres felkelés előkészítéséhez. 1941-ben partizáncsapatok szerveződtek. 1943-ban létrejött a Hazafias Front. Majd megalakult a Népi Felszabadító Hadsereg vezérkara. 1944. szeptember 8-án bolgár földre lépett a felszabadító Szovjet Hadsereg. Ez meggyorsította a monarchofasiszta rendszer felszámolását. Szeptember 9-én győzött a párt által szervezett és vezetett fegyveres felkelés, a hatalom a Hazafias Front kezébe került. Ezzel Bulgáriában létrejött a széles osztályszövetségre támaszkodó munkáshatalom.

1946. szeptember 8-án népszavazást tartottak, ezt követően kikiáltották a Bolgár Népköztársaságot. Az 1946 októberében megtartott választáson a Hazafias Front elnyerte a szavazatok 72%-át. A kormány elnöke Georgi Dimitrov lett, a bolgár és a nemzetközi munkásmozgalom kimagasló alakja.

1948 augusztusában egyesült a két munkáspárt. Ugyanez év decemberében az V. pártkongresszus elfogadta a szocializmus építésének programját; az első ötéves tervet, valamint az ország 15-20 évre szóló iparosítási tervét, a mezőgazdaság fokozatos szocialista átszervezését, a kulturális forradalom feladatait, a nép életszínvonalának emelését, a munkáshatalom megszilárdítását. A párt fontos feladatnak jelölte meg a szoros baráti kapcsolatok megteremtését a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal.

1950-től kezdve Bulgáriában is ellentmondásos volt a fejlődés. Vlko Cservenkov a párt főtitkára, egyben az ország miniszterelnöke túlzottan sok hatalmat összpontosított kezé-

ben. Személyi kultusz alakult ki, megsértették a kollektív vezetés elvét és a szocialista törvényességet. A gazdaságpolitikában elkövetett hibák miatt ebben az időben stagnált a lakosság-életszínvonala.

A párt és az állami vezetés az 1956-ot követő években intézkedéseket tett az elkövetett hibák kijavítására. Növelték a mezőgazdasági beruházásokat, nagyobb anyagi támogatást adtak a termelőszövetkezeteknek, növelték a parasztság anyagi érdekeltségét, előtérbe állították a nehézipar egyes, korábban elhanyagolt ágazatait, növelték a tömegfogyasztási iparágak termelését, a lakosság anyagi helyzetének javítására növelték a béreket. Az intézkedések nyomán az ország gyorsabb fejlődésnek indult. 1958-ra befejezték a mezőgazdaság szocialista átalakítását, lerakták a szocializmus alapjait Bulgáriában.

A fejlődés új szakaszának fő feladatát a VII., a VIII. és a IX. kongresszusok jelölték ki. A terv célul tűzte ki a szocializmus magasabb színvonalú építését és az ország fokozottabb bekapcsolását a nemzetközi munkamegosztásba. A párt X. kongresszusa 1971-ben elfogadta a párt új programját. A program kimondta, hogy az 1990-es évekig folytatni kell a gyorsított ütemű gazdasági-társadalmi fejlesztés politikáját, hogy Bulgáriát fejlett szocialista ipari országgá alakítsák át. A népgazdaság gyorsított ütemű fejlesztése érdekében a nemzeti jövedelemből továbbra is viszonylag nagy részt fordítottak felhalmozásra.

A bolgár gazdaság gyorsabb ütemű növekedése a nyolcvanas évek elején tovább folytatódott nemcsak az iparban, hanem a mezőgazdaságban és az életszínvonal területén is. Ezt elősegítette, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján további radikális változásokat vezettek be a gazdaság irányítási rendszerében. A mezőgazdaságban 1979-ben végrehajtott átalakítások után 1980-ban az ipar és az egész termelés irányítását megváltoztatták. 1981-ben a nem termelő szférában is bevezették az új elveket, 1982-ben pedig egységesen továbbfejlesztették a már három éve bevezetett új megoldásokat. Az irányítási rendszer lényege a komplex közgazdasági szemlélet. Nem szúkül le a gazdasági ösztönzésre, hanem fel-

öleli a tervezést, a termelést, az elosztást és az irányítást is. A központi terv csak a legfőbb naturális, pénzügyi és termelési mutatókat, a népgazdasági mérleget, a bruttó nyereséget, az exportból származó valutabevételt, a stratégiai jelentőségű tudományos és műszaki feladatokat szabályozza. Ezekkel jelöli ki a gazdaságfejlesztés fő irányait. A többi gazdasági mutatót a gazdasági szervezetek maguk dolgozzák ki.

Bulgária külpolitikáját társadalmi rendszere és internacionalista politikája szabja meg. Aktív tagja a Varsói Szerződésnek és a KGST-nek. Szoros a testvéri, baráti együttműködés a Szovjetunióval. Intenzív a kapcsolata Romániával. Jugoszláviához is szoros szálak fűzik valamennyi fontos területen. A két ország viszonyát azonban befolyásolja a macedón kérdésben vallott eltérő álláspontjuk.

Bulgáriának kiterjedtek a kapcsolatai az arab országokkal, a közép-afrikai, a latin-amerikai és a dél-ázsiai népekkel. A hetvenes-nyolcvanas években Bulgária bővítette kapcsolatát a fejlett tőkés országokkal, köztük főként Franciaországgal, Ausztriával és Olaszországgal. Hagyományos bolgár politika a Balkán-országok együttműködésének, aktív kapcsolatainak szorgalmazása. Bulgária 1981-ben javasolta: a balkáni országok kössenek kétoldalú megállapodásokat a jószomszédi viszony alapelveiről, valamint a területi igényekről való lemondásról és fokozzák együttműködésüket. Javasolta, hogy a Balkán félszigetet nyilvánítsák atomfegyvermentes övezetté.

GAZDASÁG

Bulgária a felszabadulás előtt elmaradott agrárország volt (1939-ben az ipar csak 15%-kal, a mezőgazdaság 65%-kal járult hozzá a nemzeti jövedelem megtermeléséhez). Iparosításában különleges szerepet vállalt a Szovjetunió; segítséget nyújtott és közreműködött a döntő jelentőségű iparvállalatok és népgazdasági létesítmények felépítésében. Ezek a vállalatok adják ma az ipari termelés 80%-át.

Az ország gazdasági növekedése a leggyorsabbak egyike volt a világon. Számottevően meghaladta az európai KGST-országokét is, Románia kivételével, amelynek növekedési ütemét megközelítette.

1952–1983 között a megtermelt nemzeti jövedelem 9,4-szeresére, egy főre számítva a 7,6-szorosára, a társadalmi összterméke a 11-szeresére nőtt. Ennek eléréséhez a nemzeti jövedelem felhalmozási hányadát (Románia kivételével a többi európai KGST-országét meghaladó) 25-30%-os szinten tartották.

A népgazdasági beruházások volumene 1950–1983 között a 22-szeresére nőtt. A beruházások és az anyagi termelés ágazatainak állóalapjai a nemzeti jövedelemnél gyorsabban bővültek. A munka társadalmi termelékenysége 2,5-szeresére emelkedett.

Az anyagi ráfordítások növekedése 1970-ig csökkenő ütemben ugyan, de megelőzte a nemzeti jövedelem növekedését. 1971–1975 között ez a tendencia megállt, 1976–1980 között némi javulás következett be. A nemzeti jövedelem alapigényességének növekedése 1971–1975 között szintén lassulni kezdett, 1976–1980 között azonban újra meggyorsult.

Az aktív keresők ágazati megoszlása, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok): nem termelő szféra 17,2% (9,2, az európai KGST-tagállamok közül csak Romániában kevesebb); anyagi termelés 82,8 (90,8)%, ezen belül az ipar 36,6 (21,9)%; építőipar 8,2 (5,2)%; közlekedés és hírközlés 6,8 (4,1)%; kereskedelem 8,2 (4,0)%. A munkások és alkalmazottak között a nők hányada 49,2% volt 1983-ban. A megtermelt nemzeti jövedelem ágazati szerkezete (1982): ipar 55,1 (47,3)%, építőipar 9,7 (7,0)%; mező- és erdőgazdaság 20,2 (32,3)%; közlekedés és hírközlés 7,9 (4,2)%; kereskedelem 6,6 (9,0)%.

Bulgáriában úgy látják, hogy a jövőben a hatékonyság növekedéséhez nem annyira az ágazati, mint inkább a termék- és termelési struktúra változásai járulhatnak hozzá. A mostani ötéves terv a nem teljesített előző ötéves tervnél kisebb, de még mindig tekintélyes nemzeti jövedelemnövekedést (évi 4,5-5%) irányzott elő, s 1981–1983 között évi átlagban

4,1%-(1984-ben a becslések szerint 4,5%-os) növekedést értek el, az NDK-tól eltekintve nagyobbat az összes európai KGST-országnál. Bulgáriában a vitathatatlan sikereket főleg annak tulajdonítják, hogy az ország számára az átlagosnál is kedvezőbb a szocialista gazdasági integráció és még inkább a KGST keretében megvalósuló nemzetközi szocialista termelési szakosodás.

Bulgária ma közepesen fejlett ipari-agrár ország: becslés szerint egy főre jutó bruttó nemzeti terméke 1980-ban 4150 dollár volt (kb. annyi, mint Magyarországé), s 1984-ben mintegy 4600 dollárra becsülhető (valamivel több, mint Magyarországé). A KGST-országokat tekintve elmarad a Szovjetunió, Csehszlovákia és az NDK szintjétől. A többi szocialista ország szintjét jelentősen vagy többszörösen meghaladja. Egy főre jutó bruttó nemzeti terméke hozzávetőleg a fele a fejlett európai tőkés országok átlagának, és (Olaszországot kivéve) meghaladja valamennyi dél-európai országét, valamint Írországét.

IPAR

A szocialista iparosítás évtizedeiben kiépült a korszerű bolgár nagyipar. 1951–1983 között 27-szeresére nőtt az ipari termelés, növekedési üteme évi 8–12% között ingadozott. A termelési eszközök termelése 42-szeresére, a fogyasztási cikkeké 15-szörösére nőtt 1950–1981 között. A termelési eszközök termelésének hányada a bruttó ipari termelésben már 62% volt 1980-ban. Az ipar részesedése a népgazdasági beruházásokból 35–45% között mozgott. Az ipari beruházások volumene 28-szorosára, az ipari állóeszköz-állomány a 40-szeresére nőtt, jóval nagyobb mértékben, mint az ipari termelés. Az ipari munkatermelékenység 1951–1983 között 6,5%-os évi átlagos ütemben a 7,4-szeresére emelkedett.

Az 1981–1985. évi terv az „A" és „B" csoport növekedési ütemének közelítését irányozta elő. Az egész ipari termelésnek 23%-kal, a könnyűipari termelésnek legalább 25%-kal kell növekednie a mostani tervidőszakban. 1981–1983 között a bruttó ipari termelés az előirányzottnál kisebb mértékben,

három év alatt összesen 14%-kal, a könnyűipar termelése kb. 12%-kal nőtt.

A feldolgozó ipar termelésének növekedése hosszú ideig csaknem kétszeresen haladta meg a kitermelő iparét. Növekvő gondokat okoz a termelés nagy energia- és anyagigényessége. Például 1960-1970 között a nemzeti jövedelem 1%-os növekedését Bulgáriában az energiafogyasztás 1,1%-os növekedése kísérte, míg EGK-átlagban 0,68 volt az energiaigényességi koefficiens. A nemzeti jövedelem acéligényességi koefficiense 1960–1980 között EGK-átlagban 0,4%; Bulgáriában 1,3% volt (noha az időszak elejétől annak végéig 1,6%-ról 1,1%-ra csökkent).

A kiutat az ipar termelési szerkezetének az anyag- és energiaigényességet csökkentő átalakításában látják.

Tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar. Bulgária barnaszén- és lignittermelése 1983-ban 32,1 millió tonna (1970-ben 28,9 millió tonna) volt (az ország Európa 7. és a világ 9. legnagyobb lignittermelője), egyezményes tüzelőanyagra átszámítva azonban ez csak 8,1 millió tonnát, egy főre számítva 906 kg-ot jelent (a KGST-tagországok közül csak Romániáé és Magyarországé kevesebb). Előirányozták a széntermelés megkétszerezését 1980-tól 1990-ig, s további 50%-os növelését 1991-től 2000-ig. Az ország a teljes energiaszükségletének mindössze 30%-át biztosítja hazai erőforrásokból. A többit energiahordozók behozatala útján (főleg a Szovjetunióból) fedezi.

A villamosenergia-ipar termelésének mintegy 62%-át hőerőművek, kb. 8%-át vízierőművek adják, s már csaknem 30%-a atomenergia. Előirányozták, hogy az atomenergia hányada 1990-ben közelítse meg a 44%-ot. A villamosenergia-termelés 1983-ban 42,6 milliárd kWó volt. Az egy főre jutó áramtermelés 4770 kWó (megfelel a KGST-átlagnak).

A *vas- és acélipar* (az ipar termelőeszköz-állományának 7,7%-a jut rá) fejlesztésének fő iránya a mostani és a következő ötéves tervidőszakban a kiváló minőségű és speciális acélok s a belőlük feldolgozott termékek gyártásának, a porkohászat és a fémkerámia-ipar termelésének gyorsított ütemű

növelése. 1981–1985 között az átlagosnál valamivel nagyobb mértékben (30%-kal) kell növekednie a vaskohászat termelésének (1981–1983 között 8%-kal nőtt). Ez idő szerint az acéltermelés (1983) 2,82 millió tonna, egy főre számítva 316 kg (a legkisebb az európai KGST-országok között).

A színesfémkohászat a hazai ólom, horgany és rézérc feldolgozására épül. Molibdén- és krómércet is bányásznak. A belföldi szükségletek kielégítése mellett exportra is termel ez az iparág. Bulgária világviszonylatban a nyolcadik helyet foglalja el a molibdénérc, a tizediket az ólomérc termelésében.

A mostani és a következő ötéves tervidőszakban folytatódik a *gép- és fémfeldolgozó-ipar* kiemelt fejlesztése. 1981–1985-re termelésének 50-55%-os növelését irányozták elő. A növekedés 4 év alatt 41%-ot tett ki. Előtérbe helyezik a rugalmas automatizált termelési rendszerek, az automatizált gyártósorok, a robotok, a megmunkáló központok, a nagy teljesítményű szerszámgépek, az egyedi nehézgépek, a biotechnológia-folyamatokhoz való berendezések gyártását. Az iparág a bolgár népgazdaság gép- és berendezés-szükségletének 54,5%-át biztosítja (1982). Az elektronikai és elektrotechnikai ipar már egy évtizede 19-20%-os éves ütemben növekszik, s ez idő szerint az ipari termelésnek 12%-át, s az ipari exportnak mintegy 16%-át adja. Az ország rádió- és tv-készülék, hűtőszekrény- és mosógépgyártása a legkisebb európai KGST-viszonylatban.

Dinamikusan fejlődik a *vegyipar* is (amelyre az ipar állóeszköz-állományának 12,8%-a jut): a mostani ötéves tervidőszakban 50%-kal kellene növelnie termelését (1981–1985 között 26%-kal nőtt), 1981-től 1990-ig pedig meg kell kétszereznie. Gyorsított ütemben folytatják a gyógyszeripar, a parfüm- és kozmetikai ipar, a fotokémiai termelés s az ipari mikrobiológia fejlesztését. Jelentős súlyt helyeznek a műtrágyagyártás bővítésére. Egy lakosra számítva kénsavból 96,3 kg-ot, marónátronból kb. 16 kg-ot, ipari szódából kb. 130 kg-ot gyártanak (európai KGST-viszonylatban megközelítően a legmagasabb mutatók). Az egy főre jutó műtrágyagyártás kb.

75 kg (európai KGST-átlag alatt); az egy főre jutó műanyag- és műgyantagyártás 44,3 kg, a műszálgyártás 11,8 kg (mindkét mutató európai KGST-átlagon felüli).

Az *építőanyag-ipar*. Csupán az egy főre jutó cementgyártás 631 kg (európai KGST-átlag felett).

A *könnyűipar* feljesztése, korszerűsítése az igényekhez való alkalmazkodásra, a választékbővítésre orientálódik. Az egy főre jutó papírgyártás 49 kg (európai KGST-átlag), a szövetgyártás 55 m^2 (KGST-viszonylatban a második hely), a bőrcipőgyártás 2,7 pár (európai KGST-átlag felett).

Az *élelmiszeripar* a gépipar után a második legnagyobb iparág. A belföldi piaci áruellátás 45%-át és az export 25%-át biztosítja. A dohányipar (noha az élelmiszeripari állóeszközöknek csupán a 2,5%-ával rendelkezik), mégis az Országos Agráripari Komplexum árutermelésének 20%-át és valutabevételének 40%-át adja. Bulgária 1983-ban a világ első cigarettaexportőre lett. Az egy főre jutó húsfeldolgozás 519 kg (a legalacsonyabb az európai KGST-országok között), a vajtermelés 2,7 kg (európai KGST-átlag alatt), a növényolajgyártás 22,7 kg (európai KGST-átlag felett), a cukorgyártás 45,8 kg (európai KGST-átlag), a sörgyártás kb. 60 liter (európai KGST-átlag alatt).

MEZŐGAZDASÁG

Az ország földterületének 55,7%-át hasznosítja a mezőgazdaság (szántó és évelő ültetvény 38%, rét és legelő 17,7%). Az erdők hányada 32,3%, nem hasznosítható 12%.

A bruttó mezőgazdasági termelés 1950–1983 között 3,14-szeresére (egy főre számítva 2,55-szörösére) nőtt, ezen belül a növénytermesztés a 2,54-szeresére, az állattenyésztés a 4,12-szeresére növelte termelését. 1983-ig az állattenyésztés hányada az 1960. évi 32,7%-ról 55-ra nőtt. A mezőgazdasági beruházások volumene 1983-ban 19-szerese volt az 1950. évinek. A mezőgazdaság hányada a népgazdasági beruházásokban 28%-ról fokozatosan 12,4%-ra csökkent. A népgazdasági állóeszköz-állomány 10,9%-a jut a mezőgazdaságra.

Az ország élelmiszer-gazdaságában ez idő szerint a korábbi 972 nagy mezőgazdasági termelőszövetkezet és 82 állami gazdaság (az utóbbiakra a megművelt terület 21,3%-a jutott 1970-ben) és az élelmiszeripar egyesítésével létrehozott 315 (átlagosan 12 700 hektár földterületen gazdálkodó) agrár-ipari komplexum, ezenkívül 100 (ezeknél kisebb méretű) kísérleti gazdaság működik. Termelési és munkaszervezési alapegységeik az ún. komplexbrigádok (átlagosan 3867 hektárt művelnek és átlagos létszámuk 230 fő). Egyéni gazdaságok már nincsenek Bulgáriában. A háztáji és kisegítő gazdaságokra a megművelt föld 9,8%-a jut.

A növénytermesztés fő iránya az élelmiszernövények, főleg a szemes termények termesztése. Szemes terményekből 1982-ben már 10 millió tonnát, egy főre számítva 1,1 tonnát (KGST-viszonylatban Magyarország után a legtöbbet) termeltek. A hektárhozamok az 1966–1970. évi átlaghoz képest átlagosan kb. 50%-kal emelkedtek. Ez idő szerint a búza hektárhozama 40 mázsa, az árpáé 37 mázsa, a kukoricáé 51,2 mázsa (mind KGST-átlag felett), a cukorrépa 246 mázsa (KGST-átlag alatt). Az egy főre jutó termelés szemes terményekből és hüvelyesekből (1981–1983) 993 kg (a KGST-országok közül csak Magyarországé több), cukorrépából 130 kg, burgonyából 49 kg (mindkettő jelentősen alatta marad az európai KGST-átlagnak), zöldségből 184 kg (európai KGST-felső szint), gyümölcsből (1981) 123 kg (KGST-viszonylatban a második hely), szőlőből 241 kg (KGST-első hely). Bulgária dohánytermelése KGST-viszonylatban csak a Szovjetunió nagyságrendjéhez mérhető, s 133 000 tonnával a második helyen áll. Az országos agrár-ipari komplexum nettó termelési értékének 28–30%-át adja. A levelcs dohány a hetedik helyen szerepel az ország exportjegyzékén.

Az állattenyésztés az intenzív fejlesztés útján halad. Az átlagos tejhozam 1970–1983 között 2726 literről 3458 literre nőtt a társadalmi szektorban, az országos átlag 2765 liter. Az átlagos tojáshozam 133 db, az átlagos gyapjúhozam 3,8 kg (valamennyi érték az európai KGST-átlagnak felel meg). Az 1,8 milliós szarvasmarha-, 3,8 milliós sertés- és 11 milliós juh-

állomány (európai KGST-viszonylatban a Szovjetunió után a legnagyobb) egy főre jutó hústermelése – vágósúlyban – (1983) 95 kg, csaknem a 2,5-szerese az 1960. évinek (európai KGST-viszonylatban a negyedik hely), tejtermelése 232 liter (európai KGST-alsó szint). Az egy főre jutó tojástermelés 291 db (európai KGST-átlag alatt), az egy főre jutó gyapjútermelés 57 kg (európai KGST-viszonylatban a legmagasabb). A háztáji és kisegítő gazdaságok adják (1982) a hústermelés 40%-át (az 1960. évi 29%-kal szemben) ezen belül a marhahústermelés 57%-át, a sertéshústermelés 40%-át és a baromfihús-termelés 35%-át, továbbá a tojástermelés 55%-át és a méztermelés 77%-át. Ezekre a gazdaságokra jut (1981) a szarvasmarha-állomány 22,1%-a, a sertésállomány 18%-a, a juhállomány 38,1%-a, a baromfiállomány 39%-a.

Az 1981–1985. évi terv a bruttó mezőgazdasági termelés 18%-os növekedését irányozta elő (az előző ötéves tervidőszak átlagához képest). Az állati termékek termelése 1983-ban 8%-kal több, a növényi termékeké kevesebb volt az 1980. évinél (1982-ben is). A bruttó mezőgazdasági termelés 1984-ben 12%-kal haladta meg az 1980. évit.

A mezőgazdaság gépesítésének és kemizálásának szintje (1983) európai KGST-viszonylatban közepes. Egy traktorra 69 hektár megművelt föld jut, a 100 hektár megművelt földre jutó traktorvonóerő 98 lóerő, az egy hektárra jutó műtrágyafelhasználás 251 kg.

KÖZLEKEDÉS

Bulgária működő vasútvonalainak hossza (1983) 4300 km (1960: 4100 km), 1000 km^2-re 38,6 km vasútvonal jut (a Szovjetuniótól eltekintve európai KGST-viszonylatban a legkevesebb). Ebből 1994 km villámosított (KGST-viszonylatban a legnagyobb hányad). Az autóutak hossza (1983) 36 300 (1960: 33 000) km (ebből szilárd burkolatú 32 800 km), 1000 km^2-re 327 km autóút jut (európai KGST-átlag). Hajózható folyója a Duna (470 km).

A tengeri flotta űrtere kb. 1,2 millió BRT. A bolgár külkereskedelmi áruszállítás kétharmadára becsülhető tengeri szállításnak kb. a 70%-át bonyolítja le. Forgalmának csupán 10–12%-a a nemzetközi bérfuvarozás. A légi közlekedés egyedüli gazdája a Balkán légiforgalmi társaság. A járatok hossza összesen 8836 (1981 európai KGST-átlag). A kőolaj- és kőolajtermék-vezetékek hossza 578 km (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb).

A teherforgalom 1951–1983 között a 30-szorosára nőtt, közel háromszorta nagyobb mértékben, mint a nemzeti jövedelem. (KGST-viszonylatban a legnagyobb mértékű növekedés.) Az utasforgalom 1970–1983 között 67%-kal nőtt. Az 1981–1985. évi terv a teherforgalom összesen 15%-os, az utasforgalom 10%-os növekedését, a vasúti közlekedés és ezen belül a villamos vontatás kiemelt fejlesztését irányozta elő.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Az egy főre jutó reáljövedelem 1961–1980 között a 2,5-szeresére emelkedett. Az 1981–1985. évi terv 15%-os emelkedést irányzott elő. Az 1981. évi életszínvonal-politikai párthatározat hatására az eddigi eredmények alapján 5 év alatt 19,7%-os lesz az egy főre jutó reáljövedelem emelkedése.

A reálbér 1961–1970 között 43%-kal, 1971–1980 között 20%-kal (ezen belül 1971–1975 között 16%-kal, 1976–1980 között 3%-kal) az egész időszak alatt 71%-kal emelkedett. A nominális átlagbér 1960-tól 1980-ig 83,4%-kal, 78,3 leváról 193 levára nőtt (1 leva = 16,76 Ft). 1983-ban 214 leva volt (3 év alatt 11%-os növekedés), legmagasabb az építőiparban (244 leva), legalacsonyabb a kereskedelemben (183 leva) és a mezőgazdaságban (190 leva).

Az 1984. évi életszínvonal-emelési határozat alapján a bérminimumot 1984 végén 100 leváról 110 levára emelték, s 1986-tól 120 leva lesz a minimális bér. Az átlagnyugdíj az 1960. évi 14,6 leváról 1970-ig 38 levára, 1981-ig 75 levára nőtt, 1984-ben pedig 82 leva volt. 1984. szeptember 1-től a minimá-

lis öregségi nyugdíj összegét 50 levára, 1986-ban pedig 60 levára növelték.

Az életszínvonal-emelési határozat alapján 1985. július 1-től a családi pótlék két gyerek után 40 leva helyett 60 leva, három gyerek után 85 leva helyett 115 leva lesz, ezenkívül a második és a harmadik gyerek után a gyermek 2 éves koráig fizetett gyermekgondozási szabadság jár majd.

Bulgáriában a társadalmi fogyasztási alapok a személyi jövedelmeknél gyorsabban növekednek. 1973–1983 között pl. 2,5-szeresre bővültek. A mostani ötéves időszakban éves növekedési ütemük 5,1%, az ötéves növekedés 31,4% lesz a tervtörvényben eredetileg előirányzott 17%-kal szemben.

A lakosság nagyobb fizetőképes keresletének kielégítése végett a mostani ötéves terv előirányozza a vásárlóerő és az árualap jobb összhangját és egyensúlyát. A kiskereskedelmi áruforgalom kb. 21%-os és a lakossági szolgáltatások kb. 50%-os bővülését irányozta elő. 1981–1983 között 12%-kal nőtt a kiskereskedelmi áruforgalom. Az egy főre jutó fogyasztás, 1984: húsból és húsárukból 71 kg; tejből és tejtermékekből (tejre átszámítva) 222 liter (európai KGST-átlag); gyümölcsből 130 kg (az európai KGST-átlag felett); szövetből 28 m^2 (európai KGST- átlag alatt); cipőből 2,6 pár (európai KGST-átlag felett).

A tartós fogyasztási javak ezer főre jutó állománya (1981): hűtőgép 246 db, mosógép 225 db; tv-készülék 240 db; rádiókészülék 277 db; személygépkocsi 94 db (valamennyi mutató az európai KGST-átlagot éri el).

A mostani ötéves terv 360 000 lakás felépítését irányozta elő, s négy év alatt felépült 280 000 lakás, vagyis ezer lakosra számítva évente 7,8 lakás épült (az NDK mellett a legtöbb az európai KGST-országok közül, s ezek átlagos hasznos alapterülete 63–64 m^2 az európai KGST-átlagnak felel meg). Az állami beruházásból felépült lakások hányada az 1971–1975. évi 40%-ról 44%-ra, majd kb. 48%-ra nőtt. (Ez idő szerint egy főre 16 m^2 lakásterület jut). Az egy városi lakosra jutó lakóterület 1981-ben 16,6 (1973-ban 12,3) m^2 volt (az európai KGST-átlagnak felel meg).

A bolgár külkereskedelmi koefficiens (a külkereskedelmi forgalom volumenének aránya a nemzeti jövedelemhez viszonyítva) 1960-ig 31,4%-ra, 1983-ig 100,6%-ra nőtt, az egy főre jutó export 1983-ban 1017 rubel volt (KGST-viszonylatban Magyarország és az NDK után a legnagyobb).

1951–1983 között valamennyi KGST-tagországét jelentősen meghaladó ütemben, folyó áron 17-szeresére, változatlan áron 10-szeresére bővült az ország külkereskedelmi forgalma, s 1981–1985-re is összesen 40%-os, vagyis évi 7%-os forgalomnövekedést irányoztak elő.

A bolgár külkereskedelem másik jellegzetessége a KGST-tagországok, kivált a Szovjetunió rendkívül nagy hányada, mint export- és importstabilizáló tényező. Mindamellett a KGST-tagországok együttes, teljes külkereskedelmi forgalmában Bulgária hányada (1983 : 6,4%; 1960 : 4,5%) európai KGST-viszonylatban a legkisebb. Kölcsönös teljes külkereskedelmi forgalmában pedig (1983 : 8,4%; 1960 : 6,1%) Magyarországgal együtt Románia után a legkisebb.

A külkereskedelmi forgalom (1983 : 18,2 milliárd rubel) viszonylati megoszlása 1983 (zárójelben az 1950. évi adatok): szocialista országok 78,5 (84)%, ezen belul KGST-országok 72,9 (80,7)%, Szovjetunió 57,2 (53,1)%; fejlett tőkés országok 12,1 (13,1)%; fejlődő országok 9,6 (2,9)%. Fő partnerének, a Szovjetuniónak a külkereskedelmi forgalmában a harmadik helyet foglalja el Bulgária, kb. 8%-os hányaddal (1950 – 3%).

Bulgária külkereskedelmében a második helyet az NDK foglalja el (5%), a harmadikat Csehszlovákia (4,5%), a negyediket az NSZK (3%), az ötödiket Lengyelország (2,6%). Magyarország hányada kb. 1,6%, a legkisebb az európai KGST-tagországok között.

A bolgár népgazdaság szerkezeti átalakulásának megfelel az árucsere, elsősorban az export jelentős szerkezeti átalakulása. Már a teljes külkereskedelmi forgalom 96%-át képviselik az ipar termékei. A gépek és berendezések exportja fedezi ezek importját. Az export áruszerkezete (1983 zárójelben az

1960. évi adatok): gépek, berendezések és járművek 54,3 (12,9)%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok és fémek 9,8 (9,2)%; vegyipari termékek 3,1 (2,2)%; élelmiszerek 13 (30,9)%; fogyasztási iparcikkek 10,2 (17,9)%. Az import áruszerkezete 1982 (zárójelben az 1960. évi adatok): gépek, berendezések és járművek 33,9 (43,9)%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok és fémek 46,2 (24,3)%; vegyipari termékek 5,5 (6,5)%; élelmiszeráruk 1,1 (2,8)%; közfogyasztási iparcikkek 4,8 (7,6)%.

A mostani ötéves tervidőszakra a külkereskedelmi kapcsolatok intenzifikálását irányozták elő, hogy az aktív fizetési mérleget ne csupán az export mennyiségi növelése és az importtakarékosság révén érjék el, hanem az árucsere hatékonyságának növekedésével is. A mostani tervidőszak első három évében a fejlett tőkés országok viszonylatában az export kismértékben csökkent ugyan, s importja is az első évi jelentős felfutás után mérséklődött, a fejlődő országok viszonylatában elért tetemes aktívum azonban bőven fedezte a fejlett tőkés viszonylatú passzívumot, sőt Bulgária nyugati adósságainak összege az 1979. évi 4 milliárd dolláros csúcsértékről 1983-ban 1,2–1,3 milliárd dollárra csökkent. KGST, elsősorban szovjet viszonylatú külkereskedelmi mérlege ugyanakkor a korábbi hozzávetőlegesen egyensúlyi helyzetből folyamatos (több száz millió rubel nagyságrendű) passzívumba ment át. Végeredményben a bolgár külkereskedelem a nyolcvanas években is tartani tudta gyors növekedési ütemét. A forgalom éves átlagban 11–12%-kal bővült s 1981–1983 között folyó áron 38%-kal, változatlan áron kb. 26%-kal nőtt.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

A szocialista Bulgária államformája: népköztársaság. Első alkotmánya 1947. december 4-én lépett életbe. Az alkotmány értelmében az államhatalom a négy évre választott egykamarás Nemzetgyűlés (Narodna Szobranje) kezében van. 1 kép-

viselő 30 000 választót képvisel. A nemzetgyűlés választja meg az államhatalom legfelsőbb szervét: az államtanácsot és a minisztertanácsot. Az államhatalom helyi szervei a városi és falusi népi tanácsok. A tanácstagokat háromévenként választják.

Bulgária új alkotmányát 1971 májusában általános népszavazással fogadták el. Tükröződnek benne mindazon változások, amelyek az országban az 1947-es, dimitrovi alkotmány elfogadása óta eltelt évtizedekben végbementek. Az új alkotmány hangsúlyozza a gazdasági rendszer szocialista jellegét, és azt, hogy az ország a szocialista világrendszer részeként fejlődik. Meghatározza a szocialista tulajdon formáit: állami (össznépi), szövetkezeti, társadalmi szervezetek tulajdona és személyi tulajdon. Az alkotmány törvényben rögzíti, hogy a bolgár társadalom politikai szervezetének három összetevője van: a párt-, az állami és a társadalmi szervezetek.

Az alkotmány kimondja: az állam és a társadalom vezető ereje a Bolgár Kommunista Párt. A munkás-paraszt szövetség megvalósulásaként leszögezi, hogy a párt az irányításban szorosan együttműködik a Bolgár Népi Földműves Szövetséggel. Az alaptörvény rögzíti a szocialista Bulgária állampolgárainak alapvető, demokratikus szabadságjogait és garantálja azok tiszteletben tartását.

Államfő, az államtanács elnöke: Todor Zsivkov.
A minisztertanács elnöke: Grisa Filipov.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Bolgár Kommunista Párt (Blgarszka Kommunisztícseszka Partija).
Megalakulásának időpontja: 1919. május 27.
Legutóbbi, XII. kongresszusa: 1981. március 31–április 4.
Taglétszáma: 892 259 (1984).
A KB első titkára: Todor Zsivkov.
Lapja: Rabotnicseszko Delo (Munkásügy).

Hazafias Front
1942-ben alakult. Tagjai a kommunista párt, a parasztpárt, az ifjúsági szövetség, a szakszervezetek, a nőtanács és más tömegszervezetek.
Taglétszáma: 4 388 000.

A Bolgár Szakszervezetek Központi Tanácsához tartozó szakszervezetekbe tömörül a városi dolgozók 95%-a.
Taglétszáma: 4 000 000 (1982).

Dimitrovi Kommunista Ifjúsági Szövetség
1912-ben alakult. 1947-ben több ifjúsági szervezettel egyesült, 1949 óta működik mai nevén.
Taglétszáma: 1 250 000.

Bolgár Népi Földműves Szövetség
1899-ben alakult. Balszárnya 1942-ben csatlakozott a Hazafias Fronthoz és elismerte a kommunista párt vezető szerepét.
Taglétszáma: 120 000.

CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

(Československá Socialistická Republika)

1969. január 1. óta két nemzeti állam: a Cseh Szocialista Köztársaság és a Szlovák Szocialista Köztársaság szövetsége, föderatív szocialista állam.
Területe: 127 877 km^2 (Csehország 78 767, Szlovákia 49 110).
Lakossága: 15 420 000 (1983). Ebből Szlovákia lakossága 4 600 000.
Népsűrűsége: 121 fő/km^2.
A városi és a falusi lakosság aránya: 73:27 (1981).
Fővárosa: Prága (Praha), 1 186 000 lakos (1982).
A Szlovák Szocialista Koztársaság kormányának székhelye Pozsony (Bratislava).
Közigazgatási beosztása: 10 körzet és a nemzeti államok közigazgatásilag önálló fővárosai: Praha és Bratislava.
Hivatalos pénzneme: cseh korona (100 haléř).
Hivatalos nyelve: cseh és szlovák.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Csehszlovákia felszínét túlnyomóan alacsony, lankás dombvidékek alkotják, de az ország nyugati és északi részét magas hegységek szegélyezik. Szlovákián a Kárpátok húzódnak végig. A Cseh-medence dombos, hegyes, helyenként sík terület. Nagyobb egysége a Cseh–Morva-dombság, ettől nyugatra húzódik a Közép-csehországi dombvidék. A Cseh-medence határán húzódik a Šumava-hegység, innen ered a Moldva. A medencétől északnyugatra található az Érchegység. Tőle keletre a Cseh-középhegység.

Csehország peremhegyei északkeleten a legnagyobbak. E hegységrendszert Szudétáknak nevezik. Hegyei közül a leghíresebb az Óriás-hegység (Sněžka), lejtői átnyúlnak Len-

gyelországba. Ugyanitt emelkedik az Orlice-hegység és a Králová hol'a (Király-hegy).

A Szlovák Beszkidektől délre, a morva–szlovák határ mentén húzódnak a Fehér-Kárpátok. Szlovákia legnagyobb részét hegyek borítják, ott van az ország legmeredekebb és legmagasabb hegysége, a Magas-Tátra. Legmagasabb – egyben Csehszlovákia legmagasabb – csúcsa a 2655 méteres Gerlachovský-csúcs. Az Alacsony-Tátra az ország második legmagasabb hegysége. A Tátrától délre található a Szlovák-érchegység, ettől nyugatra a Szlovák-középhegység.

Csehszlovákia vizekben igen gazdag, területén – amely Európa fő vízválasztója – számos folyó ered. Az ország leghosszabb folyója a Moldva (Vltava) 435 km. Utána az Elba következik, amelynek csehszlovákiai szakasza 396 km. Majd a 390 km-es Vág, a Duna legnagyobb szlovákiai mellékfolyója. A Morva 354 km hosszú. Az országba a Dunán kívül más folyó nem is érkezik. A nyugati oldalról a vizeket az Elba az Északi-tengerbe vezeti. Szlovákia nagy részéről a folyók a Duna közvetítésével a Fekete-tengerbe ömlenek. Csehország és Morvaország északi részének folyóit az Odera gyűjti össze és viszi a Balti-tengerbe.

Az ország természetes tavakban szegény, viszont sok mesterséges vízgyűjtőt hoztak létre a folyók elzárásával. Csehszlovákia több mint 900 gyógyforrására híres gyógyfürdők települtek. Legnevezetesebb a Karlovy Vary-i és a pöstyéni kénes gyógyfürdő.

Csehszlovákia éghajlatára az óceáni és a száraz kontinentális éghajlati tényezők egyaránt hatnak. Az Atlanti-óceán felől érkező szelek nyugaton enyhítik a telet, hűsítik a nyarat, keleten viszont hidegebbek a telek és melegebbek a nyarak. A hőmérsékleti viszonyok erősen eltérőek az ország egyes területein. Az alföldeken az évi átlaghőmérséklet 8-10 °C, a 2000 m-nél magasabb hegyekben 0 °C. Legmelegebb a Duna menti Alföld, itt az évi középhőmérséklet 10,4 °C.

TERMÉSZETI KINCSEK

Csehszlovákia váltakozó mennyiségű és minőségű természeti kinccsel rendelkezik. A bányászott javak 87%-a szén. A készletek, főleg barnaszénből és lignitből, kb. 10 milliárd tonnát tesznek ki. Fontos nyersanyag a kaolin, a porcelánipar alapanyaga. Az ország gazdag mészkőtelepekben. Kőolaja kevés, importra szorul. Az ország kimeríthetetlen természeti kincse a fa. Évente kb. 17 500 000 folyómétert termelnek ki, elsősorban fenyőfát, ebből 1 000 000 tonnát exportálnak.

LAKOSSÁG

A csehszlovák állam több nemzetiségű. A mintegy 15 500 000 lakos 64%-a cseh, 30%-a szlovák, mintegy 580 000 a magyar, 80 000 a német, 68 000 a lengyel és 60 000 az ukrán nemzetiségű lakos. Csehszlovákia lakosságának 24%-a 15 évnél fiatalabb, és mintegy 20%-a nyugdíjas. A felnőtt lakosság több mint 60%-a családos, az országban mintegy 4 600 000 család él.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai Csehszlovákia területe i. sz. 830 és 906 között a nagymorva birodalomhoz tartozott. 906-ban a magyarok megsemmisítették ezt a birodalmat és a mai Szlovákia területét Magyarországhoz csatolták. A cseh hercegségek beolvadtak a német–római birodalomba. Az első örökletes cseh király I. Přemysl Ottokár 1198 és 1230 között uralkodott. 1310-től Csehországban a Luxemburg-dinasztia került az ország élére. IV. (Luxemburg) Károly német–római császár és cseh király (1336–1378) Prágát jelölte ki a birodalom fővárosává, s Prága már a XV. században Európa egyik legjelentősebb kulturális központja lett.

1415. július 6-án Konstanzban máglyán elégették Husz Já-

nost, a cseh reformmozgalom vezetőjét. Négy évvel később kirobbant a huszita háború. 11 évig sikeresen harcoltak a husziták az európai egyesített feudális erők ellen. 1437-ben a huszita mozgalom elbukott, de utóvédharcai még 1460-ig tartottak. 1471-ben Mátyás magyar király került Csehország trónjára és 1490-ig uralkodott. 1526-ban Habsburg Ferdinánd foglalta el a cseh trónt. Ekkor kezdődött a majdnem négy évszázados osztrák uralom. 1627-ben a Habsburgok teljesen megszüntették Csehország önállóságát, ettől az időtől fogva 1918-ig Csehország osztrák koronatartomány volt.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása során, 1918. október 28-án megalakult a Csehszlovák Köztársaság. 1919. június 16-án a Magyar Tanácsköztársaság által felszabadított szlovák területen megalakult a Szlovák Tanácsköztársaság. A cseh burzsoázia leverte a szlovák forradalmi megmozdulást és egyben részt vett a Magyar Tanácsköztársaság ellen indított intervencióban.

A két világháború között Csehszlovákia a „kisantant" vezető hatalma volt, kapcsolatai különösen Franciaországgal szorosak voltak. A nyugati polgári demokráciák ennek ellenére elárulták szövetségesüket, 1938 novemberében a müncheni paktumban arra kényszerítették, hogy adjon át területet a hitleri Németországnak. 1938 novemberében a német–olasz döntőbíróság bécsi határozata Szlovákia déli részét Magyarországhoz, a tesini határmenti területeket Lengyelországhoz csatolta. 1939. március 16-án Németország megszállta Csehszlovákiát. A cseh–morva országrészeken protektorátust, Szlovákiában fasiszta államot hoztak létre, Kárpát-Ukrajnát Magyarországhoz csatolták.

CSEHSZLOVÁKIA KOMMUNISTA PÁRTJA ÉS A CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG TÖRTENETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

Csehszlovákia Kommunista Pártját a szociáldemokrata párt „marxista baloldala" alakította meg 1921 májusában. Már

megalakulásának évében több százezren léptek be a pártba, s ez rövid idő alatt nagy tömegek támogatását vívta ki. 1925-ben a parlamenti választásokon majdnem egymillió szavazatot kapott, és 41 képviselőjével az ország második legnagyobb pártja lett. 1933-ban a fasizmus németországi győzelmének hatására a kormány támadást indított a párt ellen, lapjait betiltották, számos vezetőjét letartóztatták. A párt az erősödő reakcióval szemben meghirdette a munkás-egységfrontot és valamennyi haladó erő összefogását. A párt fellépett a müncheni egyezménnyel szemben, felszólította a kormányt, hogy kérje a Szovjetunió segítségét. Beneš elnök és a kormány ezt a javaslatot elutasította, noha szövetségi szerződés volt a Szovjetunió és Csehszlovákia között, sőt erőteljes támadást indított a párt ellen, követelve annak önfeloszlatását. 1938 októberében – miután a párt nem volt hajlandó feladni legalitását – a kormány elrendelte a kommunista párt és más haladó szervezetek működésének beszüntetését. Decemberben megsemmisítette a kommunista képviselők mandátumait. A párt kénytelen volt illegalitásba vonulni.

A fasiszta megszállás után a párt felhívást adott ki a megszállók elleni harcra. E harc új lendületet kapott és mind erőteljesebbé vált, amikor a német fasiszták megtámadták a Szovjetuniót.

Az 1943-as sztálingrádi fordulat után világosan kirajzolódott a csehszlovák ellenállás kommunista és polgári szárnyának egymástól eltérő stratégiája. A kommunisták a népi demokratikus forradalom kibontakoztatását tűzték ki célul, és annak megakadályozását, hogy az ország felszabadulása után a régi polgári demokratikus rendszer kerüljön uralomra. A polgári ellenállók vezető szerve, a Londonban működő emigráns kormány viszont a burzsoá köztársaság visszaállítását tervezte. Ez a kormány kezdetben szovjetellenes politikát folytatott, de tekintettel az antifasiszta koalíció megerősödésére, 1943 decemberében kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval.

1944. augusztus 29-én Szlovákiában kirobbant a nemzeti felkelés, s ez már a népi demokratikus forradalom kezdete

volt. A párt vezetésével mintegy 20 000 partizán és 60 000 szlovák katona harcol a fasiszták ellen. A felszabadított területeken a Szlovák Nemzeti Tanács gyakorolta a hatalmat. 1944. október 6-án a szovjet hadsereg, valamint a Szovjetunió területén szervezett, Ludvík Svoboda parancsnoksága alatt álló 1. csehszlovák hadtest egységei a duklai hágónál átlépték Csehszlovákia határát és megkezdték az ország felszabadítását. 1945 tavaszára az ország északkeleti és keleti részeiben jelentős területeket tisztítottak meg.

1945. április 4-én Kassán megalakult a Cseh és Szlovák Nemzeti Front első koalíciós kormánya, s április 5-én közzétették a kormány „kassai programját", amely körvonalazta a forradalom demokratikus szakaszának feladatait. A program állást foglalt az egységes népi demokratikus csehszlovák állam létrehozása mellett. A kormány elnöke a szociáldemokrata Zdeněk Fierlinger, a köztársasági elnök Beneš lett. 1945. május 5-én Prágában is fegyveres felkelés kezdődött a fővárost még megszállva tartó náci csapatok ellen. A felkelők hatalmas túlerővel kerültek szembe, de tartották magukat mindaddig, amíg a szovjet csapatok el nem érték Prágát. Ezzel egyidőben – május elején – az amerikai csapatok felszabadították Csehszlovákia nyugati körzetét. A kormány Kassáról Prágába költözött.

Csehszlovákia felszabadulása után ismét önálló állam lett. Kiigazításokkal visszanyerte a müncheni egyezmény előtti határait. Közvetlenül a felszabadulás után a hatalom megoszlott a munkásosztály és a burzsoázia között. Kibontakozott a népi demokratikus forradalom, harc indult a demokratikus feladatok következetes megoldásáért, s ezzel egyidőben támadás indult a tőkések pozíciói ellen is. 1945-ben államosították az ipar 62%-át. A földreform során 150 000 mezőgazdasági munkás és szegényparaszt család 1 600 000 hektár földet kapott.

1946–1947-ben kiéleződött az osztályharc. A párt VIII. kongresszusa 1946 márciusában feladatként határozta meg a demokratikus forradalom fokozatos és békés úton történő átfejlesztését szocialista forradalommá.

1946 májusában nemzetgyűlési választásokat tartottak, és a kommunista párt a szavazatok 38%-ának a birtokában az ország legerősebb pártja lett. A két munkáspárt abszolút többségre jutott a parlamentben. A miniszterelnök Klement Gottwald, a CSKP elnöke, a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa lett. A burzsoázia a választási vereség után nyílt ellenállásba ment át. Éles harc alakult ki a radikális földreform és a további államosítások kérdésében. 1948 elején a burzsoá miniszterek lemondtak, s kommunisták nélküli kormányt követeltek. A párt mozgósította a munkásosztályt. A munkásmilícia megszállta az üzemeket és a stratégiai pontokat. A reakció vereséget szenvedett. Február 25-én – az erőviszonyok kényszerítő hatása alatt – Beneš elnök Klement Gottwaldot bízta meg új kormány megalakításával. Ebből a kormányból már teljesen kiszorult a reakció, s ezzel győzött a szocialista forradalom, létrejött a proletárdiktatúra.

A fordulat nyomán meggyorsult a demokratikus és a szocialista feladatok megvalósításának folyamata. Törvényt hoztak a radikális földreformról, a demokratikus iskolarendszer bevezetéséről. Államosították a több mint 50 munkást foglalkoztató üzemeket és a nagykereskedelmet, bevezették a külkereskedelem állami monopóliumát. 1948. május 9-én elfogadták az új alkotmányt. A május 30-án megtartott választásokon a Nemzeti Front jelöltjei megkapták a szavazatok 89,3%-át. Beneš helyett Klement Gottwald lett a köztársasági elnök. Június 27-én egyesült a két munkáspárt és az egyesült párt megtartotta a Csehszlovákia Kommunista Pártja nevet. Megkezdődött a szocializmus alapjainak a lerakása. Ennek feladatait a CSKP 1949 májusában ülésező IX. kongresszusa határozta meg.

Csehszlovákiában a szocializmus építése a többi szocialista országhoz viszonyítva kedvezőbb gazdasági alapokon indult meg. Az országnak fejlett ipara volt (a nemzeti jövedelem 71%-át az ipar adta). A fejlett ipari bázis hosszú történelmi fejlődés során alakult ki. Az első köztársaság 1918-ban az Osztrák–Magyar Monarchia lakosságának 26-át, iparának

viszont 7,0%-át örökölte. A monarchia fejlettebb ipari bázisai a cseh–morva vidéken jöttek létre. Ám a burzsoá Csehszlovákia alig fejlesztette az ipart. 1937-ben az ipari termelés 20-30%-kal haladta meg az első világháború előtti színvonalat. Aránytalanság mutatkozott Csehország és Szlovákia gazdasági fejlettsége között. Szlovákia – ahol az ország népességének 24%-a élt – az ipari termelésnek csak 7,8%-át adta.

Ezek a körülmények megkövetelték, hogy a szocialista Csehszlovákia kedvezőbb népgazdasági arányokat, fejlett nehézipart és nagyüzemi mezőgazdaságot hozzon létre, s Szlovákiában mindezt jóval gyorsabb ütemben.

1948 és 1960 között a népgazdaság gyorsan és kiegyensúlyozottan fejlődött. Az ipari termelés növekedésének évi üteme meghaladta a 10%-ot (a burzsoá köztársaságban évi 1,1%-os volt). A nagy fejlődéssel egyidőben új aránytalanságok keletkeztek. Eluralkodott a mennyiségi szemlélet és nem volt kielégítő a technikai haladás. Az extenzív növekedés forrásai mindinkább kimerültek.

1949 és 1960 között végbement a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Míg 1950-ben a szocialista szektor részaránya a mezőgazdaságban 22% volt. 1960-ra már 85%-ra emelkedett. Jelentős eredmények születtek a termelés korszerűsítésében is, de 1960-ban a mezőgazdasági termelés nem érte el az 1939-es szintet.

A szocialista Csehszlovákiának már indulásánál viszonylag fejlett volt az osztályszerkezete, a politikai viszonyai, az anyagi és kulturális színvonala. Ugyanakkor lényeges különbségek voltak Csehország és Szlovákia között, az utóbbi rovására. Ez a történelmi örökség nemzetiségi feszültséget, súrlódásokat, egyfelől sovinizmust, másfelől szeparatista törekvéseket szült. A népi hatalom sokat tett az ellentétek megszüntetésére, de nem oldott meg e téren minden feladatot következetesen. Aszimmetrikus államjogi modell alakult ki (volt csehszlovák kormány, voltak szlovák irányító szervek, de nem volt külön cseh irányító szerv, és az 1948-ban elfogadott alkotmány korlátok közé szorította a szlovák nemzeti szervek hatáskörét). Egyoldalú gazdaságpolitikai szemlélet

következtében fokozatosan formálissá vált a Szlovák Nemzeti Tanács és a Megbízottak Testülete működése. 1960-ban az új alkotmány az előbbit kiiktatta az állam politikai rendszeréből, s az utóbbinak megszüntette a végrehajtó hatalmát.

Az ötvenes években Csehszlovákiában is megerősödött a személyi kultusz, megsértették a szocialista törvényességet, a párt- és az állami demokráciát. A gazdasági élet irányításában szubjektivizmus érvényesült, aránytalanságok jöttek létre, lassult a fejlődés üteme, s nem emelkedett az életszínvonal. Antonin Novotný vezetése idején – aki 1953 márciusában, Gottwald halála után a párt első titkára lett, majd 1957 novemberétől köztársasági elnök is – a párt- és az állami vezetés mindjobban elszakadt a valóságtól. Így aztán a Központi Bizottság 1959. szeptemberi ülése kinyilvánította, hogy a szocializmus Csehszlovákiában lényegében már felépült. 1960 júliusában a nemzetgyűlés új alkotmányt fogadott el, s az ország nevét Csehszlovák Szocialista Köztársaságra változtatta.

1962-ben a CSKP XII. kongresszusa megkísérelte, hogy hozzákezdjen a hibák kijavításához: határozatot hozott a gazdaságirányítási rendszer javítására, a modern technika nagyobb arányú bevezetésére, a szocialista demokrácia fejlesztésére. A gazdasági problémák 1963–1964-ben arra késztették a pártot és a kormányt, hogy következetesebb lépéseket tegyen a nehézségek felszámolására. Ez azonban késve következett be, s zavarok keletkeztek. 1965-ben határozatot hoztak az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésére. Ennek végrehajtását akadályozták mind a jobboldali, mind a „baloldali" nézetek, s zavarták az időközben tett meggondolatlan korrekciók. Az ellentmondásokat és a tényleges hibákat kihasználva a jobboldal újabb és újabb támadásokat indított, amit csak fokozott, hogy a nemzeti kérdés rendezése is késlekedett.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1967. decemberi és 1968. januári ülései fontos határozatokat hoztak a felgyülemlett nehézségek megoldására. Határozatot hoztak gazdasági reform kidolgozására és megvalósítására, a nemzetközi szocialista munkamegosztással és az ország sajá-

tos feltételeivel összhangban, a szocialista demokrácia fejlesztése, a nemzeti kérdés megoldása, az állam föderatív átalakítása érdekében. A Központi Bizottság leváltotta Antonin Novotnýt a párt első titkári tisztségéből, és helyébe Alexander Dubčeket, a Szlovák Kommunista Párt addigi első titkárát választotta meg. Nem sokkal utána Novotný lemondott köztársasági elnöki funkciójáról is. Ludvík Svoboda lett a köztársasági elnök. Mint utóbb, az 1971 májusában megtartott XIV. pártkongresszus értékelte, az 1968. januári központi bizottsági ülés fogyatékossága az volt, hogy nem jelölte meg pontosan a további politikai előrehaladás kereteit, és nem irányította a pártot az erősödő jobboldali és szocializmusellenes irányzatok ellen. A jobboldaliak előretörését megkönnyítette, hogy Dubček, a párt első titkára szabad utat engedett nekik. 1968 májusában a csehszlovákiai reakció már nyíltan fellépett a szocialista rendszer ellen, dicsőítette a polgári köztársaság előnyeit, támadta a párt vezető szerepét és a munkásmilíciát, megbénította a belügyi szervek munkáját, fokozta az erkölcsi és fizikai terrort a szocializmus híveivel szemben. Felszították a szovjetellenes nacionalizmust, a KGST és a Varsói Szerződés lejáratására törekedtek, „függetlenséget", semlegességet követeltek.

Egyre erőteljesebben kibontakozott a „csendes" ellenforradalom. Az ellene való fellépést nehezítette az, hogy a párt- és állami vezetők jelentős része és a megtévesztett tömegek sem ismerték fel az események ellenforradalmi jellegét. Az 1968 nyarán létrejött ágcsernyői szovjet–csehszlovák megbeszélés, a hat szocialista ország együttesen kidolgozott pozsonyi nyilatkozata hatástalan maradt. Ellenkezőleg, az ellenforradalmi erők minden területen támadást indítottak a szocialista vívmányok ellen.

A szocializmus belső erői már nem voltak elég erősek ahhoz, hogy önerőből küzdjék le az ellenforradalmi veszélyt. A szocializmust csak külső erővel lehetett megmenteni: csehszlovák kommunisták, különböző testületek képviselői, a Központi Bizottság és a kormány egyes tagjai, a Nemzeti Tanács

és a Nemzetgyűlés egyes képviselői segítségért fordultak a szocialista országokhoz.

A Varsói Szerződés öt tagállama: a Szovjetunió, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, Bulgária és Magyarország 1968. augusztus 21-én katonai segítséget nyújtott a szocializmushoz hű erőknek. A CSKP Központi Bizottsága 1970 decemberében a Tanulságok c. dokumentumban a következőképpen értékelte e segítséget:

„Az öt szocialista ország szövetséges csapatainak bevonulása Csehszlovákiába az internacionalista szolidaritás aktusa volt, megfelelt a csehszlovák dolgozók, valamint a nemzetközi munkásosztály, a szocialista közösség érdekeinek, a kommunista világmozgalom osztályérdekeinek. Ez az internacionalista akció megmentette több ezer ember életét, biztosította a belső és külső feltételeket, megszilárdította a szocialista tábor nyugati határait és meghiúsította az imperialista köröknek a második világháború eredményeinek revíziójához fűzött reményeit."

A szocialista országok segítsége megteremtette a szocializmus konszolidációjának legfontosabb előfeltételeit. A jobboldal és az antiszocialista erők nem adták fel a küzdelmet, s politikai akciókkal, gazdasági anarchiával akadályozták a kibontakozást. 1969. április 17-én a Központi Bizottság leváltotta Dubčeket első titkári tisztségéből, s Gustáv Husákot – a párt régi harcosát, akinek vezető szerepe volt a szlovák nemzeti felkelésben, és a felszabadulás után vezető funkciót töltött be, 1968-tól a Szlovák Kommunista Párt első titkára volt – választotta meg erre a posztra. Ez a változás (a jobboldaliakat eltávolították a vezetésből) valóban fordulatot eredményezett: megszilárdult a szocialista állam, megkezdődött a gazdasági és politikai konszolidáció.

1971 májusában tartották meg a CSKP XIV. kongresszusát. A kongresszus lezárta a párt megtisztításáért folytatott harcot, elfogadta az 1971–1975. évi ötéves terv irányelveit. A kitűzött feladatok: a szocializmus anyagi-műszaki bázisának erősítése, a szocialista termelési viszonyok megszilárdítá-

sa, a mezőgazdaság nagyüzemi termelési jellegének fejlesztése, az állam nemzetközi helyzetének megszilárdítása.

1976 áprilisában megtartották a CSKP XV. kongresszusát. Megállapították, hogy a párt a jobboldali opportunizmussal, mint fő veszéllyel, és a korábbi időszak minden más torzulásával szemben folytatott harc közepette sem feledkezett meg azokról a tennivalókról, amelyek a fejlett szocialista társadalom építésének programjából fakadnak. Az ötödik ötéves terv sikeres teljesítése a szocializmus eddigi legeredményesebb időszaka volt. Csehszlovákia gazdasági potenciálja a tervidőszakban egyharmadával gyarapodott.

A kongresszus megvitatta és jóváhagyta a CSSZK további gazdasági és szociális fejlődésének programját. Hangsúlyozta, hogy a következő időszakban a csehszlovák gazdaság bonyolultabb belső és külső feltételek között fog fejlődni, ami még sürgetőbbé teszi az intenzív fejlesztés lehetőségeinek kihasználását, a minőség, a hatékonyság és a gazdaságosság követelményeinek fokozottabb érvényesítését. Ez az alapfeltétele az életszínvonal tervezett növekedésének is.

A CSKP XVI. kongresszusa, amely 1981 áprilisában ülésezett, megvitatta a párt tevékenységének és a társadalom fejlődésének főbb kérdéseit. Megvitatta és jóváhagyta a hetedik ötéves terv irányelveit. A terv (1981–1985) fő célja, hogy az elért életszínvonalat a nehéz helyzetben is fenntartsák és javítsák, megőrizzék a lakosság szociális biztonságát. Ennek biztosítása érdekében, a hetvenes évek tapasztalatai alapján a mérsékelt ütemű növekedést részesítik előnyben, az intenzív tényezők gyorsabb érvényre juttatása érdekében.

GAZDASÁG

Csehszlovákia ipara a második világháború előtt fejlettebb volt Lengyelországénál és Magyarországénál, de egy főre jutó nemzeti jövedelme a nyugat-európai átlagnak csak nem sokkal több, mint a fele volt. Fejletlenebb volt iparának szerkezete is.

A felszabadulás után az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében ekkor Csehszlovákia első helyen állt a szocialista országok között. Az 1949–1953. évi első ötéves tervben megkezdett szocialista iparosítás nyomán megszűnt a tőkés szektor, és hozzáfogtak a korábbi aránytalanságok felszámolásához. Csehországban főbb vonásaiban már akkor kialakult az ország mai gazdasági struktúrája, amelyet az ipar még nagyobb hányada, s ezen belül immár a nehézipar túlsúlya jellemez, Szlovákiában megindult a gazdasági szerkezet közeledése a csehországihoz.

Az ország nemzeti jövedelme 1950-től 1984-ig az 5,2-szeresére, egy főre számítva a 4,2-szeresére nőtt (a népességnövekedés 23,4% volt az időszak alatt), a legkisebb mértékben az európai KGST-országok között, s az egy főre jutó nemzeti jövedelem szempontjából az NDK csakhamar átvette a vezetést. A társadalmi össztermék a nemzeti jövedelemnél nagyobb mértékben, 5,8-szeresére nőtt. A beruházások volumene is gyorsabban nőtt a nemzeti jövedelemnél, 7,5-szeresére bővült. A termelő állóeszköz-állomány értéke 1984-ben 4,8-szerese volt az 1950. évinek. Az aktív keresők száma 41%-kal nőtt. A társadalmi munkatermelékenység 4,3-szeresére emelkedett (kevésbé, mint a KGST-átlag).

Csehország és Szlovákia között a fejlettségi szintkülönbség csaknem kiegyenlítődött. Szlovákia, amelyre az ország népességének és az aktív keresőknek egyharmada jut, ma már a bruttó mezőgazdasági termelés 36%-át, a bruttó ipari termelés 29%-át, a társadalmi össztermék 30,5%-át és a nemzeti jövedelem 29,5%-át adja. A műszaki felszereltség kb. 10%-kal alacsonyabb.

A nemzeti jövedelem szerkezete és a foglalkoztatási szerkezet közel áll a két országrészben. A csehszlovákiai aktív keresők %-os megoszlása (1980, zárójelben a szlovákiai adatok): ipar 39,4 (35,8); mező- és erdőgazdaság 13,1 (15,3); építőipar 9,5 (11,5); közlekedés és hírközlés 6,3 (6,4); kereskedelem 9,4 (8,8); nem termelőszféra 21,3 (21,2). Az aktív keresők között a nők hányada 46,7% (Csehszlovákiában 47,2, Szlovákiában 45,5%). A nemzeti jövedelem szerkezete: ipar 65 (64,2); me-

zőgazdaság és erdőgazdaság 8,4 (9,5); építőipar 10,5 (12,1); közlekedés és hírközlés 5 (5,9); kereskedelem 12,2 (7,9) százalék.

A szocialista szektor a nemzeti jövedelem 99,5%-át adja, s a népgazdaság termelési állóalapjainak 99,3%-a szocialista tulajdon.

A hetvenes évek második felében az energiakérdés megoldása érdekében szükségessé vált a beruházások átcsoportosítása a tüzelőanyag-ipar, az atomerőművek berendezésének gyártása és létesítése területére. Ezek a szerkezeti változások tovább fokozták a nemzeti jövedelem növelésének beruházásigényességét. 1976–1980 között a fejlődés üteme az előző időszakhoz képest lelassult. A lakosság fogyasztásának növekedése kisebb volt a tervezettnél.

Az 1981–1985. évi tervvel hosszú távú fejlesztési folyamat kezdődött meg. A tervezés és a gazdaságirányítás korszerűsítésével a gazdaság következetesen intenzív, minőségileg igényesebb fejlesztését tűzték ki célul. A nemzeti jövedelem 14–15%-os (90–95%-ban a munkatermelékenység emeléséből származó) növekedését, a beruházások volumenének (1980. évi) szinten tartását, az ipari termelés 14–18%-os, a mezőgazdasági termelés (az előző időszak átlagához képest) 10%-os (ezen belül a növénytermelés 14–15%-os) növekedését irányozták elő. Az 1981–1982. éveket az intenzív gazdálkodásra való áttérés küszöbének értékeltek, s az ezt követő években a gyorsabb ütemű gazdasági fejlődés követelményét támasztották. A tervidőszak első két évében megszilárdult a népgazdaság egyensúlyi helyzete, a nemzeti jövedelem – mérsékelten – csökkent. 1983-ban számottevően gyorsult a gazdasági növekedés, egyidejűleg csökkentek a fajlagos ráfordítások. A nemzeti jövedelem végül négy év alatt 5,3%-kal, az ipari termelés és termelékenység 10%-kal nőtt, és 7,8%-kal a mezőgazdasági termelés. A beruházások volumene 1983-ban 6%-kal kisebb volt az 1980. évinél, a termelési állóalapok értéke 3 év alatt 16%-kal emelkedett. A népgazdasági hatékonyság javult.

Csehszlovákia a világ gazdaságilag fejlett országai közé tar-

tozik. Az egy főre jutó bruttó nemzeti érték (hozzávetőlegesen a nem termelő szolgáltatások értékével növelt nemzeti jövedelem 1980. évi becslés szerint 5820 dollár) tekintetében a szocialista országok között az NDK után a második helyet foglalja el, noha a fejlett európai tőkés országok közül Nagy-Britanniával körülbelül azonos szinten van, megelőzi Olaszországot, és a többi dél-európai országot, valamint Írországot.

IPAR

Az ország bruttó ipari termelése 1950–1984 között a 9,3-szeresére nőtt. Növekedési üteme 1950–1975 között évi 5-7% körül ingadozott, azóta lassul (1976–1980 : 4,6%, 1981–1983 : 2%). A termelési eszközök termelése 11-szeresre, a fogyasztási cikkeké 6,5-szeresre nőtt. Az előbbiek hányada a bruttó ipari termelésben eléri a 68,5%-ot (KGST-viszonylatban a Szovjetunió és Románia után a legnagyobb hányad). Az ipar részesedése a népgazdasági beruházásokból 38–43%. Az ipari beruházások volumene 1980-ig meghétszereződött, majd csökkent. Ez idő szerint a népgazdaság termelési állóeszköz-állományának 38%-a, és a berendezések állományának több mint 60%-a az iparban és az építőiparban koncentrálódott.

A gazdaság optimális szerkezetét kutató csehszlovák elemzések szerint a csehszlovák ipar lemaradt a jövő műszaki fejlődését hordozó ágazatokban – az elektronikában, illetve a mikroelektronikában, a méréstechnikában stb. Az új termékek hányada a bruttó ipari termelésben alacsony maradt, s a világszínvonalon álló új termékek aránya mindössze 1%. A bruttó nemzeti termék fajlagos energiaigénye másfélszerese, acéligénye kétszerese a fejlett tőkés országokénak, a munkatermelékenység viszont ezek színvonalának csak 60-80%-a.

Az ipari szerkezet-átalakítás eddig főként új beruházásokkal és kisebb mértékben az innováció segítségével történt. 1985 után lényeges fordulatra számítanak; csökken a kohászat hányada a bruttó ipari termelésben (9%-ról 5%-ra); mérséklődik a fajlagos tüzelőanyag- és energiafelhasználás; ésszerűsödik az építőanyagok, főként a cement felhasználása, erősen

szűkítik az ország méreteihez képest széles gépipari termékválasztékot, és szerkezetét, műszaki színvonalát a vásárlók igényeihez igazítják, hogy nagyobb mértékben bekapcsolódhassanak a (főként szocialista) nemzetközi munkamegosztásba. A távlati fejlesztés középpontjában továbbra is a gépipar marad.

A főbb ágazatok mai helyzetét az alábbiak jellemzik.

Tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar. Tüzelőanyag- és energiaszükségletét Csehszlovákia ma kétharmadrészt saját forrásaiból fedezi. A legfontosabb tüzelőanyag a hazai barna- és feketeszén. Az ország széntermelése (1983) KGST-viszonylatban a harmadik, világviszonylatban a 12. helyen (26,9 millió tonna), barnaszéntermelése (100 millió tonna) szintén a harmadik, világviszonylatban a negyedik helyen áll. A kőolaj- és földgáztermelése jelentéktelen. Az egyezményes tüzelőanyagban kifejezett egy főre jutó energiahordozó termelése 4554 kg (KGST-viszonylatban a negyedik, de csaknem kétszerese az EGK-átlagnak és több mint a fele az Egyesült Államokénak). A széntermelés már elérte az 1985. évi előirányzatot. A barnaszéntermelést 1990-ig 110 millió tonnára növelik a tervek szerint, 2000-ig azonban tovább nem növelhető. A kivezető utat az atomenergia-ipar fejlesztésében látják.

Az ország villamosenergia-termelése az 1960. évi 24,5 milliárd kWó-ról 1983-ig 76,3 milliárd kWó-ra nőtt. A mostani ötéves terv 1985-re 80-90 milliárd kWó villamosenergia termelését irányozza elő az 1980. évi 72,7 milliárd kWó-val szemben. Késik azonban az új atomerőmű-kapacitások átadása. Az ország második atomerőműve (Dukoványban) csak 1985 februárjában kezdett üzemelni, egyelőre 20%-os teljesítménnyel (40 MW). 1983-ban a villamosenergia-termelés 87%-át hőerőművek, 6%-át vízi erőművek, kb. 7%-át atomerőművek adták. Az egy főre jutó villamosenergia-termelés (1983) 4948 kWó (a KGST-átlag felett, valamivel nagyobb az EGK-átlagnál).

Vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat. Az ország kohászati nyersanyagbázisa a magnezit és a higany ki-

vételével (vas-, réz-, ón-, cinkérc) nem jelentős. Az ásványbányászatban az azbesztkitermelés világjelentőségű.

A világ nyersvas- és acélgyártói között Csehszlovákia (1983-ban 15 millió tonna) a 11. helyen áll (a KGST-országok között a 3. helyet foglalja el). A termelés néhány éve stagnál. Egy főre jutó acélgyártása 975 kg (a KGST-átlagnak csaknem a kétszerese, az EGK-átlagnak több mint a kétszerese, az Egyesült Államokénak csaknem a háromszorosa).

Gép- és fémfeldolgozó ipar. Csehszlovákia ma a világ negyedik és a KGST második legnagyobb mozdony- és vasútikocsi-gyártója. Traktorgyártása KGST-viszonylatban a harmadik, személygépkocsi-gyártása a negyedik. Szerszám- és présgépgyártása KGST-viszonylatban a negyedik, textil-, bőr-, és nyomdaipari gépgyártása a második, teherautó- és motorkerékpár-, valamint turbogenerátor-gyártása szintén a második helyen áll. Egyes tartós fogyasztási javak 10 000 főre jutó gyártása (1983): személygépkocsi 115 db (KGST-viszonylatban a legmagasabb); tv-készülék 270 db (európai KGST-átlag); mosógép 259 db (a KGST-átlag felett); hűtőgép 261 db (európai KGST-átlag).

A műszaki fejlődés viszonylagos elmaradása felszámolásában kulcsszerepe van az elektronikának. Az ötéves tervidőszakra a gépipar termelésének 30–35%-os, ezen belül az elektrotechnikai ipar termelésének 40–45%-os növekedését irányozták elő, 1981–1983 között 14%-kal nőtt a gépipari termelés.

Vegyipar. A mostani ötéves tervidőszakra a termelésnek a korábbinál szerényebb, 7%-os növekedését irányozták elő. A többszörösen feldolgozott anyagok termelése az átlagosnál gyorsabban növekszik, a kőolaj-feldolgozás aránya csökken. A tervezettet 1983-ban elérték.

Csehszlovákia műanyag- és műgyantagyártása világviszonylatban a 11-ik, KGST-viszonylatban a második helyet foglalja el. Egy főre jutó termelése kénsavból 80,7 kg (az európai KGST-átlag és az EGK-átlag feletti), műanyagból és műgyantából 65,2 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, vala-

mivel kevesebb az EGK-átlagnál); műszálból 12 kg (az európai KGST-átlag és az EGK-átlag felett).

Építőanyag- és faipar. Az ipari szerkezetátalakítás koncepciójának megfelelően a termelés négy éve gyakorlatilag változatlan. Egy főre jutó cementgyártása 681 kg (jóval a KGST-átlag felett, egyharmaddal több az EGK-átlagnál). Téglagyártása KGST-viszonylatban a második helyen áll. Fűrészárutermelése (5 millió m^3) KGST-viszonylatban a harmadik, európai viszonylatban a 6-ik helyet foglalja el.

Könnyűipar. Csehszlovákiában az egy főre jutó papírgyártás 80 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb). Egy főre számítva szövetből 61,6 m^2-t, (KGST-viszonylatban a legtöbbet, jelentősen többet az EGK-átlagnál) cipőből 7,8 párat gyártanak (több mint kétszerese mind a KGST-, mind az EGK-átlagnak és csak Olaszország haladja meg ezt a mutatót).

Élelmiszeripar. A gépipar után a második legnagyobb iparág. Az ötéves tervidőszakra az élelmiszeripari termelés összesen 10–11%-os növekedését irányozták elő. A tervidőszak első három évében ténylegesen 3%-os növekedést ért el ez az iparág.

Az egy főre jutó sörgyártás 161 liter, a legtöbb a világon. Egy főre számítva húsból és húsárukból 65 kg-ot (ez európai KGST-átlag felett), vajból 9,7 kg-ot (jelentősen az európai KGST-átlag felett), cukorból 54,2 kg-ot (európai KGST-viszonylatban a legtöbb) állít elő a csehszlovák élelmiszeripar.

MEZŐGAZDASÁG

Az ország földterületének 53,4%-át hasznosítja a mezőgazdaság (ezen belül: szántó 37,5%; gyümölcsös 2,5%; szőlő 0,4%; rét és legelő 13%). Az erdőállomány hányada 35,8%.

A mezőgazdaság bruttó termelése (1950-ben 84,8%-a volt az 1936. évinek), 1950–1984 között 82%-kal, egy főre számítva 47%-kal nőtt (Lengyelország után a legkevésbé az európai KGST-országok között). Ez idő szerint a növénytermesztés hányada a bruttó mezőgazdasági termelésben 41%, az állattenyésztésé 59% (európai KGST-viszonylatban a második

legnagyobb hányad). A mezőgazdasági beruházások volumene ebben az időszakban 13,8-szorosára nőtt. A mezőgazdaság részesedése a népgazdasági beruházásokból a hatvanas évek óta az NDK után a legkisebb az európai KGST-országok között (10–11,5%).

A csehszlovák mezőgazdaság területének 20%-án 204 állami gazdaság, 64,8%-án 1700 mezőgazdasági termelőszövetkezet gazdálkodik.

A csehszlovák gabonatermelés 1934–1938 között 3,372 millió hektáron 16.7 mázsás átlagos hektárhozam mellett éves átlagban 5,64 millió tonna szemes terményt, 1982–1984 között viszont jóval kisebb vetésterületen, 2,52 millió hektáron 44 mázsás átlagos hektárhozam mellett éves átlagban 11,1 millió tonna szemes terményt termelt; miközben a mezőgazdasági aktív keresők száma egyharmadra csökkent. A termelési szerkezet a nagyobb hozamú szemes termények (a kukorica kivételével) javára tolódott el. Az állati termékek termelésének a felszabadulás óta elért színvonalát takarmány – főleg takarmánygabona – behozatala nélkül nem tudta biztosítani az ország. A külgazdasági helyzet romlásának hatására az 1981. évi pártkongresszus az élelmiszer-önellátás politikája mellett döntött. Az 1981–1985. évre előirányzott összesen 53,4 millió tonna gabonából négy év alatt 42,7 millió tonnát termeltek. A takarmánynövények termelése az előző tervidőszak 13,3 millió tonna éves átlagához képest – 1981–1983 között éves átlagban 15 millió tonnára – nőtt. A szemestakarmány-behozatal éves átlagban kevesebb mint a felére csökkent.

A szemes termények és a cukorrépa hektáronkénti hozama (1981–1983) tekintetében Csehszlovákia Magyarország után a második helyet foglalja el a KGST-tagállamok között. A cukorrépa hektárhozama 329 mázsa, a szemes terményeké 44 mázsa. A burgonyáé 177 mázsa (a KGST-átlag felett). Az egy főre jutó termelés (1981–1983. évi átlag): szemes termények és hüvelyesek 677 kg (az európai KGST-átlag alatt, jelentősen az EGK-átlag felett); cukorrépa 458 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, nagyobb az EGK-átlagnál); burgonya 201

kg (az európai KGST-átlag alatt); zöldség 64 kg (a KGST-átlag felett), gyümölcs és szőlő 56 kg (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb). A gyümölcstermelés 64%-a, a zöldségtermelés több mint 38%-a a kistermelőkre jut (1983).

A jelentős mértékben takarmányimporttal felfuttatott állattenyésztést a mostani ötéves tervidőszaktól kezdve lehetőleg csak a hazai takarmánytermeléssel összhangban fejlesztik. Ennek megfelelően a sertésállomány az 1980. évi 7,9 millió darabbal szemben 1984 végén már csak 6,7 millió darab volt. A szarvasmarha-állományt nem sikerült csökkenteni. Az 1980. évi 5 millió darabról 5,15 millió darabra nőtt. A baromfiállomány jelentősen csökkent. Ennek ellenére az állattenyésztés bruttó termelése a növénytermesztésnél kisebb mértékben nőtt.

A szarvasmarha-állomány 3,7%-át, a sertésállomány 9%-át, a juhállomány 38%-át, a baromfiállomány 26%-át tartják a kistermelők. Az állam támogatja a háztáji és kisegítő gazdaságok állattenyésztését.

Az utóbbi időben felgyorsult az állati termékek termelésének növekedése. Az átlagos tejhozam a szövetkezetesítés előtt 1334 liter volt, 1984-ben megközelítette a 3500 litert (európai KGST-viszonylatban Magyarország és az NDK után a harmadik hely). Az átlagos tojáshozam 104 db-ról 230 db-ra (KGST-viszonylatban a legtöbb), a gyapjúhozam 3,5 kg-ról 4,7 kg-ra nőtt (az európai KGST-átlag felett).

Az egy főre jutó termelés (1983): hús 96 kg (az európai KGST-átlag felett, meghaladja az EGK-átlagot); tej 425 kg (európai KGST-viszonylatban az NDK után a második hely, valamivel kevesebb az EGK-átlagnál); tojás 339 db (európai KGST-viszonylatban Magyarország és az NDK után a 3. hely).

A csehszlovák mezőgazdaság gépesítésének és kemizálásának szintje jelentősen meghaladja a KGST-átlagot. Egy traktorra 38 hektár szántó, egy kombájnra 133 hektár gabonaföld jut. A 100 hektár szántóra jutó traktorvonóerő 176 lóerő (a magyarországinak kétszerese és jelentősen meghaladja az EGK-átlagot). Az egy hektár szántóra jutó műtrágya-felhasz-

nálás 344 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, annyi, mint Nagy-Britanniában). Az öntözhető földterület kb. 400 000 hektár (a szántóterületnek nem egészen a 8%-a), a lecsapolt terület kb. 1,4 millió hektár (27%).

KÖZLEKEDÉS

Csehszlovákia működő vasútvonalainak hossza (1983) 13 100 km (1960 : 13 100 km). 1000 km^2-re 103 km vasútvonal jut (az NDK után a legsűrűbb vasúthálózattal rendelkező KGST-ország, az EGK-ban is csak Belgium és az NSZK vasútsűrűsége nagyobb). Ebből eddig 3221 km-t (24,5%) villamosítottak (az európai KGST-átlag alatt). A szilárd burkolatú autóutak hossza (1982) 73 900 km (1960 : 73 400 km). 1000 km^2-re 578 km autóút jut (jóval az európai KGST-átlag felett). A hajózható belvízi útvonalak hossza 475 (1960 : 458) km (Duna, Elba, Moldva). A belföldi és nemzetközi légi közlekedést a ČSA állami légiforgalmi társaság bonyolítja le. Prágában és Bratislavában nemzetközi repülőterek működnek. A csővezetékes szállítás a Barátság-kóolajvezetéken, a Szovjetunióból Csehszlovákián keresztül az NDK-ba, az NSZK-ba és Ausztriába gázt szállító tranzit gázvezetéken, s a most-zakuz-böhleni etilénvezetéken keresztül bonyolódik le.

A teherforgalom és az utasforgalom növekedése európai KGST-viszonylatban a legkisebb volt.

A gazdaság intenzifikálásának programjában a népgazdaság szállításigényességének és a szállítás energiaigényességének csökkentése is szerepel. A csehszlovák közlekedés 1981–1985. évi fejlesztési koncepciója a folyamhajózás arányának növekedését, a vasúti közlekedés arányának fenntartását, s a közúti és a légi közlekedés arányának csökkentését irányozza elő.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Csehszlovákiában az egy főre jutó fogyasztás 1948–1981 között 3,4-szeresére nőtt. A munkások és alkalmazottak átlag-

bére 1950–1981 között 124%-kal, reálbére 96%-kal emelkedett (a létfenntartási költségek 14%-kal nőttek). A cseh és a szlovák átlagbér között a különbség 12%-ról 2%-ra csökkent. A mostani ötéves tervidőszakra az életszínvonal-politika célja az elért életszínvonal megszilárdítása, a fogyasztási színvonal fenntartása, a reálbérek szinten tartása, a nominálbérek évi 1,8%-os emelkedése, 5 év alatt 550 000 új lakás felépítése és 40 000–50 000 lakás korszerűsítése volt.

Az eltelt négy esztendőben az előirányzatnak megfelelően emelkedtek a nominálbérek, (7,4%-kal) és a reálbérek is valamelyest nőttek. Az egy főre jutó reáljövedelem hozzávetőlegesen évente átlagosan 1,1%-kal. A munkások és alkalmazottak átlagbére 1984-ben 2832 korona volt (1984. december 11-től 1 korona = 2 Ft), az anyagi termelés ágazatai közül legmagasabb a közlekedésben és az építőiparban, legalacsonyabb a kereskedelemben. A társadalmi juttatások (társadalombiztosítási, oktatási, egészségügyi stb. kiadások) egy főre jutó értéke az 1980. évi 8950 koronával szemben 1984-ben már 10 764 koronát tett ki, 1985-ben pedig 11 600 koronára emelkedik.

Csehszlovákiában a lakosság 36%-a nyugdíjas. Az átlagnyugdíj 1350 korona. 1985 januárjától havi 70 koronával emelték az 1971 előtt megállapított nyugdíjakat. A minimális havi nyugdíjat az egyedülállók esetében 880 koronáról 950 koronára, házaspárok esetében (amennyiben az egyik házastárs nem nyugdíjjogosult) 1500 koronáról 1600 koronára növelték. 1985-től az első gyerek után is igényelhető a gyermekgondozási segély. Havi összege 600 korona, és a 26 hetes szülési szabadság letelte után folyósítható. Ugyancsak 1985-től a családi pótlék is emelkedik és egy gyerek után 200; kettő után 640; három után 1210; négy gyermek után 1720 korona. A táppénz megállapításához ezentúl 120 korona helyett maximálisan 150 korona napi nettó keresetet lehet alapul venni. Két hétről három hétre emelték a fizetett szabadság időtartamát.

Az egy főre jutó fogyasztás a főbb élelmiszerekből és közfogyasztási iparcikkekből (1983): hús és húsáruk 837 kg (euró-

pai KGST-viszonylatban az NDK után a második hely); tej és tejtermék 242 kg (a KGST-átlag felett); vaj 8,4 kg (KGST-viszonylatban az NDK után a második hely); tojás 328 db (KGST-viszonylatban az első hely); cukor- és édesipari áruk 37 kg (az európai KGST-átlag felett); pékáruk (lisztre átszámítva) 110 kg (európai KGST-viszonylatban az NDK előtt az utolsó előtti hely); burgonya 80 kg (KGST-átlag); zöldség 67 kg (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb); gyümölcs 48 kg (az európai KGST-átlag alatt); szövet 53 m^2 (KGST-viszonylatban a legtöbb); cipő 4,4 pár (európai KGST-viszonylatban a legtöbb). A főbb tartós fogyasztási javak 1000 főre jutó állománya: hűtőgép 330 (az európai KGST-átlag felett); mosógép 550 (KGST-viszonylatban a legtöbb); tv-készülék 380 (az európai KGST-átlag felett); rádiókészülék 620 (KGST-viszonylatban a legtöbb); személygépkocsi 150 (KGST-viszonylatban az NDK után a legtöbb).

Csehszlovákiában a lakásállomány 49%-át teszik ki a családi házak. 1961–1980 között mintegy 2 millió új lakás épült, túlnyomórészt panelházakban, 38,6% állami, 33,8% szövetkezeti, 27,6% pedig magánerős lakásépítés keretében. 1960–1980 között 1000 lakosra számítva évente 5,4–8,4 lakás épült (európai KGST-átlag). Az átadott lakások átlagos alapterülete az 1960. évi 59,6 m^2-rel szemben 1983-ban már 73 m^2 volt (1983-ig a legnagyobb KGST-viszonylatban). Az ötéves tervidőszakra évente 1000 lakosra számítva évi 7 lakás építését irányozták elő. Az elmúlt négy esztendőben 382 000 lakás épült a tervezett 440 000 helyett. További 91 000 lakás építését 1984-ben megkezdték. A lakások korszerűsítési előirányzatát 3 év alatt 60%-ra teljesítették.

KÜLKERESKEDELEM

Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma 1950–1983 között folyó áron 20-szorosára, változatlan áron 8,6-szeresére bővült, kisebb mértékben nőtt, mint a többi európai KGST-országé. Az export hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez 15%-ról 30%-ra emelkedett, (hozzávetőlegesen a KGST-átlagnak felel

meg), de az ország hányada a világexportban az 1970. évi 1,2%-ról 0,7%-ra és a KGST-országok kölcsönös exportjában 1960–1980 között 14,6%-ról 9,2%-ra, teljes külkereskedelmi forgalmában pedig 15%-ról 11,1%-ra esett vissza. Teljes külkereskedelmi forgalmának értéke 1983-ban 25,9 milliárd rubel (Magyarországé 28,2 milliárd rubel) volt.

A csehszlovák külkereskedelem megoszlása és áruszerkezete 1948-tól napjainkig megváltozott. Az Egyesült Államok és a többi tőkés ország diszkriminációs politikája 1948-tól nehéz helyzetbe hozta a csehszlovák gazdaságot és számára védelmet a KGST nyújtott. Ugyanakkor a legfejlettebb ipari országok egyikeként segítette a fejletlenebb tagországok iparosítását. A Szovjetunió után Csehszlovákia szállította a legtöbb gépet és berendezést, s több tagállamnak is nyújtott hitelt nyersanyag-kitermelési, tüzelőanyag-ipari fejlesztéséhez. Csehszlovákiának főleg a Szovjetunó nyújtott segítséget az urániumkitermeléshez, a vegyipar és színesfémkohászat, az atomenergia-ipar és az atomerőművek berendezésgyártásának fejlesztéséhez.

A külkereskedelmi áruforgalom relációnkénti megoszlása (1983 zárójelben az 1948. évi adatok): szocialista országok 76,9 (39,7)%, ezen belül KGST-országok együttvéve 71,9 (38,)%; Szovjetunió 43,2 (16,2)%; fejlett tőkés országok 16,6 (45,5)%, ezen belül EGK 10%; fejlődő országok 7,2 (14,8)%.

A vezető partner, a Szovjetunió a csehszlovák gazdaság legnagyobb nyersanyag- és energiaszállítója és feldolgozó ipari termelésének legnagyobb felvevője. Számottevő külkereskedelmi forgalmat bonyolít le Csehszlovákia ezenkívül még az NDK-val (9,7%), Lengyelországgal (6,7%), Magyarországgal (5,1%) és az NSZK-val (4%).

Az export áruszerkezete, (1983; zárójelben az 1949. évi adatok): gépek, berendezések és járművek 55 (32)%; tüzelő-, nyers- és alapanyagok, félgyártmányok 19 (31)%; vegyipari termékek 6 (1)%; élelmiszeráruk 2 (4)%; ipari fogyasztási cikkek 16 (31)%. Az import áruszerkezete: gépek, berendezések és járművek 34 (4)%; tüzelő-, nyers- és alapanyagok, félgyártmányok 49 (64)%; vegyipari termékek

7,2 (9)%; élelmiszeráruk 3,8 (20)%; ipari fogyasztási cikkek 5,6 (2)%.

Az ország feladata most a külgazdasági egyensúly helyreállítása, az egyensúlyromlás megállítása. 1976–1980 között nem szocialista viszonylatban 11,8 milliárd, szocialista viszonylatban 10,0 milliárd korona halmozott külkereskedelmi mérleghiánya keletkezett az országnak, s 1980-ban 3 milliárd dolláros becsült nyugati tartozása volt. A mostani ötéves terv az exportnak az importnál gyorsabb növekedését irányozta elő. A külkereskedelmi forgalom már 1983-ban 28%-kal nagyobb volt az 1980. évinél; az export 29%-kal az import 26%-kal nőtt. Tőkés viszonylatban importkorlátozásokhoz folyamodtak.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságot két egyenjogú nemzeti állam, a Cseh Szocialista Köztársaság és a Szlovák Szocialista Köztársaság szövetsége alkotja. A két nemzeti köztársaság szuverenitásának egy részét a szovetségi államra ruházta át. A CSSZK hatáskörében van a külpolitika, az állam és a szövetségi alkotmányosság védelme, a szövetségi állami pénztartalék és a szövetségi törvényhozás. Közös hatáskörben van a tervezés, a pénzügy, a bankügy, az árszabás, az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés.

A CSSZK legfelsőbb államhatalmi és törvényhozó szerve a Szövetségi Gyűlés (parlament). A szövetségi parlament két egyenjogú kamarából: a Népi Kamarából és a Nemzetek Kamarájából áll. A Népi Kamara 200 képviselőjét a CSSZK egész területéről választják közvetlenül; a Nemzetek Kamarájának 150 képviselőjét pedig fele-fele arányban a Cseh, illetve a Szlovák Szocialista Köztársaság területéről, szintén közvetlen úton. A Szövetségi Gyűlés döntései mindkét köztársaságban érvényesek. A kisebbségben levő szlovákok érdekeinek védelmét a Szövetségi Gyűlésben a két kamara egyenjogúsága biztosítja, egy javaslat akkor válik törvényessé, ha

mindkét kamarában megkapja a szükséges többség szavazatát.

A CSSZK élén a köztársasági elnök áll, a Szövetségi Gyűlésnek tartozik felelősséggel. Az államhatalom legfelsőbb végrehajtó szerve a szövetségi kormány, amelynek elnöke, elnökhelyettesei és tagjai vannak. Hivatalból elnökhelyettesek a cseh és a szlovák kormány elnökei.

A két nemzeti állam külön államhatalmi és végrehajtó szervezettel rendelkezik. A két nemzeti parlament elnevezése Nemzeti Tanács, az általuk hozott törvények a nemzeti állam területén érvényesek. A köztársaságok legfelsőbb végrehajtó szervei a nemzeti kormányok. Az államigazgatás középső szintjén a népképviseleti és végrehajtó szervek a körzeti (megyei) nemzeti bizottságok.

Csehszlovákia szocialista alkotmányát 1960-ban fogadták el. Az alkotmány kimondja, hogy a CSSZK szocialista állam, amelynek alapja a munkások, parasztok és értelmiségiek szilárd szövetsége, s ezt a szövetséget a munkásosztály vezeti. A társadalomban és az állam életében a vezető erő a munkásosztály, élcsapata Csehszlovákia Kommunista Pártja. A CSSZK a szocialista világrendszerhez tartozik.

A Csehszlovákiában élő nemzetiségek politikai, állampolgári egyenjogúságát az 1968. évi külön alkotmánytörvény biztosítja. Ez kimondja, hogy a CSSZK biztosítja a lehetőségeket és az eszközöket a köztársaságban élő magyar, német, lengyel és ukrán (sumin) nemzetiségek mindenoldalú fejlődéséhez. A nemzetiségek arányuknak megfelelően képviseltethetik magukat a képviselőtestületekben és ezek választott szerveiben. Saját nyelvükön tanulhatnak, fejleszthetik népi kultúrájukat, sajtó- és információs tevékenységet folytathatnak, nemzetiségi kulturális és társadalmi szervezetekbe tömörülhetnek. Az állampolgárok szabadon, meggyőződésük szerint döntenek nemzetiségi hovatartozásukról, tilos rájuk bármiféle olyan nyomást kifejteni, amely a választásukat befolyásolná. A nemzetiségekről szóló alkotmánytörvény érvényesítéséről a Szövetségi Gyűlés és a Nemzeti Tanácsok törvényei gondoskodnak.

Köztársasági elnök, államfő: Gustáv Husák.
A Csehszlovák Szocialista Köztársaság miniszterelnöke: Lubomír Strougal.
A Cseh Szocialista Köztársaság miniszterelnöke: Josef Korčak.
A Szlovák Szocialista Köztársaság miniszterelnöke: Peter Colotka.

PÁRTOK ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Csehszlovákia Kommunista Pártja (Kommunistička Strana Československa)
Megalakulásának időpontja: 1921. május 14.
Legutóbbi, XVI. kongresszusa: 1981. április 6–10.
Taglétszáma: 1 538 000.
A KB első titkára: Gustáv Husák.
A CSKP-n belül működik Szlovákia Kommunista Pártja.
A CSKP lapja: Rudé Právo (Vörös Jog).

Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzeti Frontja
1951-ben alakult. A CSKP vezetésével tömöríti a demokratikus pártokat, a szakszervezeteket, az ifjúsági szervezetet, valamint más társadalmi, kulturális és sportszervezeteket. Szerves része a Szlovák Nemzeti Front.

Csehszlovák Szocialista Párt
1948 februárjában alakították az 1897-ben létrehozott Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt haladó szellemű tagjai. Csak cseh területen működik.

Csehszlovák Néppárt
1928-ban alakult és 1948-ban újjászervezték. A haladó szellemű katolikusok egyes csoportjait tömöríti. Csak cseh területen működik.

Szlovák Megújulás Pártja
A volt Szlovák Demokrata Párt haladó szellemű tagjai 1948 februárjában alakították meg, csak Szlovákia területére. Itt működik még a Szlovák Szabadság Párt nevű kisebb szervezet, amely a katolikus parasztság egy részét foglalja magában.

Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom
1945-ben alakult, az 1860-as évek óta működő cseh és az 1890-es évek óta működő szlovák szakszervezetek utódaként. 20 szakmai szakszervezetet fog össze.
Tagjainak száma több mint 7 000 000 (1982).

Szocialista Ifjúsági Szövetség
1970 novemberében alakult.
Tagjainak száma: 1 500 000 (1984).
A Nemzeti Frontnak tagjai még a Csehszlovák–Szovjet Baráti Társaság, a Csehszlovák Nőszövetség, a Csehszlovák Békebizottság, a Csehszlovák Testnevelési Szövetség, a Vöröskereszt, a Fasizmus Elleni Harcosok Szövetsége és a Szövetkezetek Központi Szövetsége.

JUGOSZLÁV SZOCIALISTA SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

(Socijalisticka Federativna Republika Jugoslavija)

Területe: 255 804 km²
Lakossága: 22 860 000 (1983).
Népsűrűsége: 89 fő/km² (1983).
A városi és a falusi lakosság aránya: 38 62.
Fővárosa: Belgrád (Beograd) 1 455 000 lakos (1982).
Közigazgatási beosztása: 6 szövetségi szocialista köztársaság: Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Crna Gora, Macedónia. 2 autonóm tartomány: Vajdaság, Koszovo-Metohija (Szerbia területén).
Hivatalos pénzneme: dinár (100 para).
Hivatalos nyelve: szerb-horvát, szlovén, macedón, albán és magyar.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Jugoszlávia területének kétharmada hegyvidék, egyharmada síkság. Felszínét északnyugaton az Alpok nyúlványai – ezek legkiemelkedőbb pontja a 2863 m magas Triglav csúcs –, az ország nagyobbik felét a Dinári-hegység vonulatai borítják. A terület mintegy 10%-a elkarsztosodott hegyvidék. Szarajevótól északkeletre fekszik a Bosnyák-érchegység; a görög határnál a Šar-hegység, valamint a Rodope-hegységhez tartozó Belasica, Kelet-Szerbiában a Kárpátok néhány nyúlványa. A 2000 méternél magasabb hegycsúcsok száma meghaladja a százat. A sík vidékek főként az északi országrészekben, Szlovéniában s a Vajdaságban terülnek el, és síkságok alakultak ki néhány folyó, így a Száva, a Morava és a Kolubara mentén.

Az ország tengerpartjának hosszúsága az Adriai-tenger mentén 2092 km. Az Adriai-tenger jugoszláv részén 1233 kü-

lönböző nagyságú sziget található. Legnagyobbak: Krk (409,9 km^2), Cres (404,3 km^2), Brač (394,6 km^2), Hvar (299,7 km^2); Pag (284,6 km^2), Korčula (276 km^2). Két nagy félszigete van, Isztria és Pelješac.

Az ország gazdag folyóvizekben. Folyói a Dunának és mellékfolyóinak, a Szávának, valamint az Égei-tengerbe ömlő Vardarnak és az Adriai-tengernek vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak. A Száva jugoszláviai szakasza 940 km, a Dunáé 588 km hosszú, nagyságban a Tisza, a Dráva, a Mura, a Vardar és a Drina követi őket. Az országnak 250 tava van. A legnagyobb a Shkodrai-tó (348 km^2, ebből 119 km^2 Albániáé.). Mesterséges tó a vaskapui (253 km^2, ebből 75 km^2 Romániáé).

Az éghajlatot a kontinentális és a földközi-tengeri klímára jellemző hatások alakítják. Az északi, sík területek éghajlata kontinentális, Szlovéniában alpesi éghajlat, míg az Adriai-tenger partján és szigetein földközi-tengeri klíma érvényesül. Dél-Szerbia és Macedónia mediterrán éghajlatát kontinentális hatások módosítják, Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Crna-Gora éghajlata átmenet az alpesi és a kontinentális klíma között.

TERMÉSZETI KINCSEK

Jugoszlávia ásványi kincsekben gazdag ország. Van vasérce és számottevőek színes- és nehézfémérc tartalékai (réz, ólom, cink, antimon), valamint bauxitkészletei. Az energiahordozók közül a legjelentősebb a barnaszén és a lignit. Kőolajat elsősorban az északi területeken tártak fel.

Az ország területének 35%-át erdő borítja. Az erdők többsége, 74%-a lombhullató, 7%-ot tesz ki a fenyő, a többi vegyes erdő.

LAKOSSÁG

Jugoszlávia soknemzetiségű állam. A lakosság nemzetiségi megoszlása (az állampolgárok saját bevallása szerint) kerekítve:

Szerb: 8 136 000, horvát: 4 428 000, bosznia-hercegovinai muzulmán: 2 000 000, szlovén: 1 753 000, albán: 1 731 000, macedón: 1 342 000, magát jugoszlávnak valló: 1 216 000.

Jelentősebb lélekszámú nemzetiségek: crna-gorai: 577 000, magyar: 426 000, cigány 148 000, török: 101 000.

Kisebb lélekszámú nemzetiségek: szlovák, vlah, román, ruszin, bolgár, cseh, olasz, német, orosz, lengyel, ukrán, zsidó, görög, osztrák.

Az egyes köztársaságok lakosságának száma (kerekítve):

Szerb SZK	9 300 000
(ebből: Koszovo	1 500 000)
Vajdaság	2 000 000
Horvát SZK	4 600 000
Bosznia-Hercegovina SZK	4 100 000
Macedón SZK	1 900 000
Szlovén SZK	1 900 000
Crna-Gora SZK	582 000

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai szövetségi köztársaság területén az ókorban illírek, trákok és kelták éltek. A terület i. e. 230-tól i. sz. 379-ig a római birodalom, majd Bizánc része volt. A szerbek és a horvátok a VII. században telepedtek le, s a IX. század első harmadától már önálló fejedelemségük volt. A szlovének 623-ban alapították államukat. Horvátország hosszú évszázadokon keresztül - 1101-től 1918-ig – Magyarország, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia része volt. Szlovénia 1280-tól 1918-ig Habsburg-uralom alatt állt. A XII. században alakult szerb

fejedelemségeket 1389-ben a törökök megsemmisítették, s a XV. század második felében ugyanerre a sorsra jutott a bosnyák állam és a Zeta (Montenegro) fejedelemség is.

A XVI. században nemzeti felszabadító mozgalmak kezdődtek a török elnyomás ellen. A harc eredményeként Szerbia 1804-ben némi autonómiát kapott, de megmaradt a török fennhatóság. Isztria, Nyugat-Horvátország és Dalmácia 1809-től 1813-ig Napóleon francia császárságához tartozott. 1852-ben Montenegro, majd 1878-ban Szerbia önálló lett, ugyanakkor az Osztrák-Magyar Monarchia megszállta Boszniát, Hercegovinát és Novipazar vidékét, s 1908-ban a két előbbit bekebelezte. 1882-ben kikiáltották a szerb királyságot, 1910-ben pedig a montenegrói királyságot. Az első világháború végén, 1918 decemberében Szerbiából, Montenegróból és a felbomlott Osztrák-Magyar Monarchia javarészt délszlávok lakta területeiből megalakult a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, amit 1925-től Jugoszláv Királyságnak neveztek.

A JUGOSZLÁV KOMMUNISTÁK SZÖVETSÉGE ÉS A JUGOSZLÁV SZOCIALISTA SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

1919 áprilisában egyesülési kongresszus keretében alakult meg a Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt, amely 1920-ban nevét Jugoszláv Kommunista Pártra változtatta, majd 1952-ben Jugoszláv Kommunisták Szövetségévé alakult át.

Megalakulásában részt vettek: a délszláv országrészekben már korábban létrejött szociáldemokrata pártok, a szovjethatalom védelmében harcoló és 1918-ban hazatért délszláv katonák, a városokban működő kommunista csoportok. A kormány 1920-ban betiltotta a párt működését, 1923-ban sikerült megalakítani egy legális munkáspártot, a Jugoszláv Független Munkáspártot. 1929. január 6-án királyi államcsíny zajlott le. Megszüntették a parlamentet, feloszlatták a párto-

kat és monarcho-fasiszta diktatúrát vezettek be. A párt fegyveres felkelésre hívta a népet a diktatúra ellen, de ennek nem voltak meg a feltételei. Fokozódott a terror, ezrével tartóztatták le a kommunistákat, a vezetők egy része kénytelen volt emigrációba vonulni.

1937 végén Josip Broz Tito lett a párt vezetője. A párt széles körű harcot kezdett az erősödő fasiszta rendszerrel szemben, különböző legális szervezeteket hozott létre (Dolgozó Nép Pártja, Munkás-Paraszt Párt, Dolgozó Nép Szövetsége).

A világháború kitörése új helyzetet teremtett. A tömegmegmozdulások megakadályozták a kormányt abban, hogy csatlakozzék a fasiszta hatalmakhoz. 1941. március 27-én megbukott a kormány. Az új kormány Hitler és a nyugati hatalmak között manőverezett.

1941. április 6-án a fasiszta hatalmak megtámadták Jugoszláviát. Az uralkodó osztály elárulta az országot, a tisztikar kapitulált, a király és a kormány tagjai elhagyták az országot. Jugoszláviát feldarabolták. Egyetlen politikai erő állt szemben a megszállókkal: a kommunista párt. Felhívást adott ki a fegyverek elrejtésére, az ellenállásra, és május elején megalakította a párt katonai bizottságát.

Amikor a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót, a párt a szovjet nép harcának támogatására szólította fel Jugoszlávia népeit. 1941. június 27-én megalakult a Jugoszláv Népfelszabadító Partizánosztagok Főparancsnoksága, Titóval az élén. A párt minden antifasiszta erő összefogására, a megszállók elleni fegyveres harcra, az új népi demokratikus Jugoszlávia megteremtésére mozgósította minden erejét. A kis partizánegységekből álló harci alakulatok Népi Felszabadító Hadsereggé fejlődtek, s 1943 végére az ország területének több mint a felét felszabadították.

A felszabadított területeken forradalmi hatalmi szervek, népi felszabadító bizottságok jöttek létre. Ezek az új hatalmi szervek 1942 novemberében Jugoszlávia Népi Felszabadító Antifasiszta Tanácsába tömörültek. 1943 novemberében megalakult a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság mint leg-

felsőbb törvényhozó és végrehajtó hatalom. A Londonban működő emigráns kormányt megfosztották jogaitól, megtiltották a király visszatérését az országba. Különösen kedvező helyzet alakult ki, amikor a szovjet hadsereg az ország területére lépett. A szovjet és a jugoszláv csapatok szorosan együttműködve felszabadították az ország egész területét.

Az új hatalom, osztálytartalmát tekintve, proletárdiktatúra volt. A népfelszabadító harc a burzsoázia hatalomból való kiszorítását, a tulajdonviszonyok megváltoztatását is jelentette, mivel a régi uralkodó osztály tagjai és a régi hatalmi szervek együttműködtek a megszállókkal. A termelési eszközök tekintélyes része már a felszabadulás idején állami tulajdonba került. 1945 augusztusában törvényt hoztak a földreformról. Megalakították a Jugoszláv Népfrontot. Az 1945. novemberi alkotmányozó gyűlési választásokon a népfront megkapta a szavazatok 90,5%-át. November 29-én megalakult a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság.

1945 után szoros kapcsolat alakult ki Jugoszlávia, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok között. Ez a kapcsolat törést szenvedett 1948–1949-ben. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája 1948-ban megbírálta a JKP-ban jelentkező hibákat, majd 1949-ben hozott újabb határozatában már tarthatatlan vádakat hangoztatott ellene. A határozat után megszakadt a kapcsolat a szocialista országok és Jugoszlávia, valamint a kommunista pártok és a JKP között.

Jugoszláviában a szocialista építőmunkát az ötvenes évek elejétől sok sajátos vonás jellemezte, és lényeges kérdésekben eltért a többi szocialista ország gyakorlatától. Célul tűzték ki a termelők önigazgatását, létrehozták az üzemekben a munkástanácsokat, növelték a népi bizottságok szerepét, és lépéseket tettek a központi irányítás nagymérvű csökkentésére. A párt 1952. évi VI. kongresszusa célul tűzte ki az önigazgatás további kiterjesztését. A párt szerepét és feladatait az ideológiai és politikai nevelésben jelölték meg, s nevét Jugoszláv Kommunisták Szövetségére változtatták. Jugoszlávia ebben az időben megjavította, illetve széleskörűen kiépítette kapcsolatait a tőkés országokkal, és jelentős kölcsönöket ka-

pott tőlük. 1953-ban két NATO-országgal – Görögországgal és Törökországgal – kötött baráti szerződést, egy évvel később politikai és védelmi egyezményt. A jugoszláv kormány utóbb semmisnek nyilvánította az egyezményt.

1954-ben a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány felülbírálta a korábbi években elkövetett hibákat, és javaslatot tett a kapcsolatok rendezésére. Fokozatosan javult a viszony Jugoszlávia és a többi szocialista ország között. A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége részt vett a kommunista és munkáspártok 1957-es moszkvai tanácskozásán, és aláírta az ott elfogadott békekiáltványt.

Az 1958-ban megtartott VI. kongresszus elfogadta a JKSZ új programját. E program több alapvető megállapítását a többi kommunista párt bírálja. E bírálat hangot kapott a kommunista és munkáspártok 1960-ban megtartott moszkvai nemzetközi tanácskozásán is.

1965-ben a párt kidolgozta a gazdasági reform alapelveit. E reform célja a termelés intenzív növelése, az aránytalanságok megszüntetése, a decentralizáció, az önigazgatás továbbfejlesztése. Minimálisra csökkentették a központi tervezést, illetve ennek rovására növelték a piaci tényezők szerepét, jelentősen kiterjesztették a vállalatok önállóságát. A gazdasági szervezetek lehetőséget kaptak, hogy saját felelősségükre döntsenek a termelésről, az árakról. A munkások és az alkalmazottak bérét az üzem nyereségétől tették függővé. Az állami irányítás és ellenőrzés az adóztatáson, a pénzügyi és hitelrendszeren keresztul valósult meg.

1969 márciusában a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének IX. kongresszusa több negatív jelenséggel foglalkozott: kispolgári nézetek a pártban, nacionalizmus, a kommunista fegyelem megsértése, vagyonszerzés stb. A JKSZ tagságának 50%-a 1958 után került a kommunista szövetség soraiba. A politikai életben gyakorlatlan tömegek bekapcsolódása a pártba, a marxista nevelés elhanyagolása megkönnyítette a kispolgári nézetek terjedését.

A párt elnöksége 1971-ben megvizsgálta az ország gazdasági és politikai helyzetét és a Jugoszláv Kommunisták Szö-

vetségén belüli viszonyokat. Megállapította, hogy a szocialista Jugoszlávia egységét bomlasztó szocializmusellenes, karrierista elemek a párton belül is megjelentek. A pártvezetés álláspontja az volt, hogy eszmei és politikai szempontból egységes, cselekvőképes szervezete nélkül a munkásosztály nem töltheti be vezető szerepét a társadalomban. Eme álláspont érvényesítése érdekében 1972–1973-ban éles harc indult a pártban. A párt X. kongresszusára való felkészülés egybefonódott a munkásosztály társadalmi szerepének megszilárdításával, a JKSZ vezető szerepének helyreállításával.

A munkásosztály vezető szerepének megerősödését tükröznie kellett az alkotmánynak is. 1974. február 21-én a Szövetségi Népi Gyűlés (Skupština) elfogadta Jugoszlávia új alkotmányát, amely szerves folytatása és továbbfejlesztése volt a korábbinak. Összegezte az önigazgatásos Jugoszlávia gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális rendszerének alapelveit. Alaptörvénybe iktatta a soknemzetű és -nemzetiségű jugoszláv állam föderációs rendszerét.

Az alkotmány kimondja: a társadalom a munkásosztályé, a dolgozóké, az alapvető termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak, ami kizár minden lehetőséget a kizsákmányoló rendszerhez való visszatéréshez. A nemzetek elszakadási és önrendelkezési jogát is magában foglaló alkotmány szavatolja a nemzeti szabadságot és függetlenséget, az emberi szabadságjogokat, az egyenjogúságot; mindezek a szocialista köztársaságok és autonóm tartományok, illetve a föderáció keretében valósulnak meg. Az alkotmány külön szól a nemzetiségek jogvédelméről, beleértve az országhatáron túl élő jugoszláv népcsoportok jogait is.

1978 júniusában ülésezett a párt XI. kongresszusa, amely a harmincéves fejlődésről és a X. kongresszus óta eltelt időszak eredményeiről és gondjairól adott számot. A tanácskozás továbbra is fontos feladatnak ítélte meg a gazdaság megszilárdítását, a termelési szerkezet javítását.

1980 májusában 88 éves korában elhunyt Joszip Broz Tito, a jugoszláv és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő vezető egyénisége. Nem váltak valóra azok a jóslatok, hogy ha-

lála után a jugoszláv föderáció szét fog esni. Az ország megőrizte az évtizedeken keresztül kikovácsolt, egyenjogúságon alapuló egységet.

A folyamatosság azonban gondokkal, problémákkal, zökkenőkkel volt terhes. Jugoszlávia gazdaságára is súlyos csapást mértek a hetvenes években a világgazdasági és politikai viszonyokban bekövetkezett változások. A nehezedő helyzetben a belső gondok is nagyobb hangsúlyt kaptak. Erőteljesen jelentkezett egyes nemzetek és nemzetiségek körében a nacionalista irányzat. A legnagyobb visszhangot a Koszovóban lezajlott események okozták. A koszovói albánok egyes nacionalista csoportjai követelték az „etnikai szempontból tiszta Koszovót". Ez párosult a más nemzetiségűekre, főleg a szerbekre kifejtett nyomással: költözzenek el a tartományból. Követelték Koszovo szövetségi köztársasággá alakítását is. A nacionalizmus fő okát az elemzések a gazdasági egyenlőtlenségben jelölték meg. Ezért volt fontos az a határozat, amely szerint a fejlettebb köztársaságok 1985-ig Koszovóban 60 gyárat létesítenek.

A több mint kétmillió párttagot tömörítő párt 1982 júniusában tartotta meg XII. kongresszusát. A kongresszus határozata, melyet előzetesen nyilvános vitára bocsátottak, az alábbi címmel jelent meg: „A JKSZ szerepe és feladatai a szocialista önigazgatás fejlesztéséért és az ország anyagi és társadalmi fejlődéséért vívott harcban". Ugyancsak közzétették „A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége akciójának politikai platformja a szocialista önigazgatás, a testvériség, egység és az együvé tartozás fejlesztéséhez Koszovóban" című tanulmányt, amely részletesen áttekintette a jugoszláviai nemzetiségi problémák fejlődését és eredményeit, a koszovói események okait, tanulságait és tapasztalatait.

A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége XII. kongresszusa demonstrálta a párt egységét és azt az elhatározását, hogy Tito szellemében folytatja a szocializmus építését, továbbfejleszti önigazgatását, és folytatja el nem kötelezett külpolitikáját. A kongresszus határozatot hozott a gazdaság stabili-

zálásáról, a párt feladatairól a szocialista önigazgatás fejlesztésében és a nemzetközi együttműködésről.

Jugoszlávia külpolitikája az el nem kötelezettség jegyében alakult. Törekszik az egyenjogúság és a szuverenitás alapján a világ valamennyi országával jó kapcsolatokat teremteni: köztük a fejlett tőkés országokkal is, amelyekkel külkereskedelmének jelentékeny részét bonyolítja le. Külpolitikájában a tömbön kívüliség elvét és gyakorlatát vallja, egyik kidolgozója az el nem kötelezett politika elméletének, jelentős erőfeszítéseket tesz a fejlődő országokkal való kapcsolatok megszilárdítása, a közös antiimperialista külpolitika kialakítása, a béke és a nemzetközi együttműködés megszilárdítása érdekében.

Jugoszláviának a szocialista országokkal, mindenekelőtt a Szovjetunióval fennálló kapcsolatai a hetvenes években és a nyolcvanas évek elején gyorsuló ütemben fejlődtek. Mind jelentősebbekké válnak Jugoszlávia gazdasági kapcsolatai a KGST-vel, amelynek sok bizottságában részt vesz. Erősödtek a párt kapcsolatai a többi kommunista és munkáspárttal is. Ennek fontos állomása volt a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének részvétele az európai kommunista és munkáspártok 1976 júniusi, berlini tanácskozásán.

GAZDASÁG

Jugoszlávia a felszabadulás előtt elmaradott agrárország volt. A nemzeti jövedelem megtermeléséhez a mezőgazdaság 50%-kal, az ipar 31%-kal, a közlekedés és a kereskedelem 19%-kal járult hozzá. A felszabadulás utáni dinamikus gazdasági növekedés a termelési állóeszköz-állomány és a foglalkoztatás gyors ütemű bővülésén alapult, főként a gazdaság társadalmasított szektorában, amely 1952-ben a társadalmi összterméknek 69,5%-át, 1982-ben 85,6%-át adta. A termelési állóeszköz-állomány 1952–1980 között reálértékben a tízszeresére, évi átlagban 7,8%-os ütemben gyarapodott. A társadalmi szektorban foglalkoztatott dolgozók létszáma ugyanakkor

1,385 millióról 4,71 millióra nőtt, átlagosan évi 4,4%-os ütemben. A nemzeti jövedelem 1950–1983 között átlagosan évi 5,6%-os ütemben az 5,8-szeresére, az egy főre jutó nemzeti jövedelem átlagosan évente 4,4%-kal 4,2-szeresére nőtt. A társadalmi össztermék az állóeszköz-állománynál lassabban nőtt (7,4%), tehát az eszközhatékonyság csak a hatvanas évek közepéig javult, az egész időszakot tekintve viszont romlott.

A rohamos gazdasági növekedést az ország gazdasági szerkezetének gyors átalakulása kísérte. A nemzeti jövedelem termelésének szerkezete 1982-ben (zárójelben az 1960. évi adatok): ipar 42,7 (49,3)%; építőipar 8,7 (6,6)%; mező- és erdőgazdaság 15,9 (26,4)%; közlekedés 7,3 (6,2)%; kereskedelem 21,3 (22,5)%. Átalakult a foglalkoztatás szerkezete is. Az aktív keresők megoszlása 1983-ban (zárójelben a 1960. évi adatok): ipar 38,1 (35,5)%; építőipar 10 (13,0)%; mező- és erdőgazdaság 24,8 (28,6)%; közlekedés és hírközlés 6,8 (7,0)%; kereskedelem 13,9 (8,4)%. A társadalmi össztermékből a beruházások hányada 1951–1980 között átlagosan 31,4% volt (szélső értékei: 1959–27,6%; 1979–39,6%. Az egész időszak átlagában a beruházások 68,5%-át a termelő, 31,5%-át a nem termelő szféra kapta. Az álló- és forgóeszköz-beruházásokra együttvéve a társadalmi össztermék 40%-át használták fel.

1952–1981 között az állóeszköz-beruházások 35,2%-a jutott az iparra, és mindössze 8,1%-a a mező- és erdőgazdaságra, a halászatra és a vízgazdálkodásra. Ennek megfelelően 1952–1953 és 1982–1983 között úgy hatszorozódott meg a társadalmi össztermék, hogy a bruttó ipari termelés 11,5-szeresére, a bruttó mezőgazdasági termelés 2,5-szeresére nőtt. Ez a jugoszláv gazdasági fejlődés egyik legnagyobb aránytalansága. Fokozta ezt továbbá, hogy az aktív keresők reáljövedelme a társadalmasított gazdasági szektor munkatermelékenységénél gyorsabb ütemben nőtt ugyan, de nem a beruházások rovására. A beruházásokat külföldi forrásokból fedezték. Külföldi forrásokból származott 1952–1980 között a népgazdasági beruházásoknak kb. egyötöde, az állóeszköz-beruházásoknak csaknem az egyharmada. 1985-ig a fejlesztéshez szükséges külföldi eszközök volumene elérte a 14,9 milliárd

dollárt. A hetvenes évek közepéig a külföldi források túlnyomó részét segélyek és háborús jóvátételek alkották (1965 végén Jugoszlávia nettó külföldi adóssága mindössze 1,045 milliárd dollár volt, a társadalmi össztermék 16,4%-a), 1965 után azonban növekedett a külföldi hitelfelvétel, s a külföldi adósságállomány 1980 végén megközelítette a 17 milliárd dollárt – a társadalmi össztermék 31,9%-át.

Ezek az aránytalanságok a jugoszláv gazdaság nagymérvű importfüggőségével és gyenge exportképességével együtt az utóbbi években a gazdasági növekedés lelassulásához vezettek. A társadalmi össztermék 1980-ban 2,3%-kal, 1981-ben 1,5%-kal, 1982-ben 0,8%-kal, 1983-ban 0%-kal, a megtermelt nemzeti jövedelem 1981–1983 között éves átlagban 0,4%-kal bővült. A társadalmasított szektorban a foglalkoztatás 1980-ban 3,3%-kal, 1981-ben 2,8%-kal, 1983-ban 2,3%-kal nőtt, a társadalmi munkatermelékenység ennek megfelelően 0,8; 1,5 illetve 2,2%-kal csökkent. 1980 óta évről évre csökkentek a beruházások is.

A gazdasági stabilizáció hosszú távú programja 1981–1985-re a társadalmi össztermék mindössze 1,6%-os éves növekedését irányozta elő. A program azzal számol, hogy ebben az évtizedben a társadalmi össztermék éves átlagban 3,3%-kal, a következő évtizedben évi 3,9%-kal bővül, s az anyagfelhasználás eközben 58%-ról 46%-ra csökken. Az országot ugyan nyomja az intenzív fejlesztés kényszere, foglalkoztatási gondok miatt mégis úgy tervezik, hogy az évszázad végéig az extenzív fejlődés útját járják. A társadalmi munkatermelékenység a nyolcvanas években átlagban mindössze évi 0,3%-kal, a következő évtizedben évi 2%-kal emelkedik. A stabilizációs program ugyanakkor 1981–1985 között a beruházásoknak átlagosan évi 5,5%-os, az egész évtized átlagában évi 0,4%-os csökkenésével, 1991–2000 között ismét évi 4,4%-os növekedésével számol.

Jugoszlávia ma közepesen fejlett ipari-agrár ország. ENSZ-becslés szerint az egy főre jutó bruttó nemzeti terméke 1980-ban 2390 dollár volt, nagyjából annyi, mint Romániáé, ez az

európai KGST-országok átlagának valamivel több mint a fele. Az európai országok közül Albánia, Törökország, Málta és Portugália szintjét haladja meg.

IPAR

1950–1983 között a bruttó ipari termelés megtizenkétszereződött (8%-ot meghaladó éves ütemben nőtt), s ezen belül ugyanilyen ütemben bővült a fogyasztási cikkek gyártása; 17,5-szeresére nőtt a termelési eszközök termelése, az alapanyaggyártás azonban csak 11,5-szeresére nőtt és nem tartott lépést a végtermékek előállításával. Ugyanakkor a feldolgozó ipar gyorsabban fejlődött a kitermelő ágazatoknál. Ezek az aránytalanságok, a közlekedés és a kisipar elhanyagoltsága a termelő kapacitások nagymérvű felhalmozódása ellenére (a termelő szféra állóeszköz-állományában az ipar hányada az 1970. évi 54,6%-ról 57%-ra nőtt) működési zavarokat okoznak az iparban. Az ipari munkatermelékenység 1950–1983 között – valamennyi KGST-tagországénál jelentősen lassúbb, átlagosan mintegy 4%-os ütemben – csak 3,3-szeresére nőtt. Az egész gazdasági növekedés megtorpanásával 1981–1983 között a bruttó ipari termelés növekedési üteme átlagosan évi 1,9%-ra mérséklődött. Csökken a kapacitások kihasználása (1983-ban 62% volt, a kitermelő iparban nagyobb, mint a feldolgozó iparban).

Az ország társadalmi fejlesztési terveiben az elsődlegesen fejlesztendő tevékenységi ágak közé sorolták (amelyek beruházási elsőbbséget élveznek) az ipar ágazatai közül a villamosenergia-gazdaságot, a tüzelőanyag- és villamosenergia-ipart, a vas- és színesfémkohászatot, a bázisvegyipart és a gépipart.

Tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar. Az egy főre jutó villamosenergia-termelés 2862 kWó, kevesebb az európai KGST-országok megfelelő mutatójánál (kivéve Magyarországot). A mostani ötéves terv előirányzata szerint a villamosenergia-termelésnek az 1980. évi 59,4 milliárd kWó-ról 1985-ben 81 milliárd kWó-ra kellene emelkednie. 1983-ban 65,8

milliárd kWó-t termeltek. Az 1985–2000. évi távlati fejlesztési terv a századfordulóra 170 milliárd kWó villamosenergia-termelését irányozza elő. Ennek több mint a felét széntüzelésű hőerőművek, további negyedét vízi erőművek, s majdnem 10%-át atomerőművek adják.

Egyezményes tüzelőanyagra átszámított egy főre jutó energiahordozó-termelés 1739 kg (a KGST-tagországok közül csak Bulgáriában kevesebb, a KGST-átlag a többszöröse ennek), noha Jugoszlávia világviszonylatban az ötödik helyet foglalta el a barnaszén- és lignittermelésben. 1985-re 82 millió tonna szén kitermelését irányozták elő. Az 1983. évi termelés 58,6 millió tonna (1980: 48,3 millió tonna). A széntermelést 2000-ig 160 millió tonnára kívánják növelni. A kőolajtermelés az 1980. évi 4,23 millió tonnáról 4,13 millió tonnára csökkent 1983-ban. 1985-re 5 millió tonnát terveztek. 2000-re 6,5 millió tonna az előirányzat, de 24 millió tonna szükséglettel számolnak. A földgáztermelés csökkenni kezd, s 1983-ban 2,09 milliárd m^3-t tett ki. 1985-re 5 milliárd m^3-t, 2000-re 8 milliárd m^3-t irányoztak elő.

Vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat. Hányada kisebb, mint az európai KGST-tagországokban. Az acélgyártás egy főre számítva 180 kg (jelentősen kisebb mindegyik európai KGST-ország megfelelő mutatójánál). Az ón-, ólom-, cink- és timföldtermelést főként külföldi hitelekből fejlesztették. Jugoszlávia ólomtermelése világviszonylatban az ötödik helyen áll.

A vezető jugoszláv iparág, a *gép- és fémfeldolgozó ipar* hányada (28,7%) ugyancsak valamivel kisebb, mint a legtöbb KGST-országban. Az utóbbi években ebben az ágazatban nem nőttek számottevően a beruházások. Főbb termékágazatai: traktorgyártás (termelése valamennyi kis európai KGST-tagországét meghaladja, Románia kivételével); tehervagongyártás (kb. 3400 db), személygépkocsi-gyártás (220 000 db), hajógyártás. A mostani ötéves terv előirányzata szerint a hazai gép- és berendezésgyártásnak a belföldi szükséglet kétharmadát kell kielégítenie. 10 000 lakosra számítva 210 mosógépet

(európai KGST-átlag), 279 hűtőgépet (európai KGST-átlag) gyártanak Jugoszláviában.

A *vegyipar* súlya 11,4%, meghaladja az európai KGST átlagot. A mostani ötéves terv előirányzata szerint az ágazat bruttó termelésében az alapvegyipari termékek hányadát az 1980. évi 45%-ról 60%-ra kell növelni. Az egy főre jutó kénsavtermelés 57 kg (elmarad az európai KGST-átlagtól). Marónátronból egy főre számítva 171 kg-ot (elmarad az európai KGST-átlagtól), műtrágyából 20 kg-ot (nem éri el az európai KGST-átlagot), műanyagból és mugyantából 12 kg-ot (meghaladja az európai KGST-átlagot) gyártottak.

Az *építőanyag-iparnak* az ötéves terv előirányzata szerint biztosítania kell, hogy megszűnjön a cementbehozatal és meg kell teremtenie az építőanyag-kivitelhez szükséges feltételeket. Az egy főre jutó cementgyártás 1983-ban 421 kg volt (valamivel kevesebb, mint a KGST-átlag).

A *könnyűipari* ágazatok részesedése a bruttó ipari termelésben 23%, jóval nagyobb, mint az európai KGST-tagországokban. A jugoszláv könnyűipar 1983-ban egy főre számítva 24,5 kg cellulózt (meghaladja az európai KGST-átlagot), 28 kg újságpapírt (jóval kevesebb mint a KGST-átlag), 22,4 m^2 szövetet (valamennyi európai KGST-tagországban jelentősen több), 3,5 pár bőrcipőt (európai KGST-átlag) gyártott. A gyapjúszövet- és gyapjúfonalgyártás világviszonylatban a 10. helyet foglalja el.

Az *élelmiszeripar* hányada a bruttó ipari termelésben 12% (kisebb, mint bármelyik európai KGST-országban). Az egy főre jutó növényolajgyártás 10,4 kg (európai KGST-átlag) az egy főre jutó sörgyártás kb. 60 liter (hasonló az európai KGST-átlagéhoz); az egy főre jutó cukorgyártás 31,7 kg (Romániát kivéve mindegyik európai KGST-országban jóval több).

Az 1981–1985. évi terv a könnyű- és élelmiszeripari ágazatok termelésének (kizárólag a kapacitások jobb kihasználása révén) átlagosan évi 4,2%-os növekedését irányozta elő.

Az ország területének 31,4%-a szántó és évelő ültetvény, 25,6%-a rét és legelő, 34%-a erdő. A további 9% nem hasznosítható a mező- és erdőgazdaság számára. A vetésterület 7,87 millió hektár (ebből azonban évről évre 600 000–700 000 hektárt egyáltalán nem, vagy csak részben művelnek meg).

A szocialista szektorra a mezőgazdasági földhaszonterületnek mintegy a 13%-a, a szántó- és évelőültetvény-területnek kb. 17%-a, a mezőgazdasági aktív keresőknek csaknem 15%-a, s a bruttó mezőgazdasági termelésnek kb. 25%-a jut. A társadalmi szektor földtulajdona nem gyarapodik. Az egyéni gazdaságok mindössze néhány százaléka társult.

A növénytermesztésnél gyorsabb ütemben fejlődött egy ideig a részben import-fehérjetakarmányra utalt állattenyésztés, s 1980-ban a bruttó mezőgazdasági termelési érték 55%-át (1965-ben 40%-át) adta. Az állami termékek négyötödét termelték 1980-ban az egyéni gazdaságok, és tartották a számosállat-állomány 87,2%-át.

A bruttó mezőgazdasági termelés 1947–1948-tól 1982–1983-ig éves átlagban 2,9%-kal, egy főre számítva 1,9%-kal emelkedett. A legtöbb európai KGST-ország mezőgazdasági termelésének növekedése meghaladta Jugoszláviáét. Az 1981–1985-ös időszakra a társadalmi szektornak 6%-os, az egyéni gazdaságoknak 4%-os évi növekedését irányozták elő. 1986–2000 között a bruttó mezőgazdasági termelés 3,5%-os átlagos évi növekedésével számolnak. Az első három évben az átlagos növekedési ütem 2,4% volt. A hektárhozamok általában (nagy területi szóródással) közepesek. Búza 33,6 mázsa, kukorica 50 mázsa. Magas a cukorrépa hektárhozama – 401 mázsa (az összes KGST-országét meghaladja) és alacsony a burgonyáé – 93 mázsa. Az ország Európa legnagyobb kukorica, búza-, repce-, cukorrépa, gyümölcs- és szőlőtermelői közé tartozik. Európa negyedik legnagyobb bortermelője. Egy főre jutó termelése szemes terményekből (1983) 764 kg (az európai KGST-átlagnak felel meg), cukorrépából 249 kg (elmarad az európai KGST-átlagtól), burgonyából 116 kg (elmarad az

európai KGST-átlagtól), zöldségfélékből 116 kg (megfelel az európai KGST-átlagnak), gyümölcsből és szőlőből 166 kg (európai KGST-átlag). A mostani ötéves terv célul tűzte ki, hogy a búzatermelést évi 6 millió tonnát meghaladó szinten kell stabilizálni (1983-ban 5,5 millió tonna), a kukoricatermelést pedig évi 12 millió tonnára kell növelni (1983-ban 10,7 millió tonna az előirányzat).

Az állatállomány nagysága jó néhány éve jelentős mértékben ingadozik, ami döntően a takarmánytermelés lemaradásából ered. 1979–1984 között a szarvasmarha- (kb. 5,4 millió) és juhállomány (kb. 7,4 millió) lényegében azonos szinten mozgott, a sertésállomány mintegy 20%-kal (7,7 millióról 9,3 millió darabra), a baromfiállomány szintén kb. 20%-kal (61,5 millióról 73,5 millió darabra) nőtt. Az egy főre jutó termelés (1983) húsból 70 kg (kevesebb az európai KGST-átlagnál), tejből 195 l (jelentősen kisebb az összes európai KGST-országénál), gyapjúból 5 kg (Csehszlovákiától eltekintve jelentősen kisebb az összes európai KGST-tagországénál). Az átlagos éves tejhozam az 1978. évi 1471 literről 1982-ben is csupán 1720 literre nőtt, a társadalmi gazdaságokban eléri az 5000 litert (a legalacsonyabb hozamok közé tartozik Európában). Az átlagos évi tojáshozam (1982) 129 db (a világszínvonal 260–290 db). 1985-re 1,5 millió tonna hús (1983-ban 1,6 millió tonna), 5,25 milliárd liter tej (1983-ban 4,45 milliárd liter) és 12 000 tonna gyapjú (1983-ban 11 000 tonna) termelését irányozták elő.

A mezőgazdaság gépesítése és kemizálása vegyes képet mutat. 1983-ban egy (kisteljesítményű) traktorra 12 hektár szántó és évelő ültetvény jutott (kevesebb, mint bármelyik európai KGST-országban), az egy hektárra jutó műtrágyafelhasználás 133 kg volt (európai KGST-átlag).

KÖZLEKEDÉS

Jugoszlávia működő vasútvonalainak hossza 1982-ben 9400 km (1960-ban 11 900 km), ezen belül a villamosított vasútvonalak hossza 3431 km volt (36,5%, a KGST-tagországok közül csak Bulgáriában nagyobb ez a hányad). Ezer km^2-re 36,7 km

vasútvonal jut (a Szovjetuniót kivéve kevesebb, mint az európai KGST-tagországokban). Épül a Rijekát Zágrábbal összekötő új kettős vágányú vasútvonal és 1985 júniusában befejezik a Jugoszláviát Albániával összekötő Titograd–Shkodra vasútvonal jugoszláviai szakaszának építését. Az autóutak hossza (1982) 115 000 km (1960-ban 82 400 km), s 1000 km^2-re 450 km közút jut (Lengyelországot és Csehszlovákiát kivéve több, mint az európai KGST-tagországokban). A kőolajvezetékek hossza 996 km. A hajózható folyószakaszok hossza 1694 km. Fő tengeri kikötői: Rijeka, Split, Sibenik, Dubrovnik és Bor. Rijeka a kb. 28 millió tonnás kikötői forgalomnak több mint a felét bonyolítja le. A tengeri kereskedelmi flotta űrtere 2,55 millió BRT, de nagy része elavult. 1990-ig éves átlagban 3%-kal kell növelnie szállításainak volumenét. Addig 74 (674 000 BRT űrtartalmú) új hajóval bővítik a flottát.

A légi közlekedést lebonyolító társadalmi vállalat a JAT. A légi járatok hossza mintegy 70 000 km. Nemzetközi repülőterei Belgrád, Zágráb, Ljubljana, és Dubrovnik mellett vannak.

1960–1983 között a teherforgalom 3,4-szeresére (megfelel a KGST-átlagnak), az utasforgalom 3,5-szörösére (a legtöbb európai KGST-országnál nagyobb mértékben), mindkettő a megtermelt nemzeti jövedelem bővülésénél csak valamivel gyorsabb ütemben nőtt.

A közlekedéspolitika egyik fő célja a vasút teher- és személyforgalma szerepének gyors növelése, az Észak–Dél autópálya legforgalmasabb szakaszának kiépítése, a főútvonalnak minősülő közutak rendszeres fenntartása, a tengeri és folyami flotta korszerűsítése, a légi közlekedés hányadának növelése a belföldi és a külkereskedelmi áruforgalomban, a csővezetékes szállítás fejlesztése.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Jugoszláviában az egy főre jutó lakossági fogyasztás 1953–1980 között átlagosan évi 4,6%-kal nőtt és 1980-ban 5,14-szerese volt az 1952. évinek. Az önigazgatási rendszerben azon-

ban a személyi jövedelmeket az egyes gazdálkodó szervezetek autonóm módon növelhetik, s a személyi jövedelmek a munka termelekenységénél gyorsabban emelkedtek. Így például 1970-ben a munkatermelékenység 4%-kal, a reáljövedelmek 18,2%-kal emelkedtek. Ezt tartják a jugoszláv gazdaságot sújtó infláció egyik fő okának. A kiskereskedelmi árindex 1955–1965 között a kétszeresére, 1975-ig a nyolcszorosára, 1983-ig pedig az ötvenszeresére nőtt. A reáljövedelem 1983-ban 15%-kal alacsonyabb volt az 1976. évinél és 25%-kal alatta maradt az 1979. évinek. Csökkent a személyi fogyasztás is (felmérések szerint a jugoszláv háztartásokban a megtakarítási hányad kb. 10%).

Emellett az ideiglenesen külföldön dolgozó jugoszláv munkások jelentős (de csökkenő) száma és a foglalkoztatás gyors növekedési üteme (1970–1980 között éves átlagban 4,3%, 1981–1984 között átlagosan 2,5%) ellenére nagy a munkanélküliség (1983-ban 912 000 fő, ebből 520 000 a nő).

A nettó átlagbér 1983-ban 15 540 dinár volt (1 Ft = 5 dinár). A társadalmi szektorban foglalkoztatott dolgozók 60%-ának nettó bére ennél alacsonyabb. A segédmunkások átlagbére nem éri el az átlagbér felét, a legmagasabb képzettségű szakembereké egyharmaddal meghaladja azt. Munkahelyenként nivellálódnak, az ágazatok között differenciálódnak a bérek.

Az egy főre jutó fogyasztás a főbb élelmiszerárukból és a közfogyasztási iparcikkekből (1978–1980 átlaga): szemes termények és hüvelyesek 183 kg; burgonya 61 kg, zöldség 82 kg; gyümölcs és szőlő 61 kg; hús és hal 58 kg; zsír, olaj és vaj 21 kg; tej 101 liter; tojás 186 db; cukor 33 kg, szövet 12,3 m^2. (Ezek az értékek a legalacsonyabb európai KGST-szinten vagy ez alatt helyezkednek el, kivéve a szemes termények és a hüvelyesek fogyasztását, ami viszont az európai KGST-országok átlaga felett van.)

Száz lakosra 29,2 gépkocsi jutott 1978-ban (több, mint bármelyik KGST-országban). Ezer lakosra 209 rádió- és 105 tvkészülék (1981) jut. Ezer lakosra számítva 1953-ban 2,2, 1962-ben 5,6, 1972-ben 6,4, 1982-ben 6,1 lakás épült (kevesebb,

mint az európai KGST-tagországokban). A lakásépítés 60%-a magánerős (korábban még nagyobb volt ez a hányad). 1982 végén egy lakásra átlagosan 3,5 lakó jutott, s egy lakóra 17,2 m^2 lakóterület. A lakások átlagos alapterülete 72 m^2 (Csehszlovákiát kivéve nagyobb, mint az európai KGST-tagországokban). Az ötéves tervidőszakban évente 150 000 lakás (főként magánerős) felépítésével számoltak. 1981–1983 között évente kb. 140 000 (jelentősen kevesebb, mint az európai KGST-országokban) lakás épült. 1984-ben jelentősen visszaesett a lakásépítés és csökkent a felépült lakások átlagos alapterülete is.

KÜLKERESKEDELEM

Jugoszlávia külkereskedelmi áruforgalma 1950–1983 között folyó áron a 41-szeresére, változatlan áron kb. a 16-szorosára növekedett. 1960–1983 között folyó áron a 13-szorosára, változatlan áron mintegy a négyszeresére, a nemzeti jövedelem növekedését jelentősen meghaladó ütemben bővült. Jelenleg az export aránya a nemzeti jövedelemből mintegy 44%. Jugoszlávia gazdasága meglehetősen nyitott. Az egy főre jutó külkereskedelmi forgalom értéke 770 rubel (de az európai KGST-országok közül, a Szovjetuniótól eltekintve, csak Románia és Lengyelország megfelelő mutatóját haladja meg).

A felszabadulás után az első években Jugoszlávia külkereskedelmi forgalmának mintegy kétharmada jutott a Szovjetunióra és a népi demokratikus országokra. A fennmaradó hányad néhány hagyományos európai tőkés partnerre korlátozódott. Miután a szocialista országokkal átmenetileg megszakadtak Jugoszlávia kapcsolatai, külkereskedelmét döntően a nyugat-európai tőkés országokkal és az Egyesült Államokkal bonyolította le, s 1951–1955 között a fejlett tőkés országok hányada 85%-ra emelkedett, a szocialista országoké 2%-ra csökkent. A fejlődő országok részesedése 1955-ben 13% volt. A kapcsolatok helyreállításával újra növekedni kezdett a szocialista országok hányada. A jugoszláv külkereskedelmi áruforgalom (1982-ben 17,33 milliárd rubel, azaz 23,6 milliárd

dollár) viszonylati megoszlása 1982-ben (zárójelben az 1960. évi adatok): szocialista országok 42,1 (28,5)%, ezen belül KGST-országok 41,8 (28,3)%, közülük a Szovjetunió 30,5 (4,6)%; fejlett tőkés országok 41,4 (58,6)%; ezen belül EGK 27,8 (36,6)%; fejlődő országok 16,8 (12,9)%. A vezető külkereskedelmi partner a Szovjetunió 30,5%, az NSZK (1980) 17,4%, majd Olaszország 9%, az Egyesült Államok 6,8%, Irak 5,3%, Csehszlovákia 4,6%, Franciaország 4,5%. Magyarországot az NDK és Svájc előzi meg.

A jugoszláv export áruszerkezete 1982-ben (zárójelben az 1960. évi adatok): élelmiszeráruk 11,2 (33,6)%, ipari és mezőgazdasági nyersanyagok, tüzelőanyagok és félgyártmányok 46,8 (47,1)%, vegyipari termékek 10,5 (4,1)%, gépek, berendezések, járművek 31,1 (14,9)%, egyéb 0,4 (0,3)%. Az import áruszerkezete 1982-ben (zárójelben az 1960. évi adatok): élelmiszeráruk és élőállatok 5,2 (91,1)%; ipari és mezőgazdasági nyersanyagok, tüzelőanyagok és félgyártmányok 54,6 (35,2)%; vegyipari termékek 12,4 (8,6)%; gépek, berendezések és járművek 27,8 (36,9)%; egyéb 0 (0,2)%.

Jugoszlávia – mondhatni – folyamatosan passzívummal zárta külkereskedelmi mérlegét. Tőkés viszonylatban a külkereskedelmi mérleghiány 1960-ig megközelítette, azután már meghaladta az export értékét s ezt egyáltalán nem fedezték a külföldön dolgozó jugoszlávok valutaátutalásai, s az idegenforgalmi és tranzit-bevételek. 1980 végén az ország adósságállománya 16,87 milliárd, 1981 végén 19,2 milliárd dollár volt.

A mérleghiány 1979-ben volt a legnagyobb: 3,66 milliárd dollár (a társadalmi össztermék 6%-a), ezután csökkenni kezdett (1980-ban 2,3; 1981-ben 0,75; 1982-ben 0,46 milliárd dollárra rúgott, s 1983-ban és 1984-ben már aktívumot értek el). Ez azonban nem az export bővülésének az eredménye, hanem onnan adódik, hogy a nyolcvanas években az import nagyobb mértékben csökkent, mint az export.

Jugoszláviának adósságai törlesztésére és kamatfizetésre 1990-ig 39,2 milliárd dollárt kell fordítania. A nettó adósság 1982 végén a társadalmi össztermék 39,7%-át tette ki.

Tárgyalások voltak és vannak folyamatban a nyugati kereskedelmi bankok és a Nemzetközi Valutaalap képviselőivel az adósságok visszafizetésének átütemezéséről. A bankok beleegyeztek 3,3 milliárd dollár visszafizetésének átütemezésébe. A Nemzetközi Valutaalaptól Jugoszlávia azt igényli, hogy az 1985–1988-ban lejáró adósságokat 10–12 esztendőre ütemezzék át, 5–8 évi türelmi idővel.

Szocialista viszonylatban nincsenek adósságai az országnak. Jugoszlávia és a KGST két évtizedes együttműködése során 23 jugoszláv népgazdasági ágazat kapcsolódott be a kooperációba, a gazdasági együttműködés kölcsönösen előnyös és kiegyensúlyozott.

A hosszú távú stabilizációs program keretében az évtized végéig az exportvolumen megkétszerezését irányozták elő a szocialista, a fejlett tőkés és a fejlődő országokkal egyaránt bővülő gazdasági együttműködés alapján.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Jugoszlávia államszervezetének, alkotmányának fejlődésében négy szakasz különböztethető meg. Az elsőben megdöntötték az uralkodó osztályok hatalmát, felszámolták a régi államszervezetet és új, népi hatalmat teremtettek. Ez a szakasz az 1941. évi népfelkeléstől az 1946. évi első alkotmány elfogadásáig terjedt. Az alkotmány rögzítette a felszabadulás óta elért eredményeket: az államosításokat, a földreformot és az addig megvalósított forradalmi rendszabályokat. A második szakaszt a néphatalom politikai és szervezeti megszilárdítása, számos társadalmi, gazdasági funkció állami ellátása jellemezte. Ez a szakasz 1946-tól az 1953-as alkotmány elfogadásáig terjedt. Az új alkotmány a „bürokratikusnak és etatistának" ítélt korábbi állami felépítéssel szemben megállapította, hogy Jugoszlávia társadalmi és politikai struktúrájának alapja a termelési eszközök társadalmi tulajdona, a dolgozók önigazgatása, az üzemekben a munkástanács és a lakóterületeken a kommuna. Az állami tulajdont a termelők közvetlen

irányítása alatt álló társadalmi tulajdonná alakították át. A harmadik szakaszban alakította ki Jugoszlávia azt a társadalmi és államszervezeti formát, ami az 1963. évi alkotmányban testesült meg. Ekkor vette fel az állam a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság nevet. Az új alkotmány a gazdasági-politikai struktúra középpontjába az önigazgatási rendszer kiterjesztését állította.

A negyedik szakasz az 1974-ben elfogadott új alkotmánnyal kezdődik. Az alkotmány a több mint három évtizedes gyakorlat alapján kodifikálta a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének mint a munkásosztály és minden dolgozó szervezett eszmei és politikai vezető erejének szerepét a szocializmus építésében, a dolgozók szolidaritásának, a nemzetek és a nemzetiségek testvériségének és egységének megvalósításában. Minthogy Jugoszláviában egypártrendszer van, a JKSZ és a néptömegek kapcsolata a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségén (DNSZSZ), a szakszervezeteken, illetve a nő- és ifjúsági szervezeteken keresztül valósul meg. Jugoszlávia szocialista politikai rendszere az önigazgatási egységeken alapul. Ilyenek a társult munka alapszervei (üzemekben és vállalatoknál), és a társadalmi-politikai (azaz közigazgatási) alapegységek, helyi közösségek, „kommunák". A dolgozókat az új alkotmány értelmében a helyi népi bizottságokban négy évre választott küldöttek képviselik. Ugyancsak küldöttek képviselik a dolgozókat az egyes köztársaságok, illetve autonóm tartományok képviselőházában. A föderáció legfőbb államhatalmi szerve a képviselőház, a Skupština, amely az új alkotmány szerint kétkamarás: a Szövetségi Tanácsból, illetve a Köztársaságok és Tartományok Tanácsából áll. Az előbbibe a DNSZSZ jelölése alapján titkos szavazással választanak köztársaságonként 30–30, tartományonként 20–20 küldöttet. Az utóbbiba a köztársasági képviselőházak 12–12, a tartományok 8–8 küldöttet delegálnak. A Skupštinában döntenek a népgazdasági tervről és a föderáció ügyeiről.

A két tanács együttesen választja meg a képviselőház elnökét, a Szövetségi Végrehajtó Tanácsot (azaz a kormányt), a szövetségi titkárokat (azaz a minisztereket) és a szövetségi

szervek vezetőit. Az ország élén kollektív államfői testület áll: az elnökség. Tagjainak megbízatása öt évre szól, legfeljebb kétszer választhatók meg egymást követően. Az elnök egyben a fegyveres erők főparancsnoka és a Honvédelmi Tanács elnöke is.
Államfő: Radovan Vlajkovics – a JSZSZK Elnökségének elnöke.
Minisztertanács elnöke: Milka Planinc – a Szövetségi Végrehajtó Tanács elnöke.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEK

Jugoszláv Kommunisták Szövetsége (Savez Komunista Jugoslavije)
Megalakulásának időpontja: 1919. április 23.
(1952-ig Jugoszláv Kommunista Párt).
Legutóbbi, XII. kongresszusa: 1982. június 25–29.
Taglétszáma: 2 154 000 (1983 október).
A szövetség elnöke: Vidoje Zsarkovics (1985. június 26. óta, egy évre választva).
Lapja: Komunist (Kommunista).

Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége
1953-ban alakult, az 1945-ben szervezett Népfront (az 1943-ban alakított Jugoszlávia Népi Antifasiszta Felszabadító Tanácsának utódja) átszervezésével. Magában foglalja a Jugoszláv Kommunisták Szövetségét, a Jugoszláv Szakszervezetek Szövetségét, Jugoszlávia Ifjúsági Szövetségét és más tömegszervezeteket.
Taglétszáma: 14 000 000 (1979).

Jugoszláv Szakszervezetek Szövetsége
1945-ben alakult. 1950 óta nem tagja a Szakszervezeti Világszövetségnek.
Taglétszáma: 4 300 000 (1978).

Jugoszlávia Ifjúsági Szövetsége
1948-ban alakult, Népi Ifjúsági Szövetség néven. 1963-ban kapta mai nevét.
Taglétszáma: 3 500 000 (1982).

Népi Felszabadító Háború Harcosainak Szövetsége
1947-ben alakult a felszabadító háború veteránjainak és tartalékos tisztjeinek szervezeteként.
Taglétszáma: 2 000 000 (becsült).

KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG

(Csunghua Zsenmin Kunghokuo)

Területe: 9 561 000 km^2.
Lakossága: 1 015 400 000 (1982).
Népsűrűsége: 106 fő/km^2
A városi és a falusi lakosság aránya: 20 80.
Fővarosa: Peking (Pejcsing), 9 231 000 lakos (1982).
Kozigazgatási beosztasa: 22 tartomány (Tajvannal együtt), 3 tartományjogú város, 5 autonóm terulet. Az egyes tartományokat és az autonóm területeket korábban hat kozigazgatási régió fogta ossze.
Hivatalos pénzneme: juan (100 fen).
Hivatalos nyelve: kínai, autonóm teruleteken a megfelelő nyelv.

FOLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Kína felszínének nagy részét hegyek borítják. Nagyobb összefüggő sík terület a Huang-ho (Sárga folyó) és a Jangce alsó folyása mentén, továbbá a Sárga-tenger partján található. Ez a sík terület, a Kínai alföld, lépcsőzetesen az észak-kínai fennsikba megy át. A Jangce menti sik teruleteket az ország középső részén középhegységek övezik, a déli országrész fennsíkjait és folyamvolgyeit pedig lánchegységek határolják. Nyugat-Kínában magas hegységekkel koszorúzva fekszik a nagy kiterjedésű Hszin-csiang fennsík, amelynek déli része a Takla-Makán sivatag és a Tarim-medence. A Tien-santól északra a Dzsungár-medence található, amelyet az Altaj hegység választ el a Góbi-sivatagtól. A 4000 méternél magasabban-fekvő tibeti fennsíkot északon és keleten a 7282 m-ig emelkedő Kunlun hegység, délen a Himalája, nyugaton a Karakorum határolja. Az ország legkiemelkedőbb pontjai a Hi-

malájában a 8848 m magas Csomolungma (Mount Everest), a Karakorumban a 8611 m magas K 2 csúcs, a Kunlunban a 7723 m magas Ulug Mustag, a Pamírban a 7719 m magas Kungur, a Tien-sanban a 6995 m magas Hantengri és Tajvanon a 3997 m magas Ju San. A folyók közül a leghosszabbak a Jangce (5797 km), a Huang-ho (4667 km), a Tarim (2190 km), a Hszin-csiang és az Amur (4350 km). A legnagyobb tavak közül a Csinghaj 5940 km^2, a Tungting-hu tó 5000 km^2. A 2771 km^2-es Lop-Nor vándorló tó: a Tarim folyó vize táplálja, s ha a folyó vízhozama változik, a tó helyén sós pusztaság marad. Kínához több mint 3000 kisebb-nagyobb, főleg part menti sziget tartozik, amelyek közül a 35 800 km^2 területű Tajvan és a 34 000 km^2 területű Hajnan a legnagyobb.

Az éghajlata északon mérsékelt, keleten kontinentális, délen szubtropikus, esős és száraz évszakkal. Tajvanon trópusi az éghajlat, míg szélsőséges Tibetben, ahol az igen hideg és hosszú telet rövid nyár követi. Az évi középhőmérséklet és az évi csapadék vidékenként nagy eltérést mutat.

LAKOSSÁG

A lakosság 94%-a kínai (han). A számos dialektus közül a pekingi (mandarin) a legelterjedtebb. A nemzetiségek közül a legnagyobb lélekszámú a kb. 8,5 milliónyi csuang, ezt követi a kb. 4,5 milliós lélekszámú huj, a 4,4 millió ujgur, a 3,3 millió tibeti és a velük rokon 4 millió aji, továbbá a mintegy 1,5 milliónyi puji nemzetiség. Ezeken kívül az országban kazahok, krigizek, burmaiak, mandzsuk, mongolok és koreaiak élnek. A 30 nagyobb nemzetiségnek területi, közigazgatási autonómiája van. Tajvan szigetén csaknem 12 millió kínai él.

Folöttébb nagy – több mint 20 millió – a külföldön élő kínaiak száma. Közülük nagyobb számban élnek kínaiak Thaiföldön (kb. 5 millió), Malaysiában (kb. 3,5 millió), Hongkongban (kb. 3,5 millió), Szingapurban (kb. 1 millió), Indonéziában (kb. 2 millió), a Vietnami Demokratikus Köztársaságban (kb.

1 millió), a Fülöp-szigeteken (kb. 300 000), Burmában (ugyancsak 300 000) és Kambodzsában (300 000). Az Egyesült Államokban mintegy negyedmillió, Kanadában pedig 50 000 kínai él.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Az ország története mintegy öt évezredre vezethető vissza. Az első írásos bizonyíték kínai államszervezet megalakulására az i. e. második évezredben uralkodó Sang-dinasztia korából került elő. Kína területén az I. évezred végéig számos törzsi állam keletkezett. I. e. 221-ben Csin Si Huang-ti, az első császár egyesítette ezeket az államokat, és ez új kor kezdete Kínában. A császár a hunok ellen védekezve megkezdte a Nagy Fal, valamint a Huang-hót és a Jangcét összekötő csatorna építését. A következő évszázadokban különféle dinasztiák váltották egymást. Uralmuk időszakában területi hódítások egész sora, az egységes állam széttagolódása, majd újraegyesítése ment végbe. Jelentős a Tang-dinasztia 618–907-ig tartó uralkodása, amikor Kína a világ legnagyobb és legfejlettebb birodalma volt. A X. századtól a XIII. századig végbement hanyatlás idején az északi területeket elszakították Kínától. 1211 és 1279 között a mongolok hódították meg Kína egész területét, s 1368-ig pekingi székhellyel a mongol Jüan-dinasztia uralkodott a Kelet-Európa egy részét is magában foglaló óriási birodalmon, Kubilaj kán vezetésével. A mongolok uralmát 1368-ban parasztfelkelés döntötte meg. A kínai Ming-dinasztia 1368-tól 1644-ig tartó uralma egybeesett a feudális Kína fénykorával, 1644-ben a mandzsuk hódították meg Kínát. A mandzsu Csing-dinasztia uralkodott egészen 1911-ig, a császárság bukásáig.

A kínaiak időközben 1697-ben meghódították Mongóliát, 1751-ben Tibetet, 1758-ban Kelet-Turkesztánt, 1768-ban Burmát, 1789-ben pedig Vietnamot.

A XIX. század második negyedétől kezdve mind nagyobb arányokat ölt az európai tőke behatolása. Ez időtől kezdve

Kína fokozatosan függő, félgyarmati országgá válik. Az 1839–1842-es „első ópiumháborúban" Anglia kényszeríti Kínát öt kikötő megnyitására és Hongkong átengedésére. Az 1856-tól 1860-ig tartó „második ópiumháború" következményeként fokozódik Kína függése a nyugati tőkétől. A mandzsu Csing-dinasztia és a külföldi beavatkozás ellen irányuló tajping-felkelés a népi erők vereségével ér véget. 1884-ben Vietnamot a francia gyarmatosítók foglalják el, és 1885-ben Burma angol uralom alá kerül. Az 1894–1895-ös kínai–japán háborúban Japán meghódítja Tajvant. 1898-ban a cári Oroszország megszállja Mandzsúriát, a német, francia és angol imperialisták ún. bérelt területeket szakítanak le Kínáról. Az antiimperialista „boxer-lázadást" 1900-ban nyolc imperialista hatalom együttes erővel veri le. Az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban Japán megszerzi az ellenőrzést Mandzsúria felett.

Az 1894-ben Szun Jat-szen alakította polgári forradalmi mozgalom 1911-re megerősödik, és az 1911–1912-ben zajló nemzeti burzsoá forradalom során megdöntik a dinasztiát, kikiáltják a Kínai Köztársaságot. A tényleges hatalmat azonban a nemzeti burzsoázia nem tudta megszerezni, az továbbra is az imperialistákkal együttműködő földesurak és tábornokok kezében maradt. Az egyik ilyen tábornok – Jüan Si-kaj – kísérletet tett a központi hatalom, a monarchikus rendszer helyreállítására, s 1915-ben japán és amerikai segítséggel császárrá akarta kikiáltatni magát. Terveinek halála vetett véget. Utána az ország különböző részein még több tábornok igyekezett hatalmát más országrészekre is kiterjeszteni. Ezzel megkezdődik a polgárháború korszaka Kínában.

A kínai nép a Kínai Kommunista Párt irányításával, három forradalmi polgárháborúban (1924–1927, 1927–1936, 1945–1949) győzi le a belső és a külső reakciós erőket.

A KÍNAI KOMMUNISTA PÁRT, A HÁROM FORRADALMI POLGÁRHÁBORÚ ÉS A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A Kínai Kommunista Párt 1921-ben alakult az 1919 óta tevékenykedő marxista csoportokból. Programját II. kongresszusán a következőkben határozta meg: felszabadulás az imperialista elnyomás alól, az ország teljes függetlenségének kivívása, a feudalizmus megdöntése, a demokratikus köztársaság létrehozása. 1923-ban a párt – szervezeti és politikai önállóságának fenntartása mellett – belép a Szun Jat-szen vezette Kuomintangba.

1924-ben megkezdődik az első forradalmi polgárháború. Megindul az északi hadjárat a pekingi feudális hatalom megdöntésére. A több évig tartó harcot 1927-ben megszakítja a Kuomintang jobbszárnyának Csang Kaj-sek vezette ellenforradalmi puccsa és terrorhadjárata a forradalmi erők ellen. A párt kénytelen visszavonulni a falvakba. Megszervezi a forradalmi támaszpontokat és a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereget.

1931-ben megindul a japán imperialisták intervenciója Kína ellen. Egy Mukdenben kiprovokált incidens kapcsán Japán megszállta Északkelet-Kínát és „Mandzsukuo" néven tőle függő államot hozott létre. A kommunista párt harcba hívta az összes antiimperialista erőket. A függetlenségi harcba bekapcsolódott a nemzeti burzsoázia is. Csang Kaj-sek azonban szabotálta a japánok elleni harcot, és hadseregét a forradalmi támaszpontok ellen fordította. A Vörös Hadsereg kénytelen volt visszavonulni, megkezdődött a legendás „Hosszú Menetelés". Létrejött az új forradalmi támaszpont Északnyugat-Kínában. Ezekben az években lett Mao Ce-tung a párt vezetője.

1937 júliusában a japán imperialisták újabb támadást indítanak egész Kína gyarmatosítására. A kommunista párt együttműködésre hívja a Kuomintangot az agresszorok ellen. A Kuomintang kénytelen beszüntetni a polgárháborút és együttműködésre lép a kommunistákkal. Megállapodnak abban, hogy Csang Kaj-sek nem harcol a Vörös Hadsereg által

felszabadított területek ellen, a kommunista párt viszont elismeri a Kuomintang-kormányt, a Vörös Hadsereg beilleszkedik a nemzeti hadseregbe, és a párt ideiglenesen leállítja a földesúri földek elkobzását. A szövetség eredményeként 1938-ban megállítják a japán előretörést. Az együttműködés azonban rövid életű. A Kuomintang-csapatok kerülik az összeütközést a japánokkal, és fokozatosan áttérnek a kommunisták által felszabadított területek elleni támadásra.

A párt tekintélyét és befolyását rendkívüli mértékben növeli a nemzeti felszabadító harc során játszott szerepe. 1945-re már kb. 1 000 000 km^2 terület van a népi erők kezén. 1945 áprilisában ül össze a párt VII. kongresszusa, amely a következőkben jelöli meg a feladatokat: a fasizmus vereségét fel kell használni arra, hogy Kínát megszabadítsák a félgyarmati állapottól és a feudalizmustól, alakuljon koalíciós kormány, és egyesítsék az erőket a japánok leverésére.

1945. augusztus 9-én a szovjet hadsereg – eleget téve szövetségi kötelezettségének – hadüzenet után széles fronton támadást indít a japán csapatok ellen. Szeptember 2-án Japán kapitulál. Ezzel Kína felszabadul a japán elnyomás alól. A kommunista párt újra feleleveníti a javaslatát a Kuomintanggal alakítandó koalíciós kormányra. A tárgyalások nem járnak eredménnyel, mert Csang Kaj-sek Kínát a Szovjetunió elleni amerikai támadás felvonulási területévé akarja tenni. Megkezdődik a harmadik forradalmi polgárháború. A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg döntő vereséget mér az Egyesült Államok által erőteljesen támogatott ellenforradalmi erőkre. A katonai sikerek egyik fő tényezője az, hogy a paraszti tömegek a forradalom oldalára állnak, mert a párt küzd a feudális kizsákmányolás megszüntetéséért, a földesúri birtokok elkobzásáért és a parasztoknak való átadásáért.

1949-ig felszabadul az egész kínai szárazföld. Az Egyesült Államok részéről pénzzel és fegyverrel támogatott Csang Kaj-sek klikkje vert hadainak maradványaival az amerikai flotta és légierő fedezete alatt Tajvan szigetére menekül. A kommunista párt javaslatára 1949 szeptemberében összeül a 46 párt- és tömegszervezet képviselőiből álló Kínai Népi

Politikai Tanácskozó Testület, hogy meghatározza az új, népi demokratikus állam feladatait. 1949. október 1-én Pekingben kihirdetik a Kínai Népköztársaság megalakulását.

A Kínában létrejött új hatalom a nép demokratikus diktatúrája volt. Felszámolták a komprádor tőke és a feudális nagybirtokosok uralmát. A népköztársaság kikiáltása után a legfőbb feladat a gazdaság helyreállítása és a földreform befejezése lett. 1950-ben jelent meg a földtörvény, amely rögzítette a földreform végrehajtásának módját. A földreformot valóságos népmozgalom keretében hajtották végre: 300 millió paraszt között osztották fel a kártérítés nélkül kisajátított földesúri földeket. Meg kellett szervezni továbbá a gazdasági élet kulcspozícióit. A gyáripar súlya csekély, a nagyipari munkásság a lakosságnak mintegy 0,5%-a (3 millió) volt. Államosították a külföldi és a komprádor burzsoázia kezében levő vállalatokat. Ugyanakkor a nemzeti burzsoázia tulajdonát képező vállalatok állami ellenőrzés alá kerültek. 1952-ben az ipari össztermelés 40%-át az államkapitalista szektor adta. A népgazdaság helyreállításában és a szocialista építés megindításában hatalmas segítséget nyújtott a Szovjetunió. Szakemberek ezreit küldte Kínába, hiteleket, felszereléseket adott az országnak.

1953-ban Kína áttért a szocialista tervgazdálkodásra. Kidolgozták az első ötéves tervet (1953–1957) és az „általános irányvonalat", amely az egész átmeneti időszak feladatait, azok megoldását tartalmazta, köztük a gazdaság fejlesztését, a szocialista iparosítás gyors ütemű végrehajtását, a termelési viszonyok fokozatos átalakítását. A feladat megoldására három ötéves tervet irányoztak elő. E terv 1957-re a parasztgazdaságok 20%-ának szövetkezetbe tömörítését tűzte ki célul. Ezt 1955 nyarán 33%-ra emelték, de már 1956-ban elérték a 94%-ot.

A kollektivizálás sikerére támaszkodva gyorsabb gazdaságfejlesztési ütem elérését kísérelték meg. A párt VIII. kongresszusa (1956) elfogadta az 1958–1962. évekre szóló második ötéves terv irányelveit. A célkitűzések tartalmazták az iparfejlesztés folytatását, a nehézipar elsődlegességét, a mezőgaz-

daság gépesítését, az állami és a szövetkezeti szektor szélesítését, valamint az ország védelmi képességének fokozását. Az ipari termelést a kétszeresére, a mezőgazdasági termelést 35%-kal akarták emelni.

1958-ban fordulat következik be Kína és a Kínai Kommunista Párt fejlődésében. A VIII. kongresszus második ülésszakán az objektív körülményeket figyelmen kívül hagyva elhatározták a „nagy ugrást", az „önerőre támaszkodást", a gazdasági élet minden területére kiterjedő, gyorsított ütemű fejlődést. Ennek keretében hozták létre a népi kommunákat, a kis helyi termelő egységeket, a népi kohókat és más, primitív munkán alapuló „gyárakat". Ezzel a fordulattal Kínában vége szakadt annak a normális fejlődésnek, amit helyes politikával, a Szovjetunióra támaszkodva elértek. Ez a politika a hatvanas évek elejére csődbe jut, s megkezdődik a „kiigazítás szakasza", anélkül azonban, hogy az elkövetett hibákból bármit is beismertek volna. A KKP „külön irányvonala" nemcsak a belső építés problémáinál jelentkezett.

A Kínai Kommunista Párt a hatvanas évek elejétől mind nyíltabban került szembe a Szovjetunióval, a szocialista országok és a kommunista pártok többségével. Politikai irányvonalukat a Lenin születésének 90. évfordulójára írt „Éljen a leninizmus" c. cikkben fejtették ki először, majd 1963-ban az SZKP-hez írt levelük 25 pontjában foglalták össze antileninista stratégiájukat és taktikájukat.

A „kiigazítás" kezdeti sikerei után a vezetés egysége felbomlik, hatalmi harc indul a vezetésben, s Mao Ce-tung a hadseregre támaszkodva harcot indít a párt- és az államapparátus jelentős része ellen.

1966-ban a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága határozatot hoz a „nagy proletár kulturális forradalom" elindítására. Létrehozzák a „vörös gárdákat", a hadseregre és az ifjúságra támaszkodva harcot indítanak a „kapitalista úton járók" ellen. Az egész mozgalom lényege, hogy eltávolítsa a vezetésből a Mao-féle vezetés ellenfeleit. A „kulturális forradalom" időszaka alatt Kína nemzetközileg egyre inkább befelé fordul és elszigetelődik. A hatalmi harc a „kulturális for-

radalom" befejezése után is folytatódik, aminek legnyilvánvalóbb ténye Lin Piaónak, Mao elnök kijelölt utódjának eltűnése.

1969-ben – szentesítve a „kulturális forradalom" eredményeit – ül össze a párt IX. kongresszusa. Az ott választott új vezető szervekben jelentős szerephez jutottak a katonai vezetők és a „kulturális forradalom" során előretört erők képviselői, de a régi funkcionáriusok egy része is. A kongresszus első ízben emeli a szovjetellenességet a hivatalos pártpolitika szintjére, ez adja meg az alaphangját a nemzetközi helyzet értékelésének is.

Szovjetellenes, nacionalista nagyhatalmi politikájukat odáig élezik, hogy 1969 márciusában fegyveres provokációt követnek el a szovjet–kínai határon. Kidolgozzák a „szuperhatalmak" elleni politikájukat, azonosítják az Egyesült Államok és a Szovjetunió politikáját, sőt a hetvenes évek elején már a Szovjetuniót jelölik meg a fő ellenségnek. Minden eszközzel akadályozzák a szocialista országok és a kommunista pártok egységét, imperialistaellenes összefogását, és ők maguk a „szociálimperializmus elleni harc" jegyében támogatnak mindenféle szovjetellenes törekvést.

1970–1971-ben a Kínai Népköztársaság kilép nemzetközi elszigeteltségéből. Több országgal – köztük a NATO tagállamaival is – felveszi a diplomáciai kapcsolatokat. 1971-ben, a nemzetközi erőviszonyok eltolódása és a szocialista országok következetes harca eredményeként, az ENSZ közgyűlése visszaállítja a Kínai Népköztársaság ENSZ-jogait és eltávolítja az ENSZ-ből Tajvant. A kínai delegátusok az ENSZ kereteit is felhasználják szovjetellenes politikájukra. A Kínai Népköztársaság mind több tőkés országgal építi ki a gazdasági és a politikai kapcsolatot. Ennek a folyamatnak a leglátványosabb megnyilvánulása Nixon elnök pekingi látogatása volt. A kínai vezetők a tőkés országokkal való kapcsolatot a szovjetellenes politika jegyében építik ki.

A Kínai Kommunista Párt 1973 augusztusában tartott X. kongresszusa megerősítette a szovjet- és szocialista közösségellenes külpolitikai irányvonalat.

A X. kongresszus szembeszegült a világ haladó erőinek a nemzetközi feszültség enyhítésére irányuló erőfeszítéseivel. A párt a feszültség forrását abban jelölte meg, hogy „ma főként a két nukleáris szuperhatalom – az Egyesült Államok és a Szovjetunió – verseng a hegemóniáért". Ugyanakkor a hangsúlyt a Szovjetunió elítélésére helyezte.

A kongresszust követően a kínai vezetés elméletileg is kifejtette az osztályszemléletet elvető külpolitikai platformját. Tagadta a szocialista világrendszer létét, a Szovjetuniót Kína első számú ellenségének minősítette. Az ún. három világ elmélete alapján földünk országait három csoportba osztotta. Az „első világhoz" a két „szuperhatalmat" a Szovjetuniót és az Egyesült Államokat, a „második világhoz" a fejlett tőkés és a kelet-európai szocialista országokat sorolta, míg a „harmadik világhoz" szerintük Ázsia, Afrika, Latin-Amerika és más térségek fejlődő országai – köztük Kína is – tartoznak.

1976. szeptember 9-én meghalt Mao Ce-tung. Harc indult a „kulturális forradalom" idején előtérbe került vezetők egy csoportja: a „négyek bandája" ellen. Ugyanakkor kiéleződött a harc a párt felső vezetésében az utódlás és a politikai irányvonal kérdésében. Előtérbe került a vezetés mérsékeltebb irányzata. A fő figyelem a termelésre, a gazdasági építésre összpontosult. Meghirdették a „négy modernizálás" programját (mezőgazdaság, ipar, honvédelem, tudomány). E program érdekében kinyilvánították a „nagy rend" politikáját. E célkitűzésekkel az aktív külpolitika gazdasági és politikai hátterét kívánták elősegíteni.

E belpolitikai irányvonal végrehajtása eredményesnek bizonyult. A politikai megszilárdulásról tanúskodott a Kínai Kommunista Párt XI. kongresszusa 1977 augusztusában. A kongresszus előtérbe állította a gazdasági feladatok végrehajtását, a „nagy rend" megvalósítását és befejezettnek nyilvánította a „kulturális forradalmat".

A kongresszust követően a kínai parlament államjogilag új alkotmányt fogadott el. Bővítette a központi és a helyi hatalmi szervek funkcióiról, valamint az állampolgárok jogairól és kötelezettségeiről szóló paragrafusokat. Helyreállította az

ügyészség rendszerét, hangsúlyozta a szocialista törvényesség megtartásának fontosságát. Megfogalmazta a nemzeti kisebbség autonómiájáról szóló rendelkezéseket, megtiltotta a nemzetiségekkel szembeni megkülönböztetést.

A hetvenes évek második felében bevezetett rendszabályok hatására Kína gazdasági élete megélénkült, azonban a modernizálás megkezdését nehezítette az ország teherbíró képességét messze meghaladó fegyverkezési program is. A továbbhaladás érdekében az Országos Népi Gyűlés 1979-ben meghirdette a népgazdaság rendezésének, kiigazításának hároméves tervét és bejelentette a gazdaságirányítás gyökeres, átfogó reformját. Hozzáláttak az intézményrendszer átalakításához, megszüntették a forradalmi bizottságokat. A reálisabb gazdaságpolitikai szemlélet térhódításának fontos állomása volt az az elhatározás, hogy 1982-től meghosszabbítják az eredetileg három évre tervezett gazdasági rendezést és az Országos Népi Gyűlés elfogadta a gazdaságfejlesztés tízpontos programját.

1982 szeptemberében tartották meg a párt XII. kongresszusát. Kijelölték a gazdasági fejlesztés stratégiai súlypontjait az ezredfordulóig. Ezek: a mezőgazdaság, az energiatermelés, a szállítás, az oktatás és a tudomány. A fejlesztési stratégia megalapozásához az 1987-es kongresszusig tartó ötéves ciklusra célul tűzték ki, hogy történjék döntő, kedvező fordulat az ország gazdasági-pénzügyi helyzetében, a társadalom hangulatában, közérzetében, valamint a párt munkastílusában. Ideológiai téren a kongresszus kétfrontos harcot hirdetett meg a „kulturális forradalom" hibáihoz való visszatérés irányzata, valamint a „szocializmust tagadó jobboldali, polgári liberális áramlatok" ellen.

A kongresszus meghirdette a „saját út", a „sajátos kínai színezetű szocializmus" koncepcióját, amelynek fontos eleme a népi demokratikus diktatúra, a megújított szövetségi politika, az új gazdaságpolitika és külpolitika doktrínája.

E doktrína szellemében a XII. kongresszus a függetlenség és az önállóság elvére építette a kínai külpolitikát. Kimondta, hogy „Kína nem függ semmilyen nagyhatalomtól, semmilyen országcsoporttól, egyetlen nagyhatalom nyomásának sem en-

ged soha". Ezzel összhangban a kongresszus az imperializmus, a „hegemonizmus" és a kolonializmus elleni harcot, valamint a világbéke megvédését jelölte meg a kínai külpolitika stratégiai céljának.

A kongresszus ellentmondásosan foglalkozott a szovjet–kínai viszonnyal. Egyrészt mérsékeltebb hangnemet használtak, értékelték a szovjet vezetés normalizálást célzó javaslatait, maguk is mutattak ilyen hajlandóságot, nem hangoztatták a határkérdést, a területi kérdést. Ugyanakkor változatlanul nehezményezték a Szovjetunió jelenlétét Afganisztánban és Mongóliában, valamint azt, hogy a Szovjetunió támogatja „Vietnam kambodzsai agresszióját, délkelet-ázsiai terjeszkedését, Kína elleni szakadatlan határprovokációit".

A Kínai Kommunista Párt XII. kongresszusa nem határozott el stratégiai értékű fordulatot a kínai külpolitikában, a párt nemzetközi tevékenységében. A kongresszus óta eltelt időszak külpolitikája változatlanul ellentmondásokkal terhes. A szovjet–kínai tárgyalások nem szakadtak meg, ugyanakkor nem is haladnak előre. Kína, önállósága hangoztatása mellett, mind szorosabbra fűzi – elsősorban katonai – kapcsolatait az Egyesült Államokkal és az utóbbi időben Japánnal: kialakulóban van egy Kína–Japán–USA háromszög. A jövő dönti el, hogy milyen úton halad tovább a szocialista Kína, amelyet objektív érdekei változatlanul a szocialista világrendszerhez fűznek.

GAZDASÁG

Kína 1949 előtt elmaradott félfeudális-félgyarmati agrárország volt. A második világháború előtt nemzeti jövedelmének mindössze 10,3%-át adta az ipar és 84%-át a mezőgazdaság.

A gazdaságpolitika és a gazdaságfejlesztés a mai kínai álláspont szerint is három szakaszra tagolódik: 1949–1957, 1958–1977 és az 1978 utáni időszak.

Az első szakaszban az arányos fejlesztés elve alapján sikeresen folytatták az ország iparosítását. Az eredmények eléré-

sében nagy jelentőségű volt a Szovjetunió és más szocialista országok segítsége, a kölcsönös szakemberküldés, műszaki dokumentáció ingyenes átadása. Az ötvenes években a Szovjetunió 1,8 milliárd rubel összegű, hosszú lejáratú hitelt nyújtott Kínának.

Ezekben az években az egy főre jutó nemzeti jövedelem és a társadalmi munkatermelékenység éves átlagban 6,4%-kal emelkedett. A mezőgazdasági termelés a népszaporulatot meghaladó ütemben nőtt. Az egy főre jutó fogyasztás éves átlagban 6%-kal bővült.

A második szakaszt (1957–1977) a társadalmi-gazdasági átalakulás kampányszerű és erőltetett ütemű megvalósításának ismételten kudarcba fulladó, meg-megújuló kísérletei jellemezték. A gazdasági növekedés végeredményben lelassult az ebben az időszakban kialakult gazdasági aránytalanságok következtében, amelyek a felhalmozás és a fogyasztás ésszerűtlen arányaival függtek össze. Elhanyagolták az energiagazdaságot, a gazdasági infrastruktúrát, és az egész nem termelő szférát. Ezt a nemzeti jövedelem 1978. évi szerkezete is mutatja. Az iparon és a mezőgazdaságon kívüli ágazatok hányada az 1952. évi 22,8%-ról, illetve az 1957. évi 24,9%-ról 17,8%-ra csökkent. A mezőgazdaság részesedése 35,4%-ra mérséklődött, az iparé 46,8%-ra emelkedett. A mezőgazdaság fejlődése lassúbb volt a népesség növekedésénél.

Az ország 1979 óta egy hosszabb „kiigazítási" időszak éveit éli. A helyreállítási folyamatok 1980-ig alapvetően befejeződtek, most már a gazdasági fejlődés meggyorsításának lehetőségét mindenekelőtt a hatékonyság biztosítja. A felhalmozási hányad 28,5–30% között mozog.

1979–1983 között a társadalmi össztermék éves átlagban 3,2%-kal, a nemzeti jövedelem 7,1%-kal (egy főre számítva 5,7%-kal), a társadalmi munkatermelékenység évente átlagosan 4,2%-kal nőtt. Ugyanakkor nem javult, sőt tovább romlott a nemzeti jövedelem forrásainak szerkezete. Az ipart és a mezőgazdaságot kiszolgáló többi ágazat hányada a nemzeti jövedelem termelésében (1957-ben már elérte a 24,8%-ot)

csökkent. Más országoknál a gazdasági fejlettség növekedését éppen ellentétes tendencia kíséri.

A kínai statisztikai adatok szerint az ingadozások és visszaesések ellenére egészében véve gyors ütemben fejlődött az ország népgazdasága. 1952–1983 között a társadalmi összterméke 8%-os, a nemzeti jövedelem 6,2%-os ütemben növekedett. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem (változatlan áron) 4,2%-kal (2,6-szeresére), a munka termelékenysége 3,6%-kal nőtt. Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék ENSZ-becslés szerint 1983-ban 600 dollár volt. Az európai szocialista országok között ennél a legszegényebb Albánia is magasabb szinten áll. A Kínai Népköztársaságnál is jóval alacsonyabb szinten álló Laosz és Vietnam kivételével valamennyi szocialista ország megelőzi Kínát. Ez idő szerint a világ mintegy 150 országa között kb. a 85. helyen áll. A bruttó nemzeti termék volumenét nézve azonban Kína ma már a nyolcadik helyet foglalja el (az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Japán, az NDK, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország után), s azzal számol, hogy 2000-ig felkerül a hatodik, sőt esetleg a negyedik helyre.

IPAR

A felszabadulás után az ipar bruttó termelésének csupán 56%-át adta a gyáripar. (A gyáripari termelés 74%-a a könnyűiparra, 26%-a a nehéziparra jutott.)

Ebben az időszakban nagy jelentősége volt a Szovjetunió és a többi szocialista ország segítségének: 1957-ben a kínai acél- és szénipari kapacitások felét olyan létesítmények képviselték, amelyek építésében vagy rekonstrukciójában a Szovjetunió is részt vett. A Szovjetunió közreműködésével több mint 250 korszerű nagy iparvállalat és üzem, a többi szocialista ország közreműködésével mintegy 100 vállalat épült Kínában.

1953–1983 között 23,4-szeresére nőtt az ipar bruttó termelése. Az egy dolgozóra jutó ipari termékkel mért ipari munkatermelékenység 1952–1983 között éves átlagban 3%-kal,

az utolsó öt év folyamán azonban a nagyméretű városi munkahelyteremtés hatására csak évi 2,5%-kal nőtt.

Kínai becslés szerint az ipari berendezések 75%-ának kora meghaladja a 15–20 évet, az üzemek 7%-ában még olyan szerszámgépeket is használnak, amelyeket a Kínai Népköztársaság megalakulása előtt gyártottak. Az utóbbi években nyugati hiteleket is igénybe véve széles körű korszerűsítésbe kezdtek. Az ipar korszerűsítése nélkül semmiképpen sem érhető el a 2000-ig kitűzött cél: az együttes ipari és mezőgazdasági bruttó termelés megnégyszerezése. Ehhez 1980–2000 között éves átlagban 7,7%-kal kell növekednie a bruttó ipari termelésnek. Ökológiai, beruházási, technológiai és egyéb korlátok miatt ehhez az alapvető tüzelőanyagok, nyersanyagok és egyéb anyagok termelésének csupán a megkétszerezését tervezik, viszont a fajlagos tüzelő- és nyersanyag-felhasználást évente 4%-kal kívánják csökkenteni.

A *tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar* ma a gazdasági fejlődés gyenge pontja. Becslések szerint a nyolcvanas évek elején energia- és tüzelőanyag-hiány miatt a rendelkezésre álló kapacitások 30%-át nem használták ki, noha Kína ez idő szerint a kőolajtermelők között a hetedik, a földgáztermelők között a tizenkettedik, a kőszéntermelők között a második, a villamosenergia-termelők között a hatodik helyet foglalja el. Az egy főre jutó energiafogyasztás azonban csak kb. 700 kg szénegyenértéknek felel meg (Bulgáriában ez a mutató 5700 kg). A primer energiahordozók termeléséből a szén 64,9%-kal, a kőolaj 23,8%-kal, a földgáz 3%-kal részesedik. A 2000-ig terjedő időszakban kiemelten fejlesztik a vízierőmű-építést, s a vízi erőművek hányada az energiatermelésben 19,4%-ról 21%-ra, a teljes villamosenergia-termelés pedig a tervek szerint több mint kétszeresére, 840–1000 milliárd kWó-ra nő. E programokat jelentős külföldi tőkével kívánják megvalósítani. A széntermelésnek 1990-ig el kellene érnie a 900 millió tonnát, az ásványolaj-termelésnek pedig a 150 millió tonnát. Nyugati becslések szerint a szén- és olajtermelés felfuttatásának költségei 2000-ig elérhetik a 40–80 milliárd dollárt.

A *vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat* nagy és sokrétű ércvagyonra támaszkodhat. Az ország mintegy 20 különböző ásványkészletét tekintve világviszonylatban az első helyek egyikét foglalja el.

A felszabadulás előtt Kínának nem volt számottevő kohászata. Az acélgyártás az 1949. évi 760 000 tonnáról (a felszabadulás előtti termelés egyhetede) 1983-ban 40,02 millió tonnára nőtt. Ez a világranglistán a negyedik helyet jelenti. Az egy főre jutó acéltermelés azonban csak kb. 39 kg (a világátlag 139 kg, a megfelelő magyar mutató – 338 kg). 1989-re 60 millió tonnát irányoztak elő. A színes-, ritka- és nemesfémkohászat csak az ötvenes évek végétől indult fejlődésnek. Ma már itt is az élmezőnyben foglal helyet az ország.

A *kínai gép- és fémfeldolgozó ipar* szovjet segítséggel elért nagyarányú fejlődése révén 1957-ben már a gép- és berendezésszükséglet 60%-át, a szerszámgép-szükséglet 77%-át Kína maga állította elő. Újabban nyugati közreműködéssel megkezdték a gépipar korszerűsítését, az elektronikai ipar fejlesztését. Az elektronikai ipar már a gépipari dolgozók egytizedét foglalkoztatja. A gépiparra az ipari aktív keresőknek mintegy a negyede, a nehéziparban foglalkoztatott dolgozóknak csaknem 40%-a jut (1983). Az iparág egyelőre elavult gépparkkal és technológiákkal dolgozik. Gyártmányainak csupán a 10%-a éri el a világszínvonalat.

A *vegyipar* fejlesztését hosszú időn át elhanyagolták. 1973–1974-ben japán, amerikai és holland cégekkel félmilliárd dollár értékben hét szerződést kötöttek 26 műtrágyagyár felépítésére. Az 1983. évi műtrágyatermelés már 14 millió tonna volt (a szovjet termelésnek nem egészen a fele). Az ország olajfinomító kapacitása (102,5 millió tonna) a nyolcadik helyen áll a világon.

Az *építőanyag-ipar* vezető ágazata a cementgyártás. Kína a Szovjetunió után a világ második legnagyobb cementgyártója.

A bruttó ipari termelés 50,6%-át kitevő, s az ipari dolgozók 29,7%-át foglalkoztató *könnyű- és élelmiszeripar* vezető ágazata a *textilipar*, amelyre a bruttó ipari termelés 15%-a és az ipari aktív keresők 9,2%-a jut. A pamutszövetgyártásban Kí-

na az első a világon, a gyapjúszövetgyártásban pedig a harmadik. Az egy főre jutó összes szövetgyártás azonban alig haladja meg a 16 m^2-t, alatta marad a világátlagnak (kb. 21 m^2, Magyarország 38,5 m^2).

Az élelmiszeripar a bruttó ipari termelés 11%-át adja, s az ipari aktív keresők 5,2%-át foglalkoztatja. (3 millió fő). Gépesítése alacsony színvonalú, berendezései elavultak. A tervek szerint gyors ütemben a népgazdaság egyik vezető ágazatává építik ki, és külföldi technológiák, berendezések vásárlása révén alapjaiban korszerűsítik. 2000-ig 15%-ra kellene növekednie hányadának a bruttó ipari termelésben.

MEZŐGAZDASÁG

Az ország területének 10,1%-át művelik, 22%-a rét és legelő, további 20%-át a mezőgazdaság számára hasznosítható, de eddig még nem hasznosított szűzföldek foglalják el. Az erdők hányada 11,5%. A többi (36,4%) nem hasznosítható.

A 93 millió 430 ezer hektár vetésterület felén évente két termést takarítanak be, s ezért úgy számítják, mintha kb. 140 millió hektár lenne a szántó; 78%-án élelmiszernövényeket termesztenek (rizs 23%; búza 27%; köles, stb.). A szántóterület 10%-át ipari növények foglalják el: gyapot, rostnövények, dohány, cukornád és cukorrépa. A maradék 12%-on takarmánynövény-, gyümölcs-, déligyümölcs- és szőlőtermesztés folyik.

1983-ban a bruttó mezőgazdasági termelés 48%-át élelmiszernövények termesztése, 14%-át az egyéb növények termesztése, 15,5%-át az állattenyésztés adta. A további 22,5% a halászatra és az erdőgazdaságra, valamint a nem mezőgazdasági jellegű melléküzemági tevékenységre jutott (ez a hányad növekszik).

Így a tágabb értelemben vett mezőgazdaság ugyan 35%-át, a szükebb értelemben vett mezőgazdaság azonban csak 27%-át adta a társadalmi össztermléknek. Ennek ellenére hangsúlyozzák, hogy a mezőgazdaság ma is a népgazdaság alapja, amely az aktív keresők több mint 70%-ának ad munkát, a

költségvetési bevételeknek kb. a felét biztosítja, a könnyűipar nyersanyagszükségletének több mint 75%-át fedezi, s közvetlenül, illetve közvetve 70%-kal részese a kínai exportnak.

A mezőgazdaság bruttó termelése 1949–1983 között (változatlan áron) négyszeresére, egy főre számítva 86%-kal nőtt. 1977–1983 között évi 7,9%-os ütemre gyorsult a mezőgazdasági termelés növekedése, miközben csökkent a népszaporulat. Az 1980-tól 2000-ig terjedő időszakra a szűkebb értelemben vett mezőgazdasági termelés szerényebb (az eddigi szinthez viszonyítva azonban magas), évi 4–5%-os növekedését tervezik.

A mezőgazdasági munka termelékenysége 1949–1978 között évi átlagban 1,4%-kal emelkedett, a mezőgazdaság termelési állóalapjai 26-szorosra nőttek.

A kínai mezőgazdaság ez idő szerint csak kb. napi 2000 kalória értékű élelmiszert termel egy lakosra számítva, s a tervezett növekedési ütem 1990-re 2370 kalóriát, 2000-re 2700 kalóriát biztosítana (feltételezve, hogy a népesség 2000-ben nem haladja meg az 1,2 milliárd főt). Ehhez 2000-ig az élelmiszernövények termelését 529 millió tonnára, (1949-ben 113,2 millió tonna; 1983-ban 387,3 millió tonna) a sertéshústermelést, amely a hústermelés 95%-át teszi ki (1965–1967 között évi 5,3 millió tonna; 1982-ben 13,5 millió tonna) 31,4 millió tonnára, a tejtermékek termelését (1981-ben 8 millió tonna) 28,8 millió tonnára kellene növelni. Ez biztosítaná a napi 2700 kalória értékű élelmiszer fogyasztásához szükséges 400 kg egy főre jutó gabonatermelést, és 25 kg egy főre jutó hústermelést (jelenleg 300 kg, illetve nem egészen 14 kg; a világátlag 354 kg, illetve 32 kg).

A mezőgazdasági beruházások hányadát a kiigazítási időszakban 7%-ra szándékoztak növelni, ehelyett azonban még csökkent is a mezőgazdasági beruházások hányada. A távlati elképzelések szerint 2000-ig 12%-ra növekszik a mezőgazdaság részesedése az állami beruházásokból, s ehhez még hozzájárul majd a kommunák, a brigádok, és az egyes mezőgazdasági dolgozók ennek felét kitevő összes beruházása.

A kínai növénytermesztés síkvidéki része ma is viszonylag belterjes. A szántóterület fele öntözött. A gépesítés színvonala azonban még mindig alacsony. 100 hektár szántóra 2,3 traktor jut (KGST-átlag 1,5), de ebből 2 olyan kisméretű, hogy jobbára csak szállításra lehet használni. Az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás (tiszta hatóanyagban) 112 kg (a KGST-átlag becslés szerint 119 kg, a világátlag 80 kg), s ezt még jelentős mennyiségű szerves trágyával is kiegészítik. Ehhez képest a 30 mázsát valamivel meghaladó gabona-hektárhozam nem túl magas (Magyarországon 1981-ben 50 mázsa volt).

Az állattenyésztés (a sertés és baromfi kivitelével) eléggé külterjes. A világranglistán előkelő helyet foglal el az állatállomány, de az egy főre jutó állati termék termelési színvonala alacsony: tej 2,1; hús 14 kg; gyapjú 0,3 kg; (a világátlag: tej 107 l; hús 32 kg; gyapjú 0,65 kg).

A viszonylag kis megművelt terület és a nem túlságosan magas hektárhozamok ellenére a világ népességének 22%-át képviselő Kína a gabonafélék és a földimogyoró világtermelésének 15%-át, a világ sertésállományának 40%-át, s a világ rizstermelésének egyharmadát adja. Ezenkívül még számos növényi és állati termék vezető termelői közé tartozik, vagy éppen világelső.

KÖZLEKEDÉS

A kínai gazdaság szűk keresztmetszetei közé tartozik a közlekedés is: 1949–1983 között 22 000 km-ről 52 000 km-re nőtt a vasútvonalak hossza. Ma Tibet kivételével az ország valamennyi tartományában és autonóm területén van vasút, de 1000 km^2-re mindössze 0,54 km vasútvonal jut. (Magyarországon 84,6 km, a Szovjetunióban 6,4 km.) Az autóutak hossza 1949-től 1983-ig 81 000 km-ről 915 000 km-re nőtt, s 9,53 km (Magyarországon 313 km) autóval járható közút jut 1000 km^2-re. A szilárd burkolatú utak az úthálózatnak nem egészen a felét teszik ki, és csak igen kis részük aszfalt-, illetve betonburkolatú. Mindemellett

a helységek 92%-át autóbuszjáratok kötik össze. Igen jelentős a belső víziközlekedési hálózat. A hajózható belső víziutak hossza 48 000 km. A tengerhajózás csak a hatvanas évek kezdetétől lendült fel. A 400 hajóból álló kínai tengeri kereskedelmi flotta űrtartalma 1980-ban 8 millió BRT volt. Háromötödét a belföldi szállítást végző part menti hajózás köti le. A felszabadulás után szovjet segítséggel újjászervezett, s a hetvenes évek óta amerikai repülőgépekkel bővített polgári légi közlekedés száznál több járata mintegy száz várost köt össze, s a belföldi járatok hossza megközelíti a 200 000 km-t (az 1957. évi 26 000 km-rel szemben). A kínai nemzetközi járatok útvonalának hossza az 1950. évi 10 000 km-ről 230 000 km-re nőtt. A kínai légiforgalmi társaság 19 országba indít járatokat. A csővezetékes szállítás még csak a kezdeténél tart. Az óriási területű és nagy mennyiségű kőolajat termelő országban mindössze 11 000 km a csővezetékek hossza.

1981–1985 között a vasúti és kikötői építkezések kerültek előtérbe. A mostani ötéves tervidőszak fejlesztéspolitikájában a közlekedés (az energiagazdasággal együtt) az ipari fellendülés alapját képező ágazatként elsőbbséget élvez és az energiagazdasággal együtt a beruházások 38,5%-át kapja.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

A gazdaság fejlődéséhez hasonlóan egyenetlenül emelkedett a kínai nép (korábban rendkívül alacsony) életszínvonala is. Az egy főre jutó fogyasztás 1952–1983 között reálértékben 50%-kal nőtt. A viszonylag kis mértékű növekedésben közrejátszott a felhalmozás szorgalmazása és a fogyasztás elhanyagolása meglehetősen hosszú ideig. 1978–1983 között az egy főre jutó fogyasztás évi növekedése felgyorsult és elérte a 7,2%-ot az 1958–1978 évi 1,8%-kal szemben.

A munkások és alkalmazottak átlagkeresete az 1952. évi 446 (havi 37) jüanról (1 jüan = 18 Ft) 1983-ig 865 (havi 72) jüanra – vagyis 94%-kal nőtt (ezen belül az utolsó öt év folyamán 34%-kal). A reálbér évente 2,9%-kal emelkedett

1979–1983 között. A parasztok jövedelme is nőtt az utolsó öt év folyamán. Becslés szerint a parasztok évi átlagos nettó jövedelme 1983-ban 310 jüan volt, ami 2,3-szorosa, reálértékben 2-szerese az 1978. évinek.

Csökkent a különbség a parasztok és a városi dolgozók életkörülményei között. Fogyasztásuk aránya az 1952. évi 1:2,39-ről és az 1978. évi 1:2,9-ről 1:2,24-re módosult a parasztok javára. Az alapvető közszükségleti cikkek – az élelmiszergabona, az étolaj, a gyapjúszövet, és a szén – kiskereskedelmi ára csak kismértékben nőtt. A kevert gyapjúszövetek, a kultúrcikkek ára az utóbbi években csökkent. A nem alapvető élelmiszerek ára 1950 óta több mint a kétszeresére emelkedett. Összességében a kiskereskedelmi árszínvonal 1950–1983 között 55,6%-kal emelkedett. A munkások és alkalmazottak létfenntartási költségének indexe 69,1%-kal, évi átlagban 1,6%-kal, ezen belül 1979–1983 között évente 3,1%-kal nőtt. A kiskereskedelmi áruforgalom 1983-ban 9,3-szorese volt az 1952. évinek, évi átlagban 7,8-kal, az utolsó öt évben évente átlagosan 12,8%-kal nőtt. 1983-ban 48 000 piac működött az országban. Ezek forgalma az egész kiskereskedelmi áruforgalomnak nem egészen az egyhetedét tette ki, s az 1978. évinek a 2,1-szeresét.

1949–1978 között évi átlagban 18,34 millió m^2, 1979–1983 között évente 4,3-szor több, azaz 79,7 millió m^2 állami lakás, s ezenkívül egyéni és vállalati eszközökből további 19,4 millió m^2 városi lakás épült (1978–1983 között összességében 1000 lakosra évente nem egészen két 50 m^2-es lakás).

Kínai becslések szerint az egy főre jutó lakásterület 1978–1983 között városokban 4,2 m^2-ről 5,9 m^2-re, falun 3,2 m^2-ről 11,6 m^2-re nőtt.

1952–1983 között a takarékbetétek összege 104-szeresére, (89,3 milliárd jüanra) nőtt s 1982-ben az egy főre jutó takarékbetét-állomány városokban 237 jüan, falun 41 jüan volt.

1978–1983 között 39,16 millió új munkahelyet teremtettek a városokban, s így az egy munkásra és alkalmazottra jutó eltartottak száma az 1957. évi 3,3-ról 1,7-re csökkent.

Az ország kismértékben kapcsolódott be a nemzetközi munkamegosztásba. Exportjának a társadalmi össztermékhez viszonyított aránya 4–5%-ra becsülhető, s az ország hányada a világexportban 1% körül mozog. Jelenleg a 18. a világ exportőreinek sorában, 1978-ban a 31. volt. A külkereskedelmi forgalom (folyó áron) 1950–1983 között 21-szeresre (a társadalmi össztermék 19-szeresére) nőtt és átlagos éves növekedési üteme meghaladta a 8%-ot. A „nyitás politikájának" megkezdése óta, akárcsak az ötvenes években, meggyorsult a külkereskedelmi forgalom növekedése. Volumene (folyó áron) 1983-ban a 2,4-szerese volt az 1978. évinek.

Az elmúlt 35 év folyamán külkereskedelmének mind földrajzi iránya, mind áruszerkezete ingadozott.

Az amerikai embargó hatására külkereskedelmi forgalmában a tőkés országok hányada (korábbi vezető külkereskedelmi partnere az Egyesült Államok volt) az 1950. évi 74%-ról, 1952-ben 28%-ra csökkent. Ugyanakkor a Szovjetunió hányada 23,3%-ról 53,4%-ra, a többi szocialista országé 2,7%-ról 18,6%-ra nőtt. A passzív külkereskedelmi mérleg 1950-ben aktívra fordult át, és a számos gazdaságpolitikai ingadozás ellenére az is maradt.

A hatvanas években megváltozott a kínai külgazdasági politika. A „nagy ugrás" kudarca után az ország sem önmagára támaszkodva, sem a „harmadik világ" országaival kialakított gazdasági kapcsolatok révén nem tudta kellően biztosítani fejlődését, s a korábban a szocialista országokkal lebonyolódó külkereskedelmet fokozatosan a vezető tőkés országokkal folytatott együttműködés váltotta fel. A külkereskedelmi forgalom hosszú ideig úgyszólván stagnált, s csak 1970-ben állt vissza a már elért közel 4 milliárd dolláros szintre. A szocialista országok súlya az 1960. évi 68%-ról 1980-ig 8,9%-ra, ezen belül a KGST-tagországoké 60,5%-ról 8%-ra, a Szovjetunióé 43,7%-ról 1,4%-ra, a többi szocialista országé 7,5%-ról 0,9%-ra csökkent. 1983-ban a Kínai Népköztársaság 43,5 milliárd dolláros (30 milliárd rube-

les) külkereskedelmi forgalmában az egyes országcsoportok és tőkés partnerek hányada a következőképpen alakult: fejlett tőkés országok 55,2% (ezen belül Japán 23,1%, Egyesült Államok 10,3%, EGK 13,1%, ebből az NSZK 4,7%); fejlődő országok 37,4% (ezen belül Hongkong 17,3%); szocialista országok 7,4% (ezen belül: KGST-országok 6,5%, ebből a Szovjetunió 1,4%, Románia 1,8%; a többi szocialista ország 0,9%). A Szovjetunió helyét a vezető tőkés országok összessége foglalta el. Mindemellett a KGST-országok hányada 1981 óta újra növekszik s az 1981. évi 5,3%-ról 6,5%-ra, ezen belül a Szovjetunióé 0,06%-ról 1,4%-ra nőtt, s 1984 első felében a szovjet-kínai kereskedelem volumene az előző év azonos időszakához viszonyítva megnégyszereződött.

A felszabadulás óta Kína több mint 17 milliárd dollár értékű teljes berendezést és korszerű technológiát vásárolt. 1979 1983 között több mint 22 milliárd dollár kereskedelmi hitelt is vett fel e célra, ezenkívül 14,6 milliárd dollár értékű külföldi tőkét vont be a korszerűsítésbe. 14 tengerparti várost különleges övezetté nyilvánítottak, ahol a külföldi tőkeberuházások adókedvezményben részesülnek.

A Kínai Népköztársaság évek óta tetemes aktívummal zárja külkereskedelmi mérlegét. Valutatartalékai 15,6 milliárd dollárt tesznek ki. Ez ötszöröse a jelenlegi adósságállománynak (1984 első negyedében 3,21 milliárd dollár).

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

A legfelsőbb törvényhozói hatalom: az Országos Népi Gyűlés.
Államelnök: Li Hszien-nien.
Az Államtanács elnöke: Csao Ce-jang.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Kínai Kommunista Párt (Csungkuo Kung-csan-tang)
Megalakulásának időpontja: 1921. július 1.

Legutóbbi, XII. kongresszusa: 1982. szeptember 1–11.
Taglétszáma: kb. 40 millió (1983).
A párt főtitkára: Hu Jao-pang.
Lapja: Zsenmin Zsipao (Népújság).

Kínai Népi Demokratikus Egységfront
A KKP vezetésével tömöríti az összes demokratikus pártot és nemzetiségi csoportokat, valamint a külföldön élő kínaiak szervezeteit.

Összkínai Szakszervezeti Szövetség
1925-ben alakult. Tagja az SZVSZ-nek, de nem vesz részt működésében 1967 óta.
Taglétszáma: nem ismeretes.

Kínai Kommunista Ifjúsági Szövetség
1949-ben alakult.
Taglétszáma: 48 millió (1978).

Kína Demokratikus Országos Ifjúsági Szövetsége
1949-ben alakult a különböző ifjúsági és diákszervezetek tömörüléséből.

Kínai Népköztársaság Nőszövetsége
1949-ben alakult. Tagja a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségnek.

Kínai Országos Békebizottság
1949-ben alakult.

Kuomintang Forradalmi Bizottsága
1948. január 1-én alakult.
Demokratikus politikai szervezet, az egykori Kuomintang-tagok – a nemzeti burzsoázia felső és középrétege – átnevelésére jött létre.

Kínai Demokratikus Liga
1941-ben alakult.
Elsősorban kispolgári értelmiségieket tömörít.

Demokratikus Nemzeti Újjáépítés Társasága
1945-ben alakult, a hazafias érzelmű kereskedelmi és ipari burzsoázia pártja. Célja a nemzeti burzsoázia szocialista átnevelése.

Demokratikus Fejlődést Előmozdító Társaság
1945-ben alakult a kulturális területen dolgozó értelmiségiek tömörítésére.

Kína Demokratikus Munkás-Paraszt Pártja
1927-ben alakult, mint a kommunistákkal szövetséges kispolgárok és értelmiségiek pártja.

Igazságosságra Törekvés Pártja
1925-ben alakult.
Célja a külföldön élő kínaiak Kínában élő családtagjainak és a külföldről visszatért kínaiaknak a tömörítése és nevelése.

Szeptember 3. Társaság
1944-ben alakult.
Tudósok és főiskolai oktatók szervezete.

Tajvan Demokratikus Önkormányzatának Ligája
1947-ben alakult.
A kínai szárazföldön élő tajvaniakat tömöríti.

KOREAI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

(Csoszon Mindzsudzsui Inmin Konghvaguk)

Területe: 120 500 km².
Lakossága: 19 200 000 (1983).
Népsűrűsége: 159 fő/km²
A városi és a falusi lakosság aránya: 52·48.
Fővárosa: Az alkotmány értelmében Szoul, ideiglenesen Pjongjang; 1 500 000 lakos (1976).
Közigazgatási beosztása: 9 tartomány, 4 tartományi jogú város.
Hivatalos pénzneme: von (100 cson).
Hivatalos nyelve: koreai (csoszonmal).

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Az ország az ázsiai kontinens távol-keleti részén, a Koreai-félszigeten terül el. A szocialista Korea északon 1300 km hosszan a Kínai Népköztársasággal, északkeleten 16 kilométeres szakaszon a Szovjetunióval határos. A 38. szélességi fok mentén demilitarizált övezet választja el Dél-Koreától.

Az ország területének mintegy 75%-a hegyvidék. Északon a nagy kiterjedésű Mandzsu-Koreai hegység, nyugaton a Csongphjong és a Mjohjang-hegység. Ezek a hegyvidékek a Sárga-tenger partvidékén kisebb dombokkal megszakított sík területbe mennek át. A hegyvidék legkiemelkedőbb pontjai a 2744 m magas Pektu és a 2541 m magas Kvanmonán. A legjelentősebb alföld a Sárga-tengerbe ömlő Tedong alsó folyása mentén elterülő Pjongjangi-síkság, valamint Hamhung vidéke az északkeleti tengerparton.

A Koreai-félsziget északi részében kb. 16 000 km hosszú folyóhálózat alakult ki, amelyet viszonylag rövid folyók al-

kotnak. A legjelentősebb a Jalu (790 km) és a Tuman (520 km), a Tedong (431 km) és a Cshongcshon (213 km). Legnagyobb tava a Csangjin. Korea-szerte számos nagy mennyiségű gyógy- és hőforrás található. Gazdag az ország mesterséges víztárolókban is. A KNDK-t határoló tengerek nagy jelentőségűek, mivel a hal és egyéb tengeri termékek a lakosság egyik fő táplálékát alkotják.

A félsziget éghajlatát a monszun uralja. Az éghajlat átmeneti az óceáni és a kontinentális között, szubtropikus vonásokkal. A KNDK éghajlata kifejezetten kontinentális, az egyes évszakok jól elhatárolódnak.

TERMÉSZETI KINCSEK

Észak-Korea ásványkincsekben rendkívül gazdag, területének több mint 80%-án tartanak nyilván ásványlelőhelyeket. Az ország volfrám-, molibdén-, magnezit-, grafit-, barit-, csillám- és fluorkészletei világviszonylatban is számottevőek. Emellett gazdag arany-, ezüst-, réz-, vas-, ólom-, cink-, szén- és apatitlelőhelyek vannak. Fellelhető kobalt, króm, platina, urán, valamint más ritka és színesfémek is. Becslések szerint az ország szénkészletei meghaladják a 8 milliárd tonnát. Az arany- és ezüstérckészleteket 30 millió tonnára becsülik.

LAKOSSÁG

A Koreai-félsziget egyike Ázsia legsűrűbben lakott területeinek. A lakosság száma jelentősen nőtt a hetvenes években. A természetes szaporulat a 3%-ot is meghaladja.

Az ország lakosságának 99%-a koreai. Mintegy 50 000 kínai él az ország területén, az északi határövezet falvaiban. Viszonylag jelentős a külföldön letelepedett koreaiak száma. Kínában több mint 1 000 000, Japánban több mint félmillió, a Szovjetunióban pedig számuk meghaladja a 300 000-et.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Az i. e. I. században az uralomért vetélkedő törzsek harcaiból három független állam emelkedett ki: Kogurjo, Pekcse és Szilla. Az i. sz. első századokban virágzó koreai államok a VII. század folyamán egységes feudális államma egyesültek. A X. század elején alakult ki Korjo (Korea), amely a XIII. század derekán mongol, a század végétől kínai uralom alá került. A gazdasági és kulturális fellendülés után, a XVII–XVIII. században válságba került a feudalizmus, de a fejlettebb termelési mód nem tudott kialakulni. A fejlődést akadályozta, hogy a Koreai-félsziget az 1800-as évek utolsó harmadában az imperialista hatalmak távol-keleti ellentéteinek egyik ütközőpontja lett. A japán–kínai (1894–1895) és a japán–orosz (1904–1905) háború jórészt Korea területén zajlott. Az ország 1905-ben japán védnökség alá került, majd 1910-ben Japán bekebelezte Koreát.

A japán uralom alatt erősödő nemzeti ellenállás bontakozik ki. A nagy októberi szocialista forradalom győzelme fellendítette a függetlenségi mozgalmat. Népi felkelés tört ki, de a gyarmattartók leverték. A húszas-harmincas években jelentős megmozdulásokra került sor, az északi körzetekben japánellenes fegyveres partizánmozgalom bontakozott ki.

1945 augusztusában a szovjet hadsereg – együttműködve koreai partizánegységekkel – felszabadítja Korea északi részét. A 38. szélességi foktól délre – a szövetséges hatalmak megállapodása értelmében – amerikai csapatok vonulnak be.

A KOREAI MUNKAPÁRT ÉS A KOREAI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A kommunista párt 1925-ben alakult meg. A japán fasiszta terror lehetetlenné tette a párt működését. A nehéz körülmények miatt a párt 1928-ban beszünteti működését, és csak a felszabadulás után szerveződik újjá. Észak-Koreában 1945.

október 10-én alakul újjá Korea Kommunista Pártja. 1946-ban egyesül az Új Néppárttal, Észak-koreai Munkapárt néven. 1949-ben egyesül a Dél-koreai Munkapárttal, megalakul az egységes Koreai Munkapárt.

Eszak-Koreában 1946–1947-ben a párt vezetésével megvalósítják a földreformot, kimondják a nők egyenjogúságát, megreformálják az oktatást, munkatörvényt hoznak. Kisajátítják a japánok és a velük kollaboráló koreaiak tulajdonában levő gyárakat, bankokat. Az ipari termelés több mint 70%-a állami kézbe kerül. 1945–1946-ban népi bizottságok alakulnak, és ezek fokozatosan hatalmi szervekké válnak. Létrejön a Demokratikus Hazafias Egységfront.

Eszak-Korea többszöri erőfeszítést tesz a két országrész közötti kapcsolatok felvételére és az ország békés egyesítésére. Az amerikai megszállók és a dél-koreai reakciós körök ezt ismételten visszautasítják, és 1948 tavaszán terrorválasztással, amelyen a választóknak csak 30%-a vett részt, Li Szin Man bábrendszerét juttatják uralomra. Ezzel Dél-Koreában külön államot hoznak. létre. Ezt követően 1948 augusztusában az északiak kezdeményezésére országos választásokat írnak ki (ebben – az üldöztetés ellenére – részt vesz Dél-Korea szavazóinak több mint háromnegyed része). 1948. szeptember 9-én kikiáltják a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot és Kim Ir Szennel az élén megalakul a kormány. A Szovjetunió ekkor kivonja csapatait Koreából.

A koreai nép az ország északi részében hozzákezd a szocializmus építéséhez. Ennek kibontakozását szakította meg 1950-ben az amerikai agresszió. Június 25-én az Egyesült Államok által felfegyverzett dél-koreai csapatok átlépték a 38. szélességi fokot. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ellencsapással válaszolt, és rövid idő alatt felszabadította Dél-Korea 95%-át. Az Egyesült Államok az ENSZ felhasználásával beavatkozott a harcokba. Az agresszorok előnyomulásuk során elérték a kínai határt. Kínai önkéntesek csatlakoztak az észak-koreai csapatokhoz, s együttesen visszaszorították az amerikaiakat. Az Egyesült Államok 1951 júniusában kényte-

len volt tárgyalásokat kezdeni, és 1953. július 27-én aláírták a fegyverszüneti egyezményt.

A fegyverszünet megkötése után a Koreai Népi Demokratikus Koztársaságban a fő feladat a lerombolt népgazdaság helyreállítása lett. Az első háromeves terv (1954–1956) azonban nemcsak a helyreállítást, hanem egyben a szocialista átszervezés és az iparosítás megkezdését is célul tűzte ki. A háromeves terv eredményei lehetővé tették a nagyobb ütemű fejlesztést. Az első ötéves népgazdaság-fejlesztési terv (1957–1961) célul tűzte ki a gyarmati örökség maradványainak teljes felszámolását, a népgazdaság minden ágának szocialista átszervezését. Az ipar gyors ütemben fejlődött, 1954 és 1956 között évi 41,7%-kal, 1957 és 1960 között évi 36,6%-kal. A szocializmus gazdasági alapjainak lerakásához jelentősen hozzájárult a szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió által nyújtott segítség. 1953 és 1960 között a térítés nélküli szovjet hitel meghaladja az 500 millió rubelt. 1960-ra jelentős ipari kapacitás jött létre az országban. A korábban elmaradott gyarmati ország a hatvanas évek elejére szocialista ipari-agrár országgá vált.

A hétéves terv (1961–1967), amelyet a Koreai Munkapárt IV. kongresszusa hagyott jóvá, a szocializmus anyagi-műszaki bázisának fejlesztését tűzte ki célul a népgazdaság minden ágában. A tervidőszak első öt esztendejében több mint 300 új gyár és üzem kezdte meg működését. Az ipari termelés részesedése a nemzeti jövedelemben 75%-ra növekedett.

A szocialista építés évtizedeiben jelentős társadalmi átalakulás ment végbe. A munkásosztály – amely már a japánellenes nemzeti felszabadító harcban is vezető szerepet játszott – mind politikailag, mind számbelileg és szervezettségében is megerősödött. Az ipari munkásság az ország lakosságának 45%-át alkotja. (1946-ban 12,5%.) A mezőgazdaság szocialista átalakítása megváltoztatta a falu struktúráját is. 1946-ban az egyénileg gazdálkodó parasztok a lakosság 75%-át tették ki, napjainkban a lakosság 40%-a él a kollektív mezőgazdasági termelésből. A szocialista társadalmi rendszer megteremtette a nemzeti értelmiség, a szakemberek százezreit is.

A nagyarányú politikai és társadalmi változásokat rögzítette 1972-ben az ország új, szocialista alkotmánya. Kimondja, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság szocialista állam, amely proletárdiktatúrát valósít meg. Az alkotmány lehetővé teszi a demokratikus politikai pártok és tömegszervezetek tevékenységét. A tulajdonviszonyokkal kapcsolatban leszögezi: a termelési eszközök az állam és a szövetkezeti gazdaságok kezében vannak, az állami tulajdon össznépi jellegű és vezető szerepet tölt be a gazdaságban.

1970-ben ülésezett a párt V. kongresszusa, amely megállapította, hogy a gazdasági fejlődés eredményeképpen az ország ipari országgá vált. A kongresszus fő feladatként jelölte meg a szocialista rendszer megszilárdítását és kibontakoztatását, a szocializmus teljes győzelmének meggyorsítását, a kettéosztott Korea békés egyesítését, a nemzetközi antiimperialista front megerősítését.

Az 1980 októberében megtartott VI. kongresszus tekintélyes feladatot tűzött ki az ország elé: a nyolcvanas évtized végére 3,1-szeresére kell növelni az ipari termelést, és a szövetkezeti tulajdont össznépi tulajdonná kell változtatni. A kongresszus megerősítette a „dzsucse" eszméjét, amely ugyan tartalmában többször módosult, lényegében a politikai függetlenséget, a gazdasági önállóságot, a katonai önvédelmet jelentette és – időnként gyakorlati alkalmazásában – az ország gazdasági távolmaradását a szocialista gazdasági és politikai kapcsolatoktól.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot a szocialista országokhoz széles körű és sokoldalú politikai, gazdasági, kulturális és műszaki-tudományos kapcsolatok fűzik. A nyolcvanas évek elején bővültek és jelentősen fejlődtek az ország kétoldalú államközi kapcsolatai a szocialista országokkal. Esetenként megfigyelőket küld a KGST egyes bizottságaiba. Megélénkültek a pártközi kapcsolatok is. Különösen intenzíven fejlődtek a kapcsolatok Romániával és Jugoszláviával. A KNDK és Románia barátsági és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt is kötött. Rendkívül szoros kapcsolatot épített ki a Kínai Népköztársasággal is. A nyolcvanas évek

sűrű kölcsönös látogatásai során hangsúlyozták a felek nézetazonosságát, népeik barátságát és együttműködését.

Nemzetközi tevékenységében a Koreai Munkapárt és az ország mind nagyobb jelentőséget tulajdonít az afro-ázsiai és a latin-amerikai fejlődő országoknak, a különböző nemzeti felszabadítási szervezeteknek. 1975-től a KNDK csatlakozott az el nem kötelezettek mozgalmához.

A hetvenes évek elejétől sikerrel küzdötte le hidegháborús elszigeteltségét. Napjainkban több mint 100 állammal áll diplomáciai kapcsolatban.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, amióta 1948-ban megalakult, állandóan javasolja a két országrész kapcsolatainak rendezését, a nemzetközi megállapodások megsértésével erőszakosan kettészakított Korea békés egyesítése érdekében. Ezt külföldi beavatkozástól mentes, önálló, békés és demokratikus egyesítés mellett kívánja megvalósítani, amelyre csakis minden idegen csapat kivonása után kerülhet sor (a kínai önkéntesek már 1958-ban elhagyták az országot, külföldi csapatok csak Dél-Koreában vannak).

A szocialista közösség államai következetesen támogatják a KNDK kezdeményezéseit, a koreai nép harcát az amerikai csapatok kivonásáért, az ország békés és demokratikus egyesítéséért. Ezt az álláspontot fejtették ki azon a látogatássorozaton is, amelyet a Kim Ir Szen vezette párt és állami delegáció tett a közösség országaiban – köztük Magyarországon is – 1984 tavaszán.

GAZDASÁG

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban a szocializmus anyagi-műszaki alapjának kiépítését megkönnyítette, hogy Koreában a japán gyarmatosítás folyamán – ha a japán gazdaság szolgálatában is – megindult az iparosítás, de nehezítette a torz gazdasági szerkezet és a háborús pusztítás.

A felszabadulás előtt a társadalmi össztermék 46,4%-át a mezőgazdaság, 37,8%-át a gyáripar, 5,5%-át a bányászat,

ugyanekkora hányadát a faipar, 4,8%-át a halászat adta. Az ország kettéosztásával a nehézipar 79%-a Észak-Koreának; a könnyűipar 70%-a és a fejlettebb mezőgazdaság Dél-Koreának jutott. A koreai ipar azonban javarészt félgyártmányokat állított elő. A gépgyártásnak csak a kezdetei voltak meg. Az iparosítás így egyaránt jelentette új iparágak létrehozását, a meglevők korszerűsítését és bővítését, valamint az ésszerű ágazatközi és ágazaton belüli arányok fokozatos kialakítását.

Más szocialista országok segítségnyújtása, a velük való széles körű gazdasági együttműködés lehetővé tette, hogy gyors ütemben egyidejűleg fejlesszék az ipart és a mezőgazdaságot, és az életszínvonalat is emeljék. 1953–1960 között a Szovjetunió 2,6 milliárd rubel, a Kínai Népköztársaság 0,8 milliárd jüan összegű segélyt folyósított.

A koreai háborút követő első években a szocialista országok segítségnyújtása az állami költségvetés bevételének csaknem egynegyedét, s még 1957-ben is 12%-át, 1958-ban 4,5%-át, 1959-ben 2,7%-át tette ki. 1960-ban a Szovjetunió a korábbi hitelek 760 millió rubel összegű fennmaradó részét elengedte.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság élt a nemzetközi támogatással és jól hasznosította azt. Gyors ütemben befejezte az újjáépítést, s 1956-ban már népgazdaságának valamennyi ágazata elérte, vagy megközelítette, illetve valamivel meghaladta a felszabadulás előtti szintet. Utána az önerőre támaszkodás és önellátás elve, a „dzsucse" szellemében igen gyors iparosításba kezdett.

A nemzeti jövedelem felhalmozási hányada rendszeresen meghaladta (és ma is eléri) a 30%-ot. A költségvetési kiadások kétharmadát az anyagi termelés ágazatainak beruházásaira fordították. Ezenkívül az ország költségvetési eszközeinek 15%-át kényszerül katonai kiadásokra fordítani; a feszültség időszakaiban még magasabb is volt ez a hányad.

A rendkívül feszített tervek teljesítésének menetében időnként újratermelődtek az aránytalanságok egyfelől az ütemtartással nehezen birkózó kitermelő- és energiaipar, másfelől

a feldolgozó ipar között. Az aránytalanságok – a közlekedés és hírközlés, valamint a kereskedelem és a szolgáltatások lemaradásával együtt – akadályozták és akadályozzák a még gyorsabb ütem elérését. A tervezés ezeket a zavarokat egy-egy terven kívüli korrekciós időszakkal és a csúszó tervezéssel hidalja át. (Például az 1978–1984. évi hétéves tervidőszakot részben átfedi az 1981–1990. évi tízéves terv.)

Az ország Ázsia első szocialista ipari-mezőgazdasági országa lett. 1946-ban a mezőgazdaság az aktív keresők 75%-át, az ipar 12,5%-át és a többi ágazat 12,5%-át foglalkoztatta. Az aktív keresők megoszlása 1981-ben a következő volt: mezőgazdaság 45%, ipar 35,5%, a többi ágazat 19,5%. Ez idő szerint az ipar a nemzeti jövedelem 70%-át a mezőgazdaság és többi ágazat mintegy 15–15%-át adja.

A nemzeti jövedelem és a társadalmi össztermék az európai szocialista országokét meghaladó ütemben nőtt, egy főre számítva azonban (a 3% körüli gyors népességnövekedés miatt) a hetvenes években már elmaradt. Éves átlagban 1956–1970, 1971–1979, illetve 1980–1984 között a nemzeti jövedelem 12; 10; illetve 8%-kal, egy főre számítva 4; 3,4; illetve 2,7%-kal, a társadalmi össztermék 13,3; 11; illetve 8,7%-kal, egy főre számítva 4,4; 3,7; illetve 2,9%-kal nőtt. 1984-ben a megtermelt nemzeti jövedelem 14,7-szerese, a társadalmi össztermék 20,5-szerese volt az 1953. évinek. 1953–1984 között az egy főre jutó nemzeti jövedelem (a Világbank 1980. évi becslése alapján számítva) 85 dollárról 550 dollárra, az egy főre jutó társadalmi össztermék 150 dollárról 1200 dollárra nőtt. Ez a szint az európai KGST-országok átlagának mintegy a harmadát jelenti, de meghaladja az összes többi szocialista országét, s Ázsiában az elismerten szuverén országok közül csak az olajországokétól, Japánétól, Szingapúrétól és Izraelétől marad el.

IPAR

Elsődleges gazdaságpolitikai cél az ipar gyorsított ütemű fejlesztése. Ennek megfelelően a bruttó ipari termelés 1953–

1984 között 96,4-szeresére, ezen belül a termelőeszközök termelése csaknem a 214-szeresére, a fogyasztási cikkek termelése a 74-szeresére nőtt. A bruttó ipari termelés növekedési üteme hullámzóan csökkenő, az éves növekedés az 1954–1956. évi 42%; az 1961–1968. évi 12,8% és az 1980–1984. évi 12,7% között ingadozott. Az 1981–1990-es időszakra összesen 180%-os növekedést terveznek.

Az ipari beruházások hányadát és összetételét leginkább az 1954–1956-os idoszak jellemezte, amikor a népgazdasági beruházások 49%-a jutott az iparra, s ennek 82,6%-át az „A"-csoport (termelési eszközök), 17,4%-át a „B"-csoport (fogyasztási termékek és szolgáltatások) kapta. Azóta mind az ipar, mind az „A"-csoport részesedése a népgazdasági beruházásokból – lassú ütemben – csökken.

Tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar. A beruházások (1981-ben 30%-kal növekedtek) főleg új termelőkapacitások épitését és a meglevők bővítését szolgálták. A szénbányászat az előző évtizedben nem tudott lépést tartani az ipar növekedésével, noha kőszéntermelése 1970–1980 között 27,5 millió tonnáról 50 millió tonnára nőtt. (Hozzávetőleg azonos a romániai barnaszéntermeléssel.) 1980-tól 1984-ig 70–80 millió tonna, majd 1990-re 120 millió tonna szén termelését irányozták elő. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság már most is a világ tizedik legnagyobb széntermelője.

A – kőolaj hiányában (amelyet importálni kell) – szén- és vízi erőműre alapozott villamosenergia-ipar az előző évtizedben ugrásszerűen növelte, gyakorlatilag megkétszerezte a hőerőművek kapacitását, s ezek hányada a villamosenergia-termelésben már meghaladja az 50%-ot. A villamosáram-termelés 1970–1978 között 16,5 milliárd kWó-ról 28 milliárd kWóra nőtt. (Egy főre számítva kb. 1500 kWó, Magyarországon ugyanekkor 2299 kWó volt.) A továbbiakban 1984-re 56–60 milliárd kWó, 1989-re 100 milliárd kWó villamos energia termelését irányozták elő. Az 1982-ben már meglevő kapacitások kb. 35 milliárd kWó áram termelését tették lehetővé.

A *vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat* beruházásai elsőbbséget élveznek. Az érckitermelő kapacitások

elmaradtak a kohászat igényeitől, ugyanakkor aránytalanság alakult ki a kohászat és a fémfeldolgozó ipar kapacitása között is. Az érckitermelésre és a színesfémkohászatra az export nyomása is nehezedik. 1984-re 7,4–8 millió tonna, 1990-re pedig 15 millió tonna acél és az ehhez szükséges mennyiségű vasérc (1978. évi eredmény 4 millió tonna, egy főre számítva kb. 250 kg, Magyarországon ugyanakkor kb. 350 kg); 1 millió tonna, illetve 1,5 millió tonna színesfém (1978. évi eredmény 0,3 millió tonna) és az ehhez szükséges mennyiségű színesfémérc, s 1984-re 5,6–6 millió tonna hengerelt áru termelését irányozták elő.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság színes- és ritkafémbányászata és -kohászata világviszonylatban is jelentős, ásványbányászatának foszfát- és sókitermelése szintén számottevő. Grafitbányászata a világon a harmadik helyet foglalja el.

Továbbra is kiemelten fejlesztett ágazat a *gépipar*, amely koreai adatok szerint már a belföldi gép- és berendezésszükséglet 98%-át fedezi, s az önerőre támaszkodás és önellátás politikájának bázisát képezi. Felgyorsították a termelés növekedését, s az 1984. évi előirányzat 5 millió tonna gépipari termék, ezen belül 50 000 db szerszámgép, valamint 45 000 traktor volt (1978-ban 30 000-et gyártottak, Csehszlovákiában is körülbelül ugyanennyit).

A *vegyipar* 1970–1978 között 1,5 millió tonnáról 3 millió tonnára növelte a műtrágyatermelést, és 1984-re 3,5 millió tonnát, 1989-re 7 millió tonnát (hatóanyagban számolva kb. 700 000, illetve 1,4 millió tonnát) irányoztak elő. (A magyarországi termelés 1983-ban 1,1 millió tonna volt tiszta hatóanyagban.)

Az *építőanyag-ipar* 1970–1979 között megkétszerezte cementgyártó kapacitását. A cementgyártás akkor 4 millió tonnáról 8 millió tonnára nőtt (az egy főre jutó termelés megközelítőleg a magyarországi szinten állt), majd 1984-re 12–13 millió, 1989-re 20 millió tonna cement gyártását irányozták elő. Jelentős az ország klinkergyártása, amely nagymértékben exportra orientált.

A *könnyű- és élelmiszeripar* az előző évtizedben számos új üzemmel bővült. Korszerűsítése tovább folyik. A lakosságot hazai termelésből el tudják látni közfogyasztási cikkekkel. A szövetgyártás 1984-ben elérte a 800 millió m^2-t (egy főre számítva 40 m^2, Magyarországon 38,5 m^2), s 1989-re 1,5 milliárd m^2-t irányoztak elő. A cukortermelési előirányzat 1984-re 300 000 tonna, ami egy főre számítva 15 kg fogyasztást tesz lehetővé (a világátlag kb. 22 kg, a megfelelő magyar mutató 44,5 kg).

MEZŐGAZDASÁG

A sűrűn lakott ország földterületének mindössze 18,4%-át művelik, 0,4%-át legelőként hasznosítják, 74,5%-át erdők borítják, 6,7%-a nem hasznosítható. A 2,24 millió hektár szántó és évelő ültetvény 72,5%-án szemes terményeket és hüvelyeseket, 15%-án ipari növényeket, 9%-án zöldséget, 3,5%-án gyümölcsöt termelnek. A mezőgazdasági termelés bázisa az egymillió családot tömörítő 3800 termelőszövetkezet. 1959-ben megszűnt a háztáji gazdálkodás.

A mezőgazdaság részesedése a népgazdasági beruházásokból lassan növekedett, s most már 20% körül mozog az 1964. évi 6,4%-kal szemben.

A bruttó mezőgazdasági termelés 1953–1983 között átlagosan évi kb. 3,5%-os ütemben hétszeresre, egy főre számítva mintegy háromszorosra nőtt. Az állattenyésztés, noha a növénytermesztésnél gyorsabb ütemben fejlődött, a mezőgazdaság bruttó termelésének egynegyedét sem éri el. A növénytermesztés hányada a bruttó mezőgazdasági termelésben az 1944. évi 90,8%-ról 72,2%-ra csökkent, az állattenyésztésé 8,5%-ról 22,4%-ra nőtt 1959-ig, s a két ágazat aránya azóta alig változott. A növénytermesztés mintegy az ötszörösére, az állattenyésztés a tizenötszörösére emelte bruttó termelését.

A növénytermesztésben a szemes termények (rizs, búza, rozs, árpa, zab, kukorica, köles) és a hüvelyesek dominálnak. Ezek termelése az 1954. évi 2,23 millió tonnáról 1984-ben már 10 millió tonnára, vagyis több mint a négyszeresére nőtt, s

valamivel még meg is haladta az 1979–1984. évi terv előirányzatát; 1989-re 15 millió tonnát irányoztak elő. A szemes termények termelésének csaknem felét a rizs, jó egyötödét a kukorica adja. Az egy főre jutó termelés 255 kg-ról 525 kg-ra nőtt (a világátlag 354 kg, a KGST-átlag 701 kg, a megfelelő magyar mutató 1296 kg). Az egy főre jutó burgonya- és batátatermelés 1980-ban 110 kg volt (a KGST-országok átlaga 382 kg). Az ipari növények, köztük az olajos növények (gyapot, dohány, kender, szója, cukorrépa, földimogyoró, napraforgó) termesztése fedezi a textil- és élelmiszeripar szükségleteit, szemes terményekből még csaknem 0,5 millió tonna a behozatal, zöldségből önellátó az ország, sőt exportál is. Különleges jelentőségű a ginzeng gyógynövény termesztése. A gyümölcstermesztés (alma, körte, őszibarack) 1984. évi előirányzata 1,5 millió tonna. Ennek elérése 75 kg egy főre jutó fogyasztást biztosít (a KGST-országok átlaga 82 kg, Magyarországé 247 kg).

A koreai növénytermesztés több termőföld híján kezdettől az intenzív fejlődés útját járta. 1980-ban kb. 12 hektár jutott egy (kis) traktorra (Lengyelországban 23). Már 1970-ben 100 kg volt az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás, ez idő szerint kb. 300 kg, annyi, mint Magyarországon. Már 1960-ban a földek egyharmadát öntözték, s a falvak 91,2%-át villamosították. A rizs és a kukorica hektáronkénti hozama 1984-ben 70–76 mázsára emelkedett, s az ország ezen a téren az élmezőnybe került. Emellett a teraszos művelés, a szikes földek megjavítása és a tengeröblök kiszárítása révén a vetésterület bővítésére is törekednek.

Az állattenyésztés csak most kezd kinőni kisegítő szerepéből. Megfelelő takarmánybázis hiányában az állatállomány nem számottevő. FAO-becslésekből kiindulva a koreai sertésállomány 1980-ban egynegyede, a szarvasmarha-állomány egyötöde sem volt pl. a hasonló népességű Jugoszlávia sertés-, illetve szarvasmarha-állományának, a juhállomány alig huszonötöd része. Az 1980. évi baromfiállomány az ugyancsak hasonló népességű Romániáénak mintegy a tizedrészére becsülhető. Nagy erőfeszítéseket tesznek azonban az állatállo-

mány és az állatitermék-hozam növelésére. 1976-ban összesen 550 000 tonna húst termeltek, s 1984-re 900 000 tonna hús termelését irányozták elő. Az előirányzat teljesítése esetén az egy főre jutó hústermelés 37 kg-ról 45 kg-ra növekszik (a világátlag 32 kg, a KGST-átlag kb. 68 kg, a megfelelő magyar adat – 167 kg). Az egy főre jutó tehéntejtermelés 1981-ben becslés szerint 4 liter, az egy főre jutó tojástermelés kb. 100 db lehetett (a világátlag – 107 liter, illetve 120 db, a magyar adatok – 216 liter, illetve 419 db).

KÖZLEKEDÉS

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban van az ázsiai szárazföld legsűrűbb vasúthálózata. Vasútvonalainak hossza ez idő szerint mintegy 6000 km (az 1970. évi 4900 km-rel szemben), 1000 km^2-re 50 km vasútvonal jut (Magyarországon 84,6 km). A vasútvonalak 87,5%-át már villamosították. Az autóutak hossza mintegy 3000 km, 1000 km^2-re 250 km autóút jut (Magyarországon 319 km). A határ menti Jalu folyó hajózható. A fő tengeri kikötők: a Sárga-tengeren Nampho, a Japán-tengeren Hinnam és Vonszan. A kereskedelmi hajótér 1981-ben 400 000 BRT volt. A fővárosnak nemzetközi repülőtere van.

A fejlesztési politikában központi helyet kapott a közlekedési hálózat további kiépítése. Határidő előtt fejezik be az ország északi felét kelet–nyugati irányban átszelő vasútvonal építését. Befejezéshez közeledik az egész vasúti hálózat villamosítása. Bővítik, korszerűsítik a tengeri kikötőket és az úthálózatot. Fejlesztik a kombinált (vasúti-közúti-vízi) szállítást. Széleskörűen bevezették a konténeres szállítást. Kiépítik a csővezetékes, szállítószalagos és függőpályás szállítást. Megkezdték a vasútvonalak kétvágányúsítását. 1981–1989-re a vasúti teherforgalom megnégyszereződését irányozták elő. A vízi teherszállításnak 4,4-szeresére kell nőnie.

Az életszínvonal-politika alapvető jellegzetessége, hogy az állam gondoskodik mindenkiről és mindenről. Jegy- és kiutalási rendszer keretében osztják el az anyagi javakat, s a bérezésben és az ellátásban egyaránt csak kis differenciálást engednek meg. Az árak alacsonyak, s a fogyasztásnak nem a bérek, hanem az ellenőrzött fogyasztási normák szabnak határt. Nem a vásárlóerő, hanem a mindenkori termelési szint, illetve a termelés és (igen kis mértékben) az import személyi fogyasztásra előirányzott mennyisége szabályozza a fogyasztást. A bérek rendszerint a fogyasztás lehetséges bővülésénél gyorsabban emelkednek. A fogyasztás növekedésére vonatkozóan hiányzik a rendszeres adatközlés, azonban erről megközelítő képet adnak a különböző élelmiszerek és egyéb közfogyasztási cikkek termelésének már ismertetett adatai.

Ez idő szerint a havi átlagbér 90 von (1 von = 10 Ft). A bérek között nincs nagy különbség. Egy szövetkezeti bedolgozó keresete havi 60 von, egy nehézipari szakmunkásé elérheti a 140 vont. A mezőgazdasági dolgozók átlagjövedelme ennél valamivel alacsonyabb. (A főiskolai és egyetemi hallgatók havi 25 von – a leszerelt katonák és az árvák 50 von – ösztöndíjat kapnak. Ezenkívül évente egyszer vagy kétszer ingyenes ruhaellátásban részesülnek. Ez utóbbi az iskolák tanulóit is megilleti. A tankönyvek, tanszerek ingyenesek.) A vezetők fizetése alig magasabb. A vezető beosztásúak azonban – akárcsak a kiváló munkások, illetve a tudományos és kulturális élet kiválóságai – az egyébként kötelező lakásnormánál nagyobb lakást kaphatnak és könnyebben hozzájutnak egyes szabályozottan értékesített árukhoz.

Az üzletben egy fekete-fehér tv-készülék 500 vonba, egy színes tv-készülék 600 vonba kerül. Egy hűtőszekrény ára 400 von, egy varrógépé 450 von. Minden családnak vásárlási könyve van. A tartós fogyasztási javakat árusító üzletekben ebbe jegyzik be a vásárlásokat, hogy biztosítsák az egyenlő fogyasztást.

Az alapvető élelmiszereket és közfogyasztási cikkeket jegyre vagy közvetlen ingyenes elosztás formájában adják. A rizsfejadag gyerekeknek koruktól függően napi 500–700 gramm, a fizikai munkásoknak 1 kg, a nem fizikai munkásoknak és a már nem dolgozóknak 700 gramm. Egy kg jegyes rizs 0,08 vonba kerül (a felvásárlási ár 0,60 von). A húsfejadag havi 4 kg. Beszerzése olykor nehézségekbe ütközik. Hal és rák szabadon vásárolható. Egy pulóver 40–50 vonba kerül.

A lakások nincsenek magántulajdonban. Ez idő szerint egy főre átlag 7–10 m^2 lakásterület jut. Csak állami lakásokat építenek, szerény szabványbútor ingyen jár hozzájuk, a szintén tartozékukat képező tv-készülékért és hűtőszekrényért azonban fizetni kell. A lakásnorma: 2 személyre egy szoba. A családalapítók vállalatukon keresztül kb. fél év alatt megkapják a lakáskiutalást. A fűtésért, gázért, vízért és világításért nyáron havi 6 vont, télen 9 vont kell fizetni.

Az orvosi és gyógyszerellátás ingyenes.

KÜLKERESKEDELEM

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság autarkiás jellegű önellátási koncepciójától némileg eltérően, külkereskedelme a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás irányzatát mutatja. A külkereskedelmi forgalom 1960 óta a nemzeti jövedelemnél gyorsabb ütemben nőtt, s 1960–1982 között megkilencszereződött. Az 1981–1990-es időszakra a külkereskedelmi forgalomnak az eddigi átlagnál csaknem kétszerte gyorsabb ütemű, évi átlagban 20%-os növekedését irányozták elő. Az export aránya a nemzeti jövedelemhez viszonyítva ma 15–16% körül mozog (1982-ben a forgalom körülbelül 3,1 milliárd dollár, illetve 2,36 milliárd rubel volt).

A külkereskedelmi forgalom viszonylati és áruszerkezete időközben egyaránt módosult.

A KNDK a tőkés világ diszkriminációs politikája ellenére kiépítette külkereskedelmi kapcsolatait a fejlett tőkés országokkal, s ezek hányada az 1960. évi 1,7%-ról 1982-ben már 40%-ra nőtt, miközben a szocialista országok hányada 87%-

ról 54%-ra, a fejlődő országok hányada 11,3%-ról 6%-ra csökkent. A vezető partnerek változatlanul a Szovjetunió (28,9% az 1960. évi 37,6%-kal szemben) és a Kínai Népköztársaság (17,4% az 1960. évi 29,5%-kal szemben), de már a harmadik helyre zárkózott fel Japán (13,8% az 1970. évi 7,6%-kal szemben) és a negyedik helyre az NSZK (7%). A kis KGST-országok együttes hányada 7,7% (az 1960. évi 15,9%-kal szemben).

1973 óta az ország igyekszik megszüntetni külkereskedelmi mérleghiányát. 1979-ben – becslés szerint – a Szovjetuniónak körülbelül 500 millió rubellel, Japánnak 400 millió dollárral, az NSZK-nak 150 millió dollárral tartozott, de megegyezett a visszafizetés elhalasztásában, gyakorlatilag 1989-ig. Ennek megfelelően az export éves volumenét a nyolcvanas évek végére az 1980. évi szint több mint 4,2-szeresére kívánják növelni. Az eltérő társadalmi rendszerű országokkal folytatott kereskedelem fejlesztése mellett vannak, de döntő fontosságúnak tekintik a szocialista piacot és szorgalmazzák, hogy a koreai vállalatok exportáljanak több nehéz- és könnyűipari terméket ezekbe az országokba, s több tüzelőanyagot, alapanyagot, gépet vásároljanak tőlük.

A koreai külkereskedelmi forgalom áruszerkezetének változása az ország iparosodását tükrözi. Az export megoszlása árucsoportok szerint (1980): gépek, berendezések közlekedési eszközök 5,5%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok és fémek 42%; nem élelmiszeripari és élelmiszeripari nyers- és alapanyagok, élelmiszeráruk 22,1%; közfogyasztási iparcikkek 7,5%; vegyipari termékek, műtrágya, építőanyagok 22,3%. Az import megoszlása: gépek, berendezések, járművek 30%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok, fémek 34%; nem élelmiszeripari és élelmiszeripari nyers- és alapanyagok, élelmiszeráruk 20%; közfogyasztási iparcikkek 7%; vegyipari termékek, műtrágya, építőanyagok 9%.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

A KNDK szocialista népköztársaság. Legfőbb államhatalmi szerve a Legfelsőbb Népi Gyűlés (országgyűlés), amelyet 4 évre választanak. A Legfelsőbb Népi Gyűlés választja meg ugyancsak 4 évre a KNDK elnökét, aki egyben a fegyveres erők főparancsnoka, a Honvédelmi Bizottság elnöke is. Az államfő tesz javaslatot a Közigazgatási Tanács (kormány) elnökének személyére, valamint a Központi Népi Bizottság tagjainak megválasztására is. Az elnök a Legfelsőbb Népi Gyűlésnek tartozik felelősséggel munkájáért. A helyi hatalmi szervek a tartományi, járási, városi, községi népi bizottságok – hatáskörükbe tartozik a helyi iparnak, az adott terület kulturális életének, oktatásának, egészségügyének irányítása. A mezőgazdaság kollektivizálása óta a termelőszövetkezet elnöke egyben elnöke a községi népi bizottságnak is.
A KNDK elnöke: Kim Ir Szen.
A Legfelsőbb Népi Gyűlés Állandó Bizottságának elnöke: Jang Hjong Szob.
A Közigazgatási Tanács (minisztertanács) elnöke: Kang Szong Szan.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Koreai Munkapárt (Csoszon Nodon Dang)
Megalakulásának időpontja: 1925. április.
Legutóbbi, VI. kongresszusa: 1980. október 10–14.
Taglétszáma: 3,2 millió (1980).
A KB főtitkára: Kim Ir Szen.
Lapja: Nongmin Szinmun (Munkásújság).

Egységes Demokratikus Hazafias Front
1945-ben alakult.
Átfogja Észak- és Dél-Korea 72 politikai pártját és társadalmi szervezetét. Tevékenységét Dél-Koreában betiltották.

Észak-Koreai Demokrata Párt
1945-ben alakult, főként a kis- és középpolgárság tömörítésére. Együttműködik a Koreai Munkapárttal. Alapszervezetei nincsenek.

Egi út barátai (Csendogjo Csenudan) nevű párt
1945-ben alakult.
Több évtizedes múltra visszatekintő, volt vallási társaság demokratikus szárnya. Együttműködik a KMP-vel. Alapszervezetei nincsenek.

Korea Egyesült Szakszervezetei
1951-ben egyesültek az északi és a déli szakszervezeti szövetségek.
Taglétszáma: több mint 2 millió, Dél-Koreában betiltották.
Tagja az SZVSZ-nek.

Koreai Mezőgazdasági Dolgozók Szövetsége
1965 márciusában alakult. Elődje a Parasztszövetség.
Taglétszáma meghaladja a 2,5 milliót. (Tömöríti a szövetkezeti tagság mellett a mezőgazdasági rendeltetésű üzemek, pl. traktorgyárak dolgozóit is.)

Koreai Szocialista Dolgozó Ifjúság Szövetsége
1946-ban alakult. Tagja a DIVSZ-nek. Taglétszáma mintegy 3 millió.

Koreai Demokratikus Nőszövetség
1945-ben alakult. Tagja a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségnek.
Taglétszáma: 2,5 millió.

Japánban élő Koreaiak Szövetsége
1955-ben alakult. Japánban működik. Több mint 600 000 ott élő koreait tömörít, akiket a KNDK saját állampolgárainak tekint, s jogaik védelmét alkotmányban is rögzítette.

KUBAI KÖZTÁRSASÁG

(República de Cuba)

Területe: 110 922 km².
Lakossága: 9 890 000 (1983).
Népsűrűsége: 89 fő/km² (1983).
A városi és a falusi lakosság aránya: 60:40.
Fővárosa: Havanna (La Habana), elővárosokkal együtt: 1 951 000 lakos (1982).
Közigazgatási beosztása: 14 tartomány.
Hivatalos pénzneme: kubai peso (100 centavo).
Hivatalos nyelve: spanyol.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

A Karib-tengeren, a főszigeten és a mintegy 1600 ehhez csatlakozó szigeten terül el. A partvidék néhány kilométer szélességben, főként délen mangróve-erdőkkel borított ingovány. Területének túlnyomó része síkság és alacsonyabb dombvidék. Magas hegyek a keleti országrészben találhatók, amelyeket a Sierra Maestra láncai hálóznak be. A legmagasabb hegycsúcs, a Pico Turquino (1971 m). Az északi és keleti oldal általában meredek és szirtes, a déli part kis öblökkel tagolt sík, mocsaras terület. Legnagyobb folyója a Río Cauta (241 km). A legnagyobb tava az Ariguanabo (72 km²).

Éghajlata szavanna-éghajlat, esős és száraz évszakokkal. A leghidegebb hónap középhőmérséklete 20 °C fölött van. A levegő relatív páratartalma igen magas, ennek következtében az év 6–7 hónapjában fülledt az időjárás. Kubát gyakran (néhány évenként) trópusi ciklonok, hurrikánok pusztítják.

TERMÉSZETI KINCSEK

Ásványkincsekben gazdag. Megtalálható a nikkel-, kobalt-, mangán-, vas-, réz-, cink-, ólom- és krómérc; kősó, azbeszt, márvány. Kubáé a világ legnagyobb cinkkészlete. Természeti adottságai kedveznek a cukornád, a dohány, a rizs, a citrusfélék, a kávé és más trópusi növények termesztésének. Kedvező lehetőségei vannak az állattenyésztésnek is.

LAKOSSÁGA

Kuba a világ egyik legheterogénabb etnikai összetételű országa. A népesség 70%-át kitevő európai (spanyol) származású kreol mellett 17% a mulatt, 12% a néger. Nemcsak spanyolok, indiánok és négerek keveredtek itt, bevándorolt sok tízezer kínai, majd a különböző európai és latin-amerikai országokból jött telepes. Jelentős számú kubai él az Egyesült Államokban és Venezuelában is.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Kuba újkori története 1492 októberében vette kezdetét, amikor Kolumbusz felfedezte a szigetet. A sziget őslakossága 1511 és 1898 között spanyol elnyomás alatt élt. 1895 és 1898 között José Martí vezetésével harc kezdődött, majd 1895-ben bekövetkezett halála után, bajtársai vezetésével folytatódott a függetlenségért. Az 1898–1902-es spanyol–amerikai háborúban győztes Egyesült Államok megszállja Kubát. Ettől kezdve egészen 1959-ig az ország gazdaságilag és politikailag az Egyesült Államoktól függött. Ez időszak alatt több sikertelen kísérlet történik a fuggetlenség kivívására. 1922-ben kikiáltják a köztársaságot. 1934 és 1944, valamint 1952 és 1958 között Batista tábornok katonai diktatúrájától szenvedett az ország.

KUBA KOMMUNISTA PÁRTJA ÉS A KUBAI KÖZTÁRSASÁG FEJLŐDÉSÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

Kuba Kommunista Pártja 1925-ben alakult, de röviddel a megalakulása után betiltották. 1937-ben a forradalmi tevékenység legalizálására Forradalmi Egységpárt létrehozását kezdeményezi. 1940-ben a két párt Forradalmi Kommunista Szövetség néven egyesül. Az 1940. évi választásokon a párt nyolc képviselőt juttat a parlamentbe. A baloldali erők demokratikus alkotmányt harcolnak ki, kommunisták is bekerülnek a kormányba. 1944-ben a párt Kubai Népi Szocialista Pártra változtatja nevét. 1952-ben a Batista-diktatúra politikai hadjáratot indít a haladó szervezetek, elsősorban a párt ellen.

1953. július 26-án egy forradalmár csoport Fidel Castro vezetésével megtámadja a Moncada-laktanyát, hogy az ott szerzett fegyverekkel harci eszközökhöz juttassa a népi ellenállást. A hadsereg visszaveri őket, de Castróék Mexikóban újjászervezik a csoportot. 1956. december 2-án partra szállnak Kubában, s ezzel megkezdődik a népi felszabadító harc. A harci egységek egyre nőnek, a tömegek rokonszenve és aktív támogatása közepette. Több mint kétéves hősi harc után 1959. január 2-án a felszabadító munkás-paraszt hadsereg bevonul Havannába. A forradalmi felkelés győzelmet arat.

A forradalom – amely jellegét tekintve antiimperialista, demokratikus nemzeti felszabadító, agrárforradalom – gyors és radikális változásokat hoz Kuba életében. Szétzúzza a régi államgépezetet, rendőrséget és hadsereget, eltávolítja a régi államigazgatás vezetőit, kormányzókat, polgármestereket. Visszaállítja az 1940-es demokratikus alkotmányt olyan módosításokkal, amely lehetővé teszi a földbirtokok kisajátítását, az ellenforradalmárok vagyonának elkobzását, a külföldi tulajdonban levő vállalatok államosítását. A forradalmi kormány felmondja az Egyesült Államokkal kötött katonai egyezményt, államosítja a bankokat, a nagyipart, a nagykereskedelmet, az amerikai tulajdonban levő vállalatokat.

A kormány több rendeletet hoz a lakosság életszínvonalának emelésére. A lakbéreket a felére csökkenti, mérsékli a gyógyszerek, a kommunális szolgáltatások díját, emeli a béreket. Nagyszabású lakásépítés kezdődik. Az intézkedések nyomán csökken a munkanélküliség. Rendkívül rövid idő – két év – alatt leküzdik az írástudatlanságot.

A forradalom első időszakának legjelentősebb intézkedése a földreform. Kisajátítják az amerikai cukornádültetvényeket, megszüntetik a latifundiumokat, a birtokhatárt előbb 400, majd 70 hektárban maximálják. Az elkobzott földeknek csak kis része került szétosztásra, többségén szövetkezeteket, illetve népi gazdaságokata hoznak létre. 1962-ben a szövetkezetek is átalakulnak népi gazdaságokká.

Az államosítások sértették az Egyesült Államok érdekeit, minthogy a megművelt föld tekintélyes része amerikai monopóliumok tulajdonában volt. 1959 tavaszától az Egyesült Államok sokoldalú ellenintézkedésekkel akarja megfékezni a Kubában megindult forradalmi fejlődést. Diplomáciai jegyzékben figyelmezteti a kubai kormányt. Szabotázsakciók követik egymást, gazdasági blokád alá veszik az országot, majd annak sikertelensége után katonai akciókat szerveznek ellene. Az Egyesült Államok arra kényszeríti a latin-amerikai országokat, hogy szakítsák meg diplomáciai és gazdasági kapcsolataikat Kubával. A közvetlen katonai beavatkozást az Egyesült Államokban és több latin-amerikai országban kubai ellenforradalmárok kiképzésével készítik elő. 1961. április 17-én ellenforradalmi csoportok szállnak partra a Disznó-öbölben. Az invázió teljes kudarccal ér véget, a kubai népi milícia a lakosság segítségével három nap alatt megsemmisíti a jól felszerelt ellenforradalmár csapatokat.

1961 tavasza fordulópont Kuba társadalmi fejlődésében. A kormány meghirdeti a szocialista forradalom szükségességét. A forradalom előrehaladását, a tervgazdálkodás célkitűzéseinek elérését nehezíti az Egyesült Államok által szervezett blokád és az újabb katonai intervenció veszélye.

A Szovjetunió ebben a helyzetben gazdasági és katonai segítséggel siet Kuba védelmére, kölcsönös megállapodás

alapján védelmi rakétákat szállít az országba. 1962 októberében rendkívüli módon kiéleződik a helyzet: a két világhatalom közvetlen konfrontációja fenyeget. A Szovjetunió és az Egyesült Államok végül megegyezik; az Egyesült Államok kormánya kijelenti, hogy nem támadja meg Kubát, megszünteti a blokádot, a Szovjetunió pedig kivonja a rakétákat Kubából. Ezzel megszilárdul a köztársaság helyzete, és – noha állandó provokációk között – folytatódhat a szocialista építés.

A kubai kormány 1961-ben meghirdette az ország első népgazdaság-fejlesztési tervét. Nagyszabású iparosítási programot dolgozott ki. A mezőgazdaságban feladatként szabták meg a lakosság szükségleteinek kielégítését, a mezőgazdasági termékek importjának maximális csökkentését. A terv jelentős életszínvonal-emelést irányzott elő; 1958-hoz viszonyítva 1965-re az egy főre jutó fogyasztás 60%-os emelését tervezték. Az intézkedések nyomán nőtt a lakosság vásárlóereje, a kifizetett bérek összege jelentős mértékben emelkedett.

1963-ban vita bontakozik ki az országban a szocialista építés módszereiről. Ennek nyomán lemondanak a gyors iparosítási tervről, a fő figyelmet a mezőgazdasági termelésre, legfőképpen a cukornádtermelésre összpontosítják, s az ipart a cukortermelésre támaszkodva kívánják fejleszteni. Ebben segítséget nyújtanak a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió. Hosszú lejáratú szerződések alapján a Szovjetunió növekvő mennyiségben vásárol a világpiacinál magasabb áron cukrot Kubától.

Fontos változások következnek be Kuba belpolitikai életében is. Megszüntetik valamennyi reakciós párt működését, előkészületeket tesznek az egyetlen forradalmi marxista párt létrehozására. 1961-ben a „Július 26. Mozgalom" (Fidel Castro által irányított szervezet) megállapodik a Népi Szocialista Párttal és a Forradalmi Direktóriummal az Egyesült Forradalmi Szervezetek létrehozásában. 1963–1965 között létrejön a Kubai Szocialista Forradalom Egységpártja, 1965 őszétől a párt elnevezése: Kuba Kommunista Pártja.

Kuba politikáját a hatvanas években több sajátosság is jellemezte. Ebben az időben az az álláspont, amelynek értelmé-

ben a kubai tapasztalatok általános érvényűek valamennyi latin-amerikai ország számára, nézeteltérésekre vezetett a latin-amerikai forradalmi mozgalomban és a nemzetközi kommunista mozgalomban egyaránt. Sajátos nézet alakult ki a szocialista építőmunkáról is. Noha sem a gazdaságban, sem a társadalomban nem alakultak ki a feltételei, a kubai vezetők a szocializmus és a kommunizmus egyidejű építésének álláspontját vallották. Túlzottan előtérbe helyezték az erkölcsi ösztönzést, az elosztásban több területen ingyenességre törekedtek, a munkaszervezésben mind fontosabb helyet kapott az ingyenes munka. 1968-ban újabb államosításokra került sor. Megvonták a működési engedélyt a kiskereskedőktől, a kisiparosoktól, a kisvendéglők tulajdonosaitól. Az elvek gyakorlati alkalmazásában jelentkező nehézségek, az ellentmondások láttán a kubai vezetők 1969-től több fontos kérdésben változtattak álláspontjukon. Előtérbe került a munka termelékenységének növelése, a normák, a differenciált bérek bevezetése, a racionális munkaszervezés. A termékek ingyenes elosztásának bővítése lekerült a napirendről. A gazdasági tevékenység középpontjába az évi 10 millió tonnás cukortermelés került.

A hetvenes évek elejére javult Kuba nemzetközi helyzete. Feloldódott kontinentális elszigeteltsége, az évtized közepéig Latin-Amerika kilenc országával rendezte kapcsolatait. Kedvezőbb tendenciák mutatkoztak a fejlett tőkés országokkal, elsősorban Kanadával, Spanyolországgal, az NSZK-val és Japánnal fenntartott kapcsolatában is. Nagy lendületet vett az európai szocialista országokkal folytatott együttműködése. 1972 végén Kuba belépett a KGST-be.

A kedvezőbb nemzetközi feltételek elősegítették egy új politikai koncepció kialakítását. Ennek lényegét Kuba Kommunista Pártjának I. kongresszusa hozta nyilvánosságra 1975 decemberében. Az új irányvonalhoz tartozott az elosztás szocialista elvének helyesebb alkalmazása. Ennek keretében átértékelésre került a bérezés elveinek, szélesebben a szakszervezetek szerepének megítélése. Ez az önkritika része volt annak a mély önvizsgálatnak, amellyel a kongresszus az 1960-

as évek második felében elkövetett hibákat minősítette. Ennek lényege az volt, hogy Kuba egy időben nem tudta jól hasznosítani a nemzetközi tapasztalatokat. Mint Fidel Castro mondta: figyelmen kívül hagyták a fejlődés objektív törvényszerűségeit mind a gazdaságirányításban, mind az állami és társadalmi irányításban. A kongresszus határozatai között szerepelt a megfelelő gazdaságirányítási rendszer bevezetése, a „forradalom intézményesítése", a párt programtervezetének elfogadása.

1976-ban a fő feladat a néphatalom új szerveinek kiépítése volt. Az alapot a népszavazással jóváhagyott új, szocialista alkotmány szolgáltatta. Kimondta, hogy Kubában minden hatalom a dolgozó népé. Megállapította, hogy e hatalom a termelési eszközök köztulajdonán és a munkás-paraszt szövetségen alapul. Leszögezte, hogy a Kubai Köztársaság vezető ereje a munkásosztály és annak marxista-leninista élcsapata. Az alkotmány rögzítette a kubai forradalom vívmányait, az állampolgárok jogait, s megszabta az államhatalom és a törvénykezés szerveinek működési rendjét.

1976-ban új politikai-közigazgatási felosztás váltotta fel a régit. Ez figyelembe vette a kialakult településszerkezetet, a népességi, gazdasági körülményeket, a távlati fejlesztési terveket.

Az 1970-es évek végére Kuba bonyolultabb külső és belső helyzetbe került. A kapitalista partnerekkel csak súlyosabb feltételek között tarthatta fenn a kapcsolatot. Újra felerősödtek az ország nemzetközi elszigetelésére irányuló USA törekvések, növekedtek a Kubát fenyegető állásfoglalások. Kiéleződtek a belpolitikai feszültségek is. Ilyen körülmények között ült össze 1980 decemberében Kuba Kommunista Pártja II. kongresszusa. Elemezte az előző évek tapasztalatait. Jóváhagyta a megtett utat a gazdaságpolitika, a társadalmi fejlődés, a párt- és ideológiai munka, a külpolitika területén. A kongresszus két fő megállapítása: előrevinni a termelést és szolgáltatást; felkészülni az ország védelmére. Az 1980-as évek első felének erőfeszítéseit e két fő irányvonal megvalósítása jellemezte.

A Kubai Köztársaság a szocialista közösség szilárd tagja. Külpolitikai tevékenységét döntően a szocialista országokkal együtt folytatott küzdelme határozza meg a béke megvédéséért, a leszerelésért, az enyhülés biztosításáért. Kuba a hetvenes évek közepétől mind nagyobb mértékben támogatta az afrikai szabadságmozgalmakat. Különösen aktív volt Angola és Etiópia antiimperialista függetlenségi harcának segítésében. Kiterjedt a kubai segítség a harmadik világ egyéb szféráira is, Afrika és Ázsia más országaira. A nyolcvanas évek elején Kuba internacionalista segítséget nyújtott Latin-Amerika több országának, így Nicaraguának és Salvadornak.

Kuba aktív tagja, egyik vezető országa az el nem kötelezett országok mozgalmának. 1979-től 1982-ig Kuba koordinálta ezen országok együttműködési programját.

GAZDASÁG

A forradalom előtt Kuba egy főre jutó bruttó nemzeti terméke hozzávetőlegesen 570 dollár volt. Az amúgy is alacsony nemzeti termék 1958–1959-ben – a forradalmat követő gazdasági blokád, s az emiatt kényszerű gyorsasággal végrehajtott (a tőkés viszonylatot szocialistával helyettesítő) radikális külgazdasági átorientálódás hatására – becslés szerint még kb. 13,5%-kal csökkent is.

A gazdaság működésének zavarait növelték a „blokádpszichózisból", a forradalmi vezetés gazdasági tapasztalatlanságából eleinte elkövetett gazdaságpolitikai és gazdaságirányítási hibák. Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék 1973-ban haladta meg először az 1958. évi szintet. A gazdaság növekedési üteme ezután gyorsulni kezdett, a népesség növekedési üteme pedig lelassult. Kuba belépése a KGST-be és a szocialista országok korábbinál is jelentősebb segítségnyújtása a hetvenes évek második felében kedvezőbb feltételeket teremtett a szocialista építés meggyorsításához.

A mostani, 1981–1985. évi ötéves terv is azzal számolt, hogy az ország kétszer annyi hitelt kap, mint az előző öt-

éves időszakban. Erre alapozva irányoztak elő – a tőkés viszonylatú külkereskedelmi cserearányok nagymértékű romlása ellenére – Latin-Amerikában az idő szerint páratlan, évi 5–6%-os gazdasági növekedést. Az első három évben még ennél is magasabb, évi átlagban 6,6%-os növekedést értek el. Igaz, a terv végrehajtása során tovább nőtt az ország eladósodása. Az eddig felgyülemlett, mintegy 3,5 milliárd dollár nyugati adósságállomány törlesztési kamatterhei, valamint az Egyesült Államok nyomására Kubával szemben alkalmazott hitelkorlátozások és megszorítások miatt a kormány drasztikus importkorlátozó politikát vezetett be, s ez együtt járt mind a termelés, mind a fogyasztás növekedésének visszafogásával. Így sikerült helyreállítani a bel- és külgazdasági egyensúlyt.

A gazdasági struktúraváltás még a kezdeténél tart. Kuba monoexportáló agrár-ipari országból ipari-agrárország lett. A mezőgazdaság hányada a társadalmi összteremékben az 1950. évi 58%-ról 1980-ig 10%-ra csökkent, az ipar hányada pedig 21%-ról 41%-ra, az építőiparral együtt 47%-ra, a városi lakosság hányada az 1960. évi 55%-ról 69%-ra nőtt. A gazdaság monoexportáló jellege azonban számottevő marad. Az exportbevételek mintegy 80%-át még mindig a cukor adja.

Kuba 1983. évi (becsült) 1000 dolláros, egy főre jutó társadalmi összteremékével megelőzi a KGST-hez nem tartozó valamennyi szocialista országot, a KGST-tagállamok közül azonban csak Vietnamot. Latin-Amerikában a jelentősebb országok közül Kubát (1980-as adatok szerint) csak Brazília (1570 dollár), Chile (1410 dollár), Mexikó (1290 dollár), Uruguay (1610 dollár) és Costa Rica (1540 dollár) előzte meg.

IPAR

Az ipar fejlődése a forradalom után – a gazdasági blokád és a megalapozatlan előreszaladási kísérletek miatt – csak a hetvenes években kezdett felgyorsulni. Végeredményben az ipari termelés (változatlan áron) 245%-kal, vagyis csaknem a

3,5-szeresére, egy főre számítva több mint két és félszeresére nőtt.

A *kitermelőipar* bruttó termelése több mint háromszorosára nőtt napjainkig. A nikkel-, kobalt-, réz- és krómérc nagy részét a Szovjetunióba és más szocialista országokba exportálják.

A *kohászat* kiépítése a KGST-tagországok, elsősorban a Szovjetunió – a felépült üzemek termékeivel később törlesztendő – kedvezményes hiteleiből, ezeknek az országoknak a közreműködésével folyik. Szovjet közreműködéssel Holguin városban évi 1,3 millió tonna acélt gyártó vasművet építenek.

Kuba a világ nikkelexportőrei között a negyedik helyet foglalja el. A nikkelipar továbbfejlesztését a KGST-tagországok, főleg a Szovjetunió közreműködésével és hiteleiből épülő két újabb – együttesen 60 000 tonna kapacitású – nikkelgyár biztosítja (Punta Gorda és Las Camariocas). A hiteleket Kuba több éven át az évi termékmennyiség felével fizeti vissza.

Gyakorlatilag új iparág a KGST-tagországok műszaki segítségével fejlesztett, a KGST-szakosodásba fokozatosan beilleszkedő *gép- és fémfeldolgozó ipar,* amely az élelmiszeripar után a második helyet foglalja el.

Kuba ma már gyárt cukornádaratót kombájnokat, különböző mezőgazdasági gépeket, tehervagonokat, halászhajókat, öntözőberendezéseket, kerékpárt, tartós fogyasztási cikkeket, magyar kooperációban autóbuszokat, sőt a KGST-szakosodás keretében újabban elektronikus számítógépeket is.

A *vegyipar* részesedése az ipari beruházásokból csökkenő irányzatot mutat. A vegyipari termelés 1983-ban az 1975. évinek a háromnegyedét sem éri el.

Az *építőanyag-ipar* termelése 1975 után nem nőtt jelentősen (8 év alatt mindössze 28%-kal). Kivétel a cementipar, amely 1983-ig 3,23 millió tonnára (majdnem négyszeresére) növelte termelését. 1985-re 4,5 millió tonnát terveznek, hogy jusson kivitelre is.

A *könnyűipar* már 1978-ban a teljes belföldi fogyasztás 78%-át elégítette ki. A textilipar, valamint a kötszövő-, ru-

ha-, bőr- és cipőipar, amely a könnyűipari termelésnek több mint a felét adja, az utolsó 8 évben 40%-kal növelte termelését, s majdnem teljes egészében fedezi a hazai szükségleteket. A szövetgyártás ma egy lakosra számítva 17,3 m^2 (Magyarországon 35 m^2). Cipőből egy főre számítva 3,2 párat gyártottak (Magyarországon 4 párat).

A kubai gazdaság alapja továbbra is az *élelmiszeripar* magvát alkotó *cukoripar*. Az élelmiszeripar az ipar bruttó termelésének még ma is 46%-át (1961-ben 63%-át) adja. A cukoripar ennek mintegy a felét teszi ki. A KGST-országok, kivált a Szovjetunió segítségével 1965–1980 között gyakorlatilag Kuba összes cukorgyárát teljesen vagy részben felújították. Kuba a Szovjetunió után a világ második legnagyobb cukortermelője. Az előirányzat szerint 1985-re a termelés eléri a 10 millió tonnát.

Az élelmiszeripar többi ágazata (húsipar, tejipar, édesipar, konzervipar) is viszonylag fejlett. A kubai dohányipar és szivargyártás világhírű. A kubai élelmiszeripar egészének termelése 1975–1983 között 72%-kal nőtt.

MEZŐGAZDASÁG

Noha több mint félmillió hektárral bővült a megművelt terület, a hányada még mindig csak 37,6%. Ennek megoszlása: szántó 48,2%; évelő ültetvény 51,8% (ezen belül a cukornádra 41% jut, a többin déligyümölcsöt, főleg citrusféléket, kávét és kakaót termesztenek). Szemes terményeket a megművelt területnek nem egészen 6%-án vetnek. Ezenkívül a földterületnek majdnem 10%-át legelőnek használják. A nagyarányú erdőtelepítés ellenére az ország felszínének még mindig csupán alig 18%-át borítja erdő. Fából a szükséglet nagy hányadát importálják.

A forradalom győzelmét követően állami gazdaságok alakultak a megművelt terület 70%-án. A megmaradt földek 35%-án (1982) mezőgazdasági termelőszövetkezetek működnek.

A mezőgazdaság bruttó termelése az elmúlt 25 év folyamán átlagosan évi 3%-ot meghaladó ütemben, összesen 90,4%-kal nőtt, ami az egész időszakot nézve több mint a kétszerese a népesség növekedésének. Ezen belül az állattenyésztés bruttó termelésének növekedése jóval gyorsabb volt, mint a növénytermesztésé. A mezőgazdasági termelés ágazati szerkezetében azonban a növénytermesztés hányada még mindig kétszerese az állattenyésztésnek.

A szocialista szektor a bruttó mezőgazdasági termelés 77,7%-át adta 1981-ben.

A kubai mezőgazdaság termelési szerkezetében csak a növénytermesztésen belül mentek végbe jelentősebb változások. A cukornádtermesztés hányada az 1979. évi 47,2%-ról 1980-ig kb. 38%-ra csökkent.

A mezőgazdaságnak talán a legdinamikusabban fejlődő területe a citrusfélék termesztése. A termelés az 1958. évi 58 000 tonnáról 1982-ig 450 000 tonnára nőtt. 1985-re 1,4 millió, 1990-re 2,6 millió tonnás citrustermelést irányoztak elő. E termékágazat fejlesztéséhez Kubának kedvezményes feltételekkel, kompenzációs alapon segítséget nyújtanak a KGST-országok, a citrusfélék kubai termelésének komplex fejlesztéséről kötött általános egyezmény keretében. Kuba fontosabb trópusi termékei közé tartozik még a kávé, de az 1975-ben 27 000 hektárt kitevő, megfertőződött ültetvényeket nagyrészt újra kellett telepíteni.

A dohánytermesztés 1964-ben a mezőgazdaság bruttó termelésének 10%-át, a cukornád után a legnagyobb hányadát adta, azután folyamatosan csökkent, amíg – néhány éve – meg nem kezdték a gépesítést.

Az élelmiszernövények hozama folyamatosan növekszik, de még viszonylag alacsony, a szemes terményeké együttvéve fele a magyarországinak, egy főre jutó termelésük pedig még huszada sincs. A szemes termények importja a belföldi termelés háromszorosát tette ki, még 1982-ben is.

Az egy főre jutó hústermelés nem egészen egyötöde, az egy főre jutó tej- és tojástermelés kb. 40%-a a magyarországinak. Jelentősen nőtt az állami gazdaságokban a tejho-

zam (1981-ben 2245 liter, Magyarországon 4193 liter volt); a tojás hozama 1981-ben 238; a magyar állami gazdaságokban 207 db. Ez idő szerint azonban Kuba hús- és zsírimportja csaknem háromnegyede a belföldi termelésnek, s jelentős a növényolaj- és vajimportja is.

Ma a kubai mezőgazdaságban közel 70 000 traktor (15 LE egységekre átszámítva) dolgozik. Ez nyolcszorosa az 1959. évi állománynak és meghaladja az egész magyar mezőgazdaság traktorállományát. A cukornádültetvények háromnegyedét már kombájnokkal aratják.

Az öntözött földek területe meghaladja a 860 000 hektárt. A citrusültetvények 80%-át öntözik. A műtrágyafelhasználás (hatóanyagban) egy hektárra számítva kb. 160 kg-ra nőtt. 1985-ig a műtrágyafelhasználást kb. 40%-kal növelik (az 1983. évi magyar mutató: 295 kg).

KÖZLEKEDÉS

Az ország közlekedése nehezen tud lépést tartani a népgazdaság és a társadalom fejlődési ütemével.

A teherforgalom növekedése 1970-ig jelentősen meghaladta a társadalmi össztermék növekedését. 1980-ban viszont már jelentősen elmaradt tőle, 1983-ban pedig még számottevőbb volt az elmaradás, s a társadalmi össztermék 25 évi növekedése kétszerese volt a teherforgalom 25 évi növekedésének. A személyforgalom növekedése az elmúlt negyedszázad folyamán sokkal jelentősebb volt: 273%. A közlekedési szerkezet 25 év alatt nem változott lényegesen.

Az egyes közlekedési ágazatok helyzete és fejlődése eltérő. 1983-ban 1000 km^2-re 47 km vasútvonal jutott (Magyarországon 84,6 km, KGST-átlagban 91 km).

Az ország úthálózata a forradalom győzelme óta megháromszorozódott. 1982-ben 1000 km^2-re 106 (Magyarországon 319, KGST-átlag 63) km autóút, ezen belül 0,6 km (Magyarországon 313 km) szilárd burkolatú út jutott.

A belföldi légi forgalom jelentős és rohamosan fejlődik. A személyszállításban vetekszik a vasúttal. Havannában,

Santiago de Cubában és Camagüeyben nemzetközi repülőterek működnek. Ezeket a Szovjetunió közreműködésével korszerűsítik.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

A forradalom első éveiben jelentősen javult a legszegényebb rétegek helyzete. A hatvanas évek közepétől a hetvenes évtized közepéig a tömegek életszínvonala lényegében nem változott. Az egy főre jutó húsfogyasztás csökkent ebben az időszakban, az egyéb alapvető élelmiszerek fogyasztása valamelyest nőtt. 1976–1983 között megkezdődött a fogyasztás skálájának bővítése. A tartós fogyasztási javak jegyre történő elosztásában nagy előrehaladást értek el. A lakosság egy főre jutó jövedelme 1982-ben 2,2-szerese volt az 1959. évinek.

1984-ig az átlagbér az 1980. évi kb. 145 pesóról 186 pesóra nőtt, döntően az 1980–1981. évi teljesítményelvű bérrendezés eredményeként. A különféle juttatásokkal együtt 327 pesóra tehető az átlagos jövedelem (1 peso = 13,22 Ft).

A személyi fogyasztásnak ma mintegy 30%-át elégítik ki az alacsony árfekvésű jegyrendszer keretében. 1983-ban az élelmiszerek 58%-át az 1981 óta engedélyezett kistermelői, illetőleg a fokozatosan bővülő állami „párhuzamos" piacokon jegy nélkül, de drágábban szerezték be a kubaiak. A „párhuzamos" élelmiszer- és fogyasztásicikk-piacok 1984-ben is bővülnek. A „párhuzamos" piacokon most egy pár csehszlovák cipő 100 pesóba, egy jó minőségű ing 50 pesóba, a kistermelői piacokon egy kiló hús legalább 10 pesóba kerül.

A terv szerint 1985-ben minden száz kubai családra 72 tvkészülék, 135 rádiókészülék, 46 mosógép és 41 hűtőszekrény jut majd.

Kuba az egy főre jutó élelmiszer-fogyasztás tekintetében most az első helyre került a latin-amerikai országok között.

Az országban 1000 lakosra számítva 1970-ben még csak 0,5; 1975-ben 2; 1980-ban 1,5; 1981–1983-ban már évente 4 lakás épült (Magyarországon 1980-ban 8,3). Az épített laká-

sok átlagos lakóterülete az 1980. évi 54,5 m^2-ről 1983-ig 60,5 m^2-re nőtt (Magyarországon 67 m^2-ről 73,2 m^2-re).

KÜLKERESKEDELEM

A forradalom győzelme után a kubai külkereskedelemben az Egyesült Államok helyét szinte egyik napról a másikra a Szovjetunió és a többi szocialista ország foglalta el. Az amerikai embargópolitikát nem követő tőkés országok fenntartották kereskedelmi kapcsolataikat Kubával, de ezek súlya csökkent.

A KGST-országok hányada Kuba külkereskedelmi forgalmában az 1983. évben már 83,6%, a többi szocialista ország hányada 3,4% volt. A fejlett tőkés országok hányada – részben a kubai importkorlátozás miatt – tovább csökkent (9,5%), és a fejlődő országok hányada is 3,5%-ra esett vissza.

A KGST- és az egész szocialista viszonylatú kubai külkereskedelmi forgalomban döntő súlya van a Szovjetuniónak. Részesedése 1983-ban 57,5%-ot tett ki (az összes KGST-országé 82,6%-ot). Ez idő szerint a KGST-országok közül még az NDK, Bulgária és Csehszlovákia tartoznak Kuba jelentősebb külkereskedelmi partnerei közé.

A fejlett tőkés országok közül az EGK-tagországokon kívül még Spanyolország és Japán a jelentősebb partnerek, a fejlődő országok közül pedig Argentína.

Az importpolitikát az iparosítás szolgálatába állították. Az ország importjában a fogyasztási cikkek hányada az 1958. évi 39,1%-ról 1965-ig 24,6%-ra csökkent és továbbra is csökkenő tendenciát mutatott. Ezzel egyidejűleg gyorsuló ütemben nőtt a gépek, berendezések (1982-ben 32%) és nyersanyagok hányada. A fő figyelmet most már a korszerű berendezések, köztük teljes gyárberendezések vásárlására fordítják. A kőolajra és a kőolajtermékekre a teljes kubai import értékének 25,2%-a jutott 1982-ben.

Az élelmiszeráruk és élelmiszeripari nyersanyagok hányada az ország importjában az elmúlt negyedszázad alatt 22,8%-ról 14,3%-ra csökkent. A vásárlás mennyisége azonban folya-

matosan nőtt, szemes terményekből például 218 000 tonnáról csaknem másfél millió tonnára. A közszükségleti iparcikkek hányada a kubai importban aránylag nem nagy (1982-ben 5,1%): javarészt importból elégítik ki például a tartós fogyasztási javak keresletét.

Az exportban a cukorkivitel ma is döntő szerepet játszik: hányada 1958-ban 70,7% volt, a forradalom utáni időszakban pedig átlagosan kb. 82%. A cukorkivitelben Kuba szilárdan tartja világelsőségét: 1978–1983 között évi átlagban 7 millió tonna cukrot exportált (1965–1969 között kb. 5,5 millió tonnát). A kubai cukorexportból 1978–1983 között 72,3%-ot a szocialista országok vettek át. Ezen belül 50,7% a Szovjetunióra, 8,9% a Kínai Népköztársaságra jutott.

Az export jelentősebb tételei még a fémércek (6,2%), a hal és egyéb tengeri termékek (2,8%), a dohány és dohányáruk (2,1%), a citrusfélék (2%), a szeszes italok (0,5%).

Az utóbbi években Kuba újabb, nem hagyományos áruk exportját is fejleszti. A nem hagyományos áruk 1982-ben már a kubai kivitel 10%-át tették ki, s az 1982. évi konvertibilis valutabevétel 13%-a jutott rájuk.

25 év alatt (1959–1983) több mint a hétszeresére nőtt Kuba külkereskedelmi forgalma (évi átlagban 10,1%-kal), gyorsabban, mint a társadalmi össztermék (évi átlagos növekedése 4,7%). 1982-ben exportja a társadalmi össztermléknek kb. 50%-át, importja pedig kb. 55%-át érte el. Ezek a hányadok a legmagasabb megfelelő KGST-mutatók közé tartoznak.

A KGST-országok kedvezményes export- és importárakkal támogatják Kubát – akárcsak Vietnamot és Mongóliát –, hogy mielőbb behozhassa gazdasági fejlettségi elmaradását. Egyes becslések szerint egyedül a Szovjetunió évente 2,5–4 milliárd dollár értékben dotálja Kubával folytatott kereskedelmét, preferenciális árak és hosszú lejáratú kereskedelmi hitelek formájában.

Szocialista viszonylatban 1976–1980 között ugrásszerűen megnövekedett Kuba külkereskedelmi mérleghiánya, majd csökkent 1983-ig, de ezen belül szovjet viszonylatban tovább nőtt. Ugyanebben az évben a tőkés viszonylatú külkereske-

delmi forgalom már aktívummal zárult, s így sikerült a Kuba által javasolt átütemezési feltételeket elfogadtatni a nyugat-európai, kanadai és japán hitelezőkkel az összesen 3,5 milliárd dollárnyi nyugati adósságállományból 1985 végéig esedékes 1,1 milliárd dollár törlesztésére vonatkozóan.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Az államhatalom és a törvényhozás legfőbb szerve a Népi Hatalom Nemzetgyűlése. Saját soraiból választja a 31 tagú államtanácsot, amely az ülésszakok közötti időszakban képviseli a nemzetgyűlést, ellenőrzi a hozott döntések végrehajtását és jogosult törvényerejű rendeletek kibocsátására. A nemzetgyűlés választja meg az államtanács és a minisztertanács elnökét és nevezi ki a minisztereket, valamint az állami bizottságok s a kormányszintű intézmények vezetőit.

Az 1976-ban kialakított új politikai-közigazgatási felosztás megszüntette a járásokat, az államhatalmi szervek három szinten (országos, tartományi, helyi) működnek. 6-ról 14-re nőtt a tartományok száma. Az új felosztást követi a társadalmi és tömegszervezeti tagozódás is.

Az államtanács és a minisztertanács elnöke: Fidel Castro Ruz.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Kuba Kommunista Pártja (Partido Comunista de Cuba)
Megalakulásának időpontja: 1961. április 16.
Legutóbbi, II. kongresszusa: 1980. december 17–20.
Taglétszáma: 434 000 (1980).
A KB első titkára: Fidel Castro Ruz.
Lapja: Granma (a hajó neve, amellyel Fidel Castro és társai Kubába érkeztek).

Kuba Dolgozóinak Forradalmi Szakszervezeti Központja
1961-ben alakult.
Taglétszáma: 2 000 000 (1972).

Kubai Ifjúság Kommunista Szövetsége
1960-ban alakult (1960-ig Fiatal Felkelők Szövetsége).
Taglétszáma: 100 000 (1980).

Kubai Nőszövetség
1960-ban alakult.

Kisparasztok Országos Szövetsége
Az egyénileg gazdálkodó és a különböző szövetkezetekbe tömörült parasztok szervezete.

Területi Milícia
1980-ban alakult a Népi Milícia utódaként.
Taglétszáma: 500 000, alapos katonai kiképzésben részesült férfi és nő. A fegyverzetükhöz szükséges pénzalapok egy részét a munkahelyi és lakóhelyi közösségek teremtik elő gyűjtéssel és társadalmi munkával.

LAOSZI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

(Sza Thalanalath Paszathipataj Paszaszon Lao)

Területe: 236 800 km².
Lakossága: 4 100 000 (1982).
Népsűrűsége: 17 fő/km².
A városi és a falusi lakosság aránya: nincs adat.
Fővárosa: Vientiane, 220 000 lakos (1978).
Közigazgatási beosztása: 20 tartomány.
Hivatalos pénzneme: kip (100 at).
Hivatalos nyelve: lao és francia.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Laosz a hátsó-indiai félsziget északnyugati részén fekszik. Határos Thaifölddel, Kambodzsával, Vietnammal, Kínával és Burmával. Tengerparttal nem rendelkezik. Az ország északi részén magas hegyvonulatok húzódnak. (Legmagasabb csúcsa a Fubia – 2828 m.) A vonulatok között húzódik a Muong Fuen fennsík. Közép-Laoszt a Mekong folyó síksága és fennsíkok alkotják. Alsó-Laosz síkságból és fennsíkból áll. Az ország fő folyója a Mekong (laoszi szakasza 1865 km).

Észak-Laosz kontinentális, a középső és a déli országrész trópusi monszun éghajlatú.

TERMÉSZETI KINCSEK

Az országban ón-, réz-, kőszén-, vasérc-, arany-, ezüst-, ólom-, és kőolajlelőhelyek találhatók, de csak az ónércet termelik ki.

LAKOSSÁG

A lakosság etnikailag és nyelvileg is igen vegyes, 70 különböző nemzetiséget és törzsi csoportot tartanak számon. Négy nagyobb csoport különíthető el: 40%-ra tehető a lao lum (síkségi lao) a thai népekkel nyelvileg rokon csoport, 16% a főleg Eszak-Laoszban élő lao thai (törzsi thai), 34%-ot tesznek ki a lao thungok (fennsíki laók), eredetük indonéz, Észak-Laoszban a lao szung (hegyi lao) csoport a lakosság 9%-a. A vietnami és kínai nemzetiségű laosziak főleg a városokban élnek.

A hivatalos lao nyelvet a lakosság kétharmada beszéli, széles körben használatos a francia is, de több törzs saját nyelvén beszél, elterjedt törzsi nyelv a meo.

LEGFONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Laosz őslakói az indonéz szigetekről időszámításunk első századaiban bevándorolt kha törzsek voltak. Az őslakókat az északról betörő khmer törzsek igázták le. Az első államalapítás időpontját 757-re teszik. A következő évszázadokban a laoszi fejedelemségek Délkelet-Ázsia nagy birodalmaihoz tartoztak. (Khmer birodalom.)

Az első független és egységes állam 1353-ban alakult. Ebben az időben terjedt el a buddhizmus Laoszban. A következő századokat az állami egységért, a hódítások a belviszály ellen folytatott harc jellemezte. 1825-ben Sziám meghódította Laosz egy részét, az északi területeket Vietnam igázta le.

A gyarmatosítás korszaka a XIX. század közepén kezdődött. 1893-ban Franciaország elhódította Laoszt Sziámtól. Az ország az Indokínai Unió tagja lett, francia protektorátusként. A lakosság sorozatos felkeléssel védekezett a gyarmati hódítás ellen. 1941-ben Laoszt japán csapatok szállták meg. Kettős, francia–japán uralom kezdődött.

1944-ben jött létre a Patet Lao felszabadítási mozgalom. Tevékenységét átmenetileg nehezítette, hogy 1945 tavaszán

a japánok, megszüntetve a francia protektorátust, látszatfüggetlenséget hoztak létre egy irányításuk alatt működő bábkormánnyal.

Japán veresége után, 1945. október 12-én a hazafias erők kihirdették Laosz függetlenségét. Ideiglenes kormányt alakítottak, de a francia csapatok 1946 tavaszán újra megszállták az országot, 1949-ben a gyarmati státus leplezésére a francia kormány aláírta a „Szerződést Laosz függetlenségéről a Francia Unión belül". A hazafias erők tovább folytatva harcukat, felszabadították Kelet-Laosz egy részét. 1950-ben megalakították a Szabad Laosz Frontját. Az ellenállás kormányának élére Szufanuvong herceg került. 1954-ig további területeket szabadítottak fel. 1954. július 21-én a „genfi szerződés" Vietnam és Kambodzsa mellett Laosznak is garantálta a függetlenséget. Általános választások megtartására és demokratikus reformok bevezetésére kötelezte a szerződés a kormányt.

1954 után Laosz haladó erői a genfi szerződés megvalósításáért küzdöttek, mert a reakciós erők, amerikai támogatással szabotálták a demokratikus intézkedéseket. 1956-ban polgárháború robbant ki, megdöntötték a kormányt. Az új koalíciós kormány nem felelt meg az Egyesült Államok terveinek, ezért a reakciós hadsereget mozgósítva 1958-ban bábkormányt segítettek hatalomra. Az új kormány felmondta a genfi egyezményt és fokozta a haladó erők üldözését. A polgárháború újra folytatódott. A harcok változásainak megfelelően hol a demokratikus koalíció, hol az Amerika-barát reakció került hatalomra.

A több évig tartó küzdelem és polgárháború az 1961 májusában 14 állam részvételével létrehozott genfi tárgyalásokon végül is megállapodással ért véget. 1962-ben Nemzeti Egységkormány alakult, aláírták a szerződést Laosz semlegességének és függetlenségének tiszteletben tartásáról. 1962–1964-ben erősödött az USA gazdasági, politikai és katonai támogatása a reakciós erők irányában, egyre nyilvánvalóbbá vált a közvetlen és nyílt katonai intervenció ténye. A harcok a haladó és a reakciós erők között tovább folytatódtak. A de-

mokratikus erők a felszabadított országrészben bevezetett reformok révén növelték befolyásukat a lakosság között. 1971-ben a nemzeti egység megakadályozására saigoni, thaifoldi és amerikai katonák támadást indítottak Laosz ellen. E támadás része volt az indokínai népek elleni amerikai stratégiai tervnek.

A hetvenes évek elején a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett változások, a vietnamiak győzelme Laoszban is alapvető változásokhoz vezetett. 1973. február 21-én Vientianéban megkötötték a megállapodást „a béke helyreállításáról". Létrehozták a demokratikus koalíciós kormányt és 1974-ben az Egyesített Nemzeti Politikai Tanácsot. 1975. december 2-án a népképviselők országos kongresszusa kikiáltotta a Laoszi Népi Demokratikus Köztársaságot. Az ország vezető politikai ereje a Laoszi Forradalmi Néppárt (Laosz marxista–leninista pártja) lett. A kormány és a párt azt a célt tűzte ki, hogy a kapitalista fejlődési szakasz megkerülésével Laoszban felszámolják az elmaradottságot és rátérnek a szocialista fejlődés útjára.

A függetlenségi küzdelem, a demokratikus, majd a szocialista fejlődés folyamata szorosan egybefonódott a népi forradalmi párt tevékenységével. Az 1955-ben alakult párt először az antiimperialista nemzeti függetlenség kivívására és a földbirtokos arisztokrácia, valamint a komprádor burzsoázia hatalmának megdöntésére, a demokratikus átalakulás megvalósítására összpontosította az ország erőit. Különösen nagy gondot fordított a parasztság megnyerésére, mindenekelőtt radikális földreform megvalósításával. Erőfeszítéseket tett a befolyásos társadalmi csoportok: buddhista szerzetesek, nacionalista politikusok, katonatisztek kompromisszumos megnyerésére.

1975-ben befejeződött a forradalom nemzeti demokratikus szakasza. Az ország megindult a szocialista fejlődés útján. A Legfelsőbb Népi Gyűlés elfogadta a szocialista építés programját. Célul tűzte ki a tőkés és kapitalista tulajdonformák felszámolását. Döntött az ásványi kincsek, erdőségek, vízkészletek és a városi telkek nacionalizálásáról. 1978-ban el-

fogadták az ország első, három évre szóló népgazdasági fejlesztési tervét.

A hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején Laosz saját múltjához és közelmúltjához viszonyítva történelmi léptékű eredményeket ért el. Megszilárdult a szocialista államhatalom, az állami szektor meghatározó lett az iparban, szállításban, közlekedésben, pénzgazdálkodásban. Mezőgazdasági szövetkezetek alakultak. Látványos sikerek születtek az oktatásban és az egészségvédelemben. Az ország nagy részében megszüntették az írástudatlanságot. Tízezerre emelkedett az egészségügyi szakemberek száma.

A Laoszi Forradalmi Néppárt 1982 áprilisában tartotta III. kongresszusát. A tanácskozás többek között a népi demokratikus hatalom megszilárdítására és kiszélesítésére, a soknemzetiségű ország kollektív tulajdonosi jogkörének erősítésére fogadott el irányelveket és feladatokat. Határozat született a szocialista alkotmány kidolgozására, az államigazgatási és irányítási szakemberek kiképzésére, a központi ellenőrző szervek kiépítésére.

Laosz a szocialista közösség tagja. Arra törekszik, hogy erősítse kapcsolatait valamennyi országgal, elsősorban a szocialista országokkal. Külpolitikájának legfőbb alapelve a függetlenség és a béke. Részt vesz az el nem kötelezett országok mozgalmában. A legfőbb nemzetközi kérdésekben egyező az álláspontja a szocialista közösség országaival. Különösen szorosak a kapcsolatai Vietnammal. 1976-ban és az azt követő években Laosz fontos gazdasági és más államközi egyezményeket kötött a Szovjetunióval, majd a többi szocialista országgal. Minthogy Kína befolyási övezetévé akarja tenni Indokínát, hegemonista politikája állandó fenyegetést jelent Laosz számára.

1984 februárjában az ország külkapcsolatait elemezve Szufanuvong, a Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság elnöke – miközben élesen bíráló szavakkal ítélte el az USA és Kína indokínai politikáját –, kiemelte Laosz, Vietnam és Kambodzsa szövetségének, szolidaritásának és átfogó együttműködé-

sének fontosságát és jelentőségét. Méltatta azt a segítséget, amelyet Laosz a Szovjetuniótól, más szocialista országoktól és nemzetközi szervezetektől kap.

GAZDASÁG

Laoszban gyakorlatilag teljesen hiányoztak a szocializmus anyagi előfeltételei. A munkásosztály még 1978-ban is csak megközelítően 50 000 főt számlált és – ha hozzáadjuk a közigazgatásban dolgozókat és a katonákat – az akkori 3,5 milliós lakosságnak kb. 3%-át tette ki. Jelentős maradt a kiskereskedő és kisiparos réteg. A lakosság túlnyomó többségét változatlanul a parasztság alkotta. Jelentéktelen volt az ipar hányada a társadalmi termékben, s még ma sem sokkal haladja meg az 5%-ot.

A népesség robbanásszerűen, évi 3%-ot meghaladó ütemben nőtt.

Az új, népi hatalom feladatul tűzte ki az iparfejlesztés anyagi-műszaki alapjainak – vagyis közvetlen gazdasági feltételeinek – megteremtését a tervgazdálkodás alapján. 1976–1977-re féléves és éves tervet dolgoztak ki, majd 1978–1980-ra elfogadták a hároméves gazdasági újjáépítési és fejlesztési tervet. Három (állami, állami-tőkés vegyes és magán-) szektor alakult ki és működik. A hároméves tervben körvonalazódott gazdasági stratégia a laoszi népgazdaság alapját alkotó erdő- és mezőgazdaságra hárította az iparosításhoz szükséges eredeti felhalmozás megvalósítását.

A szocialista építés első hat éve sikeresnek mondható. 1976–1981 között a társadalmi termék 43%-kal, egy főre számítva mintegy 30%-kal nőtt (1979–1982 között azonban a segélyek 400 millió dollárt tettek ki). A nemzeti jövedelem 40%-kal nőtt.

Az 1981–1985. évi – első – ötéves terv a társadalmi összterméknek kb. 30%-os növekedését irányozza elő, s ebben az időszakban a népesség kb. 18%-os gyarapodásával számol.

Az eredményekről csak részadatok állnak rendelkezésre, s ezek szerint a tervcélokat sikeresen teljesítik.

A most folyamatban levő ötéves terv a gyorsított iparfejlesztés érdekében nemcsak a korlátozott belső erőforrások mozgósításával, hanem bizonyos mértékű nemzetközi támogatás igénybevételével is számol. Hangsúlyozzák, hogy a szocialista építőmunkában szilárdan a Szovjetunióra kell támaszkodni, figyelembe véve mint támpillért a Vietnammal és Kambodzsával való szolidaritást és szövetséget.

A Szovjetunió már 1976 óta közreműködik ipari és mezőgazdasági létesítmények, hidak, utak, kórházak és iskolák építésében. Szovjet és vietnami szakértők segítséget nyújtanak a gazdasági tervezéshez és a szakemberképzéshez.

1983-ban Laosz 300–350 millió dollárra becsült nemzeti jövedelméhez kb. 80–100 millió dollárral járultak hozzá a segélyek, illetve a kamatmentes hitelek. A (nemzetközi szervezetek által, illetve kétoldalú megállapodás keretében folyósított) segélyek és hitelek között a legjelentősebb a Szovjetunió és emellett kisebb mértékben más szocialista országok, valamint Svédország és India segítsége.

IPAR

Laosz az iparfejlesztéshez elegendő nyersanyaggal rendelkezik. A népi hatalom megalakulása előtt az iparnak csak a csírái léteztek, ezeket igyekeznek továbbfejleszteni.

A forradalom győzelmét követő gyors helyreállítás eredményeként jelentős kapacitásnövekedést, de csak szerény termelésnövekedést értek el. Ezen belül azonban 1983-ig a villamosenergia-termelés csaknem a 3,6-szeresére, a téglagyártás 15-szörösére, a mezőgazdasági munkaeszközök gyártása és az élelmiszeripar termelése 50%-kal nőtt. A termelés növekedését akadályozta a rendkívül elmaradott infrastruktúra, a szállítások elmaradásából keletkező nyersanyag- és alkatrészhiány, az elektromos hálózat kiépítetlenségével (nem az erőművek hiányával) összefüggő energiahiány. A fémfel-

dolgozó iparban például csak 30%-os volt a kapacitások kihasználása.

Jelenleg 188 állami iparvállalat működik az országban. Ezek együttvéve 15 000 munkást foglalkoztatnak. A nem állami iparvállalatoknál kb. ugyanennyi munkás dolgozik.

A mostani ötéves terv a korlátozott beruházási lehetőségekre tekintettel fokozatos iparosítást irányoz elő, kezdve a mező- és erdőgazdaság termékeit feldolgozó iparágakkal. Az ipari termelésnek öt év alatt a kétszeresére, a munkások és állami alkalmazottak számának 40–50%-kal kell növekednie. Súlyt helyeznek a munkatermelékenység, a hatékonyság növelésére.

A *nehézipar* ágazatai közül a *villamosenergia-ipart* fejlesztik lendületesen. A villamosenergia-termelés 1981-ben 3.6-szerese volt az 1976. évinek. A Nam Ngum-i vízi erőmű thaiföldi áramexportja évi 20 millió dollárt hoz az országnak. Az erőmű 975 millió kWó áramot termel, ami az ország villamosenergia-termelésének több mint 90%-át adja. A többit részben szovjet segítséggel épült öt dízelerőmű szolgáltatja.

A tervek szerint a jövőben csak vízi erőműveket építenek és fokozatosan kiépítik a villamosvezeték-hálózatokat.

A *kitermelő ipar* rendkívül tőkeigényes fejlesztéséhez Laosznak szovjet segítséget kell igénybe vennie. Ez vonatkozik az önkoncentrátumra is, amely hagyományosan fontos exportforrása az országnak.

Kis vasöntödéktől eltekintve *kohászat* eddig nem volt az országban. Tervezik az önkohászat kiépítését. Laoszi–szovjet egyezmény alapján a Szovjetunió kompenzációs alapon felépít egy gyárat.

A *gép- és fémfeldolgozó ipart* néhány (főleg javító, karbantartó, egyszerűbb munkaeszközöket gyártó) kisüzem képviseli. Legfejlettebb a kerékpárgyártás. A Laoszi Forradalmi Néppárt III. kongresszusa az elsőbbséget élvező iparágak közé sorolta a gépipart, s előirányozta, hogy az egyes körzetekben és tartományokban kis és közepes műhelyeket létesítenek a javítási munkák elvégzésére, mezőgazdasági munkaesz-

közök, kéziszerszámok, egyszerű és fejlettebb szállítóeszközök gyártására.

A hároméves terv időszakában megkezdték a *vegyipar* kiépítését. Felépült egy oltóanyaggyár.

Az *építőanyag-iparban* szovjet közreműködéssel megkezdték egy új, nagy téglagyár építésének előkészületeit. Befejezték egy cementgyár építését Vang Viangban.

Az iparpolitika ugyancsak elsőbbségben részesíti a helyi nyersanyagot és mezőgazdasági termékeket feldolgozó *könnyű- és élelmiszeripari* üzemeket. A *fafeldolgozó ipar* fejlesztéséhez külföldi segítséget vesznek igénybe. Például a laoszi–svéd erdőgazdasági és közlekedési program keretében Laosz számlájára évente 55 millió svéd korona folyik be. Az iparifa-kitermelés 230 000 m^3.

MEZŐGAZDASÁG

Az országban az ágazat foglalkoztatja a lakosság 80%-át, csak a földterület 4,5%-át művelik meg, 3,4%-át legelőnek használják. Az erdők hányada 15 év alatt 60%-ról 51%-ra csökkent, főleg az erdőégetéses, vándor-rizstermesztés miatt. A szántóterület 85%-án szemes terményeket és hüvelyeseket (80%-án rizst), a maradék 15%-on burgonyát, zöldséget, ipari növényeket, kávét, kakaót, déligyümölcsöt termesztenek.

A forradalom győzelme után az első öt évben elsősorban arra összpontosítottak, hogy rizsből a vetésterület és a hektáronkénti hozam egyidejű növelésével elérjék az önellátást s ne függjenek a rizsimporttól. Emellett célul tűzték ki az állatállomány jelentős növelését, hogy javuljon a lakosság hús-, tej- és tojásellátása.

A fő célt – az ellátás minimális szintjén – sikerült elérni. Az 1980. évi rizstermés kétszerese volt az 1964. évinek, a lakosság eközben 70%-kal nőtt. Nőtt a többi élelmiszernövény termelése. Kisebb mértékben, a népességnövekedés ütemét meghaladóan nőtt az állatállomány és a hústermelés, valamint a halászat, a tűzifa-kitermelés. Az ipari fa kitermelése

mérsékeltebb volt. 1981-ben a bruttó mező-, erdő- és halgazdasági termelés 50%-kal haladta meg az 1975. évi szintet.

A mostani ötéves terv már a mezőgazdaság sokoldalú fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. Előirányozza, hogy mindenekelőtt valamennyi alapvető élelmiszerből legyen önellátó az ország. Azzal számol a terv, hogy 1985-re elérik az egy főre jutó 350 kg-os rizstermelést, és minden évben hat hónapra elegendő élelmiszert tudnak majd tartalékolni. Megkezdik az áttérést az intenzív művelésre (öntözés évi két rizstermés elérésére, műtrágyázás, teraszos-kapás rizstermesztés, jobb vetőmag felhasználása). Ezt a mezőgazdasági szakképzés fejlesztésével is támogatják. A rizstermesztést 1985-ig 1,4 millió tonnára kell növelni. Az első három évben sikerült tartani a szükséges növekedési ütemet, 1984-re az ütemtartáshoz szükséges 1,3 millió tonnás termést irányoztak elő. Időjárási nehézségek miatt azonban Laosznak a KGST-országokhoz kellett folyamodnia élelmiszersegélyért.

Lényegesen nagyobb területen kívánnak kávét, teát és gyapotot termelni. A Német Demokratikus Köztársaság közreműködésével kompenzációs alapon bővítik a kávéültetvényeket, a mai 7 mázsás, átlagos hektárhozamot korszerű technika és technológia felhasználásával országosan 20–30 mázsára kívánják növelni. Ehhez szövetkezeti alapokra kellene helyezni a most magánkisgazdaságokban folyó kávétermelést.

Az állattenyésztést a belső szükségleteket kielégítő és exportra is termelő ágazattá szándékoznak fejleszteni. A nyolcvanas évek végére kétmillió darabra kívánják növelni a a szarvasmarha- és bivalyállományt úgy, hogy a legjobb fajtákat tenyésztik tovább. Az állattenyésztés tervezett fejlesztése megalapozottnak tekinthető. A szarvasmarha-állomány 1975–1984 között több mint 50%-kal, a sertésállomány több mint kétszeresére, a hús- és tojástermelés mintegy 50%-kal nőtt.

A laoszi mezőgazdaság gépesítése még csak a kezdeteknél tart, noha 1976–1981 között a mezőgazdasági gépállomány megötszöröződött.

A Magyarországnál 2,5-szer nagyobb országnak ma sincs vasútja. A forradalom győzelme után a KGST-országok segítségével gyorsított ütemben kezdték meg az utak helyreállítását és korszerűsítését, új utak építését. 1981-ben ezer km^2-re még mindig csak 7,2 km út jutott (Magyarországon 313 km autóút). A gazdaságfejlesztési célok megvalósításához sokkal fejlettebb közlekedési hálózatra van szükség. 1976-ban megállapodott Laosz Vietnammal, hogy közös erővel és más szocialista országok, főként a Szovjetunió közreműködésével vasútvonalat építenek Laosz és Vietnam között. Laosznak így vasúti összeköttetése lesz a vietnami kikötőkkel. Az egységes közúti közlekedési hálózat létrehozása feltételeként sorra épülnek hidak a folyókon. Számos hidat Magyarország és Csehszlovákia közreműködésével építenek. Folyamatban van a Vientiane és a vietnami Vinh város között létesítendő kőolajvezeték nyomvonalának kitűzése. A Szovjetunió az útépítéshez és a forgalom lebonyolításához útépítő gépeket, speciális szállító- és rakodóberendezéseket, tehergépkocsikat, személygépkocsikat, üzemanyagot bocsát Laosz rendelkezésére. A közúti közlekedésben a korábbi három (állami, állami-tőkés vegyes és magán-) szektor közül kizárólagosan az állami marad.

Napirendre került a vízi és légi közlekedés fejlesztése is. A vientianei repülőtérről egyelőre Vietnamba, Kambodzsába és Thaiföldre indulnak járatok.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Állami vállalatok létesítése és a kereskedelem államosítása után jelentős többlet-pénzkiáramlás következett be Laoszban. A városi lakosság fizetőképes kereslete így jelentősen megnőtt, de ezzel az állami kereskedelem kínálata nem tudott lépést tartani, még az importforrások felhasználásával sem. Rizshiány lépett fel, a szintén hiányzó – korábban megszokott – iparcikkeket pedig a thaiföldi határon át csempészték

be. Ennek következtében 1975 után a szabadpiaci (feketepiaci) árak évente 200–250%-kal is emelkedtek. Mivel az infláció ellenére a felvásárlási árakat nem emelték, a parasztok a termelés visszafogásával, a termőterületek csökkentésével fejezték ki elégedetlenségüket. Így egyidejűleg lépett fel iparcikkhiány és rizshiány.

A laoszi vezetés 1979-től számos átfogó intézkedést hozott a helyzet megjavítására. Engedélyezték a magánkereskedelmet. Inkább az állami kereskedelem támogatott áraival igyekeznek alacsony szinten tartani az árakat. Ugyanakkor emelték az igen alacsony munkabéreket. Javult az ellátás, nemcsak mezőgazdasági termékekből, hanem importált fogyasztási cikkekből is.

Az alacsony jövedelmek kiegészítésére nemcsak az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjainak engedélyezték a háztáji gazdálkodást, hanem a városi lakosságnak is.

KÜLKERESKEDELEM

Laosz erősen ráutalt a külkereskedelemre, de bekapcsolódása a nemzetközi munkamegosztásba kicsi. Az export 1980-ban a nemzeti jövedelemhez viszonyítva mindössze 6–7%-ot, ezzel szemben az import kb. 35%-ot tett ki. Az exportban 77,5% volt az ón, 14,5% a gumi, 6% a fa és a fűrészáru, 2% a gyógy- és fűszernövények, az importban 24,1% az élelmiszerek, 14,2% a kőolajtermékek, 6% a vegyi anyagok, 9% a textiláruk, 8,8% a gépek és berendezések, 11,2% a járművek hányada. Az export szerkezete azóta keveset változott. A gumi lekerült az exportlistáról és rákerült a kávé, továbbá néhány kézműipari termék s a gyanta. Az importban jelentősen csökkent az élelmiszerek, a textília, s nőtt a többi tétel, főleg a gyógyszerek hányada. A külkereskedelmi mérleghiányt segélyek, hitelek, kölcsönök fedezik. Ez a múltban is így alakult. Az import exportfedezete növekvőben van, de még mindig nagyon csekély. Megváltozott azonban a külkereskedelmi forgalom. A forradalom győzelme után a KGST-országok hánya-

da az 1970. évi 0,2%-ról 1980-ig 52,4%-ra, 1982-ig pedig már 72%-ra, ezen belül a Szovjetunió hányada 47,2, illetve 66%-ra nőtt. A korábbi fejlett tőkés és fejlődő tőkés partnerek közül Japán, illetve Thaiföld maradtak meg jelentős kereskedelmi partnerekként. A segélyforrások szerepét is egyre inkább a KGST-országok veszik át a nemzetközi szervezetektől (ENSZ, Ázsiai Fejlesztési Bank, OPEC-alap, Világbank stb.). Ez abból is látható, hogy Laosz importjának a KGST-országokra jutó hányada az 1980. évi 61,4%-ról 1982-ben már 97,8%-ra, ezen belül a Szovjetunió hányada 56%-ról 93%-ra nőtt. Ugyanakkor Laosz nem KGST-viszonylatban az 1980. évi 16,3 millió rubeles passzívummal szemben 1982-ben 25,7 millió rubeles aktívumot ért el. (Viszont KGST-viszonylatú külkereskedelmi mérleghiánya az 1980. évi 39,6 millió rubelről 61,7 millió rubelre nőtt.)

Az ország fizetésimérleg-hiánya (az árucsere-forgalmon kívüli szolgáltatásokat is figyelembe véve) 1981-ben 90 millió rubel (124 millió dollár) körül mozgott, ami már elengedhetetlenné tette, hogy fokozatosan a külkereskedelmi mérleghiány leépítésére törekedjenek.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Laosz népi demokratikus köztársaság. Az államhatalom letéteményese a 45 tagú Legfelsőbb Népi Tanács. Feladata az ország új alkotmányának kidolgozása. Elnöke az államfő. A végrehajtó hatalom élén a kormány áll.

A köztársaság elnöke: Szufanuvong.

A minisztertanács elnöke: Kajszone Fomvihan.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEK

Laoszi Forradalmi Néppárt (Fank Paszaszon Pativat Lao)

Megalakulásának időpontja: 1955. március 22.

Taglétszáma: nincs adat.

A KB főtitkára: Kajszone Fomvihan.
Legutóbbi, III. kongresszusa: 1982. április 27–30.
Lapja: Szieng Paszaszon (Népszava).

Laoszi Hazafias Front
1979-ben alakult. Elődje a Szabad Laosz Frontja.

Laoszi Szakszervezetek Szövetsége
Taglétszáma: 50 000 (1983).

Laoszi Ifjúsági Szövetség
1983-ban alakult.

LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG

(Polska Rzeczpospolita Ludowa)

Területe: 312 677 km^2.
Lakossága: 36 570 000 (1983).
Népsűrűsége: 117 fő/km^2.
A városi és a falusi lakosság aránya: 59:41 (1981).
Fővárosa: Varsó (Warszawa), 1 629 000 (1932).
Közigazgatási beosztása: 49 vajdaság és 3 vajdasági jogú város (Varsó, Krakkó és Łódz).
Hivatalos pénzneme: złoty (100 groszy).
Hivatalos nyelve: lengyel.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Lengyelország felszíne túlnyomórészt síkság, csak a déli határán vannak hegységek, köztük a Kárpátok, ahol a lengyel Magas-Tátra s egyben az ország legmagasabb pontja, a 2499 m magas Rysy-csúcs található. Nyugaton a Szudéták, északabbra a Lengyel-középhegység terül el. A tengerparttal párhuzamos dombvonulatok között sok a tó és a mocsár. Nagyszámú folyói közt a leghosszabb a Visztula (1068 km), ezt követi a Warta (808 km) és az Odera (lengyelországi szakasza 761 km). A legnagyobb tavak a Sniardwy-tó (110 km^2) és a Mamry-tó (102 km^2). Az éghajlat mérsékelt övi, egyben átmeneti jellegű az óceáni és a kontinentális éghajlat között. Az évi csapadék a déli hegyvidéken 900–1500 mm, másutt 600 mm.

TERMÉSZETI KINCSEK

Az ország gazdag egyes ásványi kincsekben. Különösen jelentős a feketeszén, de található még cink, barnaszén, vas- és rézérc, kén, kősó, kálisó, kőolaj, földgáz, magnézium, bauxit, ólomérc, pirit és nikkel.

LAKOSSÁG

Az ország népességének 98,5%-a lengyel, 0,5%-a ukrán, 0,4%-a belorusz és 0,6%-a más nemzetiségű.

A második világháború után, jórészt a határváltozások következtében Lengyelországban rendkívüli méretű népvándorlás indult meg: a háború alatt elhurcolt, vagy emigrált lengyelek nagy része visszatért, népességcsere bonyolódott le a Szovjetunióval annak következtében, hogy Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia visszatért a Szovjetunióhoz, a németeket kitelepítették a Lengyelországhoz visszakerült ősi lengyel területekről. Mindennek következtében megváltozott a lakosság etnikai összetétele. A háború előtt a lakosság egyharmada tartozott a nemzeti kisebbséghez. Az áttelepítések és a vándorlások megváltoztatták a népesség korábbi földrajzi elhelyezkedését is. A nyugati területek viszonylag ritkán lakottak, a legnagyobb a népsűrűség a felső-sziléziai iparvidéken: 340 fő/km^2. Nagy a külföldön élő lengyelek száma. Hivatalos adatok szerint több mint 5 millió, de egyes becslések szerint mintegy 9 millió lengyel él a határokon túl: többségük (5–6 millió) az Egyesült Államokban, 1 millió Nyugat-Európában, kb. 1,5 millió a Szovjetunióban, félmillió pedig Kanadában.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A lengyel államot i. sz. 966-ban alapította I. Mieszko fejedelem. I. Boleslaw király uralkodása alatt 992 és 1025 között egyesültek a kisebb fejedelemségek, és a meghódított terüle-

tekkel együtt Lengyelország erős hatalommá fejlődött. A XIII. században a tatárok három ízben is végigpusztították az országot, a német lovagrend pedig 1309-ben elfoglalta Gdańskot és környékét. 1370 és 1382 között, Nagy Lajos uralkodása idején perszonálunió alakult ki Lengyelország és Magyarország között. A lengyel állammal 1385-től perszonálunióban levő Litvánia 1569-ben – a hozzá tartozó Belorussziával és Ukrajnával együtt – egyesült Lengyelországgal.

A lengyel állam a XVII. században hanyatlásnak indult. 1667-ben kénytelen volt lemondani Kelet-Ukrajnáról. 1772-ben, 1793-ban és 1795-ben területét Oroszország, Poroszország és Ausztria osztotta fel egymás közt, s Lengyelország mint önálló állam megszűnt.

1807-ben Napóleon védnöksége alatt megalakult a Varsói Nagyhercegség, 1815-ben, a bécsi kongresszus döntése alapján létrejött a névleg önálló Lengyelország. Az orosz cár egyben Lengyelország királya lett. Az ország nyugati területeit Poroszország, Galíciát Ausztria kapta meg, míg Krakkó önálló köztársasággá alakult. 1831-ben a cárizmus elleni felkelés leverése után Oroszország annektálta Lengyelországot, és a Krakkói Köztársaság 1848-ban osztrák birtok lett.

Az első világháborúban a németek megszállták Lengyelországot. 1918-ban a szovjet kormány elismerte a lengyel nép önrendelkezési jogát, és 1918. november 14-én megalakult az önálló lengyel állam. A nyugati nagyhatalmak támogatásával az országban a tőkés és a földbirtokos osztályok kerültek hatalomra. A reakciós lengyel állam 1920 áprilisában háborút indított a szovjet állam ellen, októberben bekebelezte Vilnát, 1921 márciusában Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Belorussziát. 1926-ban Piłsudski fasiszta államcsínyt hajtott végre. A hitleri Németország követeléseket támasztott Lengyelországgal szemben, és 1939. szeptember 1-én a második világháború nyitányaként megtámadta az országot. A lengyel állam hadserege két hét alatt összeomlott.

A LENGYEL EGYESÜLT MUNKÁSPÁRT ÉS A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A Kommunisták Lengyelországi Pártja a Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokráciája, valamint a Lengyel Szocialista Párt forradalmi szárnyának egyesüléséből alakult 1918. december 18-án. 1919-ben a kormány betiltotta a kommunisták tevékenységét.

A párt az 1926-ban hatalomra kerülő fasiszta rendszer ellen mozgósítja a munkásokat. Bérharcok, tüntetések robbannak ki, de a kormány fokozódó terrorral leveri a megmozdulásokat. Lengyelország náci lerohanása után a kommunisták azonnal létrehozzák az antifasiszta ellenállási csoportokat. A harc irányítására 1942 januárjában megalakul a Lengyel Munkáspárt, és felhívása nyomán megszervezik a Népi Gárda egységeit. Ezzel egyidőben a Londonban megalakult emigráns polgári kormánynak is létrejönnek a fegyveres alakulatai, melyek a „Honi Hadseregben" tömörülnek. Az emigráns kormány és alakulatai azonban nemcsak a németeket tekintik ellenségeiknek, hanem a Szovjetuniót is, súlyos károkat okozva ezzel az ellenállási mozgalomnak. 1943 márciusában a Szovjetunióban tartózkodó lengyel emigránsok megalakítják a Lengyel Hazafiak Szövetségét, megszervezik a lengyel hadsereget, amely azután a szovjet hadsereg oldalán részt vesz Lengyelország felszabadításában.

1944. január elsején az összes baloldali erők részvételével létrejön az Országos Nemzeti Tanács. Programja: harc a megszállók ellen, a szovjet hadsereg támogatása, földosztás, államosítás, a nyugati lengyel területek visszaszerzése, együttműködés a Szovjetunióval. 1944. július 21-én a felszabadított Lublinban megalakul a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság, a későbbi ideiglenes kormány, és július 22-én kikiáltják a Lengyel Népköztársaságot. Az új népi kormány törvénytelennek nyilvánítja a londoni emigráns kormányt. A felszabadított területeken megindul az új népi hatalmi szervek kiépítése. 1945. július 28-án – a londoni emigráns

kormány néhány tagjának bevonásával – megalakul a Nemzeti Egység Ideiglenes Kormánya. Ezt követően a nyugati hatalmak is elismerik az új Lengyelországot.

A párt és az ideiglenes kormány rendkívül nehéz és bonyolult helyzetben kezdte meg az új népi Lengyelország megteremtését. Az ország gazdasága elpusztult, az emberveszteség óriási volt. A lakosság 22%-a, több mint 6 millió ember és a nemzeti vagyon 38%-a esett áldozatul a fasiszták pusztításának.

A Lengyel Munkáspárt jelölte ki azt az utat, amely Lengyelországot kivezethette ebből a tragikus állapotból. Az 1944 és 1946 között végbement népi demokratikus forradalom alapvetően megváltoztatta az ország életét. 1944. szeptember 6-án fogadták el a földreformtörvényt, melynek végrehajtása során a régi és a visszanyert területeken mintegy 5 millió hektár földet osztottak fel. Ezzel egyidőben 3,5 millió hektár területen állami erdőgazdaságokat, 2,7 millió hektár nyugati területen állami gazdaságokat létesítettek. Az ipar államosítását 1946 januárjában fejezték be. A német tulajdonú és gazdátlan ipari üzemek már a felszabaduláskor állami igazgatás alá kerultek. A lengyel reakciós erők a felszabadulás után nem tették le a fegyvert. Bandákba verődve fegyveresen harcoltak a népi hatalom ellen. Felszámolásukig, 1948-ig 40 000 haladó embert gyilkoltak meg. A forradalmi kibontakozást nehezítette a Mikołajczyk (a londoni emigráns kormány volt miniszterelnöke) vezette Lengyel Parasztpárt.

Az 1947 januárjában megtartott nemzetgyűlési választások megmutatták, hogy a Lengyel Munkáspártnak erős a befolyása. Az általa vezetett Nemzeti Front jelöltjei elnyerték a szavazatok 80,1%-át.

1948 decemberében egyesült a Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt, megalakult a Lengyel Egyesült Munkáspárt. A párt az elmaradottság leküzdésére és a szocializmus építésére mozgósította az ország minden erőforrását. Már az első hároméves tervben (1947–1949) a lengyel ipari termelés 30%-kal nőtt és 1949-re 64%-kal haladta meg az 1938. évi színvonalat. A hatéves terv (1950–1955) fő célkitű-

zése a népgazdaság gyors ütemű fejlesztése volt. Az ipari termelés négy esztendő alatt (1950–1953) megkétszereződött és új iparágak születtek. A hatéves terv idején 160 nagyüzem épült fel – köztük Nowa Huta –, 180 nagyüzemet rekonstruáltak. Mintegy kétmillió falusi ember helyezkedett el az iparban.

Ezekben az években indult meg a szövetkezeti mozgalom. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakulását nem készítették elő kellő gonddal, s területük az összes gazdaságoknak csupán 6%-ára terjedt ki, terméseredményeik pedig elmaradtak az egyéni gazdaságéi mögött. A szövetkezeteknek nem volt vonzerejük, amiben szerepe volt annak is, hogy megsértették a szövetkezeti önkormányzatot. A szocialista építőmunkát más negatív jelenségek is kísérték. A negyvenes évek végén a pártban viták folytak a szocialista építés sajátosságairól és módszereiről. Több vezetőt alaptalanul jobboldali elhajlással vádoltak, eltávolították őket a vezetésből, és – megsértve a szocialista törvényességet – büntetőeljárást indítottak ellenük. Noha gazdasági téren már 1953-ban, a LEMP II. kongresszusán történtek kísérletek a hibák kijavítására, teljes felszámolásuk azonban csak az SZKP XX. kongresszusa után vált lehetővé.

1956-ban a szocializmus ellenségei, kihasználva a politikai és gazdasági életben jelentkező nehézségeket, támadásokra indultak a szocialista rendszer ellen. Ugyanakkor a vezetők egy részének dogmatizmusa fékezte a szocialista kibontakozást. E két tényező miatt 1956-ban súlyos politikai válság alakult ki Lengyelországban. A párt Központi Bizottsága 1956 októberében – a KB VIII. plénumán – megvizsgálta az ország helyzetét és határozatot hozott a negatívumok megszüntetésére. A párt szakított a szocialista építés és a hatalom gyakorlása helytelen módszerével. Új politikai irányvonalat dolgozott ki, életre keltette a formálissá vált Nemzeti Egységfrontot, széles össznemzeti társadalompolitikát alakított ki. Az eredmény már az 1957-es januári választásokon érzékelhető volt. A szavazók 98,4%-a a Nemzeti Egységfront képviselőire adta a szavazatát.

A változások a gazdaságpolitikában is jelentkeztek. Mindenekelőtt meg kellett szüntetni a népgazdaságban meglevő aránytalanságokat. A termelés struktúrájában és méreteiben végbement változásokat követték a tervezés és az irányítás változásai. Mindezt kedvezően befolyásolta a szocialista országok közötti fokozódó gazdasági együttműködés is, amelynek eredményeként olyan iparágak indultak gyors fejlődésnek, mint a hajóépítés, gépgyártás, villamosenergia-termelés.

Meggyorsult az ipar fejlődése. A lengyel népgazdaság egyik sajátossága, hogy viszonylag jelentős anyagi eszközöket fordítottak beruházásra. (1965-ben az egész ipari termelés több mint kétharmada 1945 után épített vagy rekonstruált gyárban folyt.) A munkaképes lakosság növekedése is sajátosan alakult: 1968-ban a lakosság több mint a fele 29 éven aluli volt, ezen belül a 16. életévet még be nem töltöttek aránya 40% volt, s így az egyik legjelentősebb feladattá a teljes foglalkoztatottság biztosítása vált. További sajátos vonása a lengyel gazdaság fejlődésének, hogy az ország gazdasági egyensúlya nagymértékben függött a mezőgazdaságtól. Mindez a dinamikus fejlődés mellett több ízben is feszültséget okozott a népgazdaságban.

Sajátos vonást mutatott a lengyel agrárpolitika is. A földreform eredményeként a kis- és középparaszti gazdaságok váltak uralkodóvá. Az állam közvetett módon befolyásolta a mezőgazdasági termelést, az egyéni parasztok termékeinek 80%-át felvásárolta, a mezőgazdasági beruházások 85%-át az állam finanszírozta. A parasztokat mezőgazdasági körökbe szervezték, amivel elősegítették a modern technika alkalmazását és a társas termelést. A traktorok 90%-a a mezőgazdasági körök és az állami gazdaságok révén állami tulajdonban van.

A hatvanas évek végén ismét súlyos problémák jelentkeztek a párt és az állam társadalom- és gazdaságpolitikájában. Ezek 1970-ben éles társadalmi konfliktushoz vezettek. Az eseményeket kirobbantó közvetlen ok több fogyasztási cikk árának felemelése volt. Sok üzem dolgozói erre munkabeszüntetéssel válaszoltak, és zavargásokra is sor került, főleg a ten-

germelléki városokban. Akcióba léptek társadalomellenes elemek is.

A párt és a kormány sürgős intézkedéseket tett a feszültség feloldására. Fölemelték az alacsony béreket, a családi pótlékot, a nyugdíjakat, visszaállították a régi élelmiszerárakat, módosították az 1971. évi népgazdasági tervet, intézkedéseket dolgoztak ki a mezőgazdasági termelés fejlesztésére. Levonták az események személyi konzekvenciáit is. Wladisław Gomułkát felmentették (1945-től 1949-ig volt a párt főtitkára, majd 1956 októberétől első titkára) és Edward Gierekет választották a KB első titkárává. Ezenkívül több személyi változás történt a kormányban is.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1971 decemberében megtartott VI. kongresszusa elemezte az 1970 végén bekövetkezett társadalmi konfliktus okait. Megállapította, hogy a hibák forrásai mindenekelőtt a gazdaságpolitika hiányosságaiban keresendők. Hiányzott a társadalmi-gazdasági fejlődés átgondolt, szakaszokra bontott elképzelése, háttérbe szorult a reálbéreknek és a lakosság összjövedelmének növelése. A távlati fejlesztési tervekben nem számoltak eléggé a fogyasztási cikkek termelésének fejlesztésével és szükséges importjával. A béreket csaknem teljesen befagyasztották, olyan áremeléseket hajtottak végre, amelyek érintették a kis jövedelmű dolgozók életszínvonalát. A reálbérek ennek következtében stagnáltak, sőt egyes foglalkozási csoportoknál csökkentek. Nem volt kielégítő a szolgáltatások fejlődése sem. Az üzemekben nőtt az elégedetlenség a helytelen munkaszervezés, a legfontosabb szociális, egészségügyi berendezések hiánya miatt. Erősen eltorzultak a társadalmi igények és a gazdaságpolitika közötti arányok. A gazdaságirányítási rendszerben bevezetett reformok nem kapcsolódtak a társadalmi és a gazdasági fejlődés céljaihoz.

A VI. kongresszus meghatározta az ország fejlődésének fő irányait, a társadalmi igények kielégítésével, a gazdálkodási és gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatokat. Határozatot hozott a szocialista demokrácia és az állampolgári tudat fejlesztésére, a lakosság szocialista

nevelésére, a szocialista állam erősítésére, a párt és az állam viszonyának helyes kialakítására, az önkormányzati intézmények erősítésére, a szocialista jogrend és törvényesség következetes érvényesítésére. Elhatározta az új alkotmánytervezet előkészítését és annak vitára bocsátását.

A hetvenes évek elején elindított lendületes gazdaságfejlesztő program jelentős eredményeket mutatott fel a hetvenes évek közepére. Öt év alatt a nemzeti jövedelem 62%-kal növekedett, a reálbér pedig a tervezett 18% helyett 40%-kal. Ezekről az eredményekről tudott beszámolni a LEMP VII. kongresszusa 1975 decemberében.

Ezt követően azonban a hetvenes évek második felében egyre fokozódó egyensúlyhiány veszélyeztette a társadalmi stabilitást. Romlott a politikai helyzet, féllegális szervezkedések indultak. 1976 után létrejött a KOR („Társadalmi Önvédelmi Bizottság"), előkészületek történtek illegális szakszervezetek, ifjúsági szervezetek alakítására.

A párt és az állami vezetés 1980 nyarán újra megkísérelte a vásárlóerő és az árualap egyensúlyának helyreállítását, amelyet újra sztrájkakciók követtek. A megalakult üzemközi sztrájkbizottságok 21 pontos követelés elfogadásához kötötték a munka újrafelvételét. A követelések között szerepelt az ún. „független önigazgató szakszervezetek" engedélyezése és a sztrájkjog törvényesítése.

A kormány és az üzemközi sztrájkbizottságok megállapodása nyomán megalakult a „Szolidaritás Szakszervezeti Szövetség", akkori becslések szerint mintegy 10 millió szervezett dolgozót tömörítve. E szakszervezet, amely kötelezte magát az alkotmány tiszteletben tartására és a LEMP vezető szerepének elfogadására, 1981 tavaszára nyíltan hirdette magát a lengyel társadalom és megújulás vezető erejének. Tevékenysége arról tanúskodott, hogy a szocializmusellenes erők mind nagyobb befolyásra tettek szert a „Szolidaritás" vezetésében.

A párt és a kormány a súlyos gazdasági és politikai válságból politikai eszközökkel kívánt kikerülni. Több személyi változás után 1981 februárjában Wojciech Jaruzelski hadseregtábornok lett a miniszterelnök, megtartva honvédelmi mi-

niszteri tisztét. A KB 6. plénuma felmentette E. Giereket első titkári tisztéből és Stanisław Kaniát választotta meg e tisztségre. A párt irányításával folytak a munkák a gazdasági reform kidolgozására, miközben meg kellett küzdeni a párton beluli, egységet fenyegető széthúzással.

1981 júliusában ült össze a LEMP IX., rendkívüli kongresszusa. Megerősítette a válságból történő kikerülés programját, amelyet egybekapcsolt a szocialista megújhodás igényével. A kongresszus kizárta a pártból Edward Giereket és hat volt pártvezetőt, újjáválasztották S. Kaniát.

A kongresszust követően nem sikerült érvényt szerezni a társadalmi megegyezés irányvonalának. A „Szolidaritás" első kongresszusán megerősödött a szocializmusellenes szárny. Tovább folytatódtak a sztrájkakciók, mind nyíltabban esett szó egy ellenhatalom létrehozásának szükségességéről. Ilyen körülmények között, az időközben lemondott Kania első titkár helyére megválasztott Jaruzelski elnökletével megalakult a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa, amely 1981. december 13-án kihirdette a szükségállapotot. Katonai meghatalmazottakat nevezett ki az államigazgatás valamennyi lépcsőfokára, valamint egyes gazdasági egységekbe. A katonai meghatalmazottaknak joguk volt arra, hogy ellenőrzést gyakoroljanak az államigazgatási szervek tevékenysége felett – a minisztériumoktól a legalsó szervekig. Jaruzelski hangsúlyozta: a hadsereg segítségének igénybevétele csak átmeneti és rendkívüli lehet. A hadsereg nem pótolja a szocialista demokrácia normális gépezetét, de demokráciát csakis egy erős jogrenden nyugvó államban lehet gyakorolni és fejleszteni.

1982 januárjában a lengyel parlament, a szejm jóváhagyta a szükségállapotról szóló dekrétumot. A határozat hangsúlyozta: a szükségállapot bevezetése elkerülhetetlen volt Lengyelországban, mert a szocializmusellenes erők már a Lengyel Népköztársaság társadalmi rendjének alapjait, szövetségesi kapcsolatait veszélyeztették, megbénították a népgazdaságot és a közéletet. Ebben a helyzetben az államot csak rendkívüli eszközökkel lehet megmenteni. Ugyanakkor az állampolgári szabadságjogokat korlátozó intézkedéseket foko-

zatosan enyhíteni kell és folytatni a szocialista megújulást, mégpedig a nemzeti egyetértés alapján.

1982 februárjában ült össze először a szükségállapot bevezetése óta a LEMP Központi Bizottsága. A lengyel helyzetet a nemzetközi összefüggések tükrében elemezve megállapították: a nemzeti légkör romlásáért legfőképp felelős amerikai kormányzat a tárgyalások korszaka után politikai konfrontációra törekszik. Lengyelországot, ezt a földrajzilag és katonailag jelentős államot eszközként próbálta felhasználni a saját globális politikájában. Lengyelországgal kezdték volna meg az egész szocialista közösség szétzilálását, az európai történelem kerekének visszafordítását. Ennek a próbálkozásnak vetett véget a szükségállapot bevezetése. Mint a KB megállapította, a történelem majd bebizonyítja, hogy amíg a második világháború Lengyelország ürügyén robbant ki, addig a harmadik világháború Lengyelországnak köszönhetően nem robban ki.

A KB elfogadta a „Miért harcolunk, mire törekszünk?" című programnyilatkozatot mint az új helyzetben alkalmazható összekötő kapcsot a IX. kongresszus irányvonala és a kidolgozandó távlati akcióprogram között.

1982 májusában, azt követően, hogy enyhítették a szükségállapot egyes rendelkezéseit, újabb zavargások törtek ki az ország több városában és a fővárosban. Azok az erők, amelyek konfrontációra törtek, éppen akkor jelentek meg az utcán, amikor a szejmben a nemzeti megegyezés politikájának folytatásáról tárgyaltak, amikor újabb erőfeszítések történtek az élet normalizálására és megkezdődött a gazdasági reform bevezetése.

1982 júliusában a Lengyel Központi Statisztikai Hivatal jelentése szerint az országban 1982 első félévében mérséklődni kezdett a gazdaságban a visszaesés üteme, sőt egyes ágazatokban, mint például a szénbányászatban, már túljutottak a holtponton.

1982 nyarán a lengyel parlamentben képviselt politikai erők – a LEMP, az Egyesült Parasztpárt, a Demokratikus Párt, a Lengyel Világi Katolikus Szövetség – együttműködé-

si bizottsága nyilatkozatot fogadott el az ország új tömegszervezetéről, a Hazafias Nemzeti Újjászületési Mozgalomról. A nyilatkozat foglalkozott az új hazafias mozgalom jövendő helyzetével az ország irányításában és a helyi közéletben, meghatározta szerepét a válság leküzdésében. Az új tömegszervezet az 1980-ban gyakorlatilag megszűnt Nemzeti Egységfront helyébe lépett.

1982 októberében a szejm új szakszervezeti törvényt fogadott el és szabályozta a paraszti szakszervezetek helyzetét. A dokumentum értelmében a lengyel szakszervezeti mozgalmat alapjaitól kell újjászervezni, mégpedig úgy, hogy érvénytelenítik az összes eddigi szakszervezet hivatalos bejegyzését, egyidejűleg megkezdődik a szakszervezeti mozgalom újbóli kialakítása, munkahelyi szinten.

A LEMP KB 1982 októberében megtartott tanácskozása a gazdaság talpra állítását, az 1983–1985. évi népgazdasági tervet, illetve a gazdasági reformot tárgyalta. A párt fő céljai az 1985-ig tartó időszakra a népélelmezés biztosítása, az élelmiszerkérdés tartós megoldásához szükséges feltételek megteremtése. Feladat továbbá a lakosság ellátása a mindennapi élethez szükséges ipari termékekkel s a jegyrendszer fokozatos megszüntetése, széles körű központi és helyi támogatással a lakáshelyzet rosszabbodásának megállítása, az egészségügyi ellátás javítása.

1982 novemberében a Hazafias Nemzeti Újjászületési Mozgalom (PRON) felhívással fordult a szejmhez, s abban a szükségállapot mielőbbi feloldását javasolta. A lengyel parlament 1982 decemberében felhatalmazta az Államtanácsot, hogy a társadalmi nyugalom és a közrend megszilárdulásának megfelelően függessze fel a szükségállapotot. Az Államtanács 1982. december 31-i érvénnyel, az egy évvel korábban bevezetett szükségállapotot az ország egész területén felfüggesztette.

1983. január 3-án megkezdték tevékenységüket az addig bejegyzett szakszervezetek mintegy két és fél ezer vállalatnál. Áprilisban az új szakszervezeti mozgalom már a dolgozók 18%-át tömörítette, mintegy 2 000 000 taggal. A konszolidá-

ciós folyamat másik bizonyítéka, hogy május 1-én csaknem 7 000 000 dolgozó vett részt a rendezvényeken, Varsóban több mint 200 000.

1983. május 31-én a LEMP KB ülése elemezte a IX. kongresszus óta eltelt csaknem két év eredményeit. Ez az időszak a népi Lengyelország történetének legnehezebb időszaka volt. Az ország túljutott az ellenforradalmi fenyegetés legveszélyesebb szakaszán. Szuverén döntéssel, saját erővel akadályozták meg a szocialista állam felbomlását, a társadalmi és gazdasági szerkezet szétesését. A szocializmusellenes erők meggyengültek, mindinkább elszigetelődtek, védekezésre kényszerültek, de még nem adták fel a harcot. A párt továbbra is az egység és a közmegegyezés politikáját követi.

1983 júliusában a PRON a szükségállapot megszüntetéséről szóló felhívással fordult a törvényhozáshoz, az Államtanácshoz és a kormányhoz. A kedvező fogadtatás eredménye: július 21-én az Államtanács amnesztiatörvényt fogadott el, július 22-vel megszüntette a szükségállapotot. Ezt követően a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa, teljesítettnek értékelve feladatát, feloszlatta magát.

A lengyel állam külpolitikai konszolidációjának egyik jeleként II. János Pál pápa 1983. június 16. és 23. között Lengyelországba látogatott. A pápa kettős minőségben érkezett hazájába: mint a Vatikán államfője és mint a katolikus egyház vezetője. Megbeszélést folytatott az állam vezetőivel. A lengyel vezetés megállapította a pápa látogatása után, hogy Lengyelország és a Vatikán egybehangzóan sérthetetlennek tartja az ország nyugati határait. A nézetek hasonlósága nyilvánult meg a béke megőrzése és a fegyverkezési hajsza megszüntetése, a nukleáris katasztrófa elkerülése ügyében. Megállapították: a látogatás ténye és menete megmutatta, hogy a lengyel kormány hogyan értékelte a nemzeti megegyezés és újjászületés folyamatában elért haladást, valamint az állam és az egyház viszonyának alakulását.

1983 novemberében a lengyel kormány jegyzékben követelte az Egyesült Államok kormányától az összes lengyelellenes szankciók és a lengyel belügyekbe való beavatkozás meg-

szüntetését. Ezek az amerikai intézkedések zavart okoztak az egész lengyel gazdaságban, érzékenyen érintették a társadalmat, mert közrejátszottak az életszínvonal romlásában. A jegyzék utalt arra, hogy Lengyelország csak akkor tudja törleszteni külföldi adósságait, ha megszűnnek a gazdasági problémái leküzdését gátló külső körülmények, mint pl. az amerikai szankciók és a hitelblokád.

1984. március 16–18. között tartották meg a LEMP országos értekezletét. A konferencia jóváhagyta a Központi Bizottság IX., rendkívüli kongresszusa óta folytatott tevékenységét. Az értekezlet az SZKP-hoz, a szocialista országok testvérpártjaihoz és a nemzetközi kommunista mozgalomhoz intézett üzenetében megerősítette a LEMP hűségét a marxizmus–leninizmushoz, a szocializmus eszméihez. Nyilatkozatban rögzítette a lengyel kommunisták, a dolgozók, az egész nép szilárd elhatározását, hogy a világ békéjének és biztonságának ügyét kívánja szolgálni.

GAZDASÁG

Lengyelország 1950-ben az európai szocialista országokhoz viszonyítva közepesen fejlett ország volt. Egy főre jutó nemzeti jövedelme jelentősen elmaradt Csehszlovákiáétól és az NDK-étól, de jóval magasabb volt, mint Romániáé és Bulgáriáé. Az egy főre jutó ipari termelés kisebb volt, mint a Szovjetunióban. A mezőgazdaság termelte meg a nemzeti jövedelem 40%-át, az ipar a 37%-át.

A Szovjetunió jelentős segítséget nyújtott a lengyel népgazdaság újjáépítéséhez, majd az ország gazdasági potenciáljának létrehozásához. A szovjet olaj- és nyersanyag-, illetve komplett berendezés-szállítások nagy szerepet játszottak Lengyelország gazdasági fejlődésében. A lengyel gazdaság fejlődését a szocialista iparosítás határozta meg az elmúlt évtizedekben. Ebben – az 1980-ban bekövetkezett válság előzményeit elemző dokumentumok értékelése szerint – voltak hibák is. Időszakonként az anyagi termelés más ágazataihoz

képest túlságosan felgyorsították az ipar, különösen a nehézipar fejlesztését, és ez feszültségeket és gazdasági aránytalanságokat idézett elő. Az ipar időszakos erőltetett fejlesztéséért más időszakokban a fejlődés lassulásával kellett fizetni. A legutóbbi periódust nézve: 1971–1975 között a bruttó ipari termelés 64%-kal nőtt, 1976–1980 között 26%-kal, 1979 és 1982 között 13%-kal csökkent. A lendületes iparfejlesztés objektív szükségszerűség volt. Feltehetően ha a fejlődés kiegyensúlyozottabb, előnyösebben alakulhattak volna a gazdaság eredményei.

Az 1980-ban kibontakozott társadalmi válság hatására jelentős volt a gazdasági visszaesés, amely már 1979 óta tartott. A nemzeti jövedelem 1983-tól ismét emelkedik (1983-ban 6%-kal, 1984-ben több mint 5%-kal nőtt, és 1985-re 3,5%-os növekedéssel számolnak), de 1983-ban még mindig 19%-kal elmaradt az 1978. évitől. A belföldi felhasználás 27%-kal kisebb volt, mint 1978-ban. A felhalmozás 61%-kal, az állóeszköz-beruházások volumene 60%-kal, a termelési állóeszköz-beruházásoké 75%-kal csökkent. 1950–1983 között így is a nemzeti jövedelem 5,5-szeresére, egy főre számítva pedig a 3,76-szorosára nőtt. (A népesség növekedése – 46% – valamennyi európai KGST-országét meghaladta.) A nemzeti jövedelem volumenének növekedése szempontjából az európai KGST-országok közül valamelyest megelőzte Magyarországot és Csehszlovákiát, nemzeti jövedelmének egy főre jutó növekedése azonban európai KGST-viszonylatban a legkisebb volt. Az egy főre jutó reáljövedelem 1960–1980 között a 2,5-szeresére nőtt. Ezeknél a mutatóknál jóval nagyobb mértékben, a 7,3-szeresére nőtt a népgazdasági beruházások volumene, miközben a népgazdaság termelési állóeszköz-állománya 5,3-szeresre, az anyagi termelés egy dolgozóra számítva 3,6-szeresére bővült. A társadalmi munka termelékenysége 3,4-szeresre emelkedett (kisebb mértékben, mint a többi KGST-tagországban). A mutatók alapján tehát a társadalmi munkatermelékenység emelésének költségei Lengyelországban viszonylag magasak voltak. Növekedett a nemzeti jövedelem beruházás-, anyag- és energiaigényessége.

Ez utóbbi kettő néhány fejlett tőkés országénak a kétszeresét is meghaladta.

Lengyelországban közvetlenül a háború után a nemzeti jövedelem felhalmozási hányada viszonylag alacsony - 1947-ben 16%, 1950-ben 21%, 1953-ban 28,2%, majd ismét csökkent és 1956-ban 21% - volt, így lényegesen meg tudták gyorsítani a lakossági fogyasztás növekedését. 1960–1970 között a felhalmozási hányad 26–27% körül mozgott, a hetvenes évek első felében viszont erőteljesen emelkedett; 1974-ben elérte a 31%-ot, 1975-ben a 35,7%-ot, s ezt „beruházási boom" követte. Lengyelország eladósodott, a befejezetlen beruházások óriási veszteségeket okoztak az országnak.

Az 1982-ben - az 1986–1990. évi terv fő célkitűzéseivel együtt - elfogadott 1983–1985. évi hároméves terv a külső belgazdasági egyensúly helyreállítását helyezi előtérbe. A gazdasági fejlődést az adósságszolgálat határolja be, amely a belföldi felhasználás, így a fejlesztési lehetőségek csökkenéséhez vezet.

Átalakult a nemzeti jövedelem termelésének szerkezete és a foglalkoztatottságé is. A nemzeti jövedelem ágazati szerkezete, 1982 (zárójelben az 1960. évi adatok): ipar 51 (46,9)%; építőipar 10,7 (9,7)%; mező- és erdőgazdaság 18,4 (25,8)%; közlekedés és hírközlés 4,4 (5,3)%; kereskedelem 14 (10,3)%. Az aktív keresők megoszlása, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok): ipar 29,8 (25,9)%; építőipar 7,4 (6,5)%; mező- és erdőgazdaság 30,4 (44,1)%; közlekedés és hírközlés 6.3 (5,5)%; kereskedelem 8,0 (6,0)%; nem termelő szféra 17,7 (11.6)%.

A városi lakosság hányada 1960-ig 48%-ra, 1984-ig mintegy 60%-ra nőtt.

A munkások és alkalmazottak aránya 60,4%-ról hozzávetőlegesen 72%-ra, a mezőgazdasági és kisipari termelőszövetkezeti tagoké 2,7%-ról nem egészen 4%-ra emelkedett, az egyéni parasztoké, kisiparosoké és szabadfoglalkozásúaké 36,8%-ról kb. 21%-ra csökkent.

A szocialista szektor részesedése a nemzeti jövedelemből 81,5% (az 1960. évi 62,5%-kal szemben), a népgazdaság tar-

melési állóalapjaiban pedig 85,3%. Hangsúlyozzák, hogy a szocializmus építését még nem fejezték be Lengyelországban.

Lengyelország ma közepesen fejlett ipari-agrár ország. Egy főre jutó bruttó nemzeti terméke (hozzávetőlegesen a nem anyagi szolgáltatások értékével megnövelt nemzeti jövedelem) ENSZ-becslés szerint 1980-ban 3660 dollár volt (az európai szocialista országok közül csak Romániáénál, Jugoszláviáénál és Albániáénál magasabb, megközelíti a bolgár és a magyar szintet, s Olaszországot kivéve meghaladja valamennyi dél-európai országét és Írországét).

IPAR

Lengyelország bruttó ipari termelésének növekedése az 1981–1982. évi 12,8%-os visszaesés ellenére európai KGST-viszonylatban Romániáé és Bulgáriáé után a leggyorsabb volt. A lengyel ipar 1950–1983 között megtizenötszörözte termelését. A termelési eszközök gyártása 1950–1981 között a 18-szorosára, a fogyasztási cikkeké a 11-szeresére nőtt (az A és B csoport növekedésiütem-eltérése az európai KGST-országok közül csak Romániában és Bulgáriában volt nagyobb). A termelési eszközök hányada a bruttó ipari termelésben az 1960. évi 56,1%-ról 1980-ig 63,7%-ra nőtt. Az iparban az aktív keresők száma 1982-ben 2,3-szerese volt az 1950. évinek. Az ipari munkatermelékenység 6,4-szeresre emelkedett. A beruházások volumene ezt meghaladóan 6,7-szeresre nőtt (valamivel nagyobb mértékben, mint Magyarországon és Csehszlovákiában, de jóval kevésbé, mint a többi KGST-tagországban). Az ipar termelési állóeszközállománya csaknem olyan mértékben nőtt, mint a bruttó ipari termelés; 80%-át 1950 óta helyezték üzembe. Megújítása főként 1970–1980 között gyorsult fel, amikor Lengyelország – javarészt a fejlett tőkés országoktól – tömegesen vásárolt berendezéseket és technológiákat. Ezek hányada a lengyel ipar gép- és berendezésállományában 1980-ban elérte a 30%-ot.

A társadalmasított szektor hányada a bruttó ipari terme-

lésben az 1960. évi 97,5%-ról 1975-ig 98,7%-ra nőtt, 1981-ben ismét 97,5% volt.

A termelési szerkezet átalakult. Három ágazat: a tüzelőanyag- és energiaipar, a villamosgépipar és a vegyipar a háború előtti 18%-ról 46%-ra növelte hányadát, a gépipar pedig 1937. évi hatodik helyéről az első helyre került. 1970–1982 között meggyorsult az elektronika, a híradástechnikai ipar, a precíziós gépgyártás, a számítógépgyártás, a gépkocsiipar, a számjegyvezérlésű szerszámgépek, az ipari robotok és manipulátorok gyártása, a petrolkémia és a műanyagipar fejlődése, s ezek hányada a bruttó ipari termelésben 6,6%-ról 9,5%-ra nőtt (a fejlett tőkés országokban viszont ezek hányada már 15–20% között mozog).

A mai lengyel értékelések szerint nehezíti az áttérést az iparosítás új, fejlettebb szakaszára az extenzív tényezők visszahúzó ereje. A munkatermelékenység a nyugat-európainak 40–45%-a. A lengyel ipar kevéssé kapcsolódott be a nemzetközi munkamegosztásba és nem elég versenyképes. A hetvenes évek iparpolitikai koncepciójának megfelelően nyugati hitelekből fedezett gyors korszerűsítéssel kellett volna biztosítani a lengyel ipar versenyképességét, ami ezután lehetővé tette volna a hitelek visszafizetését. Az exportképességet azonban nem sikerült jelentős mértékben javítani, ezzel szemben megnövekedett a korszerűsített ipar importigényessége és -függése. A kényszerű importkorlátozás miatt így kapacitásai ma nincsenek kihasználva (csak 60%-os a kapacitáskihasználás).

A jövőben erőteljesebben kívánják fejleszteni a biztos hazai nyersanyagbázissal rendelkező vegyipari és egyéb feldolgozóipari ágazatokat (üveg- és porcelán-, fa- és építőanyagipar, illetve egyes élelmiszeripari ágazatokat, továbbá a mezőgazdaságot ellátó ipari ágazatokat, valamint a kis- és kézműipart.

Az 1983–1985. évi terv azzal számol, hogy a szocialista kisüzemek hányada a bruttó ipari termelésben 8,4%-ról 10,4%-ra növekszik. Az átlagosnál gyorsabb ütemben kívánják fejleszteni a fogyasztási cikkek gyártását.

A lengyel ipar legfontosabb ágazatainak mai helyzetét röviden az alábbiak jellemzik.

Tüzelőanyagipar. Lengyelország a feketekőszén-termelésben (191 millió tonna) világviszonylatban a negyedik (a KGST-országok között a második), a barnaszén- és lignittermelésben (42,5 millió tonna) a 7. (KGST-viszonylatban a 4.) helyet foglalja el. Kőolajtermelése mindössze 210 000 tonna, folyamatosan csökken. Földgáztermelése 5,5 milliárd m^3 (KGST-viszonylatban a 4. hely, Magyarország után). Egyezményes tüzelőanyagban kifejezett, egy főre jutó energiahordozó-termelése (1983) 4731 kg (KGST-viszonylatban a Szovjetunió után a legnagyobb, az EGK-átlag kétszerese, az Egyesült Államokénak a fele). Jelentős az ország exportja kőszénből, de jelentősebb az importja kőolajból (főleg a vegyipar számára) és földgázból.

Villamosenergia-ipar. A villamosenergia-termelés 1983-ban 126 milliárd kWó, egy főre számítva 3440 kWó volt (az európai KGST-átlag alatt).

Vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat. A gépipar, az élelmiszeripar és a vegyipar után a negyedik helyet foglalja el. A vaskohászat számára a hazai érctermelés mennyisége jelentéktelen. Ezzel szemben a színesfémkohászat a hazai ércvagyonra épül. Igen jelentős az ásványbányászat is. Lengyelország a terméskén-termelésben világviszonylatban a második, KGST-viszonylatban az első helyen áll.

A túlnyomórészt szovjet ércet feldolgozó vaskohászat a Szovjetunió közreműködésével az első ötéves tervek időszakában épült ki. A létesítményeket magas színvonalú szovjet berendezésekkel szerelték fel. A színesfémkohászatot jelentős részben nyugati hitelekből fejlesztették. Lengyelország acélgyártásban (16,2 millió tonna) a 8., rézgyártásban (360 000 tonna) és cinkgyártásban (170 000 tonna) a 9., ólomtermelésben (81 000 tonna) a 13. a világon. KGST-viszonylatban pedig mind a négy termék gyártásában a második. Az ország ezüsttermelése (678 tonna) a világranglista 7. helyét foglalja el. Egy főre jutó acélgyártása 444 kg (az európai

KGST-átlag alatt, de valamivel az EGK-átlag felett van és egynegyeddel több, mint az Egyesült Államoké).

Gép- és fémfeldolgozó ipar. A lengyel ipar vezető ágazata. Hányada a bruttó ipari termelésben ma már 31,8%, Lengyelország a világ negyedik vasútikocsi- és hetedik mozdonygyártója, illetve tizedik a hajógyártásban. KGST-viszonylatban hajógyártása a második, traktorgyártása a harmadik helyen áll. Egyes tartós fogyasztási javak tízezer főre jutó gyártása, 1983: személygépkocsi 73,9 db (valamivel a KGST-átlag felett); tv-készülék 155 db (a KGST-átlag alatt); mosógép 193 db (KGST-átlag); hűtőgép 146 db (a KGST-átlag alatt).

Vegyipar. Hányada a bruttó ipari termelésben 5%-ról 9,2%-ra nőtt (európai KGST-átlag), de még jelentősen elmarad a fejlett tőkés országok vegyiparának 13–16%-os hányadától. Lengyelország kénsavgyártása KGST-viszonylatban a második, műszálgyártása pedig a harmadik helyen áll. Egy főre számítva kénsavból 76,2 kg-ot (KGST-átlag), műanyagból és műgyantából 15,3 kg-ot (a KGST-átlag alatt), műszálból 6,3 kg-ot (KGST-átlag) gyárt. Műtrágyagyártása KGST-viszonylatban a negyedik helyet foglalja el (2,3 millió tonna).

Építőanyag- és faipar. Lengyelország cementgyártása világviszonylatban a tizedik, a KGST-ranglistán a második helyet foglalja el. Egy főre jutó cementgyártása 442 kg (az európai KGST-átlag alatt). Fűrészáru-termelése 6,5 millió m^3, s KGST-viszonylatban a második helyet foglalja el. Farost- és faforgács-lemezgyártása is a második helyen áll.

Könnyűipar. Hányada a bruttó ipari termelésben 1960–1983 között 18,2%-ról 14,4%-ra, az ipari beruházásokban pedig 10,7%-ról 6,5%-ra csökkent, miközben leglassabban növekvő ágazata is (textil- és kötszövőipar) 2,4-szeresre, leggyorsabban növekvő ágazata (üveg- és porcelánipar) pedig 7,3-szeresre növelte termelését. A lengyel könnyűipar egy főre jutó termelése néhány árucikkből, 1983: papír és karton 3,5 kg (a KGST-átlag alatt); szövet 33,3 m^2 (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb); cipő 3,8 pár (európai KGST-átlag); gyapjúszáltermelése, pamutszáltermelése, pamutszö-

vetgyártása, gyapjúszövetgyártása a második helyet foglalja el KGST-viszonylatban.

Élelmiszeripar. Egy főre jutó termelése néhány élelmiszerféleségből, 1983: vaj 7,1 kg (az európai KGST-átlag felett); cukor 54 kg (KGST-viszonylatban Csehszlovákiáéval együtt a legmagasabb); hús és húsáruk 48 kg (az európai KGST-átlag alatt). Az ország söripara európai KGST-viszonylatban a negyedik helyet foglalja el. A tervek szerint 1990-ig 740 milliárd złotys keretet biztosítanak az ágazat fejlesztésére.

MEZŐGAZDASÁG

Az ország földterületének 60,4%-át hasznosítja a mezőgazdaság. (Ezen belül: szántó 45,6%, évelő ültetvény 1,8%, rét és legelő 13%.) Az erdők hányada 29%. Egyéb 10,6%.

A mezőgazdaság bruttó termelése 1950–1983 között 80%-kal (egy főre számítva 23%-kal) nőtt. Növekedési üteme 1950–1975 között éves átlagban meghaladta a 2%-ot, de alatta maradt valamennyi európai KGST-tagországénak, a világátlagnak és az EGK-átlagnak is. 1976–1980 között az előző időszak átlagához képest 1,7%-kal csökkent a lengyel mezőgazdaság évi átlagtermelése. A növénytermesztés 1950–1975 között 77%-kal, az állattenyésztés 84%-kal növelte termelését. A növénytermesztés hányada a bruttó mezőgazdasági termelésben jelenleg 56%, az állattenyésztésé 44% (az európai KGST-átlag alatt). A mezőgazdasági beruházások volumene 1983-ban 9,2-szerese volt az 1950. évinek, s hányaduk a népgazdasági beruházásokban fokozatosan 12%-ról 19%-ra nőtt (eleinte az európai KGST-átlag alatt volt, mostanában felett van). A népgazdaság termelési állóeszköz-állományának 18%-a jut a mező- és erdőgazdaságra.

A lengyel mezőgazdasági terület 76,4%-a egyéni gazdaságok, 23,6%-a állami gazdaságok, 4%-a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tulajdonában van. Az állami gazdaságok dolgozóinak és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjainak háztáji gazdaságai 0,4%-os hányadot képviselnek. A szocialista szektor hányada a bruttó mezőgazdasági termelésben

20% (1981). Ez idő szerint 2776 állami gazdaság és 2388 kis termelőszövetkezet működik az egyéni gazdaságok mellett a lengyel mezőgazdaságban.

A lengyel növénytermesztés fő iránya az élelmiszergabonatermelés. A takarmánytermesztés mind ez ideig nem tudta biztosítani az állatállomány takarmányellátását. A takarmánygabona- és egyéb takarmánybehozatal az 1976–1980-as időszakban évente átlagosan mintegy 8 millió tonna (a termelésnek mintegy 40%-át tette ki), 1984-ben még mindig 3,8 millió tonna (a termelésnek mintegy 17%-a) volt. A szemes termények és hüvelyesek termelésének mennyiségét nézve (az 1981–1983. évi átlag 21,2 millió tonna) Lengyelország a KGST-viszonylatú második helyen most már a jóval kisebb népességű Romániával osztozik. Emellett rozstermelése világviszonylatban (a Szovjetunió után) a második, zabtermelése az ötödik (KGST-viszonylatban a második) helyet foglalja el. A burgonyatermelésben (az 1981–1983. évi átlag 36,3 millió tonna) a világranglista második helyén (a Szovjetunió után), a cukorrépatermelésben (az 1981–1983. évi átlag 15,8 millió tonna) a 6. helyen (KGST-viszonylatban a második helyen) a rostlentermelésben a harmadik helyen (KGST-viszonylatban a második helyen), az almatermesztésben KGST-viszonylatban a Szovjetunió és Magyarország után a harmadik helyen áll. A hektárhozamok csak 1970-ig nőttek, azóta gyakorlatilag nem változtak. A szemes termények átlagos hektárhozama jelenleg kb. 25-26 mázsa (a Szovjetuniót kivéve valamennyi európai KGST-országénál jelentősen alacsonyabb). A burgonya hektárhozama a KGST-átlag alatt, a cukorrépáé viszont felette van.

Az egy főre jutó termelés (1981–1983. évi átlag): szemes terményekből és hüvelyesekből 586 kg (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb); cukorrépából 435 kg (KGST-viszonylatban a második hely); a burgonyából 1000 kg (KGST-viszonylatban messze a legtobb); zöldségből 126 kg (a KGST-átlag felett); gyümölcsből és szőlőből 63 kg (az európai KGST-átlag alatt). Az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek adják a szemes termények termelésének

25%-át, az olajnövények termelésének 76%-át, a cukorrépa-termelés 20%-át, a dohánytermelés 0,2%-át, a burgonyatermelés 50%-át, a zöldségtermelés 40%-át, a gyümölcs- és szőlőtermelés 5%-át.

A hároméves terv a takarmánygabona- és az abraktakarmány-önellátás fokozatos megvalósítása érdekében a növénytermesztés bruttó termelésének összesen 7,6–8,2%-os növekedését irányozza elő az 1982. évi eredményekhez képest. A gabonaneműek vetésterületét több mint 100 000 hektárral növelik. Ténylegesen 1983-ban 6%-os, 1984-ben 7,6%-os termésnövekedést értek el.

Az állattenyésztés termelési eredményei a takarmány-importnak az amerikai megszorításokból eredő csökkenése következtében 4 éven át (1980–1983) folyamatosan csökkentek. A baromfiállomány az 1975. évi 100 millió db-ról 1981-ben már 21,3 millió db-ra esett vissza, s alig haladta meg Magyarországét. Lengyelország sertésállománya 1983-ban a hetvenes évtized elejének szintjére (15,6 millió db) csökkent. A szarvasmarha-állomány 5,5%-kal, ezen belül a tehénállomány 1%-kal csökkent. A juhállomány (kb. 3,7 millió db) nem jelentős (nem sokkal haladja meg Magyarországét) és 1960 óta időszakos visszaesésekkel stagnál. Az állattenyésztési termékek termelése európai KGST-viszonylatban közepes vagy alacsony szinten áll. Az egy tehénre jutó tejhozam 2682 liter (átlagos), az egy tyúkra jutó tojáshozam 131 db (a legalacsonyabb), az egy juhra jutó gyapjúhozam 2,9 kg (az átlag alatt). A mezőgazdaság szocialista szektorában – a vágósúlytól eltekintve – nagyobb a produktivitás. Az állattenyésztés bruttó termelése 1983-ban 88%-a volt az 1980. évinek. A hústermelés 1984-ben 2,4 millió tonna volt, az 1976–1980-as nem egészen 3,1 millió tonna éves átlaggal szemben.

Az egy főre jutó termelés, 1983: húsból 71 kg az 1980. évi 88 kg-mal szemben (az európai KGST-átlag alatt); tejből 445 liter az 1980. évi 464 literrel szemben (KGST-viszonylatban a legtöbb); tojásból 208 db az 1980. évi 250 db-bal szemben (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb). A szocia-

lista szektor hányada (1981) hústermelésben kb. 35%, a tejtermelésben 14,5%, a tojástermelésben kb. 5%, a gyapjútermelésben 41%.

A lengyel mezőgazdaság gépesítésének szintje KGST-viszonylatban az átlag felett áll, a traktorellátottsága a legjobb. A 100 hektárra számított traktorvonóerő 206 lóerő, 2,5-szerese a magyarországinak, az egy traktorra jutó szántóterület 19 hektár, kevesebb, mint bármelyik KGST-országban. Az egy hektár szántóra jutó műtrágyafelhasználás (215 kg) az európai KGST-átlag alatt van.

KÖZLEKEDÉS

Lengyelország működő vasútvonalainak hossza (1983) 27 200 km (1960 : 26 900 km). 1000 km²-re 86,9 km vasútvonal jut (Csehszlovákia után a legsűrűbb vasúthálózattal rendelkező KGST-ország). Ebből 7828 km (32%) villamosított (a KGST-átlag felett). Az autóutak hossza 254 000 km (1960: 288 000 km). Ebből szilárd burkolatú – 152 000 km. 1000 km²-re 812 km autóút jut (KGST-viszonylatban a legsűrűbb autóúthálózat). A hajózható belvízi útvonalak hossza 3875 km (1960: 3708 km). A fő vízi út az Odera folyó (legfontosabb kikötője Kozle), amelyet csatornák kötnek össze a Visztulával és az NDK folyamrendszerével. A legfontosabb tengeri kikötők: Szczecin (a világ egyik legforgalmasabb kikötője, áruforgalma kb. 26 millió tonna, csaknem fele a hamburginak), Gdynia és Gdańsk. A világviszonylatban is jelentős kereskedelmi flotta űrtere 1946–1982 között 94 000 BRT-ről 3 005 000 BRT-ra nőtt. A belföldi és nemzetközi légi közlekedést a LOT állami légiforgalmi társaság bonyolítja le. A járatok hossza összesen 90 560 km, ezen belül a belföldi járatoké 4814 km. A csővezetékek hossza 1975 km.

A teherforgalom 1950–1983 között a 7,7-szeresére nőtt, jelentősen nagyobb mértékben, mint a nemzeti jövedelem. Az utasforgalom 1960–1983 között megháromszorozódott. A gazdasági folyamatok nagy szállításigényessége miatt a lengyel közlekedés túlterhelt és nehezen tud megfelelni a növekvő

népgazdasági igényeknek. Nagyszabású korszerűsítési programmal kívánják elejét venni a vasúti infrastruktúra további elavulásának.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Lengyelországban az egy főre jutó reáljövedelem 1960–1980 között a 2,6-szeresére, a munkások és alkalmazottak reáljövedelme 81%-kal, nominális bére a 3,1-szeresére, reálbére 84%-kal nőtt. A létfenntartási költségek 73%-kal emelkedtek. Az egyéni parasztok nominális jövedelme megháromszorozódott, reáljövedelme 71%-kal emelkedett. A kiskereskedelmi áruforgalom (változatlan áron) a 2,7-szeresére bővült.

Az országban bekövetkezett társadalmi válság gazdasági következményeinek hatására 1984-ben az egy főre jutó reáljövedelem az 1979. évihez képest 20%-kal, a munkások és alkalmazottak reálbére 43%-kal csökkent, 1983-ban és 1984-ben pedig már valamelyest nőtt. A nominális átlagbér ugyan 1981–1984 között à 2,9-szeresére emelkedett, de a létfenntartási költségek megötszöröződtek. A kiskereskedelmi árak 1981-ben 21,2, 1982-ben 35, 1983-ban 24, 1984-ben 15%-kal emelkedtek. Változatlan áron a kiskereskedelmi áruforgalom volumene 1984-ben 10%-kal kisebb volt az 1980. évinél.

Az átlagbér 1984-ben 16 900 złoty volt (1984. december 11-től 100 złoty = 24,58 Ft). 1983-ban revalorizálták a nyugdíjakat (a munkás- és alkalmazotti nyugdíjakat 21,9%-kal, az egyéni parasztok nyugdíját 6,2%-kal emelték), s így 1984-ben a munkások és alkalmazottak átlagnyugdíja 8500 złotyt, az egyéni parasztoké 5100 złotyt tett ki.

Az 1983–1985. évi terv életszínvonal-politikai célja a legrosszabb helyzetű népességcsoportok megóvása a válság következményeitől az általános piaci egyensúly fokozatos helyreállítása mellett. Az élelmiszer-kínálatot az 1983. évihez képest 3,3%-kal, 1984-hez képest 1%-kal, az iparcikk kínálatát az 1983. évihez képest 12%-kal, 1984-hez képest 6%-kal kívánják növelni. A munkások és alkalmazottak, valamint a nyugdíjasok reáljövedelmének szinten tartásával számolnak,

ami hosszú évek óta először biztosítaná a lakossági vásárlóerő és az árualap egyensúlyát, ugyanakkor a lakosság takarekbetétállománya 1984-ben 17,1%-kal nott es elérte az 1,76 billió złotyt.

A hároméves terv 1985-re 9%-nál nem nagyobb áremelkedéssel és ennek megfelelo bér- és nyugdíjemeléssel szamol. A tervezett széles korű elelmiszer-áremeléssel egyidejuleg emelik a nyugdíjakat, a legalacsonyabbakat 27–32%-kal, a legmagasabbakat 6–7%-kal. Az új nyugdíjtorvény értelmében 1986-tól automatikus lesz az aremelkedés utemét követő nyugdíjkiegészítés.

A fogyasztás szinvonala is visszaesett a válság éveiben. Az egy főre jutó fogyasztás a főbb élelmiszerekbol es kozfogyasztási iparcikkekbol, 1982 (zarójelben az 1980. évi adatok): hús és húsáruk 58 (74) kg (az európai KGST-átlag alatt); hal és haltermékek 8,1 (6) kg (európai KGST-átlag felett); tej és tejtermékek 272 (265) liter (az európai KGST-átlag felett); vaj 8,9 (7,4) kg (európai KGST-átlag); pékáruk (lisztre átszámítva) 123 (127) kg (európai KGST-átlag); cukor és édesipari áruk 33,4 (41,4) kg (az európai KGST-átlag alatt); gyumolcs 32,4 (37,7) kg (az európai KGST-átlag alatt); burgonya 29 (33,7) kg (az európai KGST-átlag felett); szovet 29 (33,7) m^2 (a KGST-átlag alatt); cipő 2,1 (2) pár (az európai KGST-atlag alatt). A tartós fogyasztási javak 1000 fore jutó állománya, 1981: hűtőgép 274 db (az európai KGST-átlag alatt); mosógép 258 db (az európai KGST-átlag alatt); tv-készulék 263 db (1980: 274 db, európai KGST-átlag); rádiókészulék 474 db (az európai KGST-átlag felett); személygépkocsi 73 db (európai KGST-átlag).

Az 1983–1985. évi terv fontos eloirányzata 530 000–590 000 lakás felépítése 3 év alatt, az állami és szövetkezeti lakásépítés nem egészen 70%-os aránya mellett.

Eddig két év alatt felépült 343 000 lakás és 1985-re 190 000 lakás felépítését irányozták elő. A lakások átlagos alapteruletét az 1983. évi 53,8 m^2-ről 1984-ben 55 m^2-re novelték. Lengyelországban 1960 óta 1000 lakosra számítva évente átlago-

san 5–6 lakás épül. Az egy városi lakosra jutó lakásterület 14,8 m^2 (az európai KGST-átlag alatt). A városi lakásállomány kétharmada van társadalmi tulajdonban.

KÜLKERESKEDELEM

Lengyelország külkereskedelmi forgalma 1960–1980 között folyó áron 9,8-szeresre bővült, az európai KGST-tagállamok között Romániáénál, Bulgáriáénál és Magyarországénál kisebb, a Szovjetunióéval nagyjából azonos, a többiénél nagyobb, de a világátlagnál kisebb mértékben. Változatlan áron 1960–1980 között 5,4-szeresre, 1950–1980 között 10,8-szeresre nőtt a lengyel külkereskedelmi forgalom. Ennek ellenére világpiaci exportjelenléte a hetvenes évek végén is igen szerény volt, hányada a világexportban csak alig valamivel haladta meg az 1%-ot (1938-ban 0,9% volt), s ez a csekély hányad is 0,6%-ra esett vissza 1985-ig. Egy főre jutó exportja 1983-ban mindössze 330 rubel volt (már nem sokkal több, mint az óriási méretű Szovjetunióé, negyede Magyarországénak és harmada Bulgáriáénak). Az ország hányada a KGST-tagországok együttes kölcsönös külkereskedelmi forgalmában 1960-tól 1984-ig 10%-ról 9,7%-ra (alig valamivel több, mint Magyarországé és Bulgáriáé), együttes teljes külkereskedelmi forgalmában pedig 10,6%-ról 8,8%-ra csökkent (mind a két vonatkozásban az európai KGST-országok között változatlanul a negyedik helyet foglalja el). Az export aránya a felhasznált nemzeti jövedelemhez viszonyítva (exportkoefficiens) csak kb. 15%.

1950-ben a lengyel külkereskedelemből a szocialista országok 59%-kal, 1970-ben 66,2%-kal részesedtek. Utána Lengyelország erőltetetten fejlesztette gazdasági kapcsolatait a fejlett tőkés országokkal (ezek hányada a lengyel külkereskedelemben 27%-ról 41%-ra nőtt 1970–1975 között, a szocialista országok hányada pedig 49%-ra csökkent), s fizetési lehetőségeihez képest túlméretezett adósságokat halmozott fel, ami súlyosan megingatta külgazdasági egyensúlyát. Az ország súlyosbodó belső helyzetét az Egyesült Államok és

egyes szövetségesei korlátozó intézkedéseikkel a lengyel gazdaság destabilizálására használták ki. A korlátozó intézkedések hatására Lengyelország tőkés viszonylatú importja változatlan áron 1981-ben 30%-kal, 1982-ben újabb 26%-kal csökkent. Ezzel sok milliárd dolláros kárt okoztak a lengyel gazdaságnak, teljes megbénítását azonban nem tudták elérni. A Szovjetunió, akárcsak a felszabadulás után, a nehéz helyzetben újra segítségére sietett Lengyelországnak. Terven felül növelte a szállításokat a legfontosabb nyersanyagokból és termékekből. Hozzájárult, hogy kölcsönös kereskedelmük mérlege átmenetileg kiegyensúlyozatlan maradjon, s kiemelkedően nagy összegű hitelt nyújtott. Lengyelország úgy döntött, hogy átalakítja külgazdasági kapcsolatainak szerkezetét. Elsősorban a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal erősíti az együttműködést, s 1983. évi külkereskedelmi forgalmában (23,6 milliárd rubel, kevesebb, mint Magyarországé) már 71% volt a szocialista országok, ezen belül 68,5% a KGST-országok, 21,6% a fejlett tőkés országok (ezen belül 14% az EGK) és 7,2% (1960-ban 7,1%) a fejlődő országok hányada. A legnagyobb kereskedelmi partnere változatlanul a Szovjetunió.

A külkereskedelem áruszerkezete is változott. Az export áruszerkezete, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok): gépek, berendezések és járművek 47,9 (28,1)%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok és fémek 27,4 (34)%; vegyipari termékek 3,3 (3,8)%; nem élelmiszeripari egyéb nyersanyagok és belőlük feldolgozott termékek 2,4 (4,9)%; élelmiszeripari nyersanyagok 1,4 (3,8)%; élelmiszerek 4,6 (14,3)%; közfogyasztási iparcikkek 11,8 (10,1)%. Az import áruszerkezete: gépek, berendezések, járművek 27,2 (27,1)%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok, fémek 41,2 (25,3)%; vegyipari termékek 6,8 (7,6)%; élelmiszerek 2,8 (4,5)%; közfogyasztási iparcikkek 9,6 (5,5)%.

A lengyel gazdaság egyik fő aránytalansága most az export viszonylag alacsony színvonala. Az 1990-ig tartó időszakra kidolgozott külkereskedelem-politikai koncepció az export fejlesztésében fontos szerepet szán a gépipari szakosodásnak

a KGST keretében, továbbá a komplett ipari létesítmények exportjának. A nyolcvanas évtizedben kulcsfontosságú feladat marad a jövedelmező export jelentős növelése az importlehetőségek korlátozott növekedése mellett. Csak így biztosítható a tőkés viszonylatú külkereskedelemben az adósságok törlesztéséhez szükséges exporttöbblet. Ez KGST-viszonylatban is fontos feladat, tekintettel az utóbbi években kialakult lengyel mérleghiányra (különösen a Szovjetunió vonatkozásában). Mivel 1990-ig a nyersanyagexport legfeljebb 3% -os növelésére lesz lehetőség, 1985 után csaknem teljes egészében feldolgozóipari termékekből kell biztosítani a kivitel növekményét. Az import 1982–1990 között (változatlan áron) legfeljebb 19–29%-kal, azaz évi 2–3%-kal növekedhet, s így az ipari termelés importigényességének mintegy 10%-kal kell csökkennie. Az ipar ellátását szolgáló import hányada 70%-ról 76%-ra nő, a gabona- és takarmány-import hányada pedig 9%-ról 5%-ra csökken.

Lengyelország konvertibilis valutában fennálló adóssága 1985 elején 26.4 milliárd dollár volt (négyévi konvertibilis export értékével egyenlő), ebből 22,4 milliárd dollár a közép- és hosszú lejáratú tartozás. Az 1985. évi kamatteher 2,7 milliárd dollár. 1984 nyarán megállapodás született a hitelező nyugati kereskedelmi bankokkal, majd 1985 januárjában az állami hitelgaranciát nyújtó nyugati kormányokkal (a „párizsi klub" tagjaival), és az ország jelentős haladékot kapott nyugati adósságai kétharmadának törlesztésére. Lengyelországnak 1983-ban már több mint 2 milliárd, 1984-ben 1,5 milliárd dolláros tőkés viszonylatú kereskedelmi mérlegtöbblete volt, s 1985-re is ilyen szintű mérlegtöbbletet irányoztak elő.

A szocialista (túlnyomórészt szovjet) viszonylatú lengyel adósságállomány 1984-ben meghaladta a 4 milliárd rubelt. A Szovjetunió hozzájárult, hogy Lengyelország 1990-ig elhalassza adósságtörlesztésének megkezdését. A két ország 2000-ig érvényes hosszú távú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködési programról állapodott meg 1984-ben. Ez a valságból kivezető, általános export-orientációjú KGST-szakosodás és kooperáció biztos alap Lengyelország számára.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Az alkotmány értelmeben az állampolgárok népképviseleti szerve az egykamarás parlament (a szejm). A 460 képviselót négyévenként választják a 18. életévüket betöltött nők és férfiak. Az államhatalom legfelsőbb szerve a szejm által választott Államtanács, amely a szejm egyes ülésszakai között törvényerejű rendeleteket bocsát ki és az országgyűlésnek felelős. A végrehajtó hatalmat a szejm által választott minisztertanács gyakorolja. Az államhatalom helyi szervei a lakosság által háromévenként választott népi tanácsok.

1983-ban a szejm elfogadott a Lengyel Népköztársaság alkotmányában végrehajtandó négy módosítást. Az első az alaptörvényben rogzíti a PRON szerepét és helyét az ország politikai rendszerében. A második módosítás az eddiginél határozottabban fejezi ki a munkásosztály vezető szerepét, a munkás-paraszt szövetség erősítését, a dolgozóknak az állami, társadalmi és gazdasági ügyek intézésében való részvételét. A harmadik módosítás az egyéni családi parasztgazdaságok tartós jellegét rögzíti. A negyedik az állam belső és külső biztonságára vonatkozó intézkedésekkel kapcsolatos. Kimondja, hogy külső veszély esetén elrendelhető a teljes mozgósítással járó szükségállapot. Belső politikai veszélyek vagy elemi csapás esetén a rendkívüli állapot alkalmazandó. A rendkívüli állapotot nemcsak az Államtanács, hanem annak elnöke is elrendelheti.

Az Államtanács elnöke: Henryk Jabłoński.

A minisztertanács elnöke: Wojciech Jaruzelski.

PÁRTOK ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Lengyel Egyesült Munkáspárt (Polska Zjednoczna Partia Robotnicza)

Megalakulásának időpontja: 1918. december 18.

Legutóbbi, IX., rendkívüli kongresszusa: 1981. július 14–21.

Taglétszáma: 2 186 000 (1984).

A KB első titkára: Wojciech Jaruzelski.
Lapja: Trybuna Ludu (A nép hangja).

Lengyel Egyesült Parasztpárt
1947-ben alakult. A dolgozó parasztság és az értelmiség egy részét tömöríti.

Demokrata Párt
1939-ben alakult, az értelmiség és a kisiparosok egy részének képviselőiből. 1950-ben egyesült a korábbi Munkáspárttal.

Lengyel Világi Katolikus Szövetség
A politikai életben aktívan részt vevő katolikus hívők és egyházi személyek szövetsége.

Lengyel Szakszervezetek
1982-től alakultak újjá, miután a szejm megszüntette minden, azelőtt megalakult szakszervezet tevékenységét. Az üzemekben 1984 nyarán 4 300 000 dolgozó lépett be a helyi szakszervezetbe.

Ifjúsági Szövetségek
1984 februárjában Központi Együttműködési Bizottság jött létre, amely koordinálja négy ifjúsági szervezet tevékenységét. Ezek: Lengyel Szocialista Ifjúsági Szövetség, Falusi Ifjúsági Szövetség, Lengyel Cserkész Szövetség, Lengyel Diákszövetség.

MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁG

(Bugd Najramdah Mongol Ard Ulsz)

Területe: 1 565 000 km².
Lakossága: 1 800 000 (1983).
Népsűrűsége: 1 fő/km².
A városi és a falusi lakosság aránya: 47:53.
Fővárosa: Ulánbátor, 461 000 lakos (1983).
Közigazgatási beosztása: 18 korzet (ajmak) és a főváros.
Hivatalos pénzneme: tugrik (100 mongo).
Hivatalos nyelve: halha-mongol.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Mongólia felszínének északi és délnyugati részét hegyláncok borítják, nyugati része félsivatagos, délkeleti része a Góbi-sivatag északi pereme. Északon a Szaján-hegység helyenként a 3000 métert is meghaladja, a középső országrészben a Hangáj-hegység egyik-másik eljegesedett csúcsa 4000 m fölé emelkedik. Az ország legkiemelkedőbb pontja a 4653 m magas Pik Hujtun csúcs.

A hegyvonulatok között mintegy 1000 m magasságban széles medencék és völgyek húzódnak, nagy kiterjedésű sós tavakkal, melyek közül az Uvsz núr tükre 3350 km². A Góbi-sivatag köves és futóhomokos terület, ahol csak elvétve található növényzet.

Mongólia folyói közül leghosszabb a Kerulen és az Onon.

Éghajlata száraz, erősen kontinentális, nagy napi és évi hőmérséklet-ingadozással. A csapadék legnagyobb részben nyáron esik.

TERMÉSZETI KINCSEK

Jelentős mennyiségben bányásszák a kőszenet és a kőolajat. Említést érdemel fluorittermelése, só-, vas-, mangán-, ón-, ólom-, urán- és aranybányászata.

LAKOSSÁG

Lakosainak 89%-a a mongol népcsoportból tevődik össze; mintegy háromnegyedük halha-mongol, az egyéb mongol népcsoportok aránya 8%. Az országban az északi határ közelében burjátok, a délnyugati területeken kazahok és ojrotok élnek. Oroszok és kínaiak is találhatók az országban. A hivatalos halha-mongol nyelven kívül helyenként a kazah is használatos.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai Mongólia ősidők óta lakott területét az i. e. III. században hun törzsszövetségek hajtották uralmuk alá, majd a türk és az ujgur kánság része volt a XIII. század elejéig, amikor létrejött a történelem egyik legnagyobb birodalma, amely a Csendes-óceántól Kelet-Európáig terjedt. Az alapító Dzsingisz kán utódai Oroszországot, Kínát és Perzsiát is leigázták. A XIV. század hatvanas éveitől kezdve a mongol birodalom egymással harcoló feudális fejedelemségekre bomlott, s a mai Mongólia 1861-ben Külső-Mongólia néven Kína hűbéri állama lett. 1911-ben felszabadult a kínai uralom alól, 1914-ben egy része orosz védnökség alá került, 1919–1921-ig pedig egész területe orosz ellenforradalmárok és kínai militaristák uralma alatt állt. 1921. július 11-én a Szühebátor vezette forradalom győzelme nyomán kikiáltották az alkotmányos monarchiát, majd 1924. november 26-án a Mongol Népköztársaságot.

A MONGOL NÉPI FORRADALMI PÁRT ÉS A MONGOL NEPKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

Az 1921. március 1-én alakult Mongol Népi Forradalmi Párt a kibontakozó népi forradalom élére állt. Az országban ekkor még feudális és prefeudális viszonyok uralkodtak. A harc során a párt létrehozta az ideiglenes népi kormányt és forradalmi hadsereget szervezett. Szuhebátor Damdinij, a párt és a forradalmi hadsereg vezetője Szovjet-Oroszországhoz fordult segítségért az ellenforradalmi bandák elleni harchoz. 1921 márciusától júliusig az egész országban győzött az antiimperialista, antifeudális forradalom, a népi hatalom. A mongol társadalom sajátos feudális és vallási viszonyai, a lámák nagy befolyása kompromisszumra késztette a népi kormányt. Átmenetileg alkotmányos monarchia jött létre, de rövidesen megszüntették a hűbériséget és a feudális államapparátust népi hatalmi szervek váltották fel. 1923-ban ellenforradalmárok megmérgezték a párt vezetőjét, Szühebátort.

A forradalmi mozgalom, a néphatalom azonban felülkerekedett, és 1924-ben kikiáltották a Mongol Népköztársaságot. 1929-ben határozatot hoztak a feudális tulajdon megszüntetésére. A társadalmi átalakulást nehezítették a jobboldali és a „baloldali" nézetek. Az előbbiek képviselői a fejlődés tőkés szakaszának szükségességét hirdették, az utóbbiak a közvetlen szocialista átalakítást sürgették. A hibás nézetek gyakorlati átültetése – az állattenyésztő parasztok erőszakos szövetkezetekbe tömörítése – súlyos gazdasági és politikai károkat okozott. A harmincas években ellenforradalmi provokációkat szerveztek, és a japán militaristák is fenyegették az országot. A Mongóliába betört japán csapatokat csak szovjet segítséggel lehetett visszaverni. A mongol viszonyok sajátosságai, a gazdasági és a társadalmi élet elmaradottsága miatt csaknem 20 évre volt szükség a feudális tulajdon felszámolásához. A népi forradalom győzelme idején Mongólia Ázsia egyik legelmaradottabb országa volt, ahol feudális és prefeudális termelési viszonyok uralkodtak. Nem volt ipar, a

fő gazdasági ág a nomád állattenyésztés volt. A legnagyobb feudális tulajdonnal az egyház rendelkezett. Hiányzott a munkásosztály és a nemzeti burzsoázia. A lakosság 99,3%-a analfabéta volt.

Az 1921-től 1940-ig terjedő első forradalmi szakaszban megszüntették a jobbágyrendszert. Népi tulajdonba került az egyház és a feudális urak vagyona, kiszorították az országból a külfoldi tőkét, megteremtették a szocialista fejlődés alapfeltételeit. Ezzel véget ért a népi forradalom általános demokratikus szakasza. Az 1940-ben megtartott X. pártkongresszus már a szocializmus építését tűzte ki célul. Erre azonban csak a második világháború befejezése után kerülhetett sor.

Az első ötéves tervet a párt XI. kongresszusa 1947-ben fogadta el. A szocializmus építésének mongol sajátossága, hogy burzsoázia nem lévén, az ipari üzemek népi tulajdonként jöttek létre. A mezőgazdaság szocialista átalakítása – a kezdeti hibák megszüntetése után – a feudális tulajdon felszámolásához hasonlóan, lassú ütemben ment végbe. 1952-ben az ország állatállományának még csak 1,2%-a volt közös tulajdon. A szocialista termelési viszonyok 1959–1960-ra váltak uralkodóvá az egész népköztársaságban.

Mongólia népgazdaságának fejlődése a szocialista országok internacionalista támogatásának egyik kiemelkedő példája. Az első ipari létesítmények a Szovjetunió segítségével épültek fel. Az iparosítás sajátossága volt, hogy a többi szocialista ország nehéziparára támaszkodva mindenekelőtt a feldolgozóipar és a könnyűipar fejlesztését tűzte ki célul. A viszonylag gazdag nyersanyagbázisra támaszkodva a második ötéves terv idején (1953–1957) szén- és ércbányákat nyitottak, fémfeldolgozó-ipart létesítettek. Az ipari termelés évi növekedése 1953 és 1957 között 13,1%, 1958 és 1960 között 17,7% volt. A harmadik ötéves terv időszakában (1961–1965) a bruttó termelés értéke az 1960. évi 592 400 000 tugrikról 1965-re elérte a 984 700 000 tugrikot.

1966-ban a Mongol Népi Forradalmi Párt XV. kongresszusa célul tűzte ki, hogy az ország három ötéves tervének idő-

szaka alatt agrár-ipari országból ipari-agrár országgá váljon. Jóváhagyta a negyedik ötéves terv (1966–1970) irányelveit. Az előirányzat szerint öt év alatt a nemzeti jövedelemnek 30–31%-kal, a mezőgazdasági termelésnek 38–40%-kal, az ipari bruttó termelésnek 70–80%-kal, a lakosság reáljövedelmének 16–17%-kal kellett növekednie.

Az 1971-ben megtartott XVI. pártkongresszus megállapította, hogy a Mongol Népköztársaság fejlődésének új szakaszába lépett: a szocializmus anyagi-műszaki bázisa megteremtésének befejező szakaszába. A kongresszus méltatta azt a fél évszázados harcot, melyet a mongol nép az elmaradottság ellen, a szocializmus győzelméért vívott.

A XVII. kongresszus 1976-ban elfogadta a VI. ötéves tervet. Ennek keretében folytatták Mongólia természeti kincseinek további feltárását a KGST-országok hathatós segítségével.

A párt 1981-ben megtartott XVIII. kongresszusa elemezte azokat a folyamatokat, amelyek eredményeképpen Mongólia az egykor elmaradott feudális országból dinamikusan fejlődő szocialista állammá vált.

A Mongol Népköztársaság külpolitikájában elkötelezett a szocialista közösség együttes nemzetközi tevékenysége mellett. Amióta az ENSZ tagja lett, Mongólia egyértelműen a béke, a békés egymás mellett élés álláspontját fejti ki a világszervezet fórumain. Tagja a KGST-nek, megfigyelőként részt vesz a Varsói Szerződés munkájában. Az ország hosszú területen szomszédos Kínával. Noha együttműködési szerződések sorát kötötte meg a Kínai Népkoztársasággal, a kínai vezetés nacionalista politikája miatt a hatvanas évektől megromlott a kapcsolatuk. A mongol vezetők a szovjet-mongol kapcsolatok állandó erősödésében látják az ország függetlenségének biztosítékát.

A mongol népgazdaság fejlődésében három szakaszt szoktak megkülönböztetni. Az első 1941-ig tartott, addig a Szovjetunió segítségével kiépültek a nemzeti ipar és közlekedés alapjai. Az ipar ekkor a nemzeti jövedelem 8,5%-át adta. (1918-ban az 1%-ot sem érte el az ipar hányada.)

A negyvenes évek elejétől az ötvenes évek végéig tartó második szakaszban a Szovjetunió műszaki-gazdasági támogatásával a háborús években is, de kivált az ötvenes években meggyorsult a termelőerők fejlődése. Az ötvenes években a Kínai Népköztársaság hozzájárulása is jelentősnek ígérkezett, a kapcsolatok romlásával azonban a kínai segítséggel megkezdett, majd félbemaradt létesítmények sok gondot okoztak.

A következő szakaszban a szocializmus anyagi-műszaki alapjának felépítése került napirendre. Célul tűzték ki, hogy Mongólia mielőbb ipari-agrár országgá váljék, s olyan népgazdasági komplexummal rendelkezzen, amelynek alapvető ágazatai célszerűen beilleszkednek a szocialista nemzetközi munkamegosztásba. Ebben az időszakban valóságos népességrobbanás következett be Mongóliában. A természetes népszaporulat 1960-ban már 32,7 ezrelék volt, majd 28–30 ezrelékes szinten maradt.

A felhalmozási hányad 30%-ról a nyolcvanas években már 40%-ra nőtt. A népgazdasági beruházásokból az iparra 1960-ban 30%, 1983-ban már 48% jutott.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1960–1975 között Mongóliában 55%-kal, Romániában viszont ötszörösére, Bulgáriában négyszeresére, KGST-átlagban 178%-kal nőtt.

Az 1981–1985. évi terv az egész időszakra a nemzeti jövedelem 38–41%-os, a bruttó ipari termelés 52–58%-os, a bruttó mezőgazdasági termelés (1976–1980-as átlagához viszonyított) 22–26%-os növekedését irányozza elő. 1981–1983 között a nemzeti jövedelem 30,1%-kal, a bruttó ipari termelés 43,6%-kal, a mezőgazdasági termelés 14,6%-kal nőtt. A teljesítés időarányos, kivéve a mezőgazdaságot. Va-

lamennyi mutató jelentősen túlszárnyalja az európai KGST-tagállamok megfelelő mutatóit.

Előrehaladt Mongólia átalakulása agrár-ipari országból ipari-agrár országgá. 1983-ban már az aktív keresők 22,3%-a dolgozott az iparban és az építőiparban, az 1960. évi 19%-kal szemben. Eközben a városi lakosság aránya 40%-ról 52%-ra nőtt (amihez azonban hozzá kell tenni, hogy Mongóliában a 200 lakosnál nagyobb települések városnak számítanak). A mezőgazdaságban foglalkoztatott dolgozók hányada 60,8%-ról 36,4%-ra csökkent. Az ipar és az építőipar hozzájárulása a nemzeti jövedelem termeléséhez 23 év alatt 21,3%-ról 36%-ra nőtt, a mezőgazdaságé 22,9%-ról 17,9%-ra csökkent. Az iparosodás gyorsítását szolgálta a beruházások ágazati megoszlása. Az ipar és az építőipar 1960-ban a népgazdasági beruházások 29,2%-át, 1983-ban pedig 47,8%-át kapta. Eközben a mezőgazdaság részesedése a népgazdasági beruházásokból 26,4%-ról 15,8%-ra csökkent. A beruházások volumene és az állóalapok értéke 1983-ban majdnem 7,5-szeresen haladta meg az 1960. évi szintet. A társadalmi munkatermelékenység ebben az időszakban 2,5-szeresére nőtt.

Becslések szerint 63 év alatt a társadalmi össztermék 27-szeresére, a nemzeti jövedelem 22,5-szeresére, az egy főre jutó nemzeti jövedelem csaknem 10-szeresére nőtt.

Az egy főre jutó becsült bruttó nemzeti termék (1983:1083 dollár) alapján hasonlítva össze Mongóliát más országokkal, a KGST-országok között Vietnamnál jóval, Kubánál valamivel magasabb, a többi KGST-tagországnál 3–4-szer alacsonyabb szinten áll. Az ázsiai országok között Jordániával, Szíriával és Libanonnal áll nagyjából azonos szinten. A KNDK, Singapúr és Törökország mögött valamivel elmarad, a többi ázsiai országot – Japán és az olajországok kivételével – nagyobb vagy kisebb mértékben megelőzi. Ez igen nagy eredmény ahhoz képest, ahonnan elindult.

Szovjet segítséggel, a Szovjetunió nehéziparára támaszkodva a könnyűiparral kezdték meg az ipar fejlesztését. A második világháború késleltette az iparosítást.

1962-től kezdve Mongólia iparfejlesztési terveit a KGST-országokkal is egyeztette. A KGST-tagállamok hozzájárulásával közös, állandó geológiai kutatás indult meg. Ezek az országok – főleg a Szovjetunió – hitelekkel, segélyekkel, műszaki-gazdasági közreműködéssel, szakértők küldésével, mongol szakmunkások és szakemberek képzésével segítették és segítik Mongólia iparosodását. Míg 1960-ban a népgazdaság állóalapjainak 15,8%-a, 1983-ban 35,2%-a jutott az iparra.

Megindult a korábban túlzottan a fővárosra összpontosuló ipar újabb központjainak létrehozása, de a gyorsabb fejlesztést hátráltatják a szállítási nehézségek, mindezt súlyosbítja a szakképzett munkaerő és az ipari hagyományok hiánya.

Az iparosítás sikerét mutatja, hogy az 1920. évi 1%-kal szemben 1985-ben előreláthatóan a nemzeti jövedelem 40%-át adja majd az ipar. 1950-től 1983-ig 22-szeresére nőtt az ipari termelés és négyszeresére a munkatermelékenység, az utolsó három évben azonban már a termelés növekményének háromnegyede származott a termelékenység növekedéséből. Az ipar bruttó termelésének 50%-át adják a Szovjetunió közreműködésével épült létesítmények.

A mongol gazdaság komoly gondja a villamosenergia-termelés lemaradása. Az áramtermelés ugyan (kizárólag széntüzelésű hőerőművekben) 1960–1983 között 100 millió kWó-ról 1,7 milliárd kWó-ra nőtt, de az egy főre jutó villamosenergia-termelés (944 kWó) csak egynegyede a KGST-átlagnak, s nem tartott lépést az ipar bruttó termelésének a nyolcvanas évek elején felgyorsult fejlődésével. A mostani ötéves terv eredeti előirányzata 1985-re 3 milliárd kWó volt, ezt időközben 2,3 milliárd kWó-ra mérsékelték. Az ágazat 1983-ban az ipari beruházásoknak csaknem a 33%-át kapta.

A *tüzelőanyagipar* részesedése a bruttó termelésben az 1960. évi 9,1%-ról 1983-ban 3,8%-ra csökkent. Folyik a kül-

színi és a mélyművelésű szénbányák bővítése és rekonstrukciója, s épül a legnagyobb külszíni bánya (Baganurban), amelynek üzembe helyezésével a széntermelés megkétszereződik. Ma a széntermelés 2,5 millió tonna (szén-egyenértékben); hatszorosa az 1960. évinek, egy főre számítva 1391 kg (Magyarországon 711 kg). Azzal számolnak, hogy az 1980. évi 2,2 millió tonnáról 1985-re 3,4 millió tonnára növelik a széntermelést. 1983-ban ez az ágazat az ipari beruházások 21%-át kapta.

A mongol *nehézipar* ígéretes – és az ipar szerkezetében a hagyományosan vezető élelmiszeripar mögé szorosan felzárkózott – ágazata az *ércbányászat* (hányada a bruttó ipari termelésben az 1960. évi 0,7%-ról 15,1%-ra nőtt). Ebben nagy része volt a szovjet segítséggel épült Erdenet réz- és molibdén-kitermelő és -dúsító kombinát üzembe helyezésének. Ebben a profilban az Erdenet a világ 10 legnagyobb vállalata közé tartozik. 1983-ban érte el teljes tervezett kapacitását (évi 16 millió tonna). Becslések szerint a mongol ércbányászat termelésének 8,4%-át, s a teljes export 30%-át adja. Mellette még a Mongolszovcvetmet szovjet-mongol vegyes vállalat játszik vezető szerepet a mongol nyersanyag-kitermelésben. A vállalat évi fluoritkitermelése eléri a 650 000 tonnát. Ezenkívül külszíni és mélyművelésű aranybányákat üzemeltet. Csehszlovákia, az NDK és Bulgária is létesített már Mongóliában bányászati vegyesvállalatot. Az iparág termelése 1960–1983 között 164-szeresére nőtt.

Az *építőanyagipar* aránya a bruttó ipari termelésben jelentősen nagyobb az európai KGST-tagországokénál (6,2%), 1980-ban az ipari beruházásoknak mintegy a 20%-át kapta. Bruttó termelése 1960–1983 között a 6,3-szeresére nőtt. Vezető termékágazata, a cementgyártás 1970–1983 között majdnem hatszorosára növelte termelését. Az egy főre jutó cementgyártás 1983-ban 92 kg volt, kevesebb, mint 1980-ban (Magyarország: 397 kg). 1984-ben adják át az Ulánbátor-i új cement- és mészműveket.

Az egész *könnyűipar* hányada 27,7% a bruttó ipari termelésben az 1960. évi 36,2%-kal szemben. Az exportirányult-

ságú bőr-, szőrme- és cipőipar termelésének évi növekedési üteme rendszeresen meghaladja a 10%-ot. A textil- és kötszövőipar hasonló ütemben növekedik, a ruhaipar éves átlagban kb. 7%-kal.

Az *élelmiszeripar* kezdi elveszíteni hagyományos vezető helyét. Hányada a bruttó ipari termelésben 1960–1983 között 26,9%-ról 18%-ra esett vissza, noha termelése még a nyolcvanas években is évi 18%-kal növekszik.

MEZŐGAZDASÁG

Az ország területének 79,5%-át teszi ki a mezőgazdasági földhaszonterület (az összes KGST-ország mezőgazdasági földhaszonterületének egyhatoda). Az erdőterület hányada 9,7% (mintegy 152 000 km², jó másfél Magyarországnyi). A nem hasznosított, illetve hasznosíthatatlan földterület aránya 10,8%. A földhaszonterületnek azonban csak 10%-a szántó és évelő ültetvény (1960-ban kb. 5%-a volt), a többi legelő és rét.

Az állatállományból 7% jut az állami gazdaságokra és a vállalati illetve intézményi kisegítő gazdaságokra (ezek döntően növénytermesztésre szakosodtak), 75% szövetkezeti es kb. 18%-a háztáji gazdaságokban van.

A mezőgazdaság bruttó termelése 1960–1983 között (korábbi adatok nem állnak rendelkezésre) 49%-kal nőtt, egy főre számítva 36%-kal csökkent.

A növénytermesztés kb. egynegyedét adja a mezőgazdaság bruttó termelésének az 1940. évi 0,4%-kal szemben. 1960 óta néhány %-os eltéréssel ez volt a két ágazat aránya, s alakulása a többi KGST-országéhoz képest ellentétes irányú.

A hagyományos legelőváltó rideg állattartás már korszerűsödik, ennek ellenére a népesség és az igények gyors növekedésével egyelőre nem tud lépést tartani az állatállomány gyarapodása. Az 1940. évi csúcsot (kb. 28 millió darab) még beállítani sem sikerült. Az 1983. évi állomány 23 millió 640 ezer db (szarvasmarha, ló, teve, juh, kecske). Sertést csak az ötvenes évtized végétől tartanak Mongóliában. (1983-ban

mindössze 45 000 db volt, baromfit csak néhány éve tenyésztenek)

A növénytermesztés, amelyet a harmincas években szovjet segítséggel létrehozott állami gazdaságokban kezdtek fejleszteni, szembetűnően fellendulóben van. A vetésterület 1960–1983 között 265 000 hektárról 683 000 hektárra nott, a szemes termények évi termelése (kb. 80%-ban tavaszi búza, a tobbi rizs, árpa és zab) 1976–1980 között 562 000 tonnára, 1983-ban 813 000 tonnára nőtt. A zöldségtermelés ugyanilyen mértékben növekszik, de nem jelentős, a gyümölcstermesztés jelentéktelen. A takarmánynövények termelése 23 év alatt megkilencszereződött, de az óriási állatállományhoz képest távolról sem kielégítő. A mongol földművelés vitathatatlan érdeme, hogy az ország már a hatvanas években gabonából önellátó lett.

Az ország mezőgazdaságának gépesítése és kemizálása az óriási fejlődés ellenére még jelentősen elmarad az európai KGST-tagországokétól. Az egy traktorra jutó szántóterület ugyan alig valamivel több, mint Magyarországon (110 hektár), de a 100 hektárra jutó vonóerő csak 670 lóerő (Magyarországon 4487 lóerő). Az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás 27 kg (Magyarországon 295 kg).

A hektárhozamok még alacsonyak. 1983-ban: búza 14,6 mázsa (Magyarország 44 mázsa); burgonya 102 mázsa (Magyarország 157 mázsa). Az állatitermék-hozamok alacsonyak. A tejhozam többszörösen alatta marad az európai KGST-tagállamok átlagának, az egy birkára jutó gyapjúhozam annak fele.

A főbb növényi és állati termékek egy főre jutó termelése 1983-ban az alábbiak szerint alakult (zárójelben a megfelelő magyarországi adat): szemes termények 452 kg (1296 kg); burgonya 55 kg (115 kg); zöldség 19 kg (136 kg); gyümölcs 0,2 kg (249 kg); hús 262 kg (167 kg); tej 141 liter (261 liter); birkagyapjú 11,4 kg (1,2 kg); tyúktojás 12,5 db (419 db).

A szállítási hálózat kiépítése a második világháború után bontakozott ki nagyobb méretekben, szovjet segítséggel.

A vasútvonalak hossza 1600 km, s ezer km^2-re 1 km (Magyarországon 84,6 km) vasútvonal jut, 1960 óta csak 160 km vasútvonal épült. A vasútvonalak nincsenek villamosítva. Az autóutak hossza 46 600 km, ezer km^2-re 30 km (Magyarországon 319 km) autóút jut, ebből azonban csak 900 km szilárd burkolatú. A nagy távolságok miatt, különösen a személyszállításban, fontos a belföldi légi forgalom. Valamennyi megyeszékhelynek van a fővárossal légi összeköttetése. Ulánbátorban korszerű nemzetközi repülőtér is működik.

A teherforgalom viszonylag lassú ütemben növekszik. 1960–1980 között nem egészen a kétszeresére, ugyanakkor a bruttó társadalmi termék a 3,5-szeresére nőtt. Az utasforgalom ebben az időszakban hatszorosára emelkedett.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

A lakosság állandóan – ha nem is egyenletesen – növekvő fogyasztása jellemzi a mai Mongóliát. 1960–1981 között az egy főre jutó reáljövedelem 2,2-szeresére, a munkások és alkalmazottak átlagbére kb. 40%-kal, 364 tugrikról 488 tugrikra (jelenleg 1 tugrik = 3,53 Ft) nőtt. A kiskereskedelmi áruforgalom 1965–1981 között 2,2-szeresre bővült.

Az iparban most 550 tugrik, a mezőgazdaságban 400 tugrik körül mozog az átlagbér. Az átlagos havi nyugdíj az 1960. évi 92 tugrikról 150 tugrikra emelkedett (a nyugdíjjogosultságot a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjaira is kiterjesztették).

A lakosság ellátási színvonalát a főbb élelmiszerek és iparcikkek egy főre jutó fogyasztása mutatja (1960. és 1981. évi, illetve zárójelben az 1980. évi magyar adatok): hús és húskészítmények 125,2, illetve 92,7 kg (72 kg); tej- és tejtermékek 111, illetve 94,5 kg (172 kg); tojás 1,9, illetve 17,4 db (315 db); vaj 1, illetve 2,7 kg (2 kg); cukor és édességek 12,2,

illetve 21,2 kg (36 kg); pékáruk 87,7, illetve 97,8 kg (114 kg); zöldség 7, illetve 13,8 kg (80 kg); gyümölcs 2,1, illetve 7,9 kg (81 kg); burgonya 13,6, illetve 13,8 kg (62 kg); cipő 0,6, illetve 1,5 pár (2,1 pár); ugyanakkor 10 000 lakosra jutott 200, illetve 989 rádiókészülék (2400) és 119 (1970) illetve 334 tv-készülék (2619).

Ez idő szerint 1000 lakosra számítva éves átlagban 2,5 lakás épül (a KGST-átlag 7,2) s a lakások hasznos területe átlagosan kb. 50 m^2 (Magyarországon 73,2 m^2).

KÜLKERESKEDELEM

A nemzeti jövedelemnek kb. az egyharmada a külkereskedelemből származik. A társadalmi összterméknek mintegy a 20%-át teszi ki az export. A KGST-tagországok kölcsönös áruforgalmában Mongólia hányada a legkisebb, 1983-ban 0,6% volt (Vietnamé 0,8).

A KGST-tagországok a szocialista gazdasági integráció komplex programjának elveit alkalmazva kedvezményes hiteleket nyújtanak Mongóliának és ösztönző árakat állapítanak meg exporttermékeire.

Az ország külkereskedelmi forgalma 1960–1983 között 6,8-szeresére nőtt (folyó áron), a nemzeti jövedelemnél több mint kétszerte, a társadalmi összterméknél kétszerte gyorsabb ütemben.

A külkereskedelmi forgalom viszonylati megoszlása csak jelentéktelen mértékben változott. Az összes szocialista ország hányada 99,7%-ról 98,8%-ra csökkent, ezen belül pedig a KGST-tagállamok hányada 83,7%-ról 97,2%-ra, a Szovjetunió hányada 67,2%-ról 83,5%-ra nőtt, a többi szocialista ország hányada 16%-ról 1,6%-ra, ezen belül a Kínai Népköztársaság aránya 15%-ról 0,8%-ra csökkent. Mongóliának a fejlődő országokkal nincsenek, a fejlett tőkés országok közül néhánnyal (főleg Japán, NSZK) vannak külkereskedelmi kapcsolatai. Az országnak az utóbbi viszonylatban nagyjából egyensúlyban van a külkereskedelmi mérlege, a KGST-hez nem tartozó szocialista országok viszonylatában egy idő óta

aktívumot mutat fel, a KGST-országok viszonylatában növekszik külkereskedelmi mérleghiánya. A passzívum aránya az exporthoz képest egyharmadról kb. egynegyedére csökkent, de ezen belül szovjet viszonylatban nőtt. A Szovjetunió 1983-ban 993 millió rubel értékű export- és 351 millió rubel értékű importforgalmat bonyolított le Mongóliával.

Az importban a gépek, berendezések és járművek súlya a legmagasabb, s 1960–1983 között 30%-ról 35,8%-ra nőtt. A tüzelőanyagok, a vegyi nyersanyagok és fémek hányada az importban rohamosan növekszik, eléri a 30,3%-ot az 1960. évi 10,3%-kal szemben. Viszonylag nagy, noha csökkenő hányadot képviselnek a közfogyasztási iparcikkek (10,3% az 1970. évi 36,3%-kal szemben), 10,8%-ról 8,4%-ra csökkent az élelmiszeráruk és élelmiszeripari nyersanyagok hányada.

Az export szerkezete ennél jelentősebb változásokat mutat. Céltudatosan növelik a hazai mezőgazdasági nyersanyagok feldolgozottsági fokát, részint pedig fokozott ütemben növelik az ásványi nyersanyagok kitermelését és exportját. Ennek megfelelően 1983-ban már vezető helyre került az exportban az ásványi nyersanyagok árucsoportja. Részesedése elérte a 39,2%-ot az 1960. évi 0,1%-kal szemben. Eközben a nem ásványi és nem élelmiszeripari nyersanyagok és a belőlük feldolgozott termékek hányada a mongol exportban 52,6%-ról 25,6%-ra esett vissza, noha az árucsoport kivitelének volumene jelentősen nőtt. Ezen az árucsoporton belül ugyanakkor számottevően nőtt a feldolgozott termékek hányada. Ebben az időszakban az élelmiszeripari nyersanyagok aránya az exportban jelentékenyen csökkent – 39,3%-ról 8,5%-ra, miközben az élelmiszerek kivitelének hányada 7,7%-ról 12,1%-ra nőtt. Még rohamosabban emelkedett a kivitelben a fogyasztási iparcikkek hányada – 0,3%-ról 13,5%-ra.

AZ ÁLLAMSZERVEZET JELLEMZŐI

A Mongol Népköztársaság hatalmi szervei a népi hurálok. A hurálok megalakulásával egységes államhatalmi és igaz-

gatási szervezet alakult ki, alulról fölfelé választva. A Nagy Népi Hurál, a mongol nép hatalmának legfelsőbb szerve választja meg a kormány tagjait és a Kis Népi Hurált. Ez végzi az operatív munkát a NNH ülései között.

A Nagy Népi Hurál elnökségének elnöke: Dzsambin Batmönh államfő.

Miniszterelnök: Dumdgin Szodnom.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Mongol Népi Forradalmi Párt (Mongol Ardin Huvszgalt Nam)
Megalakulásának időpontja: 1921. március 1.
Legutóbbi, XVIII. kongresszusa: 1981. május 26–30.
Taglétszáma: 76 240 (1981).
A KB első titkára: Dzsambin Batmönh.
Lapja: Unen (Igazság).

Mongol Szakszervezetek Központi Tanácsa
1927-ben alakult.
Taglétszáma: 300 000 (1976).

Mongol Forradalmi Ifjúsági Szövetség
1921-ben alakult.
Taglétszáma: 200 000 (1981).

Mongol Dolgozó Nők Szövetsége
1933-ban alakult.

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

(Deutsche Demokratische Republik)

Területe: 108 179 km².
Lakossága: 16 700 000 (1983).
Népsűrűsége: 154 fő/km² (1983).
A városi és a falusi lakosság aránya: 76:24 (1981).
Fővárosa: Berlin, lakóinak száma 1 173 000 (1983).
Közigazgatási beosztása: 14 megye és a főváros.
Hivatalos pénzneme: NDK-márka (100 pfennig).
Hivatalos nyelve: német, ill. szorb.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Felszínének túlnyomó részét az Északnémet-alföld foglalja el, melyet északon a Balti-tenger, délnyugaton a Harz-hegység, délen a Türingiai-erdő, a Fichtel-hegység és az Érchegység határol. Az Érchegység legmagasabb pontja 1214 m, a Harz-hegységé 1142 m. Legnagyobb folyói: az Elba és az Odera (az előbbinek 558, az utóbbinak 162 km-es szakasza folyik át az NDK területén). Legnagyobb tava a Müritz, felszíne 117 km². Az éghajlat a nyugati részeken óceáni, kelet felé fokozatosan kontinentálisba hajlik.

TERMÉSZETI KINCSEK

Ásványkincsei közül legjelentősebb a barnaszén és a lignit. Ezek bányászatában a világon az első helyen áll. Az NDK-ban működik a világ egyetlen lignitkokszoló üzeme.

LAKOSSÁG

Az NDK a világ 13., Európa 6. legsűrűbben lakott országa. A lakosság területi elosztásában szembetűnő az északi és a déli körzetek közötti különbség. Délen a népsűrűség eléri az országos átlag mintegy kétszeresét. Az északi részeken ugyanis évszázadokon át hatalmas földbirtokok terültek el, a deli körzetekben viszont fejlett ipar és bányászat fejlődött ki.

Az NDK területén a negyvenes évek végén mintegy 19 000 000 volt a lakosság száma, azóta csaknem 2 000 000 fővel csökkent. Ennek oka a csokkenő népszaporulaton túl az, hogy különösen az ötvenes években – főként a nyugati propaganda hatására – sokan elhagyták az országot. Az NDK-ban lényegileg nincsenek nemzetiségek. Egyetlen jelentős nemzetiség a Cottbus és Drezda környékén élő, mintegy 130 000 főt számláló szorb vagy vend csoport.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A Német Demokratikus Köztársaság előtörténete a történelmileg kialakult Németországhoz fűződik.

A VIII. század hatvanas éveitől a Rajnától keletre élő germán törzseket Nagy Károly a frank birodalomban egyesítette. A IX. század közepétől a keleti frankok külön királyságot alapítottak, ez lett a későbbi Németország magva. I. sz. 1000 körül a bajorok, a svábok, a szászok, a türingiaiak és más germán törzsek hercegségeiből jött létre a feudális német állam. A X–XII. század folyamán a német hűbérurak hódító hadjáratokat vívtak az Elbától keletre élő szlávok ellen. A XIII. század második harmadától kezdve a Német Lovagrend a Balti-tenger partvidékén folytatta a hódítást.

A XIV. század közepén a választófejedelmek kezébe került a tényleges hatalom, s megkezdődött a birodalom széthullása. A XV. század első harmadában az osztrák Habsburg-dinasztia szerezte meg a német császári trónt. 1517-ben Luther Wittenbergben meghirdeti reformtéziseit; megkezdődik a reformáció

korszaka. 1524–1525-ben Dél-Németországban és az osztrák tartományokban kirobbannak a parasztmozgalmak. A német parasztháború Európa első korai polgári forradalma. Az 1555-ös augsburgi vallási béke nyomán Németország katolikus és protestáns részállamokra bomlik.

Az 1618-tól 1648-ig tartó 30 éves háború elpusztítja az országot és több évtizeddel veti vissza a fejlődést. A vesztfáliai békével laza államszövetség alakul. A hétéves háborúban (1756–1763) megindul Ausztria és Poroszország harca a hegemóniáért. Ausztria lemondani kényszerül Sziléziáról Poroszország javára. A napóleoni győzelmek eredményeként a XIX. század első éveiben a Rajnától nyugatra fekvő német területek Franciaországhoz kerülnek, a birodalom 112 kis önálló állama megszűnik létezni. 1815-ben Napóleon veresége után a bécsi kongresszus garantálja a feudális széttagoltságot, a megmaradt 40 német állam Ausztria vezetésével létrehozza a Német Államszövetséget.

A század közepén Marx és Engels hatására fejlődésnek indul a német munkásmozgalom.

1848–1849-ben a német egységért, a feudális, monarchista rendszer eltörléséért küzdő forradalmi mozgalom megdönti a német államok reakciós kormányait, de képtelen megszervezni a központi államhatalmat. 1866-ban a porosz–osztrák háborúban győztes Poroszország megszünteti a Német Államszövetséget, Ausztriát kizárja a szövetségi államok sorából. Poroszország vezetésével 22 észak- és középnémet állam megalakítja az Északnémet Szövetséget.

1869-ben – az eisenachi kongresszuson – megalakul az első marxista párt, a Német Szociáldemokrata Munkáspárt.

1871-ben Poroszország legyőzi III. Napóleon seregét, és Párizs ellen vonul. 1871 januárjában I. Vilmos porosz királyt német császárrá koronázzák. 25 német állam és a franciáktól elhódított Elzász-Lotaringia birodalmi tartomány szövetségéből létrejön a Német Birodalom. Első birodalmi kancellárja Bismarck lett, aki kegyetlen, reakciós politikával elnyomott minden haladó mozgalmat.

1884–1885 a német imperialista gyarmatosító politika kezdete; Délnyugat-Afrika, Togo, Kamerun, Kelet-Afrika és Új-Guinea német védnökség alá kerül. A német imperializmus meghódítja Kelet-Kína egy részét és több csendes-óceáni szigetcsoportot.

1914–1918-ban a német birodalom a vezetője a világháborút kirobbantó központi hatalmaknak. (Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia, Bulgária és Törökország.) A világháborúban Németország szövetségeseivel egyutt teljes vereséget szenved az antant-hatalmaktól.

1918 novemberében a császári flotta kieli felkelésével megkezdődik a forradalom. A forradalom megdönti a monarchiát és kikiáltja a Német Köztársaságot. A forradalom azonban nem váltja valóra a néptömegek reményeit. A császárság ugyan megszűnt, deklarálták a szabadságjogokat, de megmaradt a porosz katonai vezérkar, nem nyúltak a nagytőkéhez. Az ország élére került szociáldemokrata vezetők politikája a burzsoá hatalom megmentésére irányult, sőt terrorral léptek fel a munkástömegek ellen. A szociáldemokrata Noske vezetésével működő különítmények 1919. június 15-én meggyilkolták Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet, a kommunista párt vezetőit. 1919. április 13-án Bajorországban kikiáltják a tanácsköztársaságot, amit május 1-én fegyverrel levernek. A forradalom a munkásosztály vereségével végződik. 1919 augusztusában megszületik a weimari köztársaság.

A köztársaság idején egyrészt újra feléled a német militarizmus, másrészt a kiéleződő osztályharc megerősíti a forradalmi munkásmozgalmat. Az uralkodó osztály, félve a munkásmozgalom megerősödésétől, fokozódó mértékben a legszélsőségesebb jobboldalra, a fasiszta pártra támaszkodik, 1933 januárjában a német monopoltőke legreakciósabb elemeinek érdekeit képviselő Hitler vezette Nemzetiszocialista Német Munkáspárt kezébe kerül a hatalom. A hitleri „harmadik birodalom" nyílt terrorista, fajüldöző diktatúrát teremt: üldözi és fizikailag megsemmisíti a forradalmár és haladó elemeket. Koncentrációs táborba hurcolják, majd 1944-ben megölik Ernst Thälmannt, a párt elnökét.

A hitleri Németország 1935-ben bekebelezi a Saar-vidéket, 1936-ban egyoldalúan megszünteti a Rajna-vidék demilitarizált státusát. 1936–1939-ben Olaszországgal együtt fegyveres segítséget nyújt a spanyol fasisztáknak. 1936 októberében megalakul a Berlin–Róma-tengely, novemberben Hitler megköti Japánnal az antikomintern paktumot. 1938 márciusában Németország bekebelezi Ausztriát. Szeptemberben a nyugati hatalmak a müncheni szerződéssel átengedik Csehszlovákia északi és nyugati határterületeit Hitlernek. 1939 márciusában a német fasiszták megszállják Csehszlovákiát, létrehozzák a Cseh-Morva Protektorátust és a szlovák fasiszta bábállamot. 1939. augusztus 23-án a Szovjetunió a háború elkerülése érdekében elfogadja a megnemtámadási szerződésre tett német javaslatot.

1939. szeptember 1-én a fasiszta német állam Lengyelország megtámadásával kirobbantja a második világháborút. Megszállja Lengyelország nyugati részét, 1940 áprilisában Dániát és Norvégiát, 1940 májusában és júniusában Belgiumot, Luxemburgot, Hollandiát, majd Olaszországgal szövetségben Franciaország jelentős részét is. 1941 áprilisában uralma alá vonja Jugoszláviát, Albániát, és Görögországot.

A fasiszta Németország, felrúgva a megnemtámadási szerződést, 1941. június 22-én megtámadja a Szovjetuniót. Néhány hónap alatt mélyen benyomul szovjet területre, de 1941 decemberében vereséget szenved Moszkva alatt. 1943. február 2-án a Volgáig előretörő német hadsereg döntő csatát veszt Sztálingrádnál. 1944-re a Vörös Hadsereg kiűzi a fasiszta megszállókat a szovjet földről, közben a német hadsereg feladja Észak-Afrikát, majd Dél-Olaszországot. 1944. június–augusztusban az angol–amerikai csapatok partra szállnak Normandiában, a fasiszta Németország feladja Franciaországot. A szovjet hadsereg a fasisztákat uldözve sorra felszabadítja a németek által megszállt kelet- és délkelet-európai országokat. 1945. május 8-án a fasiszta Németország feltétel nélkül kapitulál Berlinben.

A szövetséges hatalmak Németországot megszállási övezetekre osztották és Berlint közös ellenőrzés alá helyezték. 1945.

július–augusztusban a potsdami értekezlet határozata értelmében az Odera–Neisse-vonaltól keletre fekvő területek visszakerültek Lengyelországhoz. Kelet-Poroszország északi részét pedig a Szovjetunióhoz csatolták. A határozat előírta Németország nácitlanítását, demilitarizálását és olyan rendszer megteremtését, amely biztosítja a demokratikus jogokat és nem engedi meg olyan helyzet kialakítását, amelyben Németország újra fenyegetheti a békét.

A NÉMET SZOCIALISTA EGYSÉGPÁRT ÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A Német Szocialista Egységpárt (NSZEP) 1946. április 21-én, az 1918 decemberében létrejött Németország Kommunista Pártja és az 1875 óta működő Németországi Szociáldemokrata Párt egyesüléséből alakult. A párt elnökei Wilhelm Pieck és Otto Grotewohl lettek, elnökhelyettese, majd 1950-től főtitkára, 1953-tól első titkára Walter Ulbricht. A nyugati övezetekben a katonai parancsnokok megakadályozták a két párt egyesülését, így csak a szovjet megszállási övezetben működhetett az NSZEP. Harcot indított a földreform végrehajtásáért, a náci vezetők és a háborús bűnösök vagyonának elkobzásáért, a monopóliumok és a bankok államosításáért, a nácitlanításért. A monopóliumok hatalmának megdöntésével, az ipar állami szektorának megteremtésével az ország keleti részében létrejött az antifasiszta demokratikus rend alapja.

1949. szeptember 7-én a nyugati hatalmak – megsértve a szövetségesek Németország jövőjéről kötött megállapodásait – megszállási zónáikban létrehozták a Német Szövetségi Köztársaságot, s ezzel véglegesítették Németország kettészakítottságát. A demokratikus erők 1949. október 7-én a keleti övezetben megalakították a Német Demokratikus Köztársaságot.

A szovjet katonai közigazgatás átadta funkcióit az NDK kormányának, az egykori szovjet megszállási övezet egész te-

rülete az NDK szuverenitása alá került. 1950. június 6-án az NDK és a Lengyel Népköztársaság szerződést köt, amely az Odera–Neisse-vonalat a két állam végleges határának ismerte el.

Az NDK létrejötte után a párt célul tűzte ki az átmenetet az antifasiszta demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba. E célkitűzésben – a Német Front keretében – egység alakult ki az összes demokratikus pártokkal. A fokozatosan kialakuló munkáshatalom sajátos többpártrendszer keretében erősödött meg. Az NSZEP az 1952 júniusában megtartott II. konferenciáján hirdette meg a szocializmus építésének közvetlen feladatait. A szocialista szektor részaránya az iparban akkor már 80%-ra nőtt, és megalakultak az első mezőgazdasági szövetkezetek is.

A szocializmus építését nehezítette az ország sajátos helyzete. Az imperialista hatalmak, az Adenauer vezette jobboldali, revansista nyugatnémet kormánnyal együtt minden eszközt megragadtak az NDK, a szocialista német állam fejlődésének fékezésére. 1953. június 17-én fasiszta puccskísérletet robbantottak ki Berlinben, amit a szovjet csapatok segítségével sikerült leverni. Az ellenforradalmárok kihasználták a szocializmus építése során az NDK-ban is jelentkező hibákat.

1956 márciusában a párt új feladatokat dolgoz ki. Abból a történelmi realitásból kiindulva, hogy német földon két, egymással ellentétes társadalmi rendszerű állam létezik, javasolja, hogy kapcsolataik a békés egymás mellett élés alapján fejlődjenek. Ezzel egyidőben olyan anyagi-műszaki bázis megteremtését határozza el, amely lehetővé teszi a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztését. A szocialista építés sajátossága volt, hogy létrehozták a fél-állami tulajdont. Az állam betársult a magánvállalatokba, szerződéseket kötött magániparosokkal és kiskereskedőkkel. 1962-ben a különböző tulajdonformák aránya a nemzeti jövedelemből a következőképpen alakult: állami üzemek 71%, szövetkezeti üzemek 14%, fél-állami üzemek 6,8%, magánüzemek 8,2%. A fordulat a mezőgazdaságban 1959–1960-ban következett be. 1960-ra a mezőgazdaság szocialista szektora már a mezőgazdaság

bruttó termelésének 80%-át adta (ezen belül a szövetkezetek részesedése 65,8%, az állami gazdaságoké 14,2% volt).

A hatvanas évek elejétől a nyugatnémet uralkodó körök – irreálisan értékelve a nemzetközi erőviszonyokat – fokozták a provokációkat az NDK ellen. Ennek megakadályozására a Varsói Szerződés tagállamainak egyetértésével az NDK 1961. augusztus 13-án lezárta a nyugat-berlini határt, elzárta az utat a Nyugat-Berlinben folyó felforgató revansista tevékenység előtt, megszüntette az állandó gazdasági, politikai és katonai provokációk lehetőségét.

Az 1963-ban megtartott VI. pártkongresszus kidolgozta a fejlett szocialista társadalom felépítésének programját és a következőkben határozta meg a szocializmus teljes felépítésének fő feladatait: 1. Gyors ütemben tovább növelni a termelést és a munka termelékenységét a legmagasabb tudományos és technikai eredmények alapján, a dolgozók szükségleteinek mind jobb kielégítése érdekében. 2. Fejleszteni kell a szocialista közgondolkodást és öntudatot, a munkához való szocialista viszonyt és a társadalmi felelősségérzetet. 3. Közkinccsé kell tenni a kultúra és a tudomány vívmányait, biztosítani kell a személyiség szabad kibontakoztatását. 4. Az NDK-t modern szocialista állammá kell fejleszteni.

1964-ben a párt határozatot hozott a gazdaságfejlesztés új, hatékonyabb rendszerének bevezetésére. Indokolttá tette ezt a szocializmus teljes felépítésének feladata, valamint az NSZK-val folytatott gazdasági verseny. A megelőző időszak szükségszerűen centralizált és erősen adminisztratív módszerekkel történő vezetése és a termelés mennyiségi növelése mellett szükségessé vált egy rugalmasabb vezetési módszerre való áttérés és a tudományos technikai előrehaladás fő tendenciáinak meghatározása. A eszközöket olyan gazdasági ágakra kellett összpontosítani, amelyek döntően meghatározzák a többi ágazat fejlődését. Ilyen az elektrotechnika és az elektronika, a gépgyártás, a vegyipar, az energiagazdálkodás. A hatvanas években az NDK kiemelkedő eredményeket ért el a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális élet va-

lamennyi területén. Ezeket az eredményeket rögzítette az 1968-ban elfogadott új alkotmány.

1971. május 3-án az NSZEP Központi Bizottsága Walter Ulbrichtot saját kérésére és korára való tekintettel felmentette első titkári tisztsége alól. A párt elnökévé választották. A Központi Bizottság első titkára Erich Honecker lett.

1971. június 14–19 között ülésezett a Német Szocialista Egységpárt VIII. kongresszusa. A kongresszus ismét megerősítette, hogy az NDK szuverenitásának biztos garanciája a szocialista közösséghez tartozás. Újra leszögezte, hogy az NDK és az NSZK közötti kapcsolatok csakis a békés együttműködés és a nemzetközi jogok törvényei szerint lehetségesek. Addig, amíg az NSZK imperialista ország, az NDK elutasítja a „német nemzeti egység" nyugati jelszavát.

A párt VIII. kongresszusa foglalkozott az ötéves tervvel (1971–1975). Eszerint: növelik a lakosság reáljövedelmét, nagyszabású lakásépítési programot hajtanak végre, javítják a lakosság ellátását. A kongresszus elhatározta a fogyasztási cikkek termelésének erőteljes növelését, a termelés magas fejlettségi szintjének biztosítását. Mindennek érdekében tovább tökéletesítik a tervezést és a vezetést, biztosítják a népgazdaság kiegyensúlyozott fejlődését, az aránytalanságok megszüntetését. Továbbá: a VIII. kongresszus irányelveket dolgozott ki a szocialista államrend megszilárdítására és tökéletesítésére, a munkásosztály és szövetségesei kapcsolatának további erősítésére, a szocialista kultúra fejlesztésére, a felsőoktatás reformjára. A kongresszus jelentős mérföldkő az NDK szocialista építőmunkájában, mivel határozatai nyomán „a termelés és az emberek igényei között mutatkozó törvényszerű összefüggés mind közvetlenebbül hatékonnyá válik". A kongresszus továbbra is a fejlett szocialista társadalom megteremtésének útját hirdette, de kiigazította azt a korábbi, helyenként megnyilvánuló téves elgondolást, hogy a modern módszerek automatikusan és problémamentesen megoldanak minden kérdést.

A hetvenes évek elejére gyökeresen megváltoztak a fejlett szocialista társadalom építésének külső és belső feltételei.

Megszűnt az NDK elszigeteltsége, eredményesen haladt előre a népgazdaság ágazati szerkezetének átalakítása. Az elért eredmények igazolták a NSZEP társadalompolitikájának fő irányvonalát: a gazdaságpolitika és a szociálpolitika szilárd egységét. A párt és az állam azt az álláspontot képviselte, hogy minél eredményesebben szolgálja a gazdaság az állampolgárok szükségleteit, annál hatékonyabban képes az ember a legmodernebb technika alkalmazására és továbbfejlesztésére. A szociálpolitika eredményei visszahatnak a gazdaság fejlődésére, a gazdasági építés előrehaladása pedig megalapozza a szociálpoltikai vívmányok megőrzését és továbbfejlesztését.

1976-ban tartották meg az NSZEP IX. kongresszusát. A kongresszus elfogadta a párt programját, amely célul tűzte ki a fejlett szocialista társadalom felépítését, a kommunizmusba való fokozatos átmenet feltételeinek megteremtését.

A hetvenes évek második felében, a kedvezőtlenebb világgazdasági viszonyok között is, jelentős gazdasági és társadalmi eredmények születtek az NDK-ban. Ezt állapította meg a párt X. kongresszusa 1981 áprilisában. A hetvenes években kialakított bel- és külpolitika révén kedvező kiinduló helyzet jött létre a nyolcvanas évek feladatainak megoldásához.

A Német Demokratikus Köztársaság fennállása óta következetes harcot folytat az európai békéért és biztonságért. Ennek egyik döntő tényezője a két német állam viszonyának rendezése. A berlini nyitott határok lezárása óta számos külpolitikai kezdeményezés közül a legjelentősebbek közé tartoznak:

1963. augusztus 5-én az NDK az elsők között csatlakozott az atomfegyver-kísérletek betiltására vonatkozó szerződéshez.

1964. január 6-án az NDK elnöke az NSZK elnökéhez intézett levelében szerződéstervezetet terjeszt elő arról, hogy mindkét német állam mondjon le az atomfegyverekről.

1964. szeptember 1-én, a második világháború kitörésének 25. évfordulóján az NDK Népi Kamarája javasolja az antifasiszta koalíció államainak:

– mindkét német állam mondjon le az atomfegyverekről;
– a négy nagyhatalom tekintse atomfegyvermentes övezetnek mindkét német államot és vonják vissza a német területen tárolt atomfegyvereket;
– mindkét német állam jelentősen csökkentse katonai költségvetését, szálljon síkra a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai közötti megnemtámadási szerződés megkötéséért.

1966. február 7-én az NDK nyilatkozatot tesz közzé, amelyben kijelenti, hogy kész lemondani az atomfegyverekről, amennyiben erre az NSZK is hajlandó.

1969. december 18-án az NDK elnöke javasolja az NDK és az NSZK egyenjogú kapcsolatainak felvételét, beleértve a nagykövetei szinten létesítendő diplomáciai kapcsolatokat.

1970. január 22. Willy Brandt, az NSZK kancellárja válaszlevelet juttat el Willi Stophhoz, az NDK miniszterelnökéhez, melyben közli, hogy kész tárgyalni az NDK kormányával.

1970. március 19-én Willi Stoph, az NDK miniszterelnöke Erfurtban találkozik Willy Brandttal, az NSZK kancellárjával.

1970. május 21-én a két kormányfő Kasselban találkozik.

1971. július 10-én az NDK minisztertanácsa megszünteti a nyugatnémet ügyek államtitkárságát. Július 12-én a bonni kormány elrendeli, hogy e naptól kezdve a nevén nevezzék a Német Demokratikus Koztársaságot.

1971. december 11-én, egyéves tárgyalássorozat után Berlinben parafálják az NDK és az NSZK, illetve az NDK és a nyugat-berlini szenátus közötti egyezményeket. A megállapodás a négy nagyhatalom 1971. szeptember 3-i megállapodásával egyidejűleg lép életbe.

1972. május 12-én parafálják a két német állam általános közlekedési szerződését.

1972. december 21-én aláírják az NDK és az NSZK alapvető kapcsolatait szabályozó szerződést.

1973. szeptember 18-án az NDK tagja lett az Egyesült Nemzetek Szervezetének.

1974. május 2-án megnyílt Bonnban, illetve Berlinben az NDK, illetve az NSZK állandó képviselete.

1974. szeptember 4-én az USA és az NDK diplomáciai kapcsolatot létesítettek.

1974 decemberében az NSZK kormánya elfogadta a két állam kapcsolatainak fejlesztésére előterjesztett NDK javaslatot.

1976 októberében NDK kezdeményezésre a Vatikán hozzájárult az NDK önálló püspökkari konferenciájának megalakításához; ezzel szétválasztotta az NDK és az NSZK katolikus egyházát.

1977 októberében megkezdődtek Berlinben a két német állam képviselői között az érdemi tárgyalások, a kétoldalú kapcsolatok szabályozására.

1978 novemberében az NDK minisztertanácsa és a nyugatnémet kormány jóváhagyta a két német állam között közlekedési és egyéb kérdésekről létrehozott megállapodásokat. Ezeket jóváhagyta a nyugat-berlini szenátus is.

1979 októberében az NDK megalapításának 30. évfordulójára Erich Honecker javasolta: a két német állam működjön együtt a leszerelés kérdésében.

1980 májusában Erich Honecker és Helmut Schmidt találkozott Belgrádban, Tito temetésén.

1981 decemberében Helmut Schmidt hivatalos látogatáson vett részt az NDK-ban.

1983. október 9-én Erich Honecker levelet intézett Kohl nyugatnémet kancellárhoz: felhívta a figyelmét arra, hogy vegye fontolóra a rakétatelepítéssel kapcsolatos álláspontját és érvényesítse befolyását az USA kormányánál annak érdekében, hogy megállapodás jöjjön létre.

1984. február 13-án Jurij Andropov temetésén találkozott Helmut Kohl kancellár és Erich Honecker elnök.

1984. július 25-én az NSZK kormánya jóváhagyta az NDK-nak nyújtandó 950 millió márkás nyugatnémet bankhitelt.

A háború előtti Németország fejlett ipari ország volt. Az NDK-nak a szocializmus alapjait építve mindenekelőtt azokat a szerkezeti aránytalanságokat kellett felszámolnia, amelyek az egykori Németország kettéosztásával keletkeztek. Sokáig nehezítette a helyzetet az, hogy a feldolgozóiparhoz képest elégtelen kitermelő- és energiaipart örökölt. Ehhez még hozzájárult 1945–1961 között a jelentős részben szakképzett munkaerő átáramlása az NSZK-ba. A népesség ma is 9%-kal kevesebb az 1950. évinél.

Az NDK azonban már akkor is a második helyet foglalta el az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében az európai népi demokratikus országok között, és 1955-ben átvette az első helyet Csehszlovákiától. A szerkezeti aránytalanságokat oly módon törekedtek megoldani, hogy saját termelést indítottak be a hiányzó területeken, s úgynevezett komplex népgazdasági struktúrát hoztak létre. A beruházásokat az NDK gazdasági és politikai függetlenségéhez nélkülözhetetlen nehézipari ágazatokra – a fémkohászatra, a nehézgépgyártásra, a barnaszén bányászatra és általában az energiagazdaságra, valamint a vegyiparra – koncentrálták. Ezekre az ágazatokra jutott az ipari beruházásoknak több mint kétharmada, sőt egyes években a háromnegyede, s ezen belül is a kitermelő- és energiaiparra a 40–45%-a.

Az ország gazdasági fejlődését nagymértékben elősegítette bekapcsolódása a KGST-munkamegosztásba (1950). Nyersanyag- és energiagondjait a nagymérvű beruházások ellenére sem tudta volna e nélkül megoldani.

1968-tól az ún. struktúrapolitikai koncepció kezdett érvényesülni. Központi forrásokból kiemelten, gyorsítottan fejlesztették a népgazdaság jövőbeli szerkezetét meghatározó ágazatokat (beleértve a kutatási és fejlesztési tevékenységet is.) A termelési szerkezet átalakítása eleinte erőltetett volt, s túlzott méretűvé vált a befejezetlen beruházások állománya, aránytalanságok keletkeztek a végtermék- illetve részegység- és alkatrészgyártási kapacitások között. Zavarok keletkeztek

a lakosság ellátásában. De már a Német Szocialista Egységpárt KB 1970. decemberi plénuma módosított a gazdaságpolitikán, meghirdették „a gazdaság- és társadalompolitika egységét", s a továbbiakban fokozott figyelmet fordítottak a korábbinál kiegyensúlyozottabb és dinamikusabb életszínvonal-emelésre.

A kedvezőtlen világgazdasági változások 1975-ben kezdték erőteljesebben éreztetni hatásukat. Az 1976–1980-as évekre ezért az előző időszakéhoz hasonlóan mérsékelt tervcélokat tűztek ki. A tervcélok elérése azonban ezúttal nem sikerült. A gazdasági növekedés ütemének lassulását az NDK-ban is a külgazdasági egyensúly jelentős és viszonylag tartós megbomlása okozta.

A párt 1981. évi X. kongresszusán hosszú távra elfogadott új gazdasági stratégia az intenzív tényezők maximális kihasználását jelölte meg a további gazdaságfejlesztés és életszínvonal-emelés fő irányaként. A változó külgazdasági feltételeknek, a tüzelőanyag- és nyersanyagárak emelkedésének megfelelően az intenzifikálási tényezők közül a termelő felhasználás csökkentése került az első helyre. Az új gazdasági stratégiával összhangban az 1981–1985. évi terv a fajlagos ráfordítások 15%-os mérséklése, az anyag- és energiafelhasználás átlagosan évi 5,5%-os, az ipari önköltség átlagosan évi 3%-os csökkentése, a népgazdaság energiafelhasználásának legfeljebb évi 1%-os emelkedése, a beruházások szinten tartása mellett (az új építések helyett az állóalapok megújítása, korszerűsítése kerül előtérbe) irányozza elő a népgazdaság gyorsabb növekedését. A nemzeti jövedelem 28%-os növekedésével számolnak 1981–1985 között. Ennek érdekében a tervek, a mérlegek minél tökéletesebb lebontása, a végrehajtás következetesebb ellenőrzése mellett fokozatosan alkalmazni kívánják a közgazdasági szabályozókat is, annál is inkább, mert az NDK gazdaságirányításában kulcsszerepet játszó 157 kombinát csaknem átfogja a népgazdaság egészét.

A nemzeti jövedelem a terv első 4 évében 18,2%-kal nőtt, s 1985-re 4,4%-os növekedését irányozták elő. A tervezett növekedéssel 26,2%-kal nőtt öt év alatt a nemzeti jövedelem,

vagyis megközelíti az előirányzatot. A 80-as években eddig az európai KGST-tagországok között az NDK-nak sikerült fenntartania a leggyorsabb és legstabilabb gazdasági növekedést. A nemzeti jövedelem növekményének 90%-a a magasabb termelékenységből adódott. A fajlagos termelő felhasználás 1981-ben 5,4%-kal csökkent, 1982-ben pedig az energiahordozó-, nyersanyag- és anyagfelhasználás 7,4%-os csökkentése mellett sikerült 4,7%-kal növelni a nemzeti jövedelmet. A fajlagos termelő felhasználás továbbra is csökken (1983-ban és 1984-ben 3–3%-kal mérséklődött). A népgazdasági beruházások volumene 1983-ban 3%-kal kisebb volt az 1980. évinél. A befejezetlen beruházások állományának csökkentése révén a népgazdaság állóeszközállománya 14%-kal, a termelési állóeszközöké 17%-kal nőtt. A nemzeti jövedelem felhalmozási hányada 19–20%-ra csökkent (kevesebb mint az európai KGST-átlag).

A nemzeti jövedelem 1950–1953 között 7,6-szeresre, egy főre számolva 8,3-szeresre nőtt (gyorsabban Csehszlovákiáénál, Magyarországénál és Lengyelországénál). Egy főre számítva a növekedés meghaladta a Szovjetunióét is, és valamennyi EGK-tagországét. A termelő felhasználás hányada a társadalmi össztermékben az 1970. évi 64,9%-ról 1980-ig 65,5%-ra nőtt. A népgazdasági beruházások volumene 13,2-szeresre bővült. Romlott a népgazdasági hatékonyság, kedvezőtlenül alakult a beruházási- és eszközhatékonyság. A termelési beruházások hányada a népgazdasági beruházásokban 72,6% (1959) és 82,8% (1965) között alakult, s az egész időszakot nézve kb. háromnegyed részre tehető. A nemzeti jövedelem felhalmozási hányada 18–24% között alakult. A népgazdaság állóeszköz-állománya 3-szorosára, ezen belül a termelési állóeszközöké 5-szörösére bővült. Az aktív keresők száma 17%-kal nőtt (valamennyi KGST-tagországénál sokkal kisebb mértékben). A társadalmi munkatermelékenység 6,8-szeresére emelkedett (a KGST-tagországok közül Románia és Bulgária után a legnagyobb mértékben).

Módosult a foglalkoztatási és a nemzeti jövedelem ágazati szerkezete is. Az aktív keresők megoszlása, 1983 (zárójelben

az 1950. évi adatok): mezőgazdaság 10,4 (28)%; közlekedés és hírközlés 10,4 (6,3)%; kereskedelem 10,5 (9,3)%; nem termelő szféra 20,1 (12,4)%. A nemzeti jövedelem ágazati szerkezete, 1982 (zárójelben az 1960. évi adatok): ipar 68,9 (62,7)%; építőipar 5,6 (5,1)%; mezőgazdaság 7,6 (12,1)%; kereskedelem 9,2 (13)%; közlekedés és hírközlés 5,8 (4,8)%.

Az NDK a világ gazdaságilag fejlett országai közé tartozik. Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék 1980. évi becslés szerint ebben az évben 7180 dollár volt, s az NDK az első helyet foglalta el a szocialista országok között (ugyanakkor valamennyi európai KGST-ország szintje közeledett hozzá) és a 19. helyen áll a világ országai között. Európában csak a nyugat-európai (EGK-tagállamok) és a skandináv országok előzték meg.

IPAR

Az NDK a világ ipari hatalmai között a 10. helyen áll. A bruttó ipari termelés 1950–1984 között 10,5-szeresére, az európai KGST-tagországok közül Csehszlovákiáénál és Magyarországénál valamivel, és valamennyi EGK-tagországénál jelentősen nagyobb mértékben bővült. A termelési eszközök gyártása 1955–1981 között 5,6-szeresre, a fogyasztási cikkeké 4,2-szeresére nőtt, miközben a bruttó ipari termelés 5,2-szeresre emelkedett. A termelési eszközök hányada a bruttó ipari termelésben 1981-ig 66,5%-ot ért el (európai KGST-átlag). Az aktív keresők száma mindössze 23%-kal nőtt, az ipari munkatermelékenység 7,5-szeresre emelkedett (az európai KGST-tagországok közül csak Románia és valamelyest Bulgária előzte meg az NDK-t). Az ipari beruházások részesedése a népgazdasági beruházásokból 48% (1976) és 54,6% (KGST-viszonylatban a legnagyobb hányad). Az ipari beruházások volumene 1950–1984 között 18-szorosára nőtt (csaknem kétszerte nagyobb mértékben, mint az ipari termelés). Ez idő szerint a népgazdaság termelési állóeszköz-állományának 47,4%-a (ez az arány 1960-ban 30,2% volt) az iparra és az építőiparra jut (lényegesen nagyobb hányada, mint a többi

KGST-tagországban, eltekintve Romániától). A szocialista szektor hányada a bruttó ipari termelésben 98,1% (1982).

A nagyszabású beruházások lehetővé tették az iparszerkezeti aránytalanságok fokozatos leküzdését. Nagy termelési komplexumok jöttek létre – részben a KGST-tagállamok, főleg a Szovjetunió közreműködésével –, a gépgyártásban (mindenekelőtt az elektronikai és elektrotechnikai iparban), a vegyiparban (javarészt a petrolkémiai iparban) és a kohászatban. Ezek a iparágak ma a bruttó ipari termelés háromötödét adják (az ötvenes évek elején kétötöd volt a hányaduk). Az elektronikai, az elektrotechnikai és a műszeripar termelése 1950–1981 között 45-szörösre, a járműiparé 20-szorosra, a vegyiparé 15,5-szeresre nőtt. Gyakorlatilag újonnan kellett létrehozni a mezőgazdasági és nehézgépgyártást, valamint a hajóépítőipart.

A gépiparban az ország méreteihez képest túlságosan széles termékskálát alakítottak ki. Az NDK a világ gépipari nomenklatúrájának 90%-át gyártja. Ennek szűkítése a (főként szocialista) nemzetközi munkamegosztásba való fokozott bekapcsolódást igényli. Az utóbbi időben előtérbe került az elektronika és az iparirobot-gyártás gyorsított fejlesztése, az elektronika széles körű felhasználása az iparban és az egész népgazdaságban. 1984-ben 43 000 ipari robotot alkalmaztak, s az ipari termelési folyamatok automatizálásának szintje 1983-ban elérte az 51%-ot.

Az 1981–1985. évi terv a bruttó ipari termelés összesen 31%-os és a munkatermelékenység 28–30%-os, a munka technikai felszereltségénél gyorsabb emelkedésével, az önköltség évi 3%-os csökkenésével számolt. Négy év alatt 21%-os növekedést értek el és 1985-re 9%-ot terveznek, a munkatermelékenység 18%-kal emelkedett és 1985-re 7% az előirányzat; az önköltség évente átlagosan 2,1%-kal csökkent.

Az iparpolitika céljainak megfelelően alakult ki a mai iparszerkezet, a bruttó ipari termelés mai ágazati megoszlása.

Tüzelőanyag- és villamosenergia-ipar. Az NDK a világ legnagyobb barnaszén-termelője. Barnaszén-kitermelése 1960–1983 között 225 millió tonnáról 278 millió tonnára nőtt. (1985-

re az előirányzat 298 millió tonna). Kőszéntermelése jelentéktelen. Földgáztermelése az 1960. évi 26 millió m^3-ről 1983-ig 11,8 milliárd m^3-re nőtt (KGST-viszonylatban a 3. hely, az NSZK-énak kétharmada). Kőolajtermelése nem jelentős, uránumkészletei nem elegendőek a szükségletek fedezésére. Földgázszükségletének 50%-át, kőszén- és kőolajszükségletének csaknem teljes egészét importálnia kell, főleg a KGST-országokból. Egyezményes tüzelőanyagra átszámított, egy főre jutó energiahordozó-termelése 5402 kg, az 1960. évi 4257 kg-mal szemben (KGST-viszonylatban ez a Szovjetunió után a második hely, több mint kétszerese az NSZK-énak és csaknem háromnegyede az Egyesült Államokénak). A fajlagos energiafelhasználás azonban igen nagy az NDK iparában. Egy főre jutó energiafelhasználása 1980-ban szénegyenértékben 7408 kg volt (világviszonylatban a 6. KGST-viszonylatban az első hely, az Egyesült Államokénak háromnegyede, jó egynegyeddel több az NSZK-énál).

Az NDK villamosenergia-termelése 1960–1984 között 40,3 milliárd kWó-ról 105 milliárd kWó-ra, a nemzeti jövedelem növekedésénél valamelyest mérsékeltebben nőtt. 1985-re 111 milliárd kWó villamos energia termelését irányozták elő. A villamos energia 85,4%-át széntüzelésű, 1,4%-át gáztüzelésű hőerőművek, 1,7%-át vízi erőművek, 11,5%-át atomerőművek adják (1981). A mostani ötéves terv azzal számol, hogy 1985-ben 14% lesz az atomerőművek hányada a villamosenergia-termelésben. 1983-ban az egy főre jutó áramtermelés 6284 kWó volt (KGST-viszonylatban a legtöbb, valamivel több, mint az NSZK-é, s csaknem kétharmada az Egyesült Államokénak).

Vas- és színesfémkohászat, érc- és ásványbányászat. Az NDK nem bővelkedik kohászati nyersanyagforrásokban. Vasérckitermelése rohamosan csökken, ma már jelentéktelen. Cinkérckészletei viszonylag jelentősek, mindamellett színesfém-szükségletének 50%-át, bauxit- és krómszükségletének csaknem teljes egészét importálja, elsősorban a KGST-országokból. Ásványbányászata a kálisó világtermelésében a 3. helyet, KGST-viszonylatban a második helyet foglalja el (1980:

3,4 millió tonna, a világtermelésnek mintegy az egynyolcada). Foszforit- és azbesztszükségletét csaknem teljes egészében importból fedezi.

Az NDK nyersvasgyártása (1983) 2,2 millió tonna; 1960 óta alig növekszik, és nem sokkal több, mint Magyarországé. Acélgyártása (7,2 millió tonna) kétszerese Magyarországénak, de KGST-viszonylatban csak az ötödik helyet foglalja el, egy főre számítva is. Az egy főre jutó acélgyártás 432 kg (a KGST-átlag alatt, de az EGK-átlag felett, egynegyeddel kisebb az NSZK-énál). Hasonló a pozíciója a hengereltáru- és acélgyártásban. 1985-re 7,4 millió tonna acél gyártását irányozták elő. Az NDK aluminiumgyártása (1981: 121 000 tonna) KGST-viszonylatban a harmadik helyen áll.

Gép- és fémfeldolgozó ipar. Az ország legnagyobb iparága. A gépipar legfontosabb ágai hagyományosan a műszer-, az elektrotechnikai és az optikai ipar. Az NDK a félvezetőgyártásban, az automatizációs eszközök és műszerek, valamint az optikai készülékek gyártásában a Szovjetunió után a második helyet, a kötszövőipari és nyomdaiberendezés-gyártásban, valamint a daru- és tehergépkocsi-gyártásban az első helyet, a mezőgazdasági gépgyártásban, a turbina- és exkavátorgyártásban a második, a személygépkocsi-gyártásban a harmadik, egyéb gépipari termékek gyártásában is a harmadik vagy a negyedik helyet foglalja el a KGST-országok között. Vasútikocsi-gyártása világviszonylatban a 10. helyet foglalja el. Egyes tartós fogyasztási javak 10 000 főre jutó gyártása, 1983: személygépkocsi 113 db (Csehszlovákiával együtt KGST-viszonylatban a legtobb, egyharmada az EGK-átlagnak); tv-készulék 399 db (KGST-viszonylatban a legtöbb és nem egészen kétharmada az NSZK-énak); mosógép 302 db (KGST-viszonylatban a legtöbb, valamivel kevesebb, mint az NSZK-ban); hűtőgép 457 db (KGST-viszonylatban a legtöbb, valamivel több, mint az NSZK-ban).

Az 1981–1985. évi terv különlegesen magas követelményeket támaszt a gépiparral szemben, amely az export gerincét alkotja. Az ágazat termelésének 41–43%-os, ezen belül az elektrotechnikai ipar termelésének 55–58%-os bővítésével

számol. Számottevően növekednie kell a tartós fogyasztási cikkek termelésének, elsősorban a gyártmányszerkezet tökéletesítése révén (1981–1983 között az egész gép- és fémfeldolgozó ipar bruttó termelése 15%-kal nőtt; 1985-re 10%-os növekedést irányoztak elő).

Vegyipar. A KGST-tagországok között Magyarország után az NDK-ban a legnagyobb ennek az ágazatnak a hányada (14,4%), a legfejlettebb tőkés országokban azonban 14–16% között alakul.

A műszálgyártásban az NDK világviszonylatban a tizedik; KGST-viszonylatban (a Szovjetunió után) a második helyet foglalja el. Egy főre jutó termelése kénsavból 55,5 kg (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb), műanyagból és műgyantából 62 kg (KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a legtöbb, de valamivel kevesebb az EGK-átlagnál és nem egészen kétharmada az NSZK-énak), műszálból 18,3 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb és jelentősen meghaladja az NSZK-ét). Műtrágyagyártása (hatóanyagban 4,7 millió tonna) KGST-viszonylatban a Szovjetunió után a második helyet foglalja el, meghaladja az NSZK-ét és Franciaországét.

Az NDK vegyiparának szerkezetét a KGST-szakosítás keretében javítja. Az olaj minél magasabb fokú feldolgozása mellett a barnaszén- és lignitbázisú vegyipar fejlesztése a központi feladat. Ezen a bázison 11 millió tonna olaj feldolgozásának megfelelő termelés elérése a cél.

Az NDK vegyipari termelése 1960–1983 között az ipari átlagnál gyorsabban, 4,3-szeresre nőtt, s 12%-os növekedést ért el 1981–1983 között is.

Építőanyag- és faipar. Az egy főre jutó cementgyártás 706 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, azonos Japánéval és 40%-kal meghaladja az NSZK-ét). Téglagyártása (1,24 milliárd db) stagnál, európai KGST-viszonylatban a legkisebb. A fűrészáru-termelés 2,3 millió m^3, 1960–1978 között jelentősen csökkent, azóta újra növekszik (a KGST-átlag alatt).

Könnyűipar. Az ötéves terv irányelvei szerint a lakosság ellátásának további javítása szempontjából fontos, hogy a könnyűipar jelentősen növelje a szükségleteknek megfelelő

divatos és korszerű termékek gyártását. 1981–1983 között a könnyűipari ágazatok 7–8%-kal növelték termelésüket.

Az NDK-ban egy főre számítva papírból 73,2 kg-ot (KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a legtöbbet, de majdnem feleannyit, mint az NSZK-ban); szövetből 45,7 m^2-t (a KGST-átlag felett, mintegy kétszerannyit, mint az NSZK-ban); cipőből 4,9 párat gyártanak (a KGST-átlag felett, majdnem 3-szor annyit, mint az NSZK-ban).

Élelmiszeripar. Az NDK második legnagyobb iparága. Az ötéves terv az élelmiszeripari termelés összesen 7–9%-os növekedésével számolt, a mezőgazdasági termelés várt alakulásának megfelelően. A tervidőszak első 3 évében az iparág termelése összesen 5%-kal bővült. Az egy főre jutó termelés (1983) tőkehúsból és húsárukból 92 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb), vajból 17,4 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, kétszerese az EGK-átlagnak és lényegesen több, mint az NSZK-ban); cukorból 50,7 kg (KGST-viszonylatban a harmadik hely, jelentősen meghaladja az NSZK-ét). Az egy főre jutó sörgyártás 149 liter (Csehszlovákia és az NSZK után világviszonylatban a 3. hely).

MEZŐGAZDASÁG

Az ország földterületének 58%-át hasznosítja a mezőgazdaság (ezen belül: szántó 43,8%, gyümölcsös és szőlő 2,5%, rét és legelő 11,7%). Az erdőállomány hányada 25%. A mezőgazdasági földhaszonterület 1950 óta 270 000 hektárral csökkent.

A mezőgazdaság bruttó termelése 1960–1984 között 2,4-szeresére, egy főre számítva 2,6-szeresére emelkedett (Magyarországénál, Csehszlovákiáénál és Lengyelországénál nagyobb, a többi európai KGST-tagországénál kisebb mértékben nőtt, az egy főre jutó termelést tekintve a Szovjetuniót is megelőzte).

A mezőgazdasági beruházások volumene az utóbbi években a 9,5-szeresére nőtt, mindamellett a mezőgazdaság részesedése a népgazdasági beruházásokból a hatvanas évek óta a legkisebb az európai KGST-országok között (11,7–8,3%). A hetve-

nes évtizedben az élő munka technikai felszereltsége lényegesen gyorsabban emelkedett, mint a munkatermelékenység, ugyanakkor az állóeszköz-hatékonyság csökkent. Ebben közrejátszott az iparszerű termelési rendszerekre való áttérés eszközigényessége.

Az NDK mezőgazdasági földhaszonterületének 8,5%-a 319 állattenyésztő és 73 növénytermesztő állami gazdaságra (átlagos földterület 1200 hektár); 82,6% 3949 mezőgazdasági termelőszövetkezetre (átlagos földterületük 1300 hektár, számuk 1960-ban még 19 313 volt) és 211 kertészeti termelő szövetkezetre; 4%-a a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságaira; 4,9%-a a munkások és alkalmazottak kisegítő gazdaságaira és az egyéni gazdaságokra jut. A szakosodott állami gazdaságokat és termelőszövetkezeteket 247 állattenyésztési és 20 növénytermesztési társulás fogja össze termelési rendszerbe. Ezeknek választott vezetőségük van, de taggazdaságaik megtartják jogi önállóságukat.

A növénytermesztés az 1955–1960. évi átlagos 6,2 millió tonnáról az 1961–1965. évi visszaesés után az 1981–1983. évben átlagosan 9,5 millió tonnára növelte szemestermény-termelését, ezzel azonban az NDK a KGST-tagországok közül csupán Bulgáriát előzte meg. Az 1984. évi rekordtermés már 11,5 millió tonna volt. A szemes termények hektárhozama az 1955. évi 25 mázsáról 1976–1980 között éves átlagban 35,4 mázsára nőtt (azonos szinten volt Bulgáriával, elmaradt Csehszlovákiától és Magyarországtól). A terméseredmények növekedéséhez hozzájárult a szemes termények vetésterületének bővítése és a vetésszerkezet eltolódása a nagyobb hozamú gabonaneműek (a búza és árpa) javára. Az egyéb mezőgazdasági haszonnövények hozamai is emelkedtek.

A főbb növényi termékek egy főre jutó termelése (1981–1983. évi átlag): szemes termények és hüvelyesek 583 kg (Lengyelország mellett a legkevesebb európai KGST-viszonylatban, de több az EGK-átlagnál és az NSZK-énál); cukorrépa 381 kg (a KGST-átlag felett, több az EGK-átlagnál és az NSZK-énál); burgonya 524 kg (európai KGST-viszonylatban Lengyelország után a második hely, több mint 4-szerese az

EGK-átlagnak); zöldség 96 kg; gyümölcs és szőlő 56 kg (mindkettő európai KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a legkevesebb). Az NDK rozs- és burgonyatermelése azonban világviszonylatban az ötödik, árpatermelése a 12., cukorrépatermelése a 10., almatermelése a 14. helyet foglalja el.

A lakosság élelmiszer-szükségletét a hetvenes években már javarészt saját termelésből elégítették ki, s az egy főre jutó húsfogyasztás 1970–1980 között 66,1 kg-ról 83,4 kg-ra nőtt. Ez azonban csak úgy volt lehetséges, hogy a növekvő állatállomány fenntartásához tekintélyes mennyiségű takarmányt importáltak. Így pl. 1979-ben 810 000 tonna búzát (a hazai termés egynegyede) és 1,16 millió tonna árpát (a hazai termés egyharmada).

Az ötéves terv a növénytermesztés összesen 6,9–8,1%-os bővítését irányozta elő. 1981–1983 között a szemes termények átlagos hektárhozama 38,4 mázsa volt az 1976–1980. évi 35,8 mázsával szemben, s így az előirányzatot várhatóan teljesítik.

Az 1981–1985. évi terv irányelvei szerint az állattenyésztés fejlesztését stabil állatállomány és a takarmánytermelés intenzifikálása alapján a fajlagos takarmányráfordítás csökkentése révén kell megoldani. A hetvenes évek végén megbomlott külgazdasági egyensúly helyreállításához ugyanis szükségesnek mutatkozott a takarmányimport csökkentése (1 millió tonnával). A hústermelés már az első évben (2,6 millió tonna) meghaladta az előirányzatot (2,54 millió tonna). 1982–1983-ban 2,4–2,5 millió tonna volt, 1983-ban túlhaladta a 2,6 millió tonnát. (A sertéshústermelésben az NDK világviszonylatban a 8. helyet, KGST-viszonylatban a második helyet foglalja el.) A gyapjútermelés 1981–1983 között 5790 tonnáról 6090 tonnára nőtt. (1985-re az előirányzat 7000 tonna.) A tojástermelés 1981–1983 között 5,7–5,85 milliárd darab körül alakult és jelentősen meghaladja az előirányzatot. Ugyanez mondható el a tejtermelésről, amely 1984-ben már meghaladta a 7,7 millió tonnát.

A szarvasmarha-állomány 5,7–5,8 milliós szinten stabilizálódott (3-szorosa a magyar állománynak), a sertésállomány 12–13 millió darab között van, nem egészen egyharmaddal

nagyobb a magyar állománynál, de világviszonylatban a tizedik helyet foglalja el, a juhállomány 2,04 millióról 2,36 millióra nőtt 1981–1983 között (egyötöddel kisebb a magyar juhállománynál). A baromfiállomány 51–54 millió darab (egyötöddel kisebb a magyar állománynál). A szarvasmarha-állomány 3%-át, a sertésállomány 8%-át, a juhállomány 14%-át és a baromfiállomány 24%-át kistermelők tartják.

Jelentősen nőtt az állatállomány produktivitása 1960 óta. Az átlagos tejhozam 2670 literről 3700 literre (1984, KGST-viszonylatban Magyarország után a második hely); az átlagos tojáshozam 135 darabról 210 darabra (KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a második hely), az átlagos gyapjúhozam 3,7 kg-ról 6,1 kg-ra emelkedett (KGST-viszonylatban a legnagyobb).

Az egy főre jutó termelés (1983): hús (vágósúlyban) 112 kg (KGST-viszonylatban Mongólia és Magyarország után a harmadik hely, jelentősen meghaladja az EGK-átlagot és az NSZK-ét is); a tej (3,5%-os zsírtartalommal) 435 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb, csak valamivel kevesebb az EGK-átlagnál és az NSZK-énál); tojás 350 db (KGST-viszonylatban Magyarország után a második, jelentősen meghaladja az EGK-átlagot és még inkább az NSZK szintjét).

Az NDK mezőgazdaságában a gépesítés és a kemizálás szintje jelentősen a KGST-átlag felett áll. Egy traktorra 33 hektár szántó, 100 hektárra 206 lóerő traktorvonóerő jut (KGST-viszonylatban a legtöbb, jelentősen meghaladja az EGK-átlagot). Az egy hektárra jutó műtrágyafelhasználás 290 kg (jóval a KGST-átlag felett, azonos a magyarországival, megfelel az EGK-átlagnak).

Az öntözött földterület 425 000 hektár (a szántóterületnek nem egészen 9%-a).

KÖZLEKEDÉS

Az NDK működő vasútvonalainak hossza (1983) 14 200 km (1960: 16 200 km). 1000 km^2-re 131 km vasútvonal jut (egész Európa legsűrűbb vasúthálózata). Ebből eddig 2094 km-t

(14,7%, európai KGST-viszonylatban a legkevesebb), villamosítottak. A (teljes egészében szilárd burkolatú) autóutak hossza 47 500 km (1960-ban 45 500 km). 1000 km²-re 438 km autóút jut (az európai KGST-átlag felett). A hajózható belvízi útvonalak az Elba, Odera, Spree, Havel. A folyók és csatornák hossza 2319 km (1960: 2644 km). A legnagyobb folyami kikötő Berlin. A folyami flotta (1160 hajó) űrtere 600 000 BRT. A tengeri kereskedelmi flotta (173 hajó) űrtere 1,17 millió BRT. A legforgalmasabb tengeri kikötő Rostock (15,5 millió tonna áruforgalom, az NDK teljes kikötői forgalmának 76%-a). A belföldi és a nemzetközi légiforgalmat az Interflug állami légiforgalmi vállalat bonyolítja le. Fő repülőtere Schönefeld, Berlin mellett. A belföldi járatok útvonalának hossza 300 km, a nemzetközi járatoké 109 000 km (KGST-országok között a Szovjetunió után a leghosszabb). A csővezetékek hossza 1301 km.

A teherforgalom 1950–1983 között a 7-szeresére (a nemzeti jövedelem növekedésénél valamivel kisebb mértékben), az utasforgalom 1960–1983 között 43%-kal (valamennyi európai KGST-tagországénál kisebb mértékben) nőtt.

A közlekedéspolitikában is az intenzifikálás került előtérbe. A súlypontok: a szállítás áthelyezése a közutakról a vasútra, a belvízi tömegáruszállítás bővítése, a tengeri szállítás növelése, a fajlagos energiafogyasztás csökkentése, a népgazdaság szállításigényességének mérséklése.

Az intenzifikálás irányzata eredményesnek mutatkozik. A mostani tervidőszak első három évében a teherforgalom 14%-kal csökkent. A vasút hányada a teherforgalomban 39,2%-ról 44,4%-ra nőtt, a közúti szállításé 6,8%-ról 5,9%-ra csökkent. A folyamhajózás 1,3%-ról 1,5%-ra növelte hányadát. Mintegy 12%-kal mérséklődött a népgazdaság szállításigényessége. A szállítás fajlagos költségei 15%-kal csökkentek, s ezek után további 30%-os csökkentést irányoztak elő 1984–1985-re. A tengeri kikötők forgalma 19 millió tonnáról 23,7 millió tonnára nőtt. A kereskedelmi flotta 1983-ban már az NDK külkereskedelmi szállításainak 59,4%-át bonyolította le az 1982. évi 56%-kal szemben.

Az NDK-ban az egy főre jutó reáljövedelem 1950–1981 között 5,65-szörösére (KGST-viszonylatban a legnagyobb mértékben) nőtt. A munkások és alkalmazottak nominális átlagbére 3,4-szeresére emelkedett, ugyanakkor a kiskereskedelmi árak 88%-kal csökkentek, és így az átlagos munkás-alkalmazotti reálbér 6,4-szeresére emelkedett. A munkások és alkalmazottak reáljövedelme 1960–1981 között 2,4-szeresre, reálbére nem egészen kétszeresre nőtt.

Az életszínvonal-politika kiemelten kezeli a lakosság folyamatos és a szükségleteknek megfelelő ellátását az alapvető fogyasztási cikkekkel, stabil áron. (Az alapvető fontosságú árucikkek ártámogatása 1984-ben már megközelítette a 30 milliárd márkát, a költségvetési kiadások egyhatodát.) A lakossági szolgáltatások javítása érdekében hathatósabban támogatják a kisipari, a vendéglátóipari, illetve a kiskereskedelmi magánkezdeményezést. (A magánkereskedelem hányada 11,6%.) A terv előirányzata szerint az egy főre jutó reáljövedelem 21–23%-kal emelkedik, társadalmi fogyasztásra pedig 25%-kal többet fordítanak, mint az előző ötéves időszakban.

Az eltelt négy évben a lakosság nettó pénzbevétele 12,7%-kal nőtt, s 1985-re 4%-ot irányoztak elő. A kiskereskedelmi áruforgalom 8,7%-kal bővült, s további 4%-os bővülését irányozták elő 1985-re. A nominális munkás-alkalmazotti átlagbér 1981–1983 között 7,8%-kal emelkedett. Az ötéves terv irányelvei szerint a cél az, hogy a dolgozók jövedelme teljesítményüktől és képzettségüktől függően emelkedjék tovább. Az NDK-ban ennek a koncepciónak megfelelően jelentős a bérek differenciálása, de a szubvenciókkal fenntartott alacsony árszínvonal mellett a kisebb keresetű rétegeknek sincsenek megélhetési gondjaik. A kereslet színvonalasabb kielégítését s (a jól kereső rétegek pénzfeleslegének lecsapolásával) az egyensúly fenntartását a magasabb árszínvonalú delikát- és luxusüzletek kínálatának bővítése szolgálja.

A munkások és alkalmazottak átlagbére 1983-ban 1100 márka (1 márka 1985. július 1-én 6,10 Ft) volt, az anyagi termelés ágazatai között legmagasabb a közlekedésben (1200 márka), a legalacsonyabb a kereskedelemben (950 márka). A lakosság – emelkedő személyi jövedelme mellett – reáljövedelmének mintegy 40–42%-át az állam, a vállalatok és a társadalmi szervezetek társadalmi alapjaitól kapja.

A 16,7 millió lakosú NDK-ban 3,6 millió nyugdíjas él. A nyugdíjkifizetések összege az 1961. évi 5,4 milliárd márkáról mintegy 15 milliárd márkára nőtt. Az átlagnyugdíj 1984-ben mintegy 420 márka volt, 1984. december 1-től 30 márkával emelték a minimális nyugdíjakat (300 márka). A minimális árvajáradékot 130 márkára, a szociális támogatás összegét, valamint 1985. december 1-től minden öregségi és rokkantnyugdíjat 30 márkával, a kiegészítő házastársi pótlékot 50 márkával (150 márkára) emelték.

A szociálpolitikai program középpontjában az 1990-ig tartó időszakra a lakásépítési program marad. A mostani ötéves terv 600 000 új lakás építését és 330 000–350 000 lakás korszerűsítését irányozta elő. Támogatják azokat, akik saját munkájukkal és pénzükkel hozzájárulnak lakáshelyzetük javításához. Ennek megfelelően a munkáslakás-építő szövetkezetek hányada az ipari lakásépítésben 42–45%. A családiház-építésre és a falusi lakásépítésre 10–10% jut.

A tervidőszak első négy évében 492 000 új lakás épült és 284 000-et korszerűsítettek. 1985-re 117 600 lakás építését, 85 600 lakás korszerűsítését irányozták elő. Az ötéves lakásépítési program tehát teljesül. Az újonnan épülő lakások átlagos hasznos területe (1980 óta 62–63 m^2, eddig 55–56 m^2 volt) a KGST-átlagnak felel meg. 1980 óta a KGST-tagországok között az NDK-ban folyik a legnagyobb arányú lakásépítés, 1000 lakosra számítva a korszerűsített lakásokkal együtt évi 11–12, azok nélkul mintegy 8 lakás épült. Mind a két mutató KGST-viszonylatban a legnagyobb és számottevően meghaladja az NSZK-ét.

1981. december 31-én az NDK-ban 6,5 millió lakás volt (az 1971. január 1-i 6 057 000-rel szemben). Az egy lakásra jutó

lakók száma 1971–1980 között 2,6-ról 2,5-re csökkent (KGST-viszonylatban a legkevesebb.) Ugyanakkor a teljes hasznos lakásterület 351 millió m^2-ről 414 millió m^2-re nőtt. Az egy lakóra jutó lakásterület ma kb. 25 m^2, az 1971. évi 20,6 m^2-rel szemben (KGST-viszonylatban a legtöbb). A három- és ennél több szobás lakások hányada a lakásállományban 60% (KGST-viszonylatban a legtöbb).

Az egy főre jutó fogyasztás a főbb élelmiszerekből és iparcikkekből (1983): tőkehús és húsáruk 92 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb); tej és tejtermékek 300 kg (KGST-viszonylatban a legtöbb); vaj 15,7 kg (KGST-viszonylatban messze a legtöbb); tojás 301 db (a KGST-átlag felett); cukor és édesipari áruk 41 kg (a KGST-átlag felett); pékáruk (lisztre átszámítva) 95 kg (európai KGST-viszonylatban a legkevesebb); burgonya 141 kg (a KGST-átlag felett); zöldség 21 kg (KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a legkevesebb); gyümölcs 76 kg (a KGST-átlag felett); cipő 2,6 pár (az európai KGST-átlag felett). A főbb tartós fogyasztási javak 1000 főre jutó állománya: hűtőgép 450 db (KGST-viszonylatban a legtöbb); mosógép 360 db (KGST-viszonylatban Csehszlovákia után a legtöbb); tv-készülék 430 db (KGST-viszonylatban a legtöbb); személygépkocsi 160 db (KGST-viszonylatban a legtöbb).

KÜLKERESKEDELEM

Az NDK külkereskedelmi forgalma 1950–1982 között a 46-szorosára, változatlan áron a 23-szorosára nőtt, háromszorta gyorsabban, mint a nemzeti jövedelem. A KGST-tagországok közül csak Bulgária előzte meg valamivel az NDK-t. Az ország külkereskedelmi forgalmának növekedési üteme az egész időszakot nézve kétszerese volt a világátlagnak, de 1960-tól már alatta maradt, s az EGK-tagországokénál is valamivel lassabban bővült. Az NDK exportkoefficiense jelenleg kb. 40%, s külkereskedelmi ráutaltsága Magyarország és Bulgária után a legerősebb a KGST-tagországok között. Egy főre jutó exportja 842 rubel (a KGST-tagországok közül csak Magyarországé és Bulgáriáé több). Teljes külkereskedelmi for-

galmának értéke 1983-ban 34,4 milliárd rubel volt (a KGST-tagországok között a Szovjetunió után a második helyet foglalta el). Hányada a KGST-országok együttes teljes külkereskedelmi forgalmában az 1960. évi 16,6%-ról 12%-ra, a KGST-országok kölcsönös külkereskedelmi forgalmában 18,7%-ról 12,8%-ra csökkent.

Az NDK külkereskedelmi forgalmának területi megoszlása és az export áruszerkezete 1950 óta nem változott lényegesen. Az importban nagyobb változások figyelhetők meg: számottevően csökkent a nyersanyag- és alapanyag-import hányada, ugyanakkor jelentősen nőtt a gép- és berendezés-importé.

1950-ben, amikor az NDK csatlakozott a KGST-hez, ennek tagországaira jutott külkereskedelmi forgalmának csaknem háromnegyede, ami döntően segítette gazdaságának stabilizálódását, lehetővé tette számára a koordináció és a kooperáció kialakítását a szocialista országokkal.

A külkereskedelmi áruforgalom területi megoszlása, 1983 (zárójelben az 1950. évi adatok): szocialista országok 64,8 (72)%, ezen belül KGST-országok 62,5 (72)%, Szovjetunió 38 (39,7)%; fejlett tőkés országok 29,4 (27,6)%; fejlődő országok 5,8 (0,4)%.

A Szovjetunióhoz fűződő gazdasági kapcsolatoknak meghatározó jelentőségük van az NDK számára. Iparának fejlesztése során a szovjet piac által támasztott igények nagyon fontos szerepet játszottak. Számos területen alakult ki ipari, valamint alap- és alkalmazott kutatási együttműködés a két ország között. A Szovjetunió után a legjelentősebb partnerek: Csehszlovákia (7,2%); NSZK (6,5%); Magyarország (5,2%); Lengyelország (5%).

Az ország nyersanyag-szükségletének több mint 60%-át importból fedezi és ipari árutermelésének több mint egyharmadát exportálja. Az export áruszerkezete, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok); gépek, berendezések, járművek 30,9 (38,6)%; tüzelőanyagok, nyersanyagok, alapanyagok és félgyártmányok 21,4 (19,2)%; vegyipari termékek 7,2 (2,7)%; élelmiszeráruk 15,2 (14,9)%; közszükségleti iparcikkek 15,7 (17,8)%. Az import áruszerkezete: gépek, berendezések, jár-

művek 29,9 (12,7)%; tüzelőanyagok, nyersanyagok, alapanyagok és félgyártmányok 54,0 (65,4)%; vegyipari termékek 5.3 (4)%; élelmiszeráruk 5 (12,3)%; közszükségleti iparcikkek 4,4 (5,3)%.

A radikális világkereskedelmi áraránvváltozások az NDK-t is igen kedvezőtlenül érintették. A külkereskedelmi cserearányok 1971–1975 között még csak 7%-kal, az egész évtized alatt azonban már 14%-kal romlottak, és a folyamat ezután sem állt meg. Az NDK-nak 1975–1983 között becslés szerint 3,7 milliárd transzferábilis rubel adóssága halmozódott fel, szovjet viszonylatban a tőkés viszonylatú nettó eladósodása pedig 8,6 milliárd dollárt tett ki 1981-ben.

Az NDK további stabil gazdasági és társadalmi fejlődésének feltételeként kezeli a szocialista gazdasági integráció célirányos továbbfejlesztését a Szovjetunióval és a többi KGST-országgal. Erről a szilárd alapról kiindulva kívánja továbbfejleszteni a külkereskedelmet a tőkés ipari országokkal. Az 1981–1985. évi terv a kulkereskedelmi forgalom 36%-os, ezen belül az export ennél jelentősen nagyobb, az import kisebb növekedését, esetenként visszafogását irányozta elő a külgazdasági egyensúly helyreállítása érdekében, s emellett a KGST-viszonylatú kulkereskedelem 43,5%-os bővülésével számol. A kulkereskedelmi forgalom 4 év alatt 45%-kal nőtt, s várhatóan 57%-os növekedéssel zárul a tervidőszak. Az export 55%-kal, az import 32%-kal bővült. A tőkés viszonylatú nettó eladósodás becslés szerint 4,7 milliárd dollárra csokkent, s 1984-ben az NDK már szovjet viszonylatban is aktív egyenleget ért el. A szigorú importtakarékosság folytatódik.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Az NDK társadalmi és államrendjét az 1968. április 6-én elfogadott és 1974. október 7-én módosított új alkotmány szabályozza. (Az első alkotmányt 1949. október 7-én fogadták el.) Az alkotmány első szakaszának első cikkelye rögzíti a politikai hatalom jellegét: „A Német Demokratikus Köztársaság

a munkások és parasztok szocialista állama, a város és a falu dolgozóinak a munkásosztály és marxista-leninista pártja által vezetett politikai szervezete."

Az alkotmány második szakasza leszögezi: „A Német Demokratikus Köztársaság minden állampolgárának nemzetiségétől, faji, világnézeti és felekezeti hovatartozásától, származásától és helyzetétől függetlenül azonos jogai és kötelességei vannak."

Az NDK minden 18. életévét betöltött állampolgára választó és beválasztható a helyi népképviseleti szervektől a parlament szerepét betöltő Népi Kamaráig valamennyi testületbe.

A legfőbb államhatalmi szerv a Népi Kamara, az NDK alkotmányozó és törvényhozó szerve, amelyben megvalósul a határozathozatal és végrehajtás egészének alapelve. A Népi Kamarának 500 képviselője van, ötévi időtartamra választják, általános, egyenlő és titkos választásokon. A Népi Kamara választja meg az állami szervek vezetőit és tagjait: az Államtanács elnökét és tagjait, a Legfelsőbb Bíróság elnökét és bíráit, valamint a legfőbb ügyészt.

Az NDK nemzetközi jogi képviselője az Államtanács. Összetétele: elnök, helyettesek, tagok, titkárok.

Az NDK kormánya a minisztertanács. A minisztertanács elnökből, elnökhelyettesekből és miniszterekből áll, akiket a Népi Kamara újraválasztása után ötévi időtartamra jelölnek ki.

A helyi népképviseletek az államhatalom választott szervei a kerületekben, a járásokban, a városokban, a városi kerületekben, a községekben és a közös tanácsi községekben. Minden helyi népképviselet megválasztja szűkebb tanácsát és bizottságait.

Az Államtanács elnöke: Erich Honecker.

A minisztertanács elnöke: Willi Stoph.

PÁRTOK ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Német Szocialista Egységpárt – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
Megalakulásának időpontja: 1946. április 21.
Legutóbbi, X. kongresszusa: 1981. április 11–16.
Taglétszáma: 2 172 000 tag és tagjelolt (1982).
A KB fotitkára: Erich Honecker.
Lapja: Neues Deutschland (Uj Németország).

Németország Demokratikus Parasztpártja (DBD).
1948-ban alakult.
Tagjai szövetkezeti dolgozók, valamint a mezőgazdasági termelessel osszefuggő foglalkozásúak.

Németország Kereszténydemokrata Szövetsége (CDU)
1945-ben alakult.
Tagjai: evangélikus, katolikus, illetve különféle szabad vallású állampolgárok, valamennyi néprétegből.

Németország Nemzeti Demokratikus Pártja (NDPD)
1948-ban alakult.
Tagjai: kisiparosok, kiskereskedők, szellemi dolgozók.

Németország Liberális Demokrata Pártja (LDPD)
1945-ben alakult.
Haladó polgári korök pártja.

A Német Demokratikus Köztársaság Nemzeti Frontja
1949-ben alakult.
A munkásosztály és a dolgozó rétegek szövetségének legátfogóbb formája, amely az NSZEP vezetése alatt áll.

Szabad Német Szakszervezeti Szövetség (FDGB)
1945-ben alakult.
Taglétszáma: 9 000 000 (1984).

Szabad Német Ifjúság (FDJ)
1946-ban alakult. Hozzá tartozik az „Ernst Thälmann" nevét viselő úttörőszervezet.
Taglétszáma: 2 300 000 (1984).

Németország Demokratikus Nőszövetsége (DFD)
1947-ben alakult.

Kölcsönös Paraszti Segítség Egyesülete (VDGB)
1947-ben alakult.
A parasztság egységes tömegszervezete.

ROMÁN SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

(Republică Socialista România)

Területe: 237 500 km^2.
Lakossága: 22 593 000 (1984).
Népsűrűsége: 95 fő/km^2 (1983).
A városi és a falusi lakosság aránya: 49,6:50,4 (1980).
Fővarosa: Bukarest (Bucureşti). Az elővárosokkal együtt 1 959 000 lakos (1982).
Közigazgatási beosztása: 40 megye és a fővárosi municípium.
Hivatalos pénzneme: lei (100 bani).
Hivatalos nyelve: román.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

A Kárpátok íve két nagy részre osztja az országot: a nyugati oldalon levő Erdélyre, valamint a délen elterülő Román-alföldre, a keleten hozzákapcsolódó Moldvával és Dobrudzsával. A román Kárpátokban több mint tíz csúcs haladja meg a 2500 métert. A legkiemelkedőbb a 2543 m magas Moldoveanu. A Kárpátokat délen és keleten dombvidékek kísérik. Keleten a Moldva táblás vidékét a folyók völgyei teszik változatossá. Hasonló jellegű az Olténia és a Munténia alföldjébe beilleszkedő déli elővidék is. A Román-alföld fokozatos lejtéssel éri el a Dunát, amelyet 15–20 km szélességben tavakkal teletűzdelt, mocsaras ártér kísér. Romániát délkeleten a Fekete-tenger határolja. Éghajlata kontinentális, nagy az évi hőmérséklet-ingadozás, az évi átlagos hőmérséklet 9,7 °C. Az évi átlagos csapadékmennyiség 635 mm, a Kárpátokban azonban eléri az 1000–1200 mm-t.

LAKOSSÁG

A soknemzetiségű Románia lakosságának az 1977-ben megtartott népszámlálás szerint 88,13%-a (mintegy 19,9 millió) román, 7,91%-a (mintegy 1,8 millió) magyar, 1,6%-a (mintegy 360 000) német és 2,36%-a (mintegy 541 000) szerb, ukrán, bolgár, cigány, görög stb.

TERMÉSZETI KINCSEK

Románia természeti kincsekben igen gazdag ország. Mindenekelőtt kőolaj és földgáz, jelentős mennyiségű vasérc és só található területén. Fontosabb bányászati termékei a szén, a vasérc, a különféle nemes- és színesfémek.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai Románia területén az i. e. V. századtól az i. sz. I. századig a dák állam állt fenn, amely 106-ban Dácia néven a római birodalom tartománya lett. A 271-ig tartó római uralom idején a dák őslakók egybeolvadtak a római hódítókkal. A római birodalom felbomlása után gótok, hunok, longobárdok és avarok, a VI. századtól kezdődően szlávok vándoroltak be erre a területre, s kiváltképpen az utóbbiak voltak jelentős hatással a román nép kialakulására. A magyarok a X. században szállták meg a Maros és a Szamos völgyét, később a magyar feudális állam kiterjesztette uralmát egész Erdélyre. Ezzel egyidejűleg jöttek létre Románia területén az első államalakulatok – a kenézségek.

Az első önálló feudális román államok – Havasalföld és Moldva – a XIV. század elején alakultak meg. 1411-től 1514-ig egy évszázadon át harcoltak a terjeszkedő oszmán birodalom ellen, míg végül török fennhatóság alá kerültek. Erdély a magyar főurak kormányzása és török fennhatóság alatt élt, és 1687-ben – a török uralom megszűnése után – Habsburg-

koronatartomány lett, akárcsak 1774-ben Bukovina. A román fejedelemségek az 1828–1829-es orosz–török háború nyomán szabadultak fel a török elnyomás alól. A drinápolyi béke önálló közigazgatást és kereskedelmet biztosított Havasalföldnek és Moldvának. Az orosz csapatok 1856-ban kivonultak a fejedelemségek területéről. 1859-ben Havasalföld és Moldva szoros kapcsolatra lépett egymással, majd 1861-ben fölvette a Románia nevet. Erdélyt az 1867. évi kiegyezés során újra egyesítették Magyarországgal. 1878-ban az orosz–török háború utáni berlini békében Romániát önálló államként ismerték el és Észak-Dobrudzsa addigi török tartományt Romániához csatolták. 1881-ben megalakult a román királyság.

1913-ban Románia Dél-Dobrudzsát elhódítja Bulgáriától, 1916-tól a királyi Románia az antanthatalmak oldalán részt vett az imperialista világháborúban, majd 1918-ban csatlakozott a szovjetellenes intervencióhoz és megszerezte Besszarábiát. 1919-ben királyi román csapatok részt vettek a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervencióban. A trianoni és a saint-germaini békeszerződés alapján Erdély, a Bánát keleti része és Bukovina a volt Osztrák–Magyar Monarchiától Romániához került.

1938-ban Romániában feloszlatták a politikai pártokat és bevezették a királyi diktatúrát. 1940-ben visszakerült a Szovjetunióhoz Besszarábia és Észak-Bukovina. Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntéssel a fasiszta Németország és Olaszország a horthysta Magyarországnak ítélte Észak-Erdélyt. 1940. szeptember 4-én Ion Antonescu tábornok ragadta magához a hatalmat, fasiszta katonai diktatúrát vezetett be, és az országot teljesen kiszolgáltatta Németországnak. Amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót, Románia azonnal csatlakozott a fasiszta agresszorokhoz és részt vett a szovjetellenes háborúban.

A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT ÉS A ROMÁN SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

Az 1921-ben megalakult kommunista pártot a reakciós kormány 1924-ben betiltja. Az illegalitásban dolgozó párt hatalmas tömegmozgalmakat vezet, különösen erős a befolyása a vasúti és a kőolajipari munkások között. A kormány megtorló intézkedésekkel akarja visszaszorítani a munkásmozgalmat, százával gyilkolják meg a vasúti munkásokat, ezrek kerülnek gyűjtőtáborokba és börtönökbe.

1941. szeptember 6-án a párt függetlenségi harcra szólítja föl a demokratikus erőket; 1943. júniusi programjában javasolja valamennyi náciellenes erő szövetségének megteremtését. Létrejött a hazafias egységfront. Amikor a szovjet hadsereg a fasiszta haderőket üldözve Romániához közeledik, az uralkodó osztály megkísérli politikai manőverrel az előrenyomulást megállítani. 1944 tavaszán Stirbey herceg Kairóban tárgyal a szövetségesek megbízottaival. Antonescu azonban az április 10-én átadott szovjet fegyverszüneti feltételeket nem hajlandó elfogadni. Folytatódnak a hadműveletek. A tömegek, megelégelve a fasiszták okozta háborús szenvedéseket, egyre radikálisabban lépnek fel. A burzsoázia vezető politikusai – hogy pozícióikat átmentsék – támogatják e fellépést. 1944 nyarán a Munkásegységfront – amelyet az RKP és az RSZDP hozott létre – s az ún. „történelmi pártok" részvételével megalakul a Nemzeti Demokratikus Blokk. Megkezdődik a történelmi fordulat katonai előkészítése. A Vörös Hadsereg augusztus 21-én elfoglalta Iași, a moldvai fővárost. Augusztus 23-án a Hazafias Harci Gárda a királyi palotában letartóztatta Ion Antonescut, majd a király proklamációban jelentette be, hogy Románia kilépett a szovjetellenes háborúból és fegyverszünetet kért. A hadsereg egységei és a kommunisták által mozgósított felfegyverzett tömegek augusztus 28-ára teljes győzelmet arattak: a fővárosban állomásozó német haderő letette a fegyvert. Szeptember 12-én a Szovjetunió a szövetséges hatalmak nevében fegyverszüneti egyez-

ményt kötött Romániával. Az egyezmény alapján Románia a náci Németország kapitulációjáig 540 000 katonával harcolt a szovjet csapatok oldalán.

Az ország felszabadulása után a burzsoázia – egyes csoportjainak fasisztaellenes érdemei alapján is – megtartja gazdasági és politikai pozícióit, s a szövetségesekhez átállt király is a helyén marad. 1944. október 2-án megalakul a Nemzeti Demokratikus Blokk. A burzsoázia fegyveres terrorral és politikai manőverekkel kísérli meg a demokratikus erők visszaszorítását. Visszautasítja a földreformjavaslatot. A párt felszólítására a parasztság elűzi a földbirtokosokat, és nem várva rendeletre, felosztja a földeket. 1945. március 6-án a király kénytelen hozzájárulni a demokratikus blokk kormányának megalakításához.

A kormány – élén Petru Grozával – hozzáfog a korábban kidolgozott demokratikus program végrehajtásához. Megindul a gazdaság helyreállítása, elfogadják a földreformtörvényt, demokratizálják az államapparátust. A burzsoázia és a király a nyugati hatalmaktól támogatva folytatja a politikai taktikázást. Az 1946 novemberében megtartott választásokon a demokratikus blokk elnyeri a szavazatok 71,8%-át. Államosítják a bankokat, bevezetik a munkásellenőrzést. A burzsoá pártok puccskísérletét megakadályozzák, a reakciós pártokat betiltják, 1947. december 30-án a nemzetgyűlés eltörli a királyságot és kikiáltják a népköztársaságot.

1948 februárjában egyesül a két munkáspárt, létrejön a Román Munkáspárt. A párt főtitkára Gheorghe Gheorghiu-Dej, aki 1945-től a Román Kommunista Párt főtitkára. 1948-ban a nemzetgyűlés új alkotmányt fogad el, és megalakulnak a népi tanácsok. 1948 júniusában államosítják az ipar 70%-át, egy évre rá határozat születik a mezőgazdaság kollektivizálására. 1948 és 1960 között végbemegy a szocializmus alapjainak lerakása. A román népi demokráciára is hatnak kedvező és kedvezőtlen külső és belső körülmények. Románia sem mentes ez idő tájt a hibáktól, amelyek – kivált az időszak első felében – a többi szocialista országban is gátolták a szocialista fejlődést. 1960 júniusában a párt VIII. kongresszusa

megállapította, hogy befejeződött Romániában a szocializmus alapjainak lerakása.

Az eddig eltelt időszakot a gazdasági és a társadalmi élet dinamikus fejlődése jellemezte. A világviszonylatban is jelentős évi 13%-os fejlődési ütem következtében a román ipar 1960-ban az 1938-as szintnek csaknem az ötszörösét termelte. Románia agrár-ipari országgá vált. 1962-ben befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése: ekkor a mezőgazdasági terület 29,2%-án állami gazdaságok, 61,8%-án termelőszövetkezetek és 3%-án mezőgazdasági társulások gazdálkodtak. A kibontakozó kulturális forradalom gyakorlatilag megszüntette az analfabetizmust. A háború előttihez képest a tanulók száma négyszeresére nőtt az általános iskolákban, megháromszorozódott a középiskolákban és a felnőttoktatásban. A jelentős változás közelebb hozta a gazdaságilag elmaradott Romániát a fejlettebb szocialista országokhoz. Az NDK 1960. évi, egy főre jutó ipari termelését 100-nak véve: Csehszlovákiáé 110, Lengyelországé 60, Magyarországé 55, Romániáé 36 és Bulgáriáé 33 volt. A Román Kommunista Párt VIII. kongresszusa elfogadta a szocializmus teljes felépítésének programját, amit azonban 1965-ben a IX. és 1969-ben a X. pártkongresszuson a tapasztalatok alapján módosítottak.

Románia a hatvanas évek végétől – amint azt a XI. kongresszus 1974-ben megfogalmazta – a fejlődés új szakaszába, „a sokoldalúan fejlett szocializmus" építésének korszakába lépett. A kongresszus elfogadta a következő 20–25 évre szóló pártprogramot. A program huszonkét pontban összegezte a párt tevékenységének fő irányait. Többek között a termelőeszközök, ezen belül az ipar gyorsított fejlesztésének folytatását; a nemzeti jövedelem felhasználásában a felhalmozási hányad növelését 30–32%-ra; a lakosság jövedelmének emelését, továbbá azt, hogy a lakosság száma érje el 1990-re a 25 millió főt, az ezredfordulóra pedig a 30 milliót.

A hetvenes évek végén a párt ismételten napirendre tűzte a gazdaság irányítási rendszerének továbbfejlesztését. 1978-ban a Központi Bizottság célul tűzte ki a termelőerők további gyors fejlesztését, hogy az 1972. évi országos pártkonferen-

cián fejlődő országnak nyilvánított Románia a nyolcvanas évek derekára közepesen fejlett országgá váljék.

A hetvenes évek közepétől a párt programjára támaszkodva napirendre került a társadalom irányításának korszerűsítése: egyfelől az állami irányító szervek, másfelől a szocialista demokrácia fejlesztésének módozatai. Az államszervezetben történt legjelentősebb változás az volt, hogy létrehozták az Államtanács mellett a Román Szocialista Köztársaság elnöke tisztséget. Az alkotmányt módosító törvény kimondja, hogy az állam elnöke személyes jogkörként – a kollektív szervek összehívása nélkül – gyakorolhatja az Államtanács feladatkörének egy részét.

Ugyanakkor az állam felsőbb szerveiben több újabb kollektív szervet hoztak létre: többek között a Gazdasági Szervezési Tanácsot, a Gazdasági-Társadalmi Tevékenység Munkás Ellenőrző Tanácsát, valamint a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanácsot. Létrejött a Dolgozók Tanácsának országos kongresszusa és a néptanácsok törvényhozó testülete.

1979 végén változások következtek be a Szocialista Egységfrontban is. A front II. kongresszusa 1980-ban a szervezet nevét Szocialista Demokrácia és Egység Frontja elnevezésre változtatta, ugyanakkor minden termelőegységben és lakókerületben létrehozták a front helyi szervezeteit.

Romániában – mint más soknemzetiségű szocialista államban – alapvető feladat a nemzetiségi kérdés megoldása. Az ország felszabadulás előtti helyzete súlyos örökséget hagyott hátra, a volt uralkodó osztályoknak sikerült felszítani és konzerválni az ellenségeskedést az ország nemzetiségei között. Noha a történelem során az itt élő népek gyakran összefogtak és harcoltak közös elnyomóik ellen, hosszú ideig nem jött létre harci egységük. A népi demokratikus forradalom hozta meg a változást e tekintetben is. A Groza-kormány törvényben biztosította a nemzetiségiek teljes egyenjogúságát. A párt harcot indított a nagyromán sovinizmus és a nemzetiségek soraiban jelentkező nacionalizmus ellen.

A hetvenes évek végén hozott rendeletek kimondták, hogy azokban a megyékben, városokban, falvakban, ahol nemzeti-

ségiek élnek, a közigazgatásban dolgozók kötelesek – szóban és írásban – ismerni az ott élő nemzetiségek nyelvét; a közérdekű rendeleteket, hirdetményeket a nemzetiség nyelvén is meg kell jelentetni; hivatalos megbeszéléseken a felszólalók azon a nyelven beszélhetnek, amelyen a legjobban tudják kifejezni magukat. A nemzetiségek számára arányuknak megfelelő képviseletet kell biztosítani a politikai fórumokon, a választott szervekben, az államapparátusban, a néptanácsoktól kezdve a nemzetgyűlésig.

A párt 1972. júliusi konferenciáján elfogadott dokumentumai között külön határozatban foglalkozott a szocialista nemzet fejlődésével és a nemzetiségi kérdéssel. A konferencia megállapította: „Románia egységes nemzeti állam, ahol különböző nemzetiségek élnek együtt." A konferencia a nemzetiségi politika feladatai között hangsúlyozta: erősíteni kell a román nép és az együtt élő nemzetiségiek barátságát. A termelőerők ésszerű elosztásával az ország összes megyéit sokoldalúan kell felvirágoztatni. Nemzetiségi különbség nélkül kell elősegíteni minden dolgozó művelődését, tanulását. A nemzetiségiek használják anyanyelvüket, egyidejűleg sajátítsák el a román nyelvet. Ösztönözni kell az anyanyelvi kulturális és alkotótevékenységet. A nemzetiségek legtehetségesebb kádereit be kell választani a különböző vezetőségekbe. Fel kell lépni a nacionalizmus és sovinizmus bármely megnyilvánulása ellen.

A hetvenes években a párt vezetői, a Szocialista Egységfronthoz tartozó Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa és a Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa együtt, illetve különkülön minden esztendőben megtárgyalták a nemzetiségi politika egyes kérdéseit.

Hangsúlyozták, hogy a nemzetiségek helyzete összefügg az ország körülményeivel, fejlődésével, deklarálták, hogy a nemzetiségi kérdés teljesen és véglegesen megoldódott. E konferenciák több javaslatot terjesztettek elő a nemzetiségek helyzetének javítására. Javasolták többek között a magyar és német nemzetiség anyanyelvi nevelő munkájának fejlesztését, az együtt élő nemzetiségek testvériségének és

egységének erősítését, nagyobb figyelmet kértek a többségben magyar és vegyes lakosságú települések helyzetének javítására, a törvényes előírások megtartására az államigazgatásban, az anyanyelv használatának biztosítása érdekében stb.

A nyolcvanas évek számos tanácskozása hangsúlyozta annak fontosságát, hogy az összes állampolgár nemzetiségre való tekintet nélkül, teljes jogegyenlőséget élvezzen. A román vezetés hivatalosan elítélte a nacionalista és soviniszta megnyilvánulásokat, valamint a nemzetközi reakció kísérleteit a román belügyekbe való beavatkozásra.

1977-ben, Debrecenben és Nagyváradon, legfelsőbb szintű magyar–román találkozón megtárgyalták a két ország kapcsolatának több kérdését. A kiadott közlemény, megállapítva az 1972. évi tanácskozások óta elért eredményeket, hangsúlyozta, hogy további erőfeszítéseket kell tenni a szomszédságból adódó kedvező feltételek jobb kiaknázására. A közlemény rámutatott a nemzetiségi kérdés igazságos, marxista-leninista megoldásának jelentőségére. Leszögezte, hogy a két ország mindegyikének belügye és felelőssége, hogyan rendezi állampolgárainak nemzetiségi problémáit. Ugyanakkor hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy a két szomszédos állam nemzetiségei mind nagyobb mértékben töltsék be a híd szerepét a magyar és a román nép között. Az ez alkalommal kötött megállapodások közül a nyolcvanas évek közepéig több nem valósult meg, noha azokat magas szintű párt- és kormánytalálkozókon szorgalmazták.

A Román Kommunista Párt és a román kormány álláspontját a külpolitika főbb kérdéseiben, összefoglalva az RKP programja fejtette ki. E külpolitika alapelvei az alábbiak: Együttműködni az összes szocialista országgal, törekedve az országok között fennálló nézeteltérések rendezésére. Erősíteni a kapcsolatot a fejlődő országokkal, támogatni a felszabadító mozgalmakat. Békés egymás mellett élés a fejlett tőkés országokkal. Románia a kölcsönös érdekek szolgálatában az enyhülésért folytat küzdelmet az egész világon.

Románia tagja a szocialista közösségnek, ezen belül a Varsói Szerződés Szervezetének és a KGST-nek. Ugyanakkor né-

hány nemzetközi és a kommunista mozgalmat érintő kérdésben eltér az álláspontja és gyakorlata a szocialista közösség többi országáétól. A hetvenes évek óta erősen közeledik az ún. harmadik világhoz. Megfigyelőként jelen van az el nem kötelezettek mozgalmában, tagja a „77-ek csoportjának". Nem ismeri el a Pol Pot-rendszert megdöntő kambodzsai vezetést; diplomáciai kapcsolatot tart fenn a chilei Pinochet-rezsimmel.

1984. nov. 19–22-én tartották meg a Román Kommunista Párt XIII. kongresszusát. A felszabadulás óta eltelt négy évtizedet értékelve a beszámoló megállapította, hogy mélyreható gazdasági, társadalmi szociális és kulturális fejlődés valósult meg, melynek eredményeként Románia gyengén fejlett mezőgazdasági országból ipari-agrár országgá változott.

A beszámoló az állam és a párt erősítését hangsúlyozta, és felhívta a figyelmet arra, milyen veszélyeket jelent a nacionalizmus és a sovinizmus a szocialista társadalom építésében és a nemzetközi kapcsolatokban. A főtitkár kijelentette: Románia valamennyi állampolgárának nemzetiségétől és nyelvétől függetlenül egyenlő jogai vannak.

Külpolitikai kérdésekről szólva a KB beszámolója többek között hangsúlyozta: 1985-ben lejár a Varsói Szerződés érvénye. Minthogy azonban a két katonai tömb: a Varsói Szerződés és a NATO egyidejű feloszlatása a jelenlegi nemzetközi légkörben nem látszik reálisnak, Románia a béke védelmében támogatja a Varsói Szerződés újabb periódusra történő meghosszabbítását.

GAZDASÁG

A KGST-országok közül Romániában volt a leggyorsabb az iparfejlesztés üteme. Ezt követelte meg történelmi elmaradása más európai országok fejlettségi szintjétől. Gazdasági együttműködése a fejlettebb szocialista országokkal, ezen országok hitelnyújtása hozzájárult az iparosítási politika, s az

iparfejlesztést megalapozó 10 éves (1950–1960) villamosítási terv sikeréhez. A Szovjetunió közreműködésével épült erőművek adják ma is az ország villamosenergia-termelésének kb. a felét, s a vegyipar, vaskohászat, gépipar, kokszgyártás jelentős része jut a szovjet közreműködéssel felépített gyárakra. A Román Kommunista Párt IV. kongresszusa megállapította, hogy Románia ipari-agrár ország lett. A mezőgazdaság foglalkoztatta ekkor még az aktív keresőknek több mint felét.

A fejlesztéspolitika 1965-ben, a IX. kongresszuson elfogadott koncepciója a feszítetten gyors ütemű iparosítás további gyorsítását tűzte ki célul, arra alapozva, hogy Románia a lehető legnagyobb fokú önellátásra támaszkodik, ugyanakkor részesül a szocialista és a világméretű nemzetközi munkamegosztás előnyeiből is. Ennek megfelelően az ország a KGST-n belül pl. a kőolaj-feldolgozásra, kőolajipari berendezések és más gépipari termékek gyártására szakosodott és bekapcsolódott a nyersanyag- és energiagazdálkodási közös beruházásokba.

1966-tól 1980-ig a nemzeti jövedelemnek mintegy az egyharmadát (KGST-viszonylatban legnagyobb hányadát) fordították felhalmozásra, (1951–1965 között csaknem 20%-át). A beruházások 85%-a (az előző időszakban háromnegyede) az anyagi termelés ágazataira jutott. A nem termelőszféra részesedése a népgazdasági beruházásokból átlagosan 16% (az előző időszakban 24%) körül mozgott, s ez európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb volt és maradt.

1980-ban az ipar az 1938. évi 30,8%-kal szemben már a nemzeti jövedelem 59,3%-át (1983-ban 60%-át), az építőipar 9,3%-át, a mezőgazdaság 15,2%-át (1982-ben ismét 21%), a közlekedés és hírközlés 7,0%-át, a kereskedelem 7,1 (1962-ben újra csak 5,5) %-át adta. Az aktív keresők ágazati megoszlása azonban ettől eltérő képet mutat. Az iparra az aktív keresők 36,5%-a, az építőiparra 8,3%-a, a mezőgazdaságra 29,8%-a (a KGST-tagországok közül csak Vietnamban és Mongóliában nagyobb a mezőgazdaságban foglalkoztatott aktív keresők hányada), a kereskedelemre (beleértve az anyagi-műszaki

ellátást és a begyűjtést) 6%-a (a KGST-tagországok közül csak Vietnamban kevesebb) jut. A nem termelőszféra 1980-ban az aktív keresőknek mindössze 12,4%-át foglalkoztatta (1983-ban 12,7%-át). A KGST-tagországok közül csak Vietnamban kisebb ez a mutató. A városi lakosság aránya 1980-ban érte el az 50%-ot. A szocialista szektor hányada a nemzeti jövedelemben 93,9%, a termelési állóalapokban 99,5%, a bruttó ipari termelésben 99,7%, a bruttó mezőgazdasági termelésben 82,1% (1981).

Románia a KGST-n belül a leggyorsabban és az egész világon az egyik leggyorsabban fejlődő ország volt 1950–1983 között. Nemzeti jövedelme átlagosan évi 9%-kal a 16-szorosára, egy főre számítva évente 7,5%-os ütemben a 11,6-szeresére, társadalmi összterméke azonos ütemben és mértékben gyarapodott. A beruházások volumene évi 12%-kal 31-szeresre, a termelési állóalapok állománya évi 9%-kal 16-szorosára, az aktív keresők száma évi 4%-kal a 3,6-szorosára nőtt, s a társadalmi munkatermelékenység évi 8%-kal a 13,5-szeresére emelkedett.

A belföldi nyersanyag- és energiahordozó-termelési lehetőségek csökkenése és az ország (kivált az olajárrobbanásokkal és a romló külpiaci értékesítési lehetőségekkel összefüggő) külgazdasági nehézségei miatt a mostani tervidőszakban, 1981–1983 között a növekedési ütem a fontosabb mutatókat tekintve alig 40%-a volt az előirányzottnak (pl. a nemzeti jövedelem 2,8% az előirányzott 7,1%-kal szemben). A beruházások éves átlagban 2,5%-ot csökkentek az 5,2%-os éves növekedés helyett. A tervet mégis megvalósíthatónak tartják; az 1984. és az 1985. évi tervben olyan magas előirányzatok szerepelnek, amelyek elérése az ötéves terv megközelítő teljesítését biztosítaná.

Románia egy főre jutó bruttó nemzeti termékét a Világbank 1980-ban 2350 dollárra becsülte. Románia lényegében azonos szinten áll Jugoszláviával, de az európai KGST-országoktól, köztük a közepesen fejlettektől (Magyarország, Bulgária, Lengyelország) elmarad (4000–4300 dollár). A többi szocialista ország szintjét 2–3-szorosan vagy sokszorosan

meghaladja. Megközelíti Görögországot és Spanyolországot, de meghaladja Törökországot és Portugáliát.

2000-ig a nemzeti jövedelem évi legalább 7,6%-os (1966–1980 : 8,7%) az ipari termelés 7,6%-os (1966–1980 : 11,4%; 1981–1985 : 7,6%), a mezőgazdasági termelés 5%-os (1966–1980: 4,2%; 1981–1985: 4,2%) növekedését, a felhalmozási hányad 30% körüli szinten tartását tervezik. A nemzeti jövedelemnek ebben az esetben 1990-ig legalább 34%-kal, 2000-ig 2,3-szeresére kellene növekednie. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 2000-ben eszerint az 1985. évinek a kétszerese lenne, s ez a legfejlettebb tőkés országok mai szintjének mintegy a felét érné el.

A részleteiben kidolgozott és már elfogadott 1986–1990. évi terv a hatékonyság jegyében a beruházásoknak a felénél is kisebb ütemű (1,8–2,5%) növekedését, s a társadalmi össztermeknek a nemzeti jövedelemnél lassúbb bővülését irányozza elő. Azzal számolnak, hogy 1990-ig a társadalmi össztermékben az anyagi ráfordítások hányada 60%-ról 53%-ra, a nemzeti jövedelem energiaigényessége pedig 20%-kal csökken.

IPAR

1951–1980 között a népgazdasági beruházások 50–59%-a jutott az iparra, ezen belül túlnyomórészt a nehéziparra (46–50%). Az ipari beruházások vólumene valamivel nagyobb mértékben nőtt, mint az ipari termelés. Az ipari termelékenység átlagosan évi 7%-kal emelkedett. Az ipari termelés 1951–1980 között átlagosan évi 11,7%-kal 33-szorosára (1984-ig 37,4-szeresére, 1938-hoz képest 53-szorosára), a termelési eszközök előállítása a 48-szorosára, a fogyasztási cikkeké 17,5-szeresére nőtt. 1980-ban az ipari termelés 74,3%-át a termelési eszközök, 25,7%-át a fogyasztási cikkek tették ki.

A legfontosabb ágazat a távlati tervezésben is az energiaipar, a kohászat, a gép- és fémfeldolgozó ipar, valamint a vegyipar. Ezek együttes részesedése az ipari beruházásokból 81,4% (a legnagyobb a KGST-országok között; a bruttó ipari termelés 63,7%, 1983-as adat). Az elsőrendű feladatok között

az energia- és nyersanyagbázis bővítése szerepel; az ország energiagazdasági függetlenségének biztosítása. Súlyt helyeznek a helyiipar és a kisipar feljesztésére is.

A *villamosenergia-termelés* 1983-ban 70,2 milliárd kWó volt, 6,5 milliárd kWó-val kevesebb a tervezettnél. Az egy főre jutó áramtermelés 3115 kWó (egyharmaddal kevesebb a KGST-átlagnál). 1985-re 82,5 milliárd kWó, 1990-re 110 milliárd kWó villamos áram termelését irányozták elő. A vízi energia hányadát 1985-re 21,2%-ban, 1990-re pedig 24%-ban állapították meg, s az addig felépülő atomerőműveknek az 1990-re tervezett árammennyiség 22,7%-át kell megtermelniük.

A *tüzelőanyagipar* egyezményes kg-ban kifejezett egy főre jutó energiahordozó-termelése (1983-ban 3454 kg) valamivel több mint a fele a KGST-átlagnak. Románia ugyanakkor a világ tizedik legnagyobb barnaszén- és lignittermelője. 1990-re 95–97 millió tonnás nettó széntermelést irányoztak elő az 1985-re tervezett 74–76 millió tonnával szemben (1983-ban a kőszén-, barnaszén- és lignittermelés 44,5 millió tonnát tett ki). Kőolajtermelése 1983-ban 11,6 millió tonna volt (1970-ben 13,4 millió tonna). Évek óta nem fedezi a belföldi szükségleteket. Földgáztermelése 36,1 milliárd m^3 volt 1963-ban (a Szovjetuniótól eltekintve jóval a KGST-átlag felett), 1980 óta valamelyest csökkent. Kitermelését évi 22 milliárd m^3-re korlátozzák 1986–1990 között. 1980-ban Románia a világ hatodik legnagyobb földgáztermelője volt.

A *vas- és színesfémkohászat*, az érc- és ásványbányászat, a mangán-, króm-, higanyérc- és fém-, valamint bauxittermelés számottevő. Aranyat és ezüstöt is bányásznak. Románia a világ ötödik legnagyobb pirittermelője, mintegy 450 000 tonnás termeléssel és a tizenegyedik a kősótermelők között, kb. 5 millió tonnával.

Meghatározó jelentősége van a túlnyomórészt szovjet vasércet feldolgozó acélgyártásnak, amely 1983-ban 12,6 millió tonnát termelt (az előirányzat 1985-re 16 millió, 1990-re 20 millió tonna), de termelése 1980 óta csökken. A KGST-országok közül csak a Szovjetunió és Csehszlovákia előzi meg. Egy

főre jutó acélgyártása 559 kg (1983). Nemzetijövedelem-termelésének acéligényessége azonban 50%-kal meghaladja a KGST-tagországokét is. Ónygyártása KGST-viszonylatban a harmadik helyen áll (több mint 40 000 tonna), rézgyártása (kb. ugyanennyi) a negyedik helyet foglalja el. Timföldgyártása (600 000 tonna) és cinkgyártása (46 000 tonna), valamint alumíniumgyártása (260 000 tonna) ugyancsak a harmadik helyen áll. Az 1986–1990 közötti időszakra a kohászatnak az ipari átlagnál valamivel lassúbb ütemű, évi 6%-os növekedésével számolnak.

A vezető iparág, a *gép- és fémfeldolgozó ipar* (hányada a bruttó ipari termelésben 29,9%), román adatok szerint az ország gép- és berendezésszükségletének zömét képes fedezni. Románia a Szovjetunió és az Egyesült Államok után a világ harmadik legnagyobb kőolajipari berendezés-gyártója. Traktorgyártása KGST-viszonylatban a második helyen áll. A világ ötödik legnagyobb mozdony- és vasútikocsi-gyártója. Gépkocsigyártása KGST-viszonylatban sem jelentős. Tv-készülék-gyártása 10 000 lakosra számítva 173 db (1983), mosógépgyártása 165 db (1982), hűtőgépgyártása 195 db (1983). Ezek a KGST-átlagnál valamivel alacsonyabb mutatók. A gépgyártás továbbra is az ipari átlagot meghaladó (évi 7–7,5%-os) ütemben fog fejlődni. A gépipari termékek 90%-ának 1990-ig el kell érnie a világszínvonalat.

A gépipar mellett a *vegyipar* a másik, perspektivikusan is a legdinamikusabban fejlődő iparág (10%). A mostani ötéves tervidőszakra 11%-os növekedési ütemet irányoztak elő, de az iparág termelése csak 3 év alatt nőtt, összesen 11%-kal. A következő tervidőszakra a vegyipar éves növekedési előirányzata a legmagasabb, 8,5–9%. Az iparág egy főre jutó kénsav- és marónátrongyártása meghaladja a KGST-átlagot, műtrágyagyártása KGST-viszonylatban a második helyen áll, egy főre jutó műanyag- és műgyantagyártása (28,1 kg), illetve műszálgyártása (7,6 kg) is meghaladja a KGST- és világátlagot (1983).

Az *építőanyag-iparnak* 1985-ig 16,5 millió tonnára kellett volna növelnie a cementgyártását. Ez azonban csökkent és

1983-ban 13 millió tonnát tett ki. (Egy főre számítva 578 kg, több a KGST-átlagnál.) A téglagyártás európai KGST-viszonylatban a legkisebb.

A *könnyűipar* (14,8%) éves növekedési előirányzata 1981–1985-re 7,5% volt, 1986–1990-re 5,5–5,8%. Egy főre számítva a cellulózgyártás 26 kg (1980), a szövetgyártás 46,1 m^2 (nagyobb a KGST- és a világátlagnál), a cipőgyártás 5 pár (európai KGST-átlag felett, 1983). A szövetgyártás 1981–1983 között csökkent. Románia gyapjúszáltermelése világviszonylatban a tizedik helyen áll.

Az *élelmiszeripar* (12%) a harmadik helyet foglalja el az iparágak között. Az egy főre jutó hús- és húsárutermelése (1983) mintegy 42 kg (a második legalacsonyabb az európai KGST-országok között), vajgyártása 2,1 kg (a KGST-átlag 5,8 kg), növényolajgyártása 18,9 kg (európai KGST-viszonylatban a harmadik helyen áll), cukorgyártása 26,5 kg (európai KGST-átlag alatt, 1982), sörgyártása 45 liter (európai KGST-átlag alatt, 1983).

MEZŐGAZDASÁG

Az ország területének 44,3%-a szántóföld és évelő ültetvény, 10,7%-a rét és legelő, 26%-a erdő, 19%-a nem hasznosítható, illetve nem hasznosított terület. 1990-ig a mezőgazdasági földhaszonterület, elsődlegesen a szántóterület több mint 500 000 hektáros bővítését irányozták elő.

A mezőgazdaság állóeszköz-állománya 1950–1980 között 4,8-szeresére nőtt. A bruttó mezőgazdasági termelés 1951–1983 között átlagosan évi 4%-os ütemben (európai KGST-viszonylatban a leggyorsabban) 3,6-szorosára, egy főre számítva 2,6-szorosára nőtt. A növénytermesztés hányada az 1960. évi 63,5%-ról 55,1%-ra csökkent, az állattenyésztés hányada az 1960. évi 34,7%-ról 44,9%-ra nőtt.

A szemes termények és hüvelyesek termelésének volumene 1981–1983 között éves átlagban 20,8 millió tonna volt, 13 millió tonnával, mintegy 7%-kal több az 1976–1980. évi átlagnál. A KGST-országok közül csak a Szovjetunió és Lengyel-

ország előzte meg Romániát. Az 1981–1985-re előirányzott terv azonban évi átlagban 27–28 millió tonnát irányzott elő. Az 1986–1990-re szóló ötéves terv előirányzata: 30–33 millió tonna. A zöldségtermesztés előirányzata az 1986–1990. évekre az 1981–1985. évi átlagos szint kétszerese; a gyümölcs- és szőlőtermesztésé az 1981–1983. évi átlagos 3,7 millió tonnával szemben 5,6–5,8 millió tonna. 1981-ben az egyéni és a háztáji gazdaságok adták a szemes termények termelésének 14%-át, ezen belül a hüvelyesek termelésének 34%-át, a burgonyatermelés 60%-át, a zöldségtermelés 40,5%-át, a gyümölcs- és szőlőtermelés 47%-át. Ez idő szerint 3,7 millió hektárt öntöznek s 1990-ig 5,5–6 millió hektár öntözését irányozták elő.

A bruttó mezőgazdasági termelésben továbbra is növekszik az állattenyésztés hányada. Azzal számolnak, hogy 1990-ig eléri a 46–48%-ot. Az 1963-as év végén 5,9 millió szarvasmarhát (1980-ban 6,5 milliót), 8,9 millió sertést (1980-ban 11,5 milliót) és 70,8 millió baromfit, 17,5 millió (1981) juhot és kecskét tartottak az országban. 1981-ben a háztáji és egyéni gazdaságokra a szarvasmarha-állomány 40%-a, a sertésállomány mintegy 30%-a, a juhállomány 48%-a, csaknem a teljes kecskeállomány, a lóállomány 57%-a és a baromfiállomány 43%-a jutott. Ezek adták a hústermelés 39%-át és a gyapjútermelés 33%-át. Az átlagos tejhozam 1980-ban 1960 liter (európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb), a tojáshozam 174 darab (KGST-viszonylatban a második legmagasabb), a szarvasmarha átlagos vágósúlya 292 kg, az átlagos sertésvágósúly 101 kg (1981), mindkét mutató az európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb. A román mezőgazdaság 1 főre számítva 79,9 kg húst (európai KGST-viszonylatban a 4. hely), 226 liter tejet (a legalacsonyabb hozam), 298 db tojást (a 4. hely) termelt 1981-ben. Az összes felsorolt mutató beleértve az állatállományt (a szarvasmarha- és kecskeállományt kivéve), legalább kétszeresen meghaladja az 1960. évi szintet. 1985–1990-re az 1981–1985. évi tervezett szinthez képest a hústermelés 38–41%-os, a tejtermelés 46–51%-os, a tojástermelés 12–19%-os és a gyapjútermelés 27–35%-os növekedését irányozták elő. A főbb mezőgazdasági termékekből

Románia már jó néhány éve megvalósította az önellátást, sőt gabonát, zöldséget, gyümölcsöt, húst és vajat exportál is. Világviszonylatban a 6. helyen áll a rostlen-, a 3. helyen a kender- a 8 helyen a bor- és a 10. helyen a szőlőtermelésben.

A mezőgazdaság gépesítésének és kemizálásának színvonalát tovább növelik. 1983-ban egy traktorra 63 hektár szántóterület jutott az 1960. évi 234 hektárral szemben (ez európai KGST-viszonylatban közepes színvonalnak felel meg), a 100 hektárra jutó traktorvonóerő 104 lóerő az 1960. évi 17 lóerővel szemben (közepes szintű); az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás 130 kg az 1960. évi 7,9 kg-mal szemben (európai KGST-viszonylatban az utolsó előtti helyen áll, és a többi ország szintjének a felét sem éri el). Azzal számolnak, hogy 1990-ig az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználást 335–380 kg-ra növelik, s 180 000 traktor áll majd a mezőgazdaság rendelkezésére, a megfelelő géprendszerekkel (a traktorállomány 1983-ban 168 000 egység volt).

KÖZLEKEDÉS

A vasútvonalak hossza az 1946. évi 10 246 km-ről 1983-ig 11 100 km-re, a közutak hossza 69 400 km-ről 73 400 km-re nőtt. 46,8 km vasút (vasútsűrűsége a Szovjetunió és Bulgária után a legkisebb az európai KGST-tagországok között) és 309 km közút jut ezer km^2-re. A villamosított vasútvonalak hányada 25,8%, valamivel kisebb a KGST-átlagnál. Belföldi vízi útja a Duna, Prut és az 1983-ban elkészült duna–fekete-tengeri csatorna. A hajózható belföldi vízi utak hossza 1800 km. A TAROM román légi közlekedési társaság útvonalának hossza 93 145 km (1981), a Szovjetunió és az NDK után a legnagyobb az európai KGST-országok között. Nemzetközi útvonalainak hossza ma 88 512 km, Bukarestben, Constanţában és Timişoarában (Temesvárott) működik nemzetközi repülőtér.

Az ország teherforgalma 1950–1983 között a 19,5-szeresére nőtt, nagyobb mértékben, mint a nemzeti jövedelem. A személyforgalom 1983-ban 4,2-szerese volt az 1960. évinek.

1981-től olajtakarékosság miatt korlátozták a közúti szállítást, s a vasúti, folyami és tengeri áru- és személyforgalmat fejlesztik. Ennek megfelelően előirányozták, hogy a vasúti villamos vontatás hányadát 1985-ig 57%-ra, 1990-ig 70%-ra növelik. A tengeri flotta kapacitását olyan mértékben növelik, hogy lehetővé tegyék a teljes tengeri külkereskedelmi szállítás lebonyolítását saját hajókon, s vállalnak bérfuvarozást is. A légi forgalmat olyan mértékben fejlesztik, hogy kielégítse a belföldi és az idegenforgalmi igényeket is.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Az egy főre jutó reáljövedelem 1950–1980 között az európai KGST-országokat nézve Romániában emelkedett a leggyorsabban – évi átlagban 4,5%-kal, 30 év alatt 4,6-szeresére, 1981–1983 között pedig további 6%-kal nőtt. A munkások és alkalmazottak reálbére, s a mezőgazdasági dolgozók reáljövedelme több mint 4-szeresére emelkedett. A nominális bér az 1950. évi 337 leijel szemben 1983-ban 2600 lei volt, vagyis 7,5-szeresére nőtt.

A szövetkezeti parasztok szövetkezeti munkából eredő jövedelme 1980-ban mintegy havi 1379 lei volt, s 1985-re 10%-os emelkedését tervezték. Az átlagnyugdíj az 1960. évi 632 leiről 1981-ig 1360 leire emelkedett, és az új nyugdíjrendelet alapján 18%-kal kell emelkednie 1985-re. A társadalombiztosítás általános és ingyenes. A társadalmi juttatások növekedési üteme kétszeresen meghaladta a bérekét.

A kiskereskedelmi áruforgalom 1950–1983 között (változatlan áron) átlagosan évi 9%-kal nőtt és összességében 16-szorosára, egy főre számítva a 12-szeresére emelkedett. 1980-tól megkezdték a szolgáltatások gyorsított fejlesztését; csaknem 80%-os növekedést irányoztak elő 1985-re, majd 68–76%-os további növekedést 1990-ig.

1985-re az alapvető élelmiszer- és más árucikkek egy főre jutó fogyasztását az alábbiak szerint tervezték (a már elért szintre vonatkozó adatok hiányoznak): hús és húskészítmények 68 kg (európai KGST-átlag); tej és tejtermékek (vaj

nélkül) 222 liter (valamivel magasabb az európai KGST-átlagnál); zsiradék (zsír, vaj, margarin, növényolaj) 20,7 kg (európai KGST-átlag alatt); tojás 290 db (európai KGST-átlag felett); cukor és édesipari termékek 39 kg (európai KGST-átlag); zöldség és zöldségkészítmény (friss zöldségre átszámítva) 160–170 kg (magasabb az európai KGST-átlagnál); burgonya 100 kg (európai KGST-átlag); hal és haltermék 12,4 kg (meghaladja az európai KGST-átlagot); szövet 30,9 m^2 (elmarad az európai KGST-átlagtól); kötöttáru 11,5 db (európai KGST-átlag); lábbeli 3,8 pár (európai KGST-átlag felett).

A tartós fogyasztási javak 10 000 lakosra jutó, 1985-re tervezett szintje: rádiókészülék 300 db (európai KGST-átlag alatti), tv-készülék 256 db (elmarad az európai KGST-átlagtól); hűtőszekrény 192 db; mosógép 155 db; személygépkocsi 44 db (európai KGST-átlag alatt).

Romániában napjainkban az egy főre jutó élelmiszer-fogyasztás 3300 kalóriának felel meg, s a hivatalos vélemény szerint jóval meghaladja a tudományosan megalapozott normát, de a fogyasztásban még mindig túlságosan nagy a gabonatermékek hányada (45%). A fentieknek megfelelően hosszú távú programot fogadtak el az élelmiszer-ellátás korszerűsítésére és a fogyasztás szerkezetének fokozatos átalakítására.

1951–1981 között 2,5 millió lakás épült (az ország lakásállományának több mint 63%-a). A lakásépítési beruházások 55,1%-át állami alapokból finanszírozták. 1960 óta 1000 lakosra számítva 7,3-ról 8,9-re (1981) nőtt az évente átadott lakások száma (ez az ütem európai KGST-viszonylatban a felső szintnek felel meg). A mostani ötéves tervidőszakra 1,2 millió lakás építését irányozták elő (1976–1980 között 841 000 lakás épült). Mintegy 100 000 önerős lakásépítést terveztek, 400 000-hez pedig vásárlás útján juthatott volna hozzá a lakosság. Ezt az előirányzatot 750 000 lakásra csökkentették (1000 lakosra számítva évente kb. 7 lakás), s a következő tervidőszakra is ugyanennyi lakás átadását irányozták elő. Az 1982-ben épült lakások átlagos hasznos alapterülete 59,2

m^2 volt, az 1970. évi 44,9 m^2-rel szemben. 1978-ban egy főre 8,4 m^2 hasznos lakásterület jutott, s azzal számoltak, hogy 1980-ban ez 9,7 m^2-re, 1985-ben 10,6 m^2-re bővül. Ez a mutató nagyobb valamennyi európai KGST-országban. Előirányozták, hogy 2000-ig a legtöbb városban egy családtagra 1–1,1 szoba jusson.

Az életszínvonal-politika a következő tervidőszakra az elért életszínvonal megtartását helyezi előtérbe, s a reáljövedelem növekedését összekapcsolja a nemzeti jövedelem és a munkatermelékenység megfelelő emelkedésével, a termelési költségek, főként az anyagköltségek kellő csökkentésével.

KÜLKERESKEDELEM

Románia külkereskedelmi áruforgalma 1950–1983 között folyó áron a 34-szeresére, a nemzeti jövedelmet több mint kétszeresen meghaladó ütemben és változatlan áron is a nemzeti jövedelmet meghaladó ütemben, becsülhetően a 24-szeresére bővült. A forgalom volumene 1980-ban 16,5 milliárd rubel (113 milliárd lei volt). Hányada a KGST-országok teljes áruforgalmában 5,7%-ra nőtt (a kölcsönös áruforgalomban mindvégig a legkisebb hányadú volt az európai KGST-tagországok között, a teljes forgalomban is csak Bulgáriát előzte meg). Az egy főre jutó export volumenét tekintve (1983-ban 351 rubel) a Szovjetuniót és Lengyelországot kivéve lényegesen megelőzi a többi európai KGST-ország. Az export aránya a nemzeti jövedelemhez viszonyítva 31%-ra becsülhető (1980), s a külkereskedelmi ráutaltságnak ez a mértéke ellentmondásban van az autarkiás tendenciákkal.

A román külkereskedelmi áruforgalom viszonylati megoszlása, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok): KGST-országok 47,7 (68,8)%, ebből a Szovjetunió 24 (37)%; a többi szocialista ország 5,9 (6,2)%; fejlett tőkés országok 23,8 (22,3)%; fejlődő országok 23,5 (4,7)%. A Szovjetunió után a főbb partnerek: NSZK 7%; Egyesült Államok 5,5%; NDK 5%; Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 4,6%; Irán 3,7%; Olaszország 3,6%.

Az *export áruszerkezete*, 1983 (zárójelben az 1980. évi adatok): gépek, berendezések és járművek 31,7 (16,7)%; tüzelőanyagok, ásványi nyersanyagok, fémek 27,4 (36,9)%; vegyipari termékek 9,7 (2,2)%; építőanyagok és épületelemek 2 (2,5)%; nem élelmiszeripari egyéb nyersanyagok és ezekből feldolgozott termékek 4,4 (14,7)%; élelmiszeripari nyersanyagok 14 (9,4)%; élelmiszeráruk 6,6 (11,8)%; a közfogyasztási iparcikkek 16,8 (5,8)%.

Az *import áruszerkezete*, 1983 (zárójelben az 1960. évi adatok): gépek, berendezések, járművek 24,8 (23,6)%; tüzelőanyagok, nyersanyagok, fémek 53,4 (34,3)%; vegyipari termékek 6,6 (7,4)%; építőanyagok és épületelemek 0,9 (1,1)%; nem élelmiszeripari egyéb nyersanyagok és ezekből feldolgozott termékek 5 (13,4)%; élelmiszeripari nyersanyagok 3,0 (2,3)%; élelmiszeráruk 2,5 (2,4)%; közfogyasztási iparcikkek 3,8 (5,2)%.

A külkereskedelem áruszerkezetének módosulása tükrözi, hogy a lendületes, de autark jellegű iparosítás viszonylagos nyersanyag- és energiahordozó-hiányt okozott. Kétharmadrészt az olajimport idézte elő a hetvenes évtized végén rohamosan megnövekedett nem szocialista viszonylatú adósságterhet, amelyet 1982-ben 11 milliárd dollárra becsültek. Románia a Nemzetközi Valutaalap készenléti hitel két részletének lehívásával és a sikeres adósságátütemezési tárgyalásokkal egyidejűleg szigorú importkorlátozást rendelt el konvertibilis viszonylatú árucsere-forgalmában, s már 1981-ben 300 millió, 1982-ben 1,6 milliárd, 1983-ban 1,8 milliárd dollár, 1984-ben – becslés szerint – 2,4 milliárd dollár aktívumot ért el. Ennek azonban az volt az ára, hogy a tőkés import az 1980. évi 4,3 milliárd dollárról 1982-ben 1,77 milliárdra, 1983-ban 1,2 milliárd dollárra esett vissza. A tervezett jelentős növekedés helyett azonban a tőkés viszonylatú export is csökkent: az 1981. évi 3,47 milliárd dollárról 1982-ben 2,57 milliárdra, 1983-ban pedig 2,4 milliárd dollárra esett vissza. A szocialista viszonylatú külkereskedelmi áruforgalom jelentősen nőtt. A teljes külkereskedelmi áruforgalom 1981–1983 között, folyó áron átlagosan évi 5,1%-kal csökkent, s 1983-

ban 15%-kal kisebb volt az 1980. évinél. A mostani ötéves tervidőszakra összesen 75,5%-os növekedést terveztek. 1984 végén 7 milliárd dollárra csökkent a tőkés viszonylatú adósságállomány, s a teljes adósságállományt (a transzferábilis rubelben fennálló tartozásokkal együtt) 7,5 milliárd dollárra becsülték. Románia 1985-ben 1,5 milliárd dollárt törleszt adósságaiból és 700 millió dollár kamatot fizet.

Az 1986–1990-re szóló tervelőirányzat elsőrendű feladatának tekinti olyan folyamatos külkereskedelmi mérlegaktívum elérését, amely lehetővé tenné a külföldi adósság megszüntetését. Azzal számolnak, hogy a külkereskedelem volumene öt év alatt 41–45%-kal, s ezen belül az export 52–56%-kal növekszik. A tervhatározat megfogalmazása szerint az ország következetesen bővíti és mélyíti a kooperációt, a gazdasági és tudományos-technikai együttműködést a KGST-keretében, folytatva a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködést a fejlett tőkés és a fejlődő országokkal.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Az államhatalom legfelsőbb szerve a Nagy Nemzetgyűlés. Fő jogkörei között szerepel az Államtanács megválasztása, a minisztertanács kijelölése, mindkét testület munkájának ellenőrzése, valamint általános ellenőrzés a néptanácsok tevékenysége felett. A nemzetgyűlés képviselőit egyenlő számú lakost magukban foglaló választókerületenként választják. Minden választókerületben egy képviselőt jelölnek. A Nagy Nemzetgyűlés 369 képviselőjét öt évre választják.

A minisztertanács az államigazgatás legfelsőbb szerve. A minisztertanács elnöke, első elnökei és alelnökei alkotják a minisztertanács Állandó Irodáját.

A néptanácsok az államhatalom helyi szervei. A néptanács megbízatása öt évre szól.

A közigazgatás beosztása: megyék, megyei jogú városok, városok (kerületek), járások és községek. A különböző köz-

igazgatási egységekben az állami és pártvezetést egy kézbe összpontosították.

Az Államtanács elnöke, államfő: Nicolae Ceauşescu.
A minisztertanács elnöke: Constantin Dăscălescu.

PÁRT- ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Román Kommunista Párt – Partidul Comunist Român.
Megalakulásának időpontja: 1921. május 8.
Legutóbbi, XIII. kongresszusa: 1984. november 19.–22.
Taglétszáma: 3 400 000 (1984).
A párt főtitkára: Nicolae Ceauşescu.
Lapja: Scînteia (Szikra).

Szakszervezetek Központi Tanácsa
1945-ben alakult, mint az 1905-ben szervezett Központi Szakszervezeti Szövetség utóda.
Taglétszáma: mintegy 6 000 000 (1980).

Román Kommunista Ifjúsági Szövetség
1949-ben alakult, előde az 1922-ben alapított Kommunista Ifjúmunkás Szövetség.
Taglétszáma: 3 700 000 (1982).

Szocialista Demokrácia és Egység Frontja
1980-ban kapta nevét. Elődje a Szocialista Egységfront Nemzeti Tanácsa, azt megelőzően a Népi Demokratikus Egységfront. A kommunista párt vezetésével e front fogja össze az összes társadalmi, gazdasági, művészeti stb. szervezeteket és vallási felekezeteket.

SZOVJETUNIÓ, SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE

(Szojuz Szovjetszkih Szocialisztyicseszkih Reszpublik)

Területe: 22 402 200 km².
Lakossága: 272 540 000.
Népsűrűsége: 12 fő/km².
A városi és falusi lakosság aránya: 64:36.
Fővárosa: Moszkva, 8 396 000 (1982).
Legnagyobb városainak lakossága: Leningrád: 4,7 millió, Kijev: 2,3 millió, Taskent: 1,9 millió.
Közigazgatási beosztása: 15 szövetségi szovjetköztársaság, ezen belül 20 autonóm szovjetköztársaság, 8 autonóm terület (oblaszty), 127 határterület és terület (kraj és oblaszty), továbbá az Orosz Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaságon belül 10 autonóm nemzetiségi körzet.
Hivatalos pénzneme: rubel (100 kopek).
Hivatalos nyelve: orosz, ezenkívül a szövetségi köztársaságokban, az autonóm szovjetköztársaságokban, az autonóm területeken és a nemzeti körzetekben az ott élő nemzetiségek nyelvei.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

A Szovjetunió két világrészre kiterjedő területe a legkülönbözőbb jellegű tájakat egyesíti: az Északi-sark jeges vidékét, a Fekete-tenger kaukázusi partvidékének szubtropikus tájait, az orosz tábla rónáit, a Pamír csúcsait, Közép-Ázsia sztyeppéit és sivatagait, a szibériai tajgát. Éghajlata hasonlóan változatos.

A Szovjetunió területe hét nagytájra és résztájakra oszlik. A nagytájak: Kelet-európai-alföld, az Urál, Nyugat-szibériai-alföld, Közép-szibériai-fennsík, a déli hegységrendszerek, Közép-Ázsia. A nagytájakat elsősorban a domborzati,

felszíni sajátosságok alapján különböztetjük meg. Így a kisebb résztájak geológiai fejlődéstörténete, éghajlata, növényzete egy-egy tájegységen belül lényeges eltéréseket mutat.

A Szovjetunió hegységeinek legmagasabb pontjai: Kommunizmus-csúcs (Pamír) 7495 m, Győzelem-csúcs (Tien-San) 7439 m, Lenin-csúcs (Pamír) 7134 m, Han-Tengri (Tien-San) 6995 m, Elbrusz (Kaukázus) 5633 m, Kljucsevszkaja Szopka (Kamcsatka) 4850 m, Narodnaja (Urál) 1894 m. Leghosszabb folyói: Irtisz 4248, Ob 3680, Léna 4270 km, Jenyiszej 4130 km, Volga 3700, Alsó-Tunguszka 2989 km, Amur 2846 km, Dnyeper 2285 km, Don 1970 km. Legnagyobb tavai: Kaszpi 371 000 km^2, Aral 64 113 km^2, Bajkál 31 500 km^2, Ladoga 17 800 km^2, Balhas 17–19 000 km^2, Onyega 9900 km^2, Isszik-Kul 6200 km^2. Legnagyobb szigetei: Szahalin 76 400 km^2, Novaja Zemlja (Új-föld) 48 200 km^2, Szevernaja Zemlja (Északi-föld) 33 200 km^2, Októberi Forradalom-sziget 14 450 km^2, Kotyelnij-sziget 12 000 km^2.

A Szovjetunió éghajlata is igen változatos. Az éghajlat, kivéve a tengermelléki területeket, lényegében kontinentális. Az északról akadálytalanul terjedő hideg szél és a déli hegyláncok szélsőségessé teszik a klímát. Van olyan vidék, ahol az évi hőmérséklet-ingadozás 80–100 °C. A hidegrekord a szibériai Verhojanszkban volt: mínusz 79 °C.

TERMÉSZETI KINCSEK

Az ország rendkívül gazdag nyersanyagokban és energiaforrásokban. A geológiai becslések és felmérések szerint szén, olaj, vasérc, mangánérc, kálisó, krómérc, réz, ólom, horgany, földgáz, azbeszt, foszforit és kén vonatkozásában a Szovjetunió a világ egyik leggazdagabb országa, vasérckészlete pl. a világ egész vasérckészletének 40%-át teszi ki.

A nyersanyagkészletek különböző tájakon helyezkednek el: foszfátbányákban gazdag a Kola-félsziget; vas és szén bőven található a Donyec-medencében, az Urálban, itt találhatók még különböző színesfémek, arany, platina, bauxit, magné-

zium; Távol-Keleten a Bajkálon és a Lénán túli hegyvidékekben pedig szén, ólom, ón, csillám és olaj. A Kaukázus is bővelkedik ásványkincsekben, többek között olajban. Az Altájhegységben gazdagon található ólom, réz, horgany, arany, higany és ónérc. Hatalmas olajmezőket és földgázkészleteket tártak fel Szibériában. Jelentős gyémántmezők vannak Jakutiában.

A legfontosabb 16 energiahordozó és ipari nyersanyag közül 13-nak a kitermelésében a Szovjetunió áll az első helyen a világon. A Szovjetunió rendelkezik a legnagyobb vízienergia-tartalékokkal.

LAKOSSÁG

A Szovjetunióban több mint 120 nép és nemzetiség él. A nemzetiségek megoszlása 1980-as adatok szerint a következő volt: (ezer főben)

Orosz	137 400	Grúz	3 570
Ukrán	42 350	Moldovai	2 970
Üzbég	12 450	Tadzsik	2 900
Belorusz	9 460	Litván	2 850
Kazah	6 560	Türkmén	2 000
Tatár	6 320	Kirgiz	1 900
Azerbajdzsán	5 480	Lett	1 440
Örmény	4 150	Észt	1 000

Nagyobb lélekszámot képviselnek a nemzetiségek között a németek, zsidók, mordvinok és lengyelek. A kisebb nemzetiségekhez és nemzetiségi csoportokhoz tartoznak többek között: a csuvasok, baskírok, oszétek, dagesztániak, csecsencek, kabardinok, kalmükök, burjátok, jakutok, ujgurok, kurdok, ingurok, komik, marik.

A lakosság megoszlása (település szerint) a forradalom előtt 1913-ban: városi 18%, falusi 82%; 1950-ben városi 50%, falusi 50% és 1982-ben városi 63%, falusi 37%. A városok szá-

ma megközelíti a kétezret, 10 város lakossága meghaladja az egymilliót. A milliós városokon kívül még 38 olyan város található, amelynek lakossága meghaladja a félmilliót.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

A mai Szovjetunió déli területei az i. e. VI. században perzsa, a IV. században görög, az i. sz. I. században római, a IV. században bizánci, a VII. században arab uralom alá kerültek. Közép- és Kelet-Európa térségében szláv törzsek telepedtek le. A IX. században már valamennyi kelet-európai szláv törzsnél létrejött a fejedelemség, központjaik: Pszkov, Szmolenszk, Csernyigov, Perejaszlav, Kijev. A legnagyobb város – Kijev – körül alakult ki a X. század elején a kijevi fejedelemség a Donig, valamint a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő területeken. A kijevi fejedelemség a XII. század közepén felbomlott. A feudális fejedelemségek hatalmi harca megkönnyítette a külső hódítók támadásait. Nyugat felől nomád hunok és elsősorban mongol tatárok hatoltak be a szláv fejedelemségek területeire. A terület lakossága két és fél évszázadon át, 1238–1480-ig tatár megszállás alatt élt.

A tatár uralom megdöntése és Oroszország egyesítése a moszkvai nagyfejedelemség kialakulásához és megerősítéséhez kapcsolódik. A XV. század végén Moszkva az egységes orosz állam fővárosa. 1547-től, IV. (Rettegett) Iván megkoronázásától kezdve Oroszországban a cárok uralkodtak. 1613-ban Mihail Romanov került a trónra, és ettől kezdve 300 évig a Romanov-dinasztia uralkodott. 1654-ben végbement Ukrajna újraegyesítése Oroszországgal. Ebben az évszázadban orosz utazók elérték a Csendes-óceánt, partra szálltak Kamcsatkában, felfedezték a Kuril-szigeteket, s oroszok telepedtek le Távol-Keleten. A XVIII. század elején I. (Nagy) Péter cár a Svédország elleni győztes háborúban biztosítja a tengeri kijáratot az ország számára (Finn- és Rigai-öböl, Észtország, Litvánia, Karélia). Az orosz birodalom a nagyhatalmak sorába lép.

A földbirtokos osztály elnyomása és kizsákmányolása ellen sorozatos jobbágylázadások törtek ki, 1606-ban Ivan Bolotnyikov, 1670-ben Sztyepan Razin, 1773-ban Jemeljan Pugacsov vezetésével. A feudális viszonyok ellen szervezkedtek a radikális kis- és középnemesek, amely az 1825-ös „dekabrista" felkeléshez vezetett. 1861-ben a cár „felülről" felemás módon felszabadította a jobbágyokat, megteremtve a szabad munkaerőt a tőkés iparnak.

A Napóleon elleni honvédő háború után a cári Oroszország egyike lett a Szent Szövetség alapító tagjainak, a cári hadsereg részt vett a XIX. század forradalmi mozgalmai, köztük 1849-ben a magyar szabadságharc leverésében.

A társadalmi fejlődést azonban a legkegyetlenebb terror sem tudja megállítani. A termelőerők fejlődése megköveteli, hogy végre Oroszországban is utat nyissanak a tőkés fejlődésnek. Noha Oroszországban a feudalizmus állásai erősek maradtak, a tőkés fejlődés meggyorsult, és létrejött az orosz munkásosztály.

A munkásosztály megszületése egyúttal a következetesen demokratikus, illetve a forradalmi mozgalmak megszületését is magával hozta. Több kisebb, elszigetelt megmozdulás után a század végén létrejöttek az első marxista forradalmi csoportok, majd 1898-ban – akkor még csak formálisan – megalakult az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt. Vlagyimir Iljics Lenin vezetésével a párt ténylegesen a II. kongresszuson, 1903-ban alakult meg.

A századfordulóra mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a cári birodalom – amely kegyetlenül elnyomta a dolgozó népet és a birodalom nem orosz lakóit – a forradalmi válság küszöbére jutott. A belső ellentmondásokat végsőkig kiélezte a cári rendszer katonai kalandja: 1904-ben háborút indított Japán ellen. Az orosz hadsereg és hadiflotta súlyos vereséget szenvedett. A cárizmus ezt a háborút villámhárítónak szánta a belső feszültség levezetésére, a kísérlet azonban a visszájára fordult. 1905 elején hatalmas sztrájkok törtek ki. A cári katonaság januárban vérbe fojtotta a munkások tiltakozását: a január 9-i „véres vasárnapnak" Péterváron ezernél több a ha-

lottja. A munkások válasza: országos sztrájk, felkelés. A forradalmi mozgalom új szervezetet hozott létre: a szovjeteket. Közben megmozdult a falu is: földfoglalások kezdődtek országszerte. A cár megpróbálta általános ígéretekkel leszerelni a tiltakozást, de eredménytelenül: decemberben Moszkvában kirobban a munkások fegyveres fölkelése.

A forradalom elbukott: a forradalmi erők nem voltak egységesek, s a munkások megmozdulásától megrettent tőkésosztály is a cári hatalom segítségére sietett, és megegyezett a cárral. A vereség ideiglenes. A forradalmi harcokban megedződött a munkásosztály, és megerősödött a párt forradalmi szárnya. A bolsevik párt hamarosan újjászerveződött, annak ellenére, hogy a cári megtorlás véres és kegyetlen, ezreket vetettek börtönbe, küldtek száműzetésbe. A belső ellentmondások feszítő ereje mind feltartóztathatatlanabbul konfliktushoz vezet.

Oroszország 1914-ben az antant tagjaként lépett a világháborúba. Az orosz katonaság egymás után több vereséget szenvedett, az ország gazdasága hanyatlott, súlyosbodtak a gazdasági és élelmezési gondok. A munkások válasza: tiltakozó sztrájkok sorozata, tömegtüntetések, ahol békét és kenyeret követeltek. Az első forradalomtól eltérően a katonák jó része átállt a tüntetők oldalára, nem lőtt a tiltakozó munkások és parasztok közé. A következmény: 1917 februárjában a cár lemondása, az ideiglenes polgári kormány létrejötte, amely polgári demokratikus reformokat ígér, de még ezeket sem tartja meg, s továbbra is részese az imperialista háborúnak.

A februári forradalom után azonban a munkásosztály túlnyomó része már nem hitt az ígéreteknek. Az országban kettős hatalom jött létre. A tömegek az ideiglenes kormánnyal szemben a munkások, parasztok és katonák szovjetjeit támogatták. A felfegyverzett tömegek támogatását élvező tényleges hatalmi tényező megléte előfeltétele volt annak, hogy a forradalom békés úton fejlődjön.

1917. július elején az ideiglenes kormány azonban fegyveresen lépett föl a tüntető tömegek ellen. A forradalom to-

vábbfejlődése már csak fegyveres úton volt lehetséges. A fegyveres felkelés előkészítését Lenin irányította, aki a háború nagy részét külföldi emigrációban töltötte, de áprilisban már visszatért Pétervárra és nagy erővel látott hozzá a forradalom szocialista irányú fejlesztéséhez. Október 25-én – az időközben általánosan elfogadott időszámításhoz alakított naptár szerint november 7-én – a munkások és a forradalmár katonák Péterváron megdöntötték az ideiglenes kormányt. Még ugyanazon a napon összeült a szovjetek II. összoroszországi kongresszusa, amely kimondta: az országban minden hatalom a munkások, parasztok és katonák szovjetjeinek kezébe ment át. A szovjetkongresszus elfogadja a dekrétumot a békéről, valamint a föld szétosztásáról a parasztok között, ezzel is bizonyítva, hogy olyan erő került hatalomra, amelyik megvalósítja a nép legégetőbb követeléseit.

AZ SZKP ÉS A SZOVJETUNIÓ TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A fiatal szovjethatalomnak csak pillanatai voltak arra, hogy megkezdje a szocialista rend szervezését. Megkezdődött a megdöntött kapitalista rendszer képviselőinek ellentámadása. Ellenforradalmi felkelések robbantak ki, amelyet a munkás-forradalomtól megrettent tőkés országok mind fokozottabban támogattak – függetlenül attól, hogy a háborúban a cári Oroszország oldalán, vagy azzal szemben vettek részt. Már 1918 februárjában a forradalmi Oroszországra támadt Vilmos császár német hadserege, amellyel pedig korábban fegyverszünetet, majd Lenin határozott követelésére békét kötöttek (breszt-litovszki béke). Amerikai, angol, francia, japán csapatok indítottak intervenciót a fiatal szovjetállam ellen a Távol-Keleten, a Kaukázusban és Murmanszkban. Egykori cári tábornokok: Kornyilov, Gyenyikin, Jugyenyics, Krasznov, Kolcsak, Vrangel szervezték a volt cári tisztekből az ellenforradalom vezérkarát. 1919-ben a külföldi intervenciósok és az ellenforradalmárok az egykori cári birodalom területé-

nek nagyobbik részét tartották megszállva, miközben éhínség, nyomor, a termelés csaknem teljes szünetelése növelte a súlyos nehézségeket.

Több éves harcban a Vörös Hadsereg szétzúzta a belső ellenforradalmat, a külső intervenciósokat pedig távozásra kényszerítette.

A szovjethatalom már a győzelem első napjától fogva hozzákezdett a lenini önrendelkezési elv érvényesítéséhez. (Az államot ekkor Oroszországi Köztársaságnak nevezték, majd 1918. július 10-én az V. szovjetkongresszus az állam nevét Oroszországi Szövetségi Köztársaságra változtatta.) A szovjethatalom autonóm nemzeti köztársaságokat és területeket szervezett, s védte a kisebbségek jogait. Az ellenforradalom és az intervenció elleni fegyveres harcban a különféle nemzetek és nemzetiségek megvédték a nekik szabadságot adó szovjet rendszert.

1921-ben a régi Oroszország helyén hat Szocialista Köztársaság (Orosz – ezen belül több autonóm szovjet köztársaság és kisebb autonóm terület –, Ukrán, Belorusz, Grúz, Örmény, Azerbajdzsán) jött létre, ehhez járult még két népi köztársaság (Horezm, Buhara). 1922 márciusában Azerbajdzsán, Grúzia és Örményország megalakították a Kaukázusontúli Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaságot. Ezeknek az államoknak a kapcsolatát kétoldalú szerződések szabályozták.

1922. december 30-a fontos dátum a szovjet nép életében. A szovjetek X. összoroszországi kongresszusa (a Szovjetunió megalakulásával az I. össz-szövetségi szovjetkongresszus) egyhangú határozatot hozott a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének (SZSZKSZ) megalakításáról. Az egységes szovjet állam tervét Lenin dolgozta ki, s annak elfogadását hosszas vita előzte meg. Az SZSZKSZ megalakítása után hozzákezdtek az alkotmány kidolgozásához, amelyet 1924 januárjában fogadott el a II. szovjetkongresszus.

A szocializmus sikeres építésével tovább fejlődött a szovjet föderatív állam. 1924-ben megalakult a Türkmén és az Üzbég, 1929-ben pedig a Tadzsik Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság. 1936-ban az új alkotmány elfogadásával a Kazah és

a Kirgiz Autonóm Köztársaság szövetségi köztársasággá alakult, az Azerbajdzsán, az Örmény és a Grúz Köztársaság, amely addig a Kaukázusontúli Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasághoz tartozott, közvetlenül a Szovjetunió tagja lett. 1940-ben Lettország, Litvánia és Észtország dolgozói helyreállították a szovjet államiságot, s ezek a köztársaságok is csatlakoztak a Szovjetunióhoz. Ugyanabban az esztendőben a moldovai nép újraegyesülése eredményeképpen a Moldovai Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság szövetségi köztársaság lett. Ugyanakkor további autonóm köztársaságok, autonóm területek és nemzeti körzetek alakultak.

A szovjet föderáció a népek szabad akaratnyilvánítása alapján jött létre. A népek éltek önrendelkezési jogukkal, és önként egyesültek az egyenjogú, szuverén nemzeti szocialista köztársaságok nagy családjában. A proletár internacionalizmus és a demokratikus centralizmus elvei szerint felépített soknemzetiségű állam biztosítja az optimális összhangot a Szovjetunióban élő összes népek nemzeti érdekei között, továbbá a centralizált vezetés, a társadalmi élet valamennyi területén érvényesülő egységes politika összhangját a föderáció tagjainak széles körű alkotó kezdeményezésével és önállóságával.

A Szovjetunió népeinek testvérisége és barátsága, egymás állandó segítése, a szovjet állam gazdasági, politikai és védelmi ereje a reális alapja az egyes szövetségi köztársaságok szuverenitásának. Ezt a szuverenitást biztosítják az egyes köztársaságok az alkotmányban garantált olyan jogai is, hogy önállóan irányítsák állami, gazdasági, szociális és kulturális tevékenységüket, s önállóan állítsák össze népgazdasági tervüket és költségvetésüket. Minden szövetségi köztársaságnak joga van arra, hogy kilépjen a föderációból. Ily módon minden köztársaság önállóan gyakorolja az államhatalmat, kivéve az olyan kérdéseket, amelyek a szövetségi alkotmány szerint a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének illetékességébe tartoznak.

A Szovjetunió megalakításával tehát teljesen új típusú állam jött létre, amely biztosítja a területén lakó népek szo-

cialista testvériségét, összefogását és egységét, egyszersmind a szocialista nemzeti fejlődés teljes szabadságát.

A szovjet állam, Lenin vezetésével, már a harcok közben megszilárdította belső helyzetét. A szétzilált népgazdaság helyreállítására megtörténtek az első intézkedések, s 1921-ben a párt X. kongresszusa elhatározta az új gazdasági politika, a NEP bevezetését. (Korábban, a harcok idején a szovjet állam gazdaságát a hadikommunizmus jellemezte: rendkívüli gazdasági intézkedéseket alkalmaztak, hogy a legszükségesebb iparcikkeket, mezőgazdasági termékeket, mindenekelőtt pedig a harcban álló hadsereg ellátásához szükséges eszközöket biztosítsák.) A NEP bevezetése előtt már a szovjetek VIII. összoroszországi kongresszusa elfogadta az ország villamosításának akkor hihetetlennek tetsző programját, a híres lenini GOELRO-tervet. Megszilárdult a politikai helyzet is: a pártban fokozatosan legyőzték a kispolgári elemeket, a szovjetekben a bolsevikok politikai irányvonalával szemben álló csoportok képviselőit.

1924. január 21-én súlyos veszteség érte a Szovjetunió népeit és a világ proletariátusát: meghalt Lenin, a bolsevik párt és a szovjet állam alapítója.

A szovjet állam minden energiáját a gazdaság fejlesztésére, az állam megerősítésére fordította. Elfogadták a szocialista iparosítás programját, majd az első ötéves népgazdasági tervet (1929–1933), amelyet a szovjet dolgozók négy év alatt teljesítettek. A tervszerű fejlesztés eredményeként nemcsak helyreállították a népgazdaságot, hanem korszerű ipart teremtettek és megvalósították a mezőgazdaság szocialista átszervezését is. A szocializmus a Szovjetunióban a harmincas évek második felében győzelmet aratott.

Az elmaradott agrárország átalakítása erős, fejlett iparral rendelkező korszerű állammá, bonyolult társadalmi viszonyok, a nézetek és az áramlatok éles harcának közepette ment végbe. S mindez a szocialista építést gyűlölő, a szovjet rendszer megsemmisítését tervező, állig fölfegyverkezett kapitalista államok gyűrűjében. Ezek a körülmények a harmincas évek második felétől kezdve kedveztek a lenini módszerektől

eltérő vezetési és államépítési gyakorlatnak, valamint a Sztálin körüli személyi kultusz kialakulásának, a szocialista demokrácia megsértésének, törvénytelenségeknek, és más nehézségeket okozó hibáknak. A személyi kultusz egyik legsúlyosabb következménye a törvénytelenségek mellett a marxista elmélet fejlődésének lelassulása és a dogmatizmus eluralkodása volt.

Torz vonások gátolták több területen a szovjet társadalom haladását, de nem változtatták meg a szocialista rendszer lényegét. A hibák és veszteségek ellenére is óriási lépésekkel haladt tovább az építőmunka. 1939 márciusában a párt XVIII. kongresszusa összegezte a szocializmus építésének eredményeit, és célul tűzte ki az átmenetet a szocializmusból a kommunizmusba. Az elért eredmények egyedülállóak voltak a legújabb kor történetében. Az ipari termelés 900%-kal emelkedett az 1913-éhoz képest. A főbb kapitalista országoknál a növekedés csak 10–30%-os volt. A termelés növekedésével együtt járt a munkanélküliség teljes megszüntetése. Kulturális forradalom zajlott le, kialakult az új értelmiség. A cári Oroszországban, 1914-ben 10 700 tanuló végezte el az egyetemet vagy főiskolát, a Szovjetunióban 1938-ban 16 700.

A két világháború közötti időszakban a Szovjetunió következetes békepolitikát folytatott és harcolt a rákényszerített elszigeteltségből való kitörésért. 1921-ben már több ország – köztük Nagy-Britannia és Németország – létesített gazdasági kapcsolatokat a szovjet állammal. 1924-ben Nagy-Britannia, Olaszország, Ausztria, Görögország, a skandináv államok, Kína, majd Franciaország vette fel a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval; az Egyesült Államok 1933-ban, Csehszlovákia és Románia 1934-ben. Megnemtámadási egyezményt kötött a Szovjetunió 1925-ben Törökországgal, 1926-ban Afganisztánnal, 1927-ben Iránnal. A szovjet diplomácia eredménye volt a rapallói egyezmény, Németországgal (1922), a Szovjetunió belépése a Népszövetségbe (1934), kölcsönös segítségnyújtási szerződés Franciaországgal és Csehszlovákiával (1935). A Szovjetunió következetes harcot folytatott az antifasiszta koalíció létrehozásáért a nyugati hatalmakkal, de

Nagy-Britannia és Franciaország kormányai szabotálták a tárgyalásokat. Törekedett a kollektív biztonságra, a leszerelésre.

1941. június 22-én a hitleri fasiszta haderő, amely addigra már uralma alá hajtotta szinte az egész kontinentális Európát, a Szovjetunióra támadt (megszegve ezzel az 1939-ben kötött megnemtámadási szerződést). A támadók kezdetben veszedelmesen előrenyomultak; néhány hónap múlva körülzárták Leningrádot, 1941 őszén közvetlenül fenyegették Moszkvát, uralmuk alá hajtották Ukrajna, Belorusszija területeit, s előretörtek a Kaukázus felé. Majd bekövetkezett a fordulat.

1941 decemberében a német hadsereg elszenvedte Moszkva alatt első vereségét. A szovjet csapatok kezébe került a hadászati kezdeményezés. Az 1943-as év meghozta a fordulatot a háború menetében: a hitleri hadsereg katasztrofális vereséget szenvedett a Volga mentén, Sztálingrádnál, amelyet hónapokon át hiába kísérelt meg elfoglalni. A fasiszták halottakban, sebesültekben, foglyokban több mint 300 000 embert vesztettek, s ezt a csapást már nem tudták kiheverni.

1943 közepétől a szovjet hadsereg, amelynek főparancsnoka Sztálin volt, maga előtt űzve a menekülő fasisztákat, fokozatosan foglalta vissza az ország megszállt területeit, 1944 nyarára már átlépte a határt és egymás után szabadította föl a kelet-európai országokat. 1945 tavaszán a harcok Németország területén folytak, s a szovjet alakulatok májusra elfoglalták Berlint is. Az európai háború a Szovjetunió és a szövetséges hatalmak győzelmével ért véget.

Rövidesen Ázsiában is befejeződtek a harcok azt követően, hogy a szovjet hadsereg szétzúzta a japánok elit alakulatát, a Kvantung-hadsereget.

A szövetség Nagy-Britanniával, Franciaországgal és az Egyesült Államokkal a közös ellenség ellen vívott harcban jött létre. A Szovjetunió teljesítette szövetségi kötelezettségét, magára vállalta a hitleri hadsereg megsemmisítésének döntő részét, s a háborúból győztesként került ki. E győzelem világraszóló történelmi jelentőségű tény volt: lehetővé tette nemcsak a fasizmus szétzúzását, hanem azt is, hogy a

győzelem nyomán Európa és Ázsia sok országában megindulhasson a szocialista irányba tartó fejlődés.

A Szovjetunió a második világháborúban rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett. Csaknem 700 milliárd rubel értékű kár érte a gazdaságot, megsemmisült az ország európai területének ipara, közlekedése, mezőgazdasága, több mint 1700 város, mintegy 75 000 falu és település. Több mint 20 millió szovjet ember vesztette életét a háború során.

Az óriási anyagi és emberveszteségek ellenére, a Szovjetunió már a háború utáni első ötéves terv időszakában megoldotta a helyreállítás feladatát. Ipari termelése 1950-ben már 73%-kal múlta felül a háború előtti színvonalat. Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halála után a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány hozzáfogott a korábban elkövetett hibák kijavításához. 1953 szeptemberében N. Sz. Hruscsovot választották a Központi Bizottság első titkárává.

1956. február 14–25. között ülésezett a párt XX. kongresszusa, amely a világban végbement változásokat és a Szovjetunió fejlődését elemezve számos fontos elvi és politikai kérdésben új, a marxizmus-leninizmust gazdagító álláspontot alakított ki.

A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini elvét alkotóan alkalmazta az új helyzetre, amikor az erőviszonyokban a szocializmus javára kedvező változások mentek végbe. A szocializmus és a kapitalizmus erőviszonyait elemezve arra a következtetésre jutott, hogy meg lehet akadályozni az újabb világháború kitörését. A kongresszus élesen feltárta a személyi kultusz által okozott károkat, és harcot hirdetett következményeinek felszámolásáért, a pártélet lenini normáinak érvényesítéséért.

A XX. kongresszust nagyra értékelte a többi kommunista párt is, mert lökés adott az egész nemzetközi kommunista mozgalomnak a korszerűbb politika kidolgozására. Joggal állapította meg a Kommunista és munkáspártok 1957. évi moszkvai tanácskozása, hogy a XX. kongresszus „új szakasz kezdetét jelenti a nemzetközi kommunista mozgalomban".

A kongresszus után a párt intézkedéseket hozott a szocialista demokrácia erősítésére, a néptömegek fokozottabb bevonására a gazdasági és állami ügyek intézésében. Megindult a mezőgazdaság nagyszabású fejlesztése, a szovjet ipar sokoldalú korszerűsítése, a tudományos-technikai forradalom vívmányainak fokozatos alkalmazására. Ennek során a Szovjetunió úttörő lépéseket tett a világűr meghódítására.

Az 1961 októberében ülésező XXII. pártkongresszus elfogadta a párt új programját: a kommunizmus építésének programját. A program szerint a termelőerők fejlődése, a gazdasági struktúrában bekövetkező változások alapján a szocialista termelési viszonyok kommunista termelési viszonyokká alakulnak át, létrejön az osztály nélküli kommunista társadalom. Az állam fokozatosan egyetemes népi állammá fejlődik, majd megtörténik a fokozatos áttérés a társadalmi önigazgatásra.

A nagyszabású feladatok szükségessé tették a vezetés tökéletesítését. A Központi Bizottság 1964. októberi plénuma határozatot hozott a vezetésben kialakult szubjektivizmus leküzdésére és a kollektív vezetés erősítésére. Kérésére felmentették N. Sz. Hruscsovot és a Központi Bizottság első titkárává L. I. Brezsnyevet választották.

1971. március 30–április 9. között tartották az SZKP XXIV. kongresszusát, amely megvitatta a párt Központi Bizottságának beszámolóját, jóváhagyta a kilencedik ötéves terv (1971–1975) irányelveit, s módosította a párt szervezeti szabályzatát.

A kongresszus a Szovjetunió Kommunista Pártja fejlődésének, a szovjet állam, a szovjet hatalom előrehaladásának fontos állomása volt.

1976-ban ülésezett az SZKP XXV. kongresszusa. Megállapította, hogy a párt bel- és külpolitikai téren egyaránt elérte a XXIV. kongresszus által kitűzött célok közül a legfontosabbakat, s ezzel megteremtette a feltételeket a szocialista építőmunka és a békéért folytatott harc további feladatainak teljesítéséhez. A kongresszus jóváhagyta a tizedik ötéves terv

(1976–1980) irányelveit, és elfogadott egy pontosan körülhatárolt békeprogramot.

1977. október 7-én a Legfelsőbb Tanács új alkotmányt fogadott el. Az alkotmány a társadalmi fejlődés adott szakaszaként a fejlett szocialista társadalmat jelölte meg, a Szovjetuniót az egész nép szocialista államaként határozta meg. Rögzítette az SZKP vezető szerepét, leszögezte a szovjet állampolgárok alapvető jogait és szabadságjogait, kötelességeit, meghatározta a nemzetiségek államrendjét, az államhatalmi szerveket és a szovjet külpolitika főbb feladatait.

Az alkotmány bevezetője a továbbiakban megállapítja, hogy a fejlett szocialista társadalom törvényszerű szakasz a kommunizmushoz vezető úton. A szovjet állam legfőbb célja az osztály nélküli kommunista társadalom felépítése, amelyben kifejlődik a kommunista társadalmi önigazgatás. A szocialista össznépi állam fő feladata a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése, a szocialista társadalmi viszonyok tökéletesítése és kommunista társadalmi viszonyokká való átalakítása, a kommunista társadalom emberének nevelése, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának emelése, az ország biztonságának szavatolása, a béke megszilárdításának és a nemzetközi együttműködés fejlődésének előmozdítása.

1981. február 23. és március 4-e között ült össze az SZKP XXVI. kongresszusa. Az ország társadalmi helyzetét elemezve megállapította, hogy fejlődött a szocialista demokrácia, érvényesült a lenini nemzetiségi politika. Különös hangsúlyt kapott a szakszervezetek tevékenysége és az a bírálat, hogy nem élnek megfelelően jogaikkal. A 17,5 millió főt tömörítő pártról szólva a kongresszus rámutatott, hogy erősödött a párt vezető szerepe a társadalomban végbement változások következményeként.

A kongresszus a korábban meghirdetett békeprogramot kibővítve javaslatokat fogalmazott meg a nemzetközi légkör javítására. E javaslatok közé tartozott, hogy sem a Szovjetunió, sem a NATO-országok ne telepítsenek új, közepes ható-

távolságú nukleáris rakétákat Európában, és kezdjenek tárgyalásokat a fegyverek korlátozásáról és csökkentéséről.

A kongresszus kiemelte a világbékét fenyegető háborús tűzfészkek felszámolásának fontosságát. Kezdeményezte, hogy a Biztonsági Tanács a tagországok legmagasabb szintű vezetőinek részvételével tartson rendkívüli ülést a nemzetközi helyzet javítása érdekében.

A tanácskozás méltatta a szocialista országok két- és többoldalú kapcsolatainak fejlődését, a Varsói Szerződés Szervezetének politikai és védelmi szerepét. A KGST tevékenységével kapcsolatban a hangsúlyt hosszú távú célprogramok megvalósítására helyezte. Nagy nyomatékot kapott az az elgondolás, hogy a szocialista országok sokat tanulhatnak egymástól, hogy az építőmunka feladatainak jobb megoldása érdekében tanulmányozzák behatóbban egymás tapasztalatait és hasznosítsák azokat.

A nemzetközi kommunista mozgalomról szólva hangsúlyozta a kongresszus, hogy az egyes nemzeti kommunista pártok feladatai sokrétűek, az eltérő helyi sajátosságok sokasága természetszerűleg együtt jár a társadalmi haladásért folytatott harc problémáinak eltérő megítélésével, a pártok közötti vitával. Megállapította, hogy a kommunista világmozgalomban senki sem erőszakolhat rá más pártokra valamiféle sablont, vagy sémát. A kommunista pártok eltérő nézeteiből adódó viták döntőbírája csak a gyakorlat, az idő lehet.

1982. november 10-én elhunyt L. I. Brezsnyev. A Központi Bizottság főtitkárává J. V. Andropovot választották meg. A párt vezetése az 1983-as esztendő kiemelkedő feladatai közé sorolta a termelés hatékonyságának növelését, az intenzifikálás megoldását. Hangoztatta, hogy meg kell teremteni azokat a gazdasági és szervezeti feltételeket, amelyek a termelékeny munkát, a minőséget, a kezdeményezést, a vállalkozási szellemet ösztönzik. Fel kellett lépni a gazdasági életben és társadalomban jelentkező fegyelmezetlenségekkel szemben és megszüntetésük érdekében szigorú szabályokat kellett életbe léptetni.

Az SZKP vezetése fokozott figyelmet fordított az ideológiai kérdésekre, az új jelenségek elemzésére, az elmélet fejlesztésére. 1982 decemberében, a Szovjetunió megalakulásának 60. évfordulóján rámutattak arra, hogy a lenini nemzetiségi politikában elért általánosabb érvényű sikerek után szükség van az egységes állam keretében együtt élő sok nép és nemzetiség problémáinak egyedi megoldására.

1983–1984-ben kerültek nyilvánosságra a KB-üléseken és másutt elhangzott beszédek, ezek nyomán a folyóiratokban tanulmányok jelentek meg, amelyek a párt vezetőinek, neves társadalomtudósoknak, a gazdasági-társadalmi élet felgyorsítására irányuló, kialakulóban levő elgondolásait tartalmazták.

Pontosabb körvonalazást és tartalmat nyert az SZKP stratégiájának és taktikájának koncepciója, amely szerint: a fejlett szocializmus a kommunista társadalmi-gazdasági alakulat első fázisának sajátos, objektíve szükséges szakasza. Ennek kapcsán leszögezték, hogy mielőtt a Szovjetunióban hozzáfognának a kommunizmus építésével közvetlenül összefüggő feladatok megoldásához, végig kell járni a fejlett szocializmus történelmileg hosszú szakaszát.

Ebből a stratégiából kiindulva tervezi a párt soron következő, XXVII. kongresszusa új szövegezésű – a fejlett szocializmus tökéletesítésére irányuló – programját, s egyben meghatározza a következő öt év és a 2000-ig terjedő időszak feladatait.

Az új szövegezésű programkoncepció alapján a szovjet párt és kormány jelentős lépéseket kíván tenni a szocializmus gazdasági alapjainak, gazdasági mechanizmusának tökéletesítése területén. Olyan feladatok kerülnek előtérbe, mint a tudományos-műszaki haladás meggyorsítása; az intenzív gazdálkodásra való áttérés útjai; a szocialista tulajdon formáinak tökéletesítése, amely lehetővé teszi, hogy a közvetlen termelő szervesebben kapcsolódjon a társadalmi termelési eszközökhöz; erősíti a közvetlen termelőben a kollektív tulajdonosi érzést az egész társadalmi vagyon iránt.

Az SZKP és a szovjet kormány a nyolcvanas évek első felében számtalan kezdeményezést és intézkedést tett a terme-

lési viszonyok tökéletesítése érdekében. Ilyennek minősíthető a brigádszerű munkaforma széles körű elterjedése, az agráripari komplexumok megszervezése, az önálló elszámolás egyre szélesebb körű meghonosítása, továbbá azok a nagyszabású, jóllehet egyelőre még kísérleti jellegű, újító szellemű megoldások, melyektől a szovjet vezetés azt várja, hogy a termelő munka területén megszilárdítsák az egymással szorosan összefüggő két elvet: a nagyobb önállóságot és a nagyobb felelősséget.

A szovjet vezetés a termelési viszonyok és a termelőerők fejlesztése terén is meghatározta a fő tennivalókat. Napjainkban ez a tudományos-műszaki haladás meggyorsítása. E feladat egyben a szervezési-gazdasági, társadalmi-politikai és káderképzési problémákat is felöleli.

A kiemelt feladatok sorában szerepel a népgazdasági irányítási rendszer minden oldalú tökéletesítése, a gazdasági tevékenység új formáinak és struktúráinak feltárása. A párt és a kormány annak érdekében, hogy a gazdasági mechanizmus megfeleljen az adott termelőerők és termelési viszonyok potenciális lehetőségeinek, hozzálátott az egész irányítási rendszer komplex tökéletesítése programjának előkészítéséhez. A program magában foglalja a szervezeti struktúra tökéletesítését, a tervezés javítását, a gazdasági szabályozók és ösztönzők hatékonyságának növelését.

Már a XXVI. kongresszus megállapította, hogy az egyesülések és a vállalatok szintjén a fejlődés általános iránya a gazdálkodó szervek önállóságának, jogainak további bővítése. Ezt az irányvonalat hangsúlyozta a párt az élelmiszerprogramban is, amikor megállapította: növelni kell a kolhozok és szovhozok szervezeti-gazdasági önállóságát. A munkahelyi kollektívákról és a vállalatok, intézmények, szervezetek irányításában betöltött szerepük növeléséről szóló törvény megállapítja, hogy létre kell hozni az igazi szocialista önigazgatást, a távlati és operatív munkatervek javaslatait először közvetlenül a kollektíváknak kell kidolgozniok.

A Központi Bizottság 1984. februári ülése feladatul tűzte ki, hogy nagyobb önállóságra van szükség valamennyi szinten,

kezdeményezéseket kell tenni, ha kell, vállalni a jogos kockázatot a gazdasági hatékonyság növelése, az életszínvonal növelése érdekében.

A párt- és állami vezetés napjaink kiemelkedő feladatai közé sorolta a tanácsok munkájának sokoldalú kibontakoztatását. Abból az elvből indult ki, hogy a szocialista társadalom nem fejlődhet hatékonyan, ha nem találja meg a tömegek alkotó tevékenységének aktivizálásához vezető utat a társadalmi élet minden területén. Az emberek társadalmi szerepének növelése a kulcsa a szovjet politikai rendszer tökéletesítésének, a szocialista demokrácia továbbfejlesztésének.

A szocialista demokrácia elengedhetetlen része, a társadalmi élet egészének a nyitja: a nyilvánosság. A dolgozókat széleskörűen, időben és nyíltan kell tájékoztatni. A tájékoztatás fokozza a dolgozók aktivitását. A párt- és állami szervek munkájának nyilvánossága a bürokratikus torzulások elleni harc hatékony eszköze.

A nyolcvanas évek még erőteljesebben aláhúzták azt a tapasztalatot, hogy az új társadalmi rend megteremtését, sikeres működését csak a kommunista párt irányító tevékenysége biztosíthatja. Minden új történelmi szakaszban növekszik a párt vezető szerepe. Az SZKP a társadalom hatékonyabb irányításához vezető utat nem az irányítási szféra leszűkítésében – mint ezt a burzsoázia ideológusai sugallják –, hanem az irányítási módszerek tökéletesítésében látja. A párt irányító szerepét úgy érvényesíti, hogy kidolgozza a gazdaság- és társadalompolitika legfontosabb irányát, megszervezi a politika megvalósításának ellenőrzését. Vezető szerepét a szocialista építőmunka valamennyi területén dolgozó tisztségviselők, kommunisták útján is érvényesíti.

1984-ben és 1985-ben súlyos veszteség érte a szovjet pártot, államot és népet. 1984. február 2-án elhunyt Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke. Február 13-án az SZKP Központi Bizottsága Konsztantyin Csernyenkót választotta meg a KB főtitkárává. 1984 áprilisában a Legfelsőbb Tanács megválasztotta az Elnökség elnökévé. Összesen alig több mint egy év adatott

meg számára, hogy folytassa a Jurij Andropov által megkezdett munkát. 1985. március 10-én súlyos betegség után elhunyt Konsztantyin Csernyenko. Az SZKP Központi Bizottsága március 11-én rendkívüli ülést tartott. Az ülésen Mihail Gorbacsovot egyhangúlag az SZKP KB főtitkárává választották.

Mihail Gorbacsov, megválasztásakor a többi között a következőket mondta: „Az a stratégiai irányvonal, amelyet a XXVI. pártkongresszuson és az utána következő KB-üléseken Jurij Andropov és Konsztantyin Csernyenko tevékeny részvételével dolgoztak ki, változatlan volt és marad is. Ez arra irányul, hogy meggyorsítsuk az ország társadalmi-gazdasági fejlődését, tökéletesítsük a társadalmi élet minden területét."

A gazdaságról szólva hangsúlyozta: „Döntő fordulatot kell elérnünk abban, hogy a népgazdaságot az intenzív fejlesztés vágányára állítsuk. Az a kötelességünk, hogy rövid időn belül elérjük a legkorszerűbb tudományos-műszaki szintet, a társadalmi munka termelékenységének világviszonylatban a legmagasabb szinvonalát."

A párt belpolitikájáról szólva alapvető feladatnak tekintette a demokrácia és a szocialista népi önigazgatás egész rendszerének tökéletesítését és fejlesztését. Szólt a szocialista demokrácia és a társadalmi tudat szoros kapcsolatáról, a társadalmi tudat erősödéséről. Majd hangsúlyozta: „... a jövőben is határozott lépéseket kell tenni a további rendteremtés, a szocialista törvényesség megszilárdítása, valamint annak érdekében, hogy életünket megtisztítsuk az idegen jelenségektől, mindattól, ami veszélyezteti a társadalom és az állampolgárok érdekét".

A szovjet külpolitika változatlan alapjait hangsúlyozva megállapította: „Külpolitikánk következetes és világos. Ez a béke és haladás politikája."

Majd a pártról szólva kiemelte: „Az előttünk álló bonyolult feladatok megoldása a párt további erősítését, szervező és irányító munkája szerepének növelését feltételezi. Az SZKP a múltban és a jövőben is mindig abból a lenini gondolatból indul ki, hogy az elvi politika az egyetlen helyes politika. Ezt a

kollektívan kidolgozott politikát következetesen és tántoríthatatlanul valósítjuk meg. A párt az az erő, amely képes figyelembe venni minden osztálynak és társadalmi csoportnak, az ország minden nemzetének és nemzetiségének érdekeit, egységbe forrasztani őket, és mozgósítani a nép energiáit a kommunista építőmunka közös ügyéért."

GAZDASÁG

Az egykori nagyhatalom, a cári Oroszország gazdaságilag elmaradott agrár-ipari ország volt. Lakosságának több mint 80%-a falun élt; nemzeti jövedelmének mintegy 56%-át adta a mezőgazdaság, 28%-át az ipar és az építőipar. Sztrumilin szovjet közgazdász 1927. évi számítása szerint az 1913. évi, egy főre jutó nemzeti jövedelmének Angliáé 4,6-szerese, az Egyesült Államoké 6,8-szerese, Németországé 3-szorosa, Olaszországé 2,1-szerese volt. Mindemellett Oroszország – hatalmas méretei miatt – a fontosabb gazdasági mutatókat tekintve mégis a harmadik-negyedik helyet foglalta el az európai ranglistán.

Az ország elmaradását a polgárháború és az intervenció pusztítása tovább növelte. A gyáripar bruttó termelése 1921-ben 21%-a volt az 1913. évinek. A mezőgazdasági termelés 40%-kal kisebb volt az 1913. évinél.

A mezőgazdaság 1925-ben, az ipar a hároméves terv eredményeként 1927-ben elérte, ezen belül a villamosenergia-termelés a GOELRO-tervnek köszönhetően kétszeresen meghaladta a háború előtti színvonalat. A Szovjetunió 1929-ben hozzáfoghatott első ötéves tervének végrehajtásához.

Az első három ötéves terv idején (1928–1940 között) a megtermelt nemzeti jövedelem az 5,1-szeresére, a társadalmi össztermék a 4,5-szeresére nőtt. Ennek eléréséhez ebben az időszakban 6,7-szeresre növelték a népgazdasági beruházások volumenét, 2,4-szeresre a népgazdaság termelési állóeszközállományát, 3-szorosra a munkások és alkalmazottak létszámát. A bruttó ipari termelés 6,5-szeresre, ezen belül a terme-

lőeszközök termelése 10-szeresre, a fogyasztási cikkek termelése 4,2-szeresre, az ipari termelékenység 3,1-szeresre nőtt. A mezőgazdaság bruttó termelése csak 30%-kal bővült.

A Szovjetunió agrárországból ipari országgá vált. Az ipar hányada 70,4%-ot tett ki. Átalakult a foglalkoztatási szerkezet. Az aktív keresők 88,3%-át az anyagi termelésben foglalkoztatták, s ebből az iparra és építőiparra 23%, a mező- és erdőgazdaságra 54%, a közlekedésre 5%, a kereskedelemre 6,3% jutott. A városi lakosság aránya 1940-ig 33%-ra nőtt.

A nehézségek ellenére a Szovjetunió elmaradott országból olyan ipari hatalommá vált, amely a második világháború idején meg tudta védeni magát. Az ipari termelés volumenét tekintve már 1937-ben az első volt Európában és második a világon, a gépiparban világviszonylatban a második, a mezőgazdasági gépgyártásban az első helyet foglalta el. A világgazdasági válság egyedul a Szovjetuniót kerülte el. Az állami tervezésen alapuló gazdasági fejlesztés bizonyította életképességét és haladó jellegét.

A második világháborúban a Szovjetunió népességének több mint 10%-át és nemzeti vagyonának egyharmadát veszítette el. Becslések szerint a háború mintegy 10 évvel vetette vissza az ország gazdasági fejlődését.

Az 1946–1950. évi negyedik ötéves terv a háború előtti termelési és fogyasztási színvonal elérését, ezt követően pedig folyamatos javítását tűzte ki célul. A megtermelt nemzeti jövedelem csaknem megkétszereződött. A bruttó ipari termelés több mint 90%-kal, a bruttó mezőgazdasági termelés mintegy 45%-kal nőtt. Emelkedett a szovjet nép fogyasztásának színvonala. (A nagyobb mértékű növekedéshez szükséges alapok – mindenekelőtt a mezőgazdaság lemaradása miatt – hiányoztak.) Kialakultak a szovjet népgazdaság fő arányai. A nemzeti jövedelem termelése ágazatonként 1950-ben (zárójelben az 1980. évi adatok): ipar 57,8 (51,8)%, építőipar 6,2 (10,3)%; mezőgazdaság 21,9 (15,1)%; közlekedés és hírközlés 3,6 (5,8)%; kereskedelem, egyéb 10,5 (17,3)%.

A szovjet népgazdaság fejlesztését továbbra is az ötéves tervek keretében valósították meg, közben kísérletet tettek

(1959–1965) a hétéves tervezésre. Az 1951–1955. évi, ötödik ötéves tervvel kezdődött a többi szocialista országgal kiépülő gazdasági együttműködésnek és számos testvérország iparosításának tervszerű előmozdítása. Az ötödik és hatodik ötéves tervidőszakban és a hétéves tervben cél maradt a nehézipar elsődleges fejlesztése, de erőfeszítést tettek a mezőgazdaság (főként extenzív) fejlesztésére is. Előtérbe került a keleti országrészek (az Urál, Szibéria, a Távol-Kelet, Kazahsztán és Közép-Ázsia) fejlesztése. 1951–1960 között 2,6-szeresére nőtt a nemzeti jövedelem, míg a bruttó mezőgazdasági termelés az 1,6-szeresére.

1960–1965 között fékeződött a termelés és a termelékenység növekedési üteme, csökkent az állóeszközök és a beruházások hatékonysága. A mezőgazdasági termelés az előirányzott 70%-kal szemben 15%-kal bővült. A termésátlagok 0,1 mázsával haladták meg az előző öt év átlagát.

Az 1966–1970. évi nyolcadik ötéves terv időszakában előtérbe került a gazdaság intenzifikálása és hatékonyságának növelése. Az erőfeszítések ebben az időszakban sikerrel jártak. Meggyorsult a növekedési ütem és javult a hatékonyság. A bruttó mezőgazdasági termelés éves átlagban 4,2%-kal bővült.

Kialakult az aktív keresők napjainkban is érvényes ágazati megoszlása (1970, zárójelben az 1980. évi adatok): anyagi termelés 77,1 (73,9)%, ezen belül ipar és építőipar 38 (39)%; mező- és erdőgazdaság 25 (20)%; közlekedés és hírközlés 8 (9)%; kereskedelem, egyéb 6,1 (5,9)%; nem termelő ágazatok 22,9 (26,1)%· (az Egyesült Államokban 1970-ben a nem termelő ágazatokra az aktív keresők 35,7%-a jutott). A városi lakosság aránya már 1960-ban elérte az 50%-ot, 1970-ben 57%-ot tett ki és 1983-ig 64%-ra nőtt.

Az 1971–1975. évi IX. ötéves terv irányelveiben először ajánlották, hogy a fogyasztási cikkek termelése gyorsabban fejlődjék, mint a termelési eszközöké. A terv a mezőgazdasági termelés 20–22%-os növekedését, éves átlagban 195 millió tonna gabona betakarítását tűzte ki célul.

Az ország gazdasági potenciáljának jelentős növekedése ellenére azonban nem sikerült megváltoztatni az arányt az „A" és a „B" csoport között. A mezőgazdasági termelés mindössze 4%-kal nőtt. A hatékonyság nem javult.

Az 1976–1980. évi X. ötéves tervet „a hatékonyság és a minőség" ötéves tervének fogadták el. Míg a IX. ötéves tervidőszakban a felhasznált nemzeti jövedelemnek mindössze 28%-os bővülését, a beruházásoknak 41%-os növekedését érték el. Ezúttal a felhasznált nemzeti jövedelemnek összesen 26%-os növekedését 26%-os beruházási növekmény mellett irányozták elő. A minőségi és hatékonysági célokat azonban nem sikerült megvalósítani. A mezőgazdaság a tervezett 16% helyett mindössze 9%-kal növelte bruttó termelését.

Az ország gazdasági fejlődésének fordulatát jelzi az 1981–1985. évi XI. ötéves terv. Az utóbbi időkig a gazdasági növekedésnek csaknem a háromnegyed része abból származott, hogy mind több erőforrást vontak be a termelésbe – tehát extenzív tényezőkből eredt – és csak egynegyed része adódott az intenzifikálásból. Nagymértékben leszűkültek a szovjet gazdaság fejlődésének extenzív tényezői, azaz újabb erőforrások bevonása útján biztosítható lehetőségei. Ugyanakkor csökken a termelőberuházások és a termelő állóeszköz-állomány növekedése, mivel a felhasznált nemzeti jövedelemben növekszik a fogyasztási alap aránya (az 1970. évi 71%-ról 1976-ban 75%-ra nőtt, s az 1985. évi előirányzat 78%). A termelőerők mai fejlettségi fokán megnövekedett az emberi tényező szerepe, s erősödött a gazdasági hatékonyság és az életszínvonal kapcsolata. A Szovjetunió szándéka ellenére ma is folyik a fegyverkezési hajsza – amely a korábbiakhoz hasonlóan igen jelentős anyagi eszközöket, ipari és tudományos potenciált von el a békés gazdasági és tudományos fejlődés problémáinak megoldásától.

A beruházások növekedésénél nagyobb mértékben – körülbelül egyötödére – lassult a tüzelőanyagok és nyersanyagok kitermelése. A nyersanyagtermelés átlagos beruházásigénye húsz év alatt megnégyszereződött, a közeljövőben meghatszorozódik és még tovább fog növekedni.

Az 1981–1985. évi terv – áttérés az intenzív gazdaságfejlesztésre, párosítva a gazdaságirányítás, a gazdasági mechanizmus fejlesztését célzó kísérletekkel. A terv a felhasznált nemzeti jövedelemnek 18%-os növekedését a beruházások mindössze 10,4%-os növelése mellett irányozta elő, s azzal számolt, hogy a termelési állóalapok gyorsabban (21%-kal) nőnek, rövidül a kivitelezési idő. Tervezik (ismételten) a „B"-szektornak az „A"-szektornál gyorsabb ütemű fejlesztését. Az ipari termelés növekedési előirányzata öt évre 27%, a mezőgazdaságé 13%.

A mostani ötéves tervidőszakban az intenzifikálás valóban jelentős eredményeket hozott, kivált az 1983–1984-es években. A beruházások hatékonysága javult, noha 1981–1983 között volumenük valamivel nagyobb mértékben (13%-kal) nőtt, mint a nemzeti jövedelem (12%). A népgazdaság állóalapja viszont a beruházásoknál 50%-kal bővült, s növekménye 5 év alatt minden valószínűség szerint meg is fogja haladni az előirányzott 18%-ot. A fogyasztási cikkek előállítása valamivel meghaladta a termelési eszközökét (a nehézipart is kötelezték fogyasztási cikkek gyártására). A bruttó ipari termelés négy év alatt 15,9%-kal nőtt, s előirányzatának teljesítéséhez 1985-ben 9–10%-kal kellene növekednie. Az ipari termelés növekményének 93%-át a munkatermelékenység emelkedése eredményezte. A bruttó mezőgazdasági termelés 1980-tól három év alatt 10%-kal nőtt (az előirányzat az 1976–1985. évi átlagnál 13%-kal magasabb az 1981–1985 években), viszont 1979-ben, 1980-ban és 1981-ben csökkent a termelés, s az 1984. évi mezőgazdasági termelés sem volt jó (a csökkenés becslés szerint 1% volt). A mezőgazdaság előirányzatának teljesítése az 1985. évi eredményeken múlik. A fogyasztási alap a nemzeti jövedelemben az 1980. évi 75,3%-ról 1983-ban 74,1%-ra csökkent. 1985-ig 77,3%-ra kell emelkednie.

1983-ban a Szovjetunió nemzeti jövedelme 9,6-szerese volt az 1950. évinek és 125-szöröse az 1917. évinek. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1951–1983 között a 6,4-szeresére, 1917–1983 között a 74,2-szeresére nőtt. A nemzeti jövedelem

felhalmozási hányada az 1951–1983 közötti időszakban 26–30% között ingadozott. A társadalmi munkatermelékenység ebben az időszakban a 7-szeresére emelkedett.

A nemzeti jövedelem, a társadalmi össztermék, a bruttó ipari termelés és a társadalmi munkatermelékenység növekedése tekintetében a Szovjetunió az alacsonyabb fejlődési szintről indult Románia és Bulgária kivételével megelőzte az európai KGST-tagországokat.

Az 1951–1980 közötti időszakot vizsgálva a Szovjetunió Japán kivételével valamennyi fejlett tőkés országnál gyorsabban növelte egy főre jutó nemzeti jövedelmét (ezen belül az Egyesült Államok átlagánál 3-szor, a fejlett tőkés országokénál kétszer gyorsabban) és ipari termelését még ennél is nagyobb ütemben. Mezőgazdasági termelése ugyancsak gyorsabban nőtt ebben az időszakban.

A bruttó nemzeti termék volumene tekintetében a Szovjetunió az Egyesült Államok után a második helyet foglalja el a világon. Ez a nemzeti jövedelemtől eltérően a nem anyagi szolgáltatásokat is tartalmazza, s így nagyobb különbséget mutat a szocialista és a fejlett tőkés országok között, mint a nemzeti jövedelem (4550 dollár).

A KGST keretében a Szovjetunió vezető helyet foglal el. A tagállamok együttes ipari termelésének mintegy 75%-a, mezőgazdasági termelésének 60%-a, nemzeti jövedelmének 70%-a, beruházásainak mintegy 60%-a jut rá (1980).

IPAR

A Szovjetunió népgazdaságában meghatározó szerepe van az iparnak, amely az ország nemzeti jövedelmének több mint a felét s a világ ipari termelésének kb. egyötödét termeli. A szovjet népgazdaság állóalapjainak több mint egyharmada, termelési állóeszköz-állományának kb. 40%-a jut az iparra. A bruttó ipari termelés 1951–1983 között a 14-szeresére nőtt, ezen belül a termelési eszközök termelése 16,3-szeresre, a fogyasztási cikkeké 9,8-szeresre bővült. Az ipari munkatermelékenység az 5,7-szeresére emelkedett. Ehhez az ipar az ösz-

szes beruházás több mint egyharmadát kapta (ebből a „B"-csoportra csak néhány százalék jutott). Az ipari beruházások volumene a 11-szeresére nőtt.

Az elmúlt évtizedben jelentős szerkezetváltás ment végbe az iparban. A vezető ágazat, a gép- és fémfeldolgozó ipar csaknem a felével növelte részesedését a bruttó ipari termelésből. Nőtt a vegyipar (7,3%; Egyesült Államok 16,1%), s jelentősen csökkent az élelmiszeripar, valamint a könnyűipar hányada (együttvéve 45,8%-ról 37,3%-ra).

A mostani, XI. ötéves terv időszakában folytatódik az egész népgazdaság műszaki haladását meggyorsító ágazatok, kivált a gépipar, a műszeripar, a vegyipar és a petrolkémiai ipar fejlesztése. A tüzelőanyag- és energiaipari komplexumban (11,8%) szerkezetátalakítást hajtanak végre. Az európai országrészben villamos- és hőenergiaszolgáltatásra csak atomerőműveket építenek. A Szovjetunió hosszú távú energiaprogramja célul tűzte ki az energiatakarékos gazdaságfejlesztést. 1985-ben már a többletigény csaknem 60%-át takarékosság révén kell fedezni, amely fele-harmadannyiba kerül, mint a kitermelés ugyanakkora növekménye. Az energiaprogram azzal számol, hogy 2000-re a nemzeti jövedelem energiaigényessége (a nemzeti jövedelem és az energiafelhasználás növekedésének aránya) a mostani 0,79-ről 0,58-ra csökken.

A világ ipari nagyhatalmai közül egyedül a Szovjetunió önellátó energiahordozókból, sőt jelentős exportőr is.

A szovjet *tüzelőanyag-ipar* adja a KGST-tagországok kőolajtermelésének a 97,8%-át, földgáztermelésének 89%-át, egyezményes tüzelőanyagra átszámított energiahordozó-termelésének a 82%-át. A szénegyenértékben kifejezett teljes széntermelésben az Egyesült Államok után a második, a kőolajtermelésben és földgáztermelésben az első. Az egyezményes tüzelőanyagra átszámított energiahordozó-termelés volumenében is az első helyet foglalja el (háromszor akkora a termelése, mint az EGK-tagországoké együttvéve), az egy főre jutó energiahordozó-termelésben pedig (1983: 7670 kg) csak két ország előzi

meg: Kanada és az Egyesült Államok. Energiamérlegének szerkezete (1983, zárójelben az 1960. évi adatok): szén 24 (52)%; kőolaj 42,3 (30)%; földgáz 31 (8)%; vízi energia 2,7 (3,3)%. A tüzelőanyag-termelés 1963–1983 között a 2,77-szorosára (a fejlett tőkés országokénál nagyobb mértékben) nőtt, ugyanakkor azonban 3,6-szeresére nőtt az ország nemzeti jövedelme és 4,5-szeresre az ipari termelése, s a legtöbb KGST-tagország növekedési lehetőségeit számottevően befolyásoló, a szovjet–nyugat-európai gazdasági kapcsolatokban fontos szerepet játszó tüzelőanyag-exportja is igen jelentős mértékben bővült. Néhány éve a kitermelés növekedési üteme is csökken. A kőolajtermelés 1983-ban 2,2%-kal, az egyezményes tüzelőanyagra átszámított széntermelés 4,4%-kal, a földgáztermelés 10,8%-kal, az egyezményes tüzelőanyagra átszámított energiahordozó-termelés 7,1%-kal haladta meg az 1980. évi szintet. A mostani ötéves terv az egész tervidőszakra a széntermelésnek csupán 8,2%-os, a földgáztermelésnek 45%-os (630 milliárd m^3-re), a kőolajtermelésnek mindössze 4,4%-os (az eredetileg 1980-ra előirányzott 630 millió tonna) növekedését irányozta elő. Az energiaprogram középpontjában az urengoji földgáz áll, amely a mostani tervidőszakban a földgáztermelés növekményét adja. Távlatilag növelni kívánják a szén szerepét az ország tüzelőanyag-mérlegében, elsősorban a külszíni fejtés révén.

A tüzelőanyag-kitermelés növelését megnehezíti és megdrágítja a lelőhelyek kedvezőtlen földrajzi helyzete. 90%-uk a Szovjetunió keleti területén található és csupán 10%-uk az európai részeken, viszont annak hányada az ország energiafelhasználásában 80%.

A *villamosenergia-ipar* fejlesztését is a szerves tüzelőanyag-felhasználás mérséklésére orientálják. Az ötéves tervidőszak első három évében a villamosenergia-termelés 9,4%-kal nőtt, miközben az egész tervidőszakra 12%-ot irányoztak elő. Az atomenergia-programban elmaradás mutatkozik. A hosszú távú energiaprogram azzal számol, hogy az atomenergia hányada a villamosenergia-termelésben 1990-ig eléri a 25%-ot.

Az ország villamosenergia-exportőr is. A KGST-tagországoknak 1976–1980 között évi átlagban mintegy 15 milliárd kWó villamos energiát szállított.

A Szovjetunió ez idő szerint az Egyesült Államok után a világ második legnagyobb villamosenergia-termelője (meghaladja az egész EGK-t), a villamos energia világtermelésének 19,3%-át, a KGST-országok együttes termelésének 74,3%-át adja. Egy főre jutó áramtermelése (5200 kWó) az Egyesült Államokénak valamivel több mint a fele, és nem sokkal marad el a legfejlettebb EGK-tagországokétól (a KGST-tagállamok közül csak az NDK-é nagyobb).

A Szovjetunió *vasércтermelése* (245 millió tonna) ez idő szerint a világ termelésének 33,4%-át, a KGST-országok együttes termelésének 98,7%-át teszi ki. Az ország világelső az acélgyártásban is (1983:152,5 millió tonna), kétszeresen meghaladja az Egyesült Államok, s csaknem 50%-kal az EGK termelési szintjét. Acélipara az egész világ termelésének 23,3%-át, a KGST-országok együttes termelésének 72,5%-át adja. Az egy főre jutó acélgyártásban is (560 kg) jelentősen megelőzi az Egyesült Államokat és az EGK-t (egészében véve), de némileg elmarad az NSZK-tól és főleg Japántól, a KGST-tagországok közül pedig Csehszlovákiától. A színesfémércek kitermelésében és az ásványbányászatban is a világelsők között foglal helyet. A szovjet színes-, nemesfém- és drágakőtermelés hasonló pozíciókat vívott ki.

A *vaskohászat és az ércbányászat* fejlődése lelassult. Míg 1960–1970 között megduplázódott, 1971–1980 között 50%-kal nőtt az ágazat termelése, 1981–1983 között összesen 7%-os volt a termelésnövekedés. Az érctermelés négy év alatt mindössze 1%-kal emelkedett.

A vas- és színesfémkohászat fejlesztésének fő iránya a minőség javítása, a választék bővítése, az anyagtakarékos kohászati termékek gyártásának az átlagosnál gyorsabb fejlesztése és korszerű gyártási technológiák bevezetése.

A szovjet *gépipar* eredményei leginkább pl. az űrhajó- és rakétagyártás, a repülőgépipar, a számítógépgyártás stb. területén szembeötlőek. Ma azonban mind több ágazat zárkózik

föl ezekhez az eredményekhez. A termelés volumenét nézve a Szovjetunió világelső a traktor-, a személy- és tehervagon-, a villamos- és dízelmozdony-, valamint a szerszámgépgyártásban, harmadik a tehergépkocsi- és autóbuszgyártásban, hatodik a személygépkocsi-gyártásban, harmadik a tv-, negyedik a rádiókészülék-gyártásban.

A Szovjetunió 1981–1985. évi terve s az 1981–1990-es időszak gazdaságfejlesztésének fő irányai a legnagyobb figyelmet a gép- és berendezésgyártásra összpontosítják. A cél: a beruházásokat átcsoportosítani, átállni a legkorszerűbb követelményeket is teljes mértékben kielégítő új gépnemzedékek gyártására, hogy ennek alapján más ágazatok műszaki rekonstrukcióját is végre lehessen hajtani.

A műszaki haladás meggyorsítása végett a mostani ötéves terv a gép- és fémfeldolgozó ipar termelésének az átlagosnál gyorsabb (5 év alatt 40%-os) bővülését irányozta elő, azzal, hogy az újonnan gyártott gépek teljesítménye 30–50%-kal, élettartama 25–35%-kal növekedjék. Folytatódik a gépek és berendezések anyagigényességének leszorítása.

A leggyorsabban fejlődő ágazat a számítástechnikai ipar, amely 1965–1980 között megötvenszerezte, s a mostani ötéves tervidőszakban 134%-kal növeli a termelését. Jelentősen növelik a rugalmas termelési rendszerek és elemeik gyártását, 14 300 ipari robotot kell kibocsátania az ágazatnak.

Az ötéves tervidőszak eltelt négy évében együttvéve 26,3%-kal nőtt az egész gép- és fémfeldolgozó ipar termelése.

A szovjet gépiparban fontos helyet foglalnak el a műszaki fogyasztási cikkeket gyártó ágazatok, s ezen a területen a mennyiség növelése mellett mindinkább a minőség javítása kerül előtérbe. Ez idő szerint (1983) a Szovjetunióban 10 000 lakosra számítva 48,3 gépkocsit (az európai KGST-átlag és a világátlag alatt), 315 tv-készüléket (az európai KGST-átlag és jóval a világátlag felett), 340 rádiókészüléket (KGST-átlag, világátlag), 156 mosógépet (az európai KGST-átlag alatt, jóval a világátlag felett), 209 hűtőgépet (európai KGST-átlag) gyártanak.

A *vegyipari* termelés volumenét tekintve a Szovjetunió az Egyesült Államok után világviszonylatban a második helyet foglalja el. Kőolajfinomító kapacitása is a második a világon. A szovjet népgazdaság szükségleteihez és méreteihez képest ez a volumen sem elegendő. A vegyipar – legfejlettebb ágazatait is felölelő – széles körű és gyors ütemű fejlesztése az ötvenes évek végén vált sürgető feladattá. Az ágazat termelése 1960–1980 között a hétszeresére nőtt. A mostani ötéves tervidőszakra is az átlagosnál nagyobb (összesen 32%-os) növekedését irányozták elő, az előző ötéves tervidőszakban 63% volt a növekedési előirányzata.

Az ötéves tervidőszak eltelt négy évében összesen 21%-kal nőtt a vegyipari termelés, nagyobb mértékben, mint az európai KGST-tagországoké (Bulgária kivételével) és még nagyobb mértékben, mint a fejlett tőkés országoké. Ez idő szerint (1983) az egy főre jutó termelés kénsavból 90,7 kg (a KGST-átlag felett, jelentősen nagyobb az EGK-átlagnál és Japánénál, jelentősen kisebb az Egyesult Államokénál), műanyagból és műgyantából 13,2 kg (az európai KGST-átlag alatt, világátlag, egyötöde-egyhatoda az EGK-átlagnak, s a megfelelő amerikai és japán mutatónak), műrostból és műszálból 5 kg (az európai KGST-átlag alatt, de jelentősen a világátlag felett; számottevően elmarad az EGK-átlagtól, harmada a megfelelő amerikai és japán mutatónak).

Építőanyag-ipar és faipar. A Szovjetunió a cement- és ablaküveggyártásban első helyen áll a világon. Különösen gyorsan bővült a magasabb gyári készenléti fokú anyagok, elemek és szerkezetek kibocsátása. Az 1985. évi terv 132 millió tonna cement gyártását irányozta elő. Az egy főre jutó cementgyártás (1983) 470 kg (európai KGST-átlag, de csak valamivel kevesebb az EGK-átlagnál, az Egyesult Államok megfelelő mutatója pedig jóval kisebb).

A Szovjetunió a fűrészáru-termelésben világelső (1983 : 97 millió m^3, a világtermelés egynegyede, a KGST-tagországok együttes termelésének több mint 82%-a; a termelés néhány éve valamelyest csökken). Nagy volumenű a fa- és fűrészáru kivitele. Egy főre jutó papír- és kartongyártása (1983) nem

egészen 30 kg (a KGST-átlag alatt; nagymértékben elmarad a fejlett tőkés országokétól).

A *könnyűipar* termelése 1950–1983 között csaknem a háromszorosára nőtt. A Szovjetunió világelső a gyapjúszál-, gyapjú- és lenszövet-, illetve cipőgyártásban, második a pamutszál- és harmadik a pamut- és műszálszövet-, ötödik a selyemszövetgyártásban.

Az ötéves terv a könnyűipar termelésének összesen 19%-os, a kulturális és háztartási cikkek kibocsátásának 40%-os növelését irányozta elő. Ez idő szerint (1983) a Szovjetunió egy főre számítva 39,4 m^2 szövetet (az európai KGST-átlag alatt; megfelel az EGK-átlagnak, valamivel kevesebb az Egyesült Államok megfelelő mutatójánál); 2,7 pár cipőt (az európai KGST-átlag alatt; kevesebb az EGK-átlagnál, több az Egyesült Államok megfelelő mutatójánál) gyárt. Az ország jelentős mennyiségű ruházati cikket importál. A nemesprémtermelés mennyiségét, minőségét és választékát tekintve egyaránt első helyen áll a világon.

A tervidőszak eltelt négy évében a könnyűipar fejlődése tovább lassult. Termelése összesen 6%-kal nőtt.

Az *élelmiszeripar* fejlődését befolyásolja a mezőgazdasági termelés nagymérvű ingadozása. Az ágazat növekedése számottevően lassult az utóbbi időben.

1983-ban a Szovjetunió a világ legnagyobb cukor- és vajtermelője, második legnagyobb (az Egyesült Államok után) növényolaj-, és harmadik sörgyártója. Egy főre számítva cukorból 45,5 kg-ot (európai KGST-átlag; nagyobb az EGK-átlagnál, s több mint a kétszerese az Egyesült Államok megfelelő mutatójának), vajból 5,3 kg-ot termel (európai KGST-átlag; az EGK-átlag kétharmada, az Egyesült Államok megfelelő mutatójának kétszerese). A szovjet élelmiszeripar hús- és húsárutermelése 9,5 millió tonna, 2,1-szerese az 1960. évinek (egy főre számítva 34,5 kg, az európai KGST-tagországok közül a legkisebb).

Az ötéves terv az egész időszakra az élelmiszeripar termelésének 23%-os növekedését irányozta elő. A termelés 4 év alatt 14,3%-kal nőtt.

A mezőgazdasági politika előterében az állattenyésztés, a hústermelés fejlesztése áll, amelyet takarmányprogram támaszt alá, kiegészítve különféle intézkedésekkel a mezőgazdasági terményveszteségek megelőzésére és az ésszerű takarmányfelhasználásra.

A Szovjetunió a világ legnagyobb mezőgazdasági földhaszonterületével rendelkezik. Ennek kiterjedése, noha csak az ország területének 24,8%-át teszi ki, 554 millió hektár (ebből szántó és évelő ültetvény 10,4%; rét és legelő 14,4%). Az erdőállomány aránya 43,3%; egyéb 31,9%.

A 232 millió hektár megművelt terület (a legnagyobb a világon) megoszlása (1981): szemes termények és hüvelyesek 56,4% (ezen belül búza 27,6%; árpa 14,0%); burgonya 3,2%; zöldség 0,8%; ipari növények 6,6%; takarmánynövények 30,8%; gyümölcs 2,2%.

A szovjet mező- és erdőgazdaságban s a halászatban kizárólagos a szocialista szektor. A mezőgazdasági termelőszövetkezetekre, a kolhozokra 1980-ban a teljes megművelt területből 120 millió hektár, az állami gazdaságokra, a szovhozokra és a vállalatok, intézmények kiegészítő gazdaságaira, a podhozokra 112 millió hektár jutott.

Folyamatban van a mezőgazdasági termelés szakosításának és koncentrációjának továbbfejlesztése a gazdaságközi kooperáció és az agrár-ipari integráció alapján. Erről 1976 májusában hozott határozatot az SZKP Központi Bizottsága. Kolhozközi, szovhozközi, illetve kolhoz-szovhozközi szakosított egyesülések alakulnak, fokozatosan egy vagy több közigazgatási egység keretében. A háztáji és kisegítő gazdaságok hányada a bruttó mezőgazdasági termelésben 1976–1980 között valamivel meghaladta a 25%-ot. Termelésük hosszú ideje gyakorlatilag azonos. Jelenleg több mint 33 millió háztáji és kisegítő gazdaság működik. Földterületük mintegy 8 millió hektár. Ebből több mint 6 millió hektár a szántóföld, s legalább 1,7 millió hektár a szőlő és gyümölcsös. Bruttó terme-

lésük olyan mértékű, hogy lényegesen befolyásolja az ország élelmiszermérlegét.

A Szovjetunió bruttó mezőgazdasági termelése 1951–1983 között a 2,7-szeresére, egy főre számítva a kétszeresére nőtt. Ezen belül a növénytermesztés a 2,45-szorosára, az állattenyésztés több mint a 3,2-szeresére bővült. A mezőgazdasági beruházásokat 17-szeresre növelték. A *népgazdaság termelési* állóalapjainak 14%-a jut a mezőgazdaságra.

A bruttó mezőgazdasági termelésben (változatlan áron számítva) a növénytermesztés hányada az 1960. évi 47,1%-ról 1981-ig 43,9%-ra csökkent, az állattenyésztésé nőtt (az európai KGST-tagországok közül csak az NDK-ban és Csehszlovákiában nagyobb a hányada).

A szovjet mezőgazdaság növekedési üteme 1950–1980 között csaknem a kétszerese volt az amerikai mezőgazdaságénak, az ország bruttó mezőgazdasági termelése az 1950. évi 60%-kal szemben ma már 83%-át teszi ki az Egyesült Államokénak.

A növénytermesztés a hatvanas évekig döntően extenzív módszerrel folyt. A vetésterület azóta csak kevéssé nőtt, a hektárhozamok átlagosan kb. 50%-kal emelkedtek, de még mindig alacsonyak. 1976–1980 között évi átlagban a gabonafélék hektárhozama 16 mázsa (európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb), a rizsé 39,3 mázsa (KGST-viszonylatban a legmagasabb), a kukoricáé 32,2 mázsa (európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb), a gyapoté 29,3 mázsa (a világon a legmagasabb), a cukorrépáé 237 mázsa, a burgonyáé 117 mázsa, a gyöktakarmányoké 236 mázsa (mind a három hozam az európai KGST-átlag alatt), a szőlőé 634 mázsa (a KGST-átlag felett volt). Az egyes növényi termékek egy főre jutó termelése (1976–1983): szemes terményekből 785 kg (európai KGST-átlag, jelentősen meghaladja az EGK-átlagot, kb. 50%-kal, alacsonyabb az Egyesült Államokénál); kukoricából 37 kg (az európai KGST-átlag alatt, jelentősen alacsonyabb az EGK-átlagnál); cukorrépából 340 kg (európai KGST-átlag, meghaladja az EGK-átlagot, háromszorosa az amerikai szintnek); burgonyából 316 kg (európai KGST-átlag,

két és félszer több az EGK-átlagnál, több mint négyszerese az amerikai szintnek); zöldségfélékből 101 kg (az európai KGST-átlag alatt); gyümölcsből és szőlőből 58 kg (az európai KGST-átlag alatt). 1982-ben a háztáji és kisegítő gazdaságok termelték a napraforgó 2%-át, a burgonya 63%-át, a zöldség 32%-át, a gyümölcs 54%-át, a szőlő 18%-át. Az egy főre jutó termelés (és a bruttó termelés is) 1981–1983 között zöldségből, szőlőből, gyümölcsből és ipari növényekből (kivéve a cukorrépát) jelentősen nőtt, a többi növény termesztése az 1976–1985. évi átlaghoz képest 3 év átlagában csökkent. Az ötéves terv előirányzata szerint 1981–1983 között évi átlagban 239 millió tonna gabonát kellett volna termelni az 1976–1980-as időszakban elért 205 millió tonnás átlaggal szemben (16 mázsáról 18,7 mázsára emelve a hektárhozamot). Cukorrépából 100–103 millió tonnás évi átlagos termelést irányoztak elő az 1976–1980. évi 88,4 millió tonnával szemben. Az átlagos termés 1981–1983 között 71,4 millió tonna volt.

A szovjet mezőgazdaságnak az óriási beruházások ellenére nem sikerült csökkenteni a termésingadozásokat (ezek az állattenyésztésre és az élelmiszeriparra is kedvezőtlenül hatnak). 1976–1980 között az összes mezőgazdasági beruházás egyötödét fordították meliorációra, ebben a tervidőszakban 25%-kal többet fordítanak erre. Az öntözött és lecsapolt földek nagysága 1975-ben 35 millió hektár (a szántóterület 15%-a), az öntözött terület 20–21 millió hektár. Ezek a földek adják ma a bruttó mezőgazdasági termelés egyharmadát. Az 1982 májusában elfogadott élelmiszérprogram újabb nagyszabású kiegészítő intézkedéseket irányzott elő, s az SZKP KB 1984 októberi plénuma célul tűzte ki, hogy az ezredfordulóig a jelenlegi 50%-át kitevő újabb földterületen végeznek talajjavítást. Az ország déli részében, a Moldovai SZSZK-ban, Ukrajnában, a Volga-vidéken és Észak-Kaukázusban kívánnak kialakítani öntözéses művelésű hatalmas gabona- és takarmánytermesztő övezeteket. Ezt szolgálná a Volga vizének odavezetése, majd a nagy szibériai folyók vizének elvezetése Közép-Ázsia, Kazahsztán, az Urál és Nyugat-Szibéria földjeire.

Az 1981–1985. évi tervvel egyidejűleg elfogadott távlati feladatokban az 1986–1990-es időszakra évi átlagban 250–255 millió tonna szemes termény, 37–39 millió tonna zöldség (1981–1983 között 28,7 millió tonna termett), 14–15 millió tonna gyümölcs termelését irányozták elő (1981–1983 között kb. 12 millió tonna).

Az állattenyésztés mutatói többnyire viszonylag alacsonyak, illetve közepesek (1981. évi adatok, és csak a kolhozokra és szovhozokra vonatkoznak). Az átlagos szarvasmarhavágósúly 100 kg (európai KGST-átlag), az átlagos tejhozam 2165 liter (az európai KGST-átlag alatt); a tojótyúkok átlagos hozama 201 db (európai KGST-átlag); gyapjúhozam 3,1 kg (az európai KGST-átlag alatt).

Az állati termékek egy főre jutó termelése a Szovjetunióban (1983): hús és zsír (vágósúlyban) 59 kg (európai KGST-viszonylatban a legalacsonyabb, az amerikainak a fele); tej 354 liter (európai KGST-átlag, kevesebb az EGK-átlagnál, magasabb az amerikai szintnél); tojás 271 db (az európai KGST-átlag alatt; valamivel több az EGK-átlagnál, alacsonyabb az amerikai mutatónál).

Az állattenyésztés mutatói 25–50%-kal nőttek 1960–1980 között. A szarvasmarha-állomány kb. 60%-kal, a sertésállomány kb. 50%-kal, a juhállomány nem egészen 10%-kal, a baromfiállomány a kétszeresére nőtt, s 1983-ban a hústermelés csaknem kétszerese, a tejtermelés több mint másfélszerese, a gyapjútermelés több mint 1,3-szerese, a tojástermelés 3-szorosa volt az 1960. évinek.

1980 elején a falusi háztartások fele nem tartott szarvasmarhát, és egyharmaduk tart sertést. Mindemellett a háztáji és kisegítő gazdaságokra a szarvasmarha-állomány 20,1%-a, a sertésállomány 19,4%-a, a juhállomány nem egész 18%-a jutott. A háztáji és kisegítő gazdaságok hányada 1940-től a hústermelésben 72%-ról 30%-ra, a tejtermelésben 77%-ról 30%-ra, a tojástermelésben 94%-ról 31%-ra csökkent.

A növénytermesztés és az állattenyésztés 1990. évi hosszú távú céljainak eléréséhez a számítások szerint 1980–1990 között 50%-kal növelnék a mezőgazdaság termelési állóalapjait,

60%-kal gépesítését, 70%-kal műtrágyaellátását és 23–25 millió hektárra az öntözött földterületet.

A mezőgazdaság gépesítésében a kombájnellátottságot tekintve a Szovjetunió eléri az Egyesült Államokat. Az egy traktorra jutó szántóföld azonban az amerikai 41 hektárral (1980) szemben még mindig 82 hektár (1983). Ha a mezőgazdaság általános kemizálásában nem is, de a műtrágya-felhasználásban már utolérte a Szovjetunió az Egyesült Államokat. Mindkét országban viszonylag kevés az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás (1983), az Egyesült Államokban 104 kg, a Szovjetunióban 102 kg (az európai KGST-átlag alatt).

A Szovjetuniónak van ma a világ legnagyobb halászflottája.

Jelentős népgazdasági súlya van az erdőgazdaságnak is. A világ erdőállományának több mint az egyharmada a Szovjetunióé.

KÖZLEKEDÉS

A közlekedésfejlesztés a legnagyobb hangsúlyt a szibériai és távol-keleti, valamint az északi körzetekre helyezi, a termelőerőket ott gyorsított ütemben fejlesztik (a legjelentősebb a nyugat-szibériai vasútépítés és a BAM).

Az ország teherforgalma 1951–1983 között megkilencszereződött, miközben a nemzeti jövedelem a 9,6-szeresére, a bruttó ipari termelés a 14-szeresére nőtt. A személyforgalom 1960–1983 között a 3,9-szeresére emelkedett.

Az ország működő vasútvonalainak hossza jelenleg (1983) 143 500 km, s a világon csak az Egyesült Államok előzi meg (majdnem a kétszerese). Területének minden ezer km^2-ére azonban átlagosan csak 6,4 km vasútvonal jut (a vonalsűrűség ötöde – tizenötöde az európai KGST-tagországokénak, tizenegyedrésze az EGK-átlagnak és nem egészen egynegyede az Egyesült Államok vonalsűrűségének). A villamosított vasútvonalak hányada 32,6% (európai KGST-viszonylatban Bulgária után a legnagyobb, valamivel nagyobb az EGK-átlag-

nál és sokszorosa az Egyesült Államok megfelelő mutatójának).

Az autóutak hossza 1,012 millió km (ebből 776 000 km szilárd burkolatú), 1000 km^2-re 45 km autóút jut (egyhatoda - egytizenkettede az európai KGST-tagországok megfelelő mutatójának). Az ország területéhez viszonyítva még nem kielégítő aszfalt- és betonburkolatú úthálózat kiépítésének ütemét fokozatosan gyorsítják, hogy enyhítsék a közúti teherszállítás és az úthálózat egyenlőtlen fejlődése között kialakult aránytalanságot (pl. 1950–1975 között a teherautó-fuvarozás teljesítménye 17-szeresre, míg az úthálózat hossza csak 3,7-szeresre növekedett).

A belvízi hajóutak hossza (1981) 140 000 km (13-szorosa a kis európai KGST-tagországokénak), a legnagyobb a világon.

A tengeri kereskedelmi flotta űrtartalma kb. 23 millió BRT, a hatodik legnagyobb a világon. A szovjet kereskedelmi flotta hajóinak nagyobb része nemrég épült, s felszereltsége, műszaki színvonala a legkorszerűbb. A hetvenes években főként a konténerszállítás fejlesztése került előtérbe. Bővítették és korszerűsítik a kikötőket, a távol-keleti Vrangel-öbölben hatalmas új kikötő épül ki.

A Szovjetunióban a második világháború után a repülőgép tömegközlekedési eszközzé vált. Az Aeroflot a világ legnagyobb forgalmat lebonyolító légiforgalmi társasága (mintegy 30% jut rá a világ légi forgalmából) és a legnagyobb a gépparkja is. A Szovjetunió a belföldi légi közlekedési útvonalak hosszát (több mint 650 000 km) tekintve a világon az első helyen áll. A belföldi járatok 3500-nál több települést kötnek össze. Az északi, ritkán lakott területeken és a hegyvidékeken az egyik legelterjedtebb szállítóeszköz a helikopter. Az Aeroflot nemzetközi útvonalainak hossza megközelítően 270 000 km (KGST-viszonylatban messze a legnagyobb). A Szovjetunió légi teherforgalma világviszonylatban a második helyen áll.

A leggyorsabban fejlődő teherszállítási ág a csővezetékhálózat, amely a kőolaj- és gáztermelés területi változásaihoz igazodott, s napjainkra egyesített országos kőolaj- és gázveze-

tékrendszerré fejlődött. A Szovjetunió távolsági csővezeték-hálózatát túlnyomórészt az elmúlt másfél-két évtizedben hozták létre a legkorszerűbb technológiával, s ezért szállítóképessége a legnagyobb a világon. Import céljából közösen épített vezetékekkel a szomszédos szocialista országok is csatlakoztattak vezetéket ehhez a rendszerhez. Ezen a vezetékrendszeren jut el a gáz hosszú lejáratú szerződések keretében Olaszországba, az NDK-ba és Franciaországba is, amelyek csőszállítással járultak hozzá a gázvezeték építéséhez. A Szovjetunió kőolajvezetékeinek hossza 1983-ban 77 000 km volt. Ennél csak az Egyesült Államok kőolajvezeték-hálózata hosszabb (kb. 280 000 km). A szovjet kőolaj- és gázvezetékek együttes teljesítménye 1984-ben 2367 milliárd tonnakilométer volt.

A jelentős fejlődés ellenére az utóbbi években a közlekedés a szovjet gazdaság számos fórumon tárgyalt egyik „szűk keresztmetszetévé" vált. A szállításban a „legszűkebb keresztmetszet" a vasút. A szállítási kapacitások elégtelenségéhez nagymértékben hozzájárul az energia- és nyersanyagbázis keletre tolódása. Az előző ötéves tervidőszakban az áruszállítás a tervezett 32%-kal szemben 18,7%-kal nőtt, s a vasúti áruszállításban a munkatermelékenység az előirányzott 20%-kal szemben 0,5%-kal emelkedett.

A mostani ötéves terv kongresszusi irányelveiben a vasútfejlesztési beruházások 30%-os emelése, a vasúti áruszállítás 14–15%-os, a közúti áruszállítás 40%-os, a tengeri áruszállítás 8–9%-os, a folyami áruszállítás 19–20%-os növekedése szerepel. A közlekedés egész teherforgalma 3 év alatt 6,4%-kal, a vasút teherforgalma 4 év alatt 5,9%-kal nőtt.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

A szovjet állam fennállásának hat és fél évtizedéből 17 év háborúval és a tönkretett népgazdaság helyreállításával telt el.

Az egy főre jutó reáljövedelem viszonylag gyors ütemben emelkedett, s 1980-ban 2,3-szerese volt az 1960. évinek, miközben a munkások reáljövedelme 89%-kal, a parasztoké

188%-kal nőtt. A reálbér csaknem megkétszereződött ebben az időszakban. A kiskereskedelmi áruforgalom 1951–1980 között 11-szeresére bővült.

Amikor a szovjet állam gazdasági megerősödése lehetővé tette – nagyjából a hetvenes években –, széles körű gyorsított életszínvonal-emelési program megvalósításába kezdtek.

Az 1976–1980. évi X. ötéves terv éves átlagban az egy főre jutó reáljövedelem 3,9%-os (összesen 21%-os) növekedését és 550 millió m^2 lakás építését irányozta elő.

Az 1981–1985-ös időszakra megállapított életszínvonal-célkitűzések valamivel alacsonyabbak, mint amilyeneket az előző időszakban ténylegesen elértek. Mivel azonban a nemzeti jövedelem növekedési előirányzata ehhez képest viszonylag még alacsonyabb, relatíve nagyobb hangsúlyt kapott a népjólét növelése. A X. ötéves terv központi célkitűzése a lakossági pénzbevételek, a kiskereskedelmi áruforgalom s a fizetett szolgáltatások kiegyensúlyozott fejlesztése az alapvető fogyasztási cikkek kiskereskedelmi árstabilitásának biztosítása mellett. A béralap emelkedését a termelékenységhez kötötték. Ennek megfelelően a terv a mezőgazdasági termékek és a fogyasztási cikkek termelésének gyorsítását (öt év alatt 12–14%, illetve 27–29%), a társadalmi fogyasztási alapok növekedésének némi lassulását (20%), a bérnövekedés ütemének visszafogását (13–16%), a kolhoztagok közös gazdaságból eredő jövedelmének gyorsabb növelését (20–22%) irányozta elő, hogy ily módon 15–18%-kal emelkedjen az egy főre jutó reáljövedelem az előző időszakban elért 17%-hoz képest. Ehhez a kiskereskedelmi áruforgalomnak az előző időszak 24%-os tényleges növekedésénél valamivel kisebb, 23%-os növekedését tervezték. A lakásépítés előirányzata az előző időszakban elért tényleges teljesítés: 530 millió m^2.

Az ötéves tervidőszakban 4 év alatt a munkások és alkalmazottak átlagbére 10,8%-kal, a kolhoztagok közös gazdaságból eredő jövedelme 20,2%-kal, az egy főre jutó reáljövedelem 10,8%-kal (ez utóbbi a tervezettnél kisebb mértékben) emelkedett. A kiskereskedelmi áruforgalom az 5 évre tervezett 23%-hoz képest 12%-kal bővült. A lakossági szolgáltatá-

sok bővülési üteme a tervezett 7,5%-hoz képest 6,5%-ra becsülhető 4 év átlagában.

A munkás-alkalmazott átlagbér 1984-ben 185 rubel (legmagasabb az építőiparban – 224 rubel, legalacsonyabb a kereskedelemben – 143 rubel és a mezőgazdaságban – 168,5 rubel), az átlagjövedelem pedig (társadalmi juttatásokkal együtt) 260 rubel volt (1 rubel – 17,70 Ft). A kolhoztagok közös gazdaságból származó egy főre jutó havi átlagos jövedelme 145 rubelt tett ki. Szovjet becslések szerint a háztáji gazdálkodásból származó jövedelmük ennek egynegyedére tehető.

A főbb élelmiszerek és közfogyasztási iparcikkek egy főre jutó fogyasztása 1960–1981 között 25–100%-kal nőtt. Ma az egy főre jutó fogyasztás húsból és húsárukból 52,7 kg (az európai KGST-átlag alatt); halból és haltermékekből 17,9 kg (KGST-viszonylatban messze a legnagyobb); tejből és tejtermékekből 186 kg; tojásból 245 db, (valamennyi európai KGST-átlag); cukorból és édesipari árukból 43,9 kg (az európai KGST-átlag felett); pékárukból (lisztre átszámítva) 138 kg (KGST-viszonylatban Bulgária után a legnagyobb); zöldségből 98 kg; gyümölcsből 48 kg (mindkettő az európai KGST-átlag alatt); burgonyából 105 kg (európai KGST-átlag); szövetből 35.2 m^2 (európai KGST-átlag); kötszövött árukból 8,6 db (az európai KGST-átlag alatt); cipőből 3,2 db (az európai KGST-átlag felett).

A tartós fogyasztási javak 1000 lakosra jutó állománya (1981): hűtőgép 262 db; mosógép 205 db (mindkettő az európai KGST-átlag alatt); tv-készülék 212 db (európai KGST-átlag); rádiókészülék 261 db (az európai KGST-átlag alatt); személygépkocsi 20 db (az európai KGST-átlag alatt).

Erőteljesen növekszik a tartós fogyasztási javak és a jobb minőségű közszükségleti iparcikkek aránya a lakossági kiadásokban. A kommunális szolgáltatások a Szovjetunióban rendkívül olcsók, s árszínvonaluk évtizedek óta változatlan. A lakbérek alacsonyak. Olcsó a helyi és a távolsági közlekedés is. Nem magasak az éttermi és közétkeztetési árak sem, olcsók a színház-, hangverseny- és mozijegyek.

A reálbéreknél gyorsabban növekvő társadalmi juttatások körében különösen figyelemre méltó a nyugdíjrendszer fejlődése (ma a Szovjetunió lakosságának csaknem egyötöde nyugdíjas). A nyugdíjkifizetések összege 1960-tól 1981-ig az ötszörösére nőtt. Az átlagnyugdíj az 1960. évi 29 rubelről 60 rubelre emelkedett. A családi pótlék-kifizetések összege megkétszereződött. 1980-tól a dolgozó nők részben fizetett szabadságot kaphatnak a szülési szabadság után a gyermek egy éves korának eléréséig.

Javul a lakáshelyzet. Míg 1918–1940 között összesen több mint egymillió, 1941–1950 között kb. 800 000 lakás, 1951–1955 között már több mint 6 millió, ettől kezdve 1975-ig ötéves időszakonként 11,2–11,6 millió, 1976–1980 között 10,3 millió lakás épült, s így ma már a városi lakosság mintegy 80%-a önálló lakásban lakik.

1960–1980 között az ezer lakosra jutó éves lakásépítés mennyisége (a lakások számát tekintve) és üteme jelentősen meghaladta az Egyesült Államokét, s KGST-viszonylatban is élenjáró volt. A lakások átlagos alapterülete is növekszik (az 1960. évi 42,3 m^2-ről 1983-ban 54,4 m^2-re nőtt, de európai KGST-viszonylatban még mindig a legkisebb). Az 1981–1985. évi terv évente 2 millió, átlagosan kb. 54 m^2 alapterületű lakás felépítésével számolt, s ezt az előirányzatot már biztosan teljesítik. Így évente 7,5 lakást adnak át ezer lakosra számítva, változatlanul többet, mint az Egyesült Államokban, ami KGST-viszonylatban a harmadik helyet (az NDK és Bulgária után), világviszonylatban az élmezőnyt jelenti. Ez idő szerint (1981) az egy főre jutó városi lakásterület 13,3 m^2. A városi lakásállománynak több mint 75%-a van társadalmi tulajdonban. A hetvenes évtizedben országosan a lakásoknak mintegy 75%-a épült állami beruházásokból. Ujabban növelni kívánják a lakásépítő szövetkezetek szerepét. A távlati tervekben az „egy főre egy szoba" igény kielégítése szerepel. Az épülő lakások 35–40%-a már ma is háromszobás.

A Szovjetunió külkereskedelmi forgalmának volumene 1951–1981 között folyó áron több mint a 40-szeresére, változatlan áron a 13,3-szeresére bővült, miközben a társadalmi összterméke 8,9-szeresére nőtt. A külkereskedelmi forgalom növekedése 1971–1980 között folyó áron évi átlagban 15,6%-ot, változatlan áron nem egészen 5%-ot tett ki. Míg a második világháború előtt az export aránya a nemzeti jövedelemhez viszonyítva (exportkoefficiens) 0,8–1% volt, a hetvenes évek közepén elérte a 8%-ot, azóta azonban nem nőtt. 1980-ban a nemzeti jövedelemnek mintegy 13,5–14%-a került cserére. Az export növekedése nagyobb volt az importénál. A Szovjetunió hányada a világ exportjában még mindig elmarad a nagy ipari országokétól, sőt (külkereskedelmének a világátlag mögött maradó volumene növekedési üteme miatt) az 1960-ban elfoglalt ötödik helyről (4,3%), a nyolcadik helyre esett vissza (Olaszország és Hollandia is megelőzte), s a világexportból már csak 3,8%-a jut rá, noha ENSZ-becslések szerint a világ ipari termelésének 20%-át és bruttó nemzeti termékének 11%-át adja. Viszont a KGST-országok kölcsönös kereskedelmében 1960–1983 között exportjának hányada 38,7%-ról 40,6%-ra, importjának hányada 35,8%-ról 37,3%-ra nőtt. Egy főre jutó exportja 1983-ban 249 rubel volt, kevesebb a világátlagnál és mindegyik európai KGST-tagországénál. Ugyanez vonatkozik exportkoefficiensére is.

A Szovjetunió a jövőben nagyobb mértékben kíván bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba.

Növekvő mértékű a szovjet gazdaság nyitása, azaz tervszerűen mind nagyobb méreteket ölt a szovjet népgazdaság bekapcsolódása a világgazdasági cserébe, az ország fokozza exporttermelését, és az importot meghatározott termékszükségletek fedezésének állandó alternatívájaként kezeli. A nemzetközi munkamegosztásba történt erőteljesebb bekapcsolódásának fő iránya az átfogó együttműködés fejlesztése a szocialista országokkal, a szocialista gazdasági integráció elmélyítése.

A szovjet külkereskedelem viszonylati megoszlása (1983 – zárójelben az 1960. évi adatok): szocialista országok 56 (73,2)%, ezen belül a KGST-országok 51,2 (53,1)%; fejlett tőkés országok 30,1 (19)%; fejlődő országok 13,9, (7,8)%. A KGST-hez nem tartozó szocialista országok részarányának csökkenését a Kínával folytatott kereskedelem minimálisra csökkenése, az Albániával folytatott kereskedelem megszűnése, a tőkés országokkal folytatott kereskedelem nagyarányú növekedése idézte elő. A Kínai Népköztársasággal folytatott kereskedelem újbóli növelésére a közelmúltban néhány megállapodás született. A Szovjetunió főbb külkereskedelmi partnerei (1983): NDK 10,5%; Csehszlovákia 8,9%; Bulgária 8,3%; Lengyelország 7,9%; Magyarország 6,3%; NSZK 5,5%; Kuba 4,8%; Finnország 4,1%; Jugoszlávia 3,9%; Olaszország 3,5%; Franciaország 3,2% : Románia 2,6%; Japán 2,3%; India 1,8%; Nagy-Britannia 1,4%.

Az exportban meghatározó szerepük van az anyagoknak és félkész-termékeknek (teljes export 70–80%-a). A KGST-viszonylatú kivitel 60%-a, a fejlett tőkés országokba irányuló kivitel 85%-a a tüzelőanyagokra, az ásványi nyersanyagokra és a fémekre jut. A késztermékek a KGST-országok és a fejlődő országok viszonylatában kb. 20%-kal részesednek az exportból, míg a fejlett tőkés országok csak jelentéktelen hányaddal. Az import áruszerkezete éppen ellentétes az exportéval, és jóval differenciáltabb annál. A teljes import csaknem 40%-a gépekre, egyhetede pedig mezőgazdasági eredetű termékekre, egykilencede közfogyasztási iparcikkekre jut. A KGST-országok részesedése a szovjet gépimportból 1970 óta kis mértékben (66,5%-ról 61,5%-ra) csökkent, a fejlett tőkés országoké valamelyest (31%-ról 34,5%-ra) nőtt. Konvertibilis valutaelszámolású viszonylatban a mezőgazdasági termékek importja 19 év alatt meghaladta a beruházási javak vásárlásának értékét.

A Szovjetunió exportárai a hetvenes években 209%-kal, importárai pedig 164%-kal nőttek, cserearányai tehát 27%-kal javultak. A cserearány-javulás tőkés viszonylatban 40%-

os, KGST-viszonylatban a „csúszó árbázis" hatására 22%-os volt.

A Szovjetunió 1977 óta minden évben nagy aktívummal zárja külkereskedelmi mérlegét. Csak az Egyesült Államokkal szemben van folyamatos mérleghiánya, ezt azonban az EGK-tagországokkal és a fejlődő országokkal folytatott kereskedelmében keletkező aktívum kiegyenlíti. KGST-viszonylatban 1976–1983 között 20,5 milliárd transzferábilis rubel összegű aktívuma halmozódott fel. Hitelegyezményekből keletkezett tőkés viszonylatú nettó adósságát a Nemzetközi Fizetések Bankjának adatai szerint 5,2 milliárd dollárra csökkentette.

Az ötéves tervidőszakra (folyó áron) a külkereskedelmi forgalom összesen 22,5%-os növekedését tervezték. A szocialista országok részarányának 58%-ra kellene növekednie (1983-ban 56% volt). A folyó áras forgalom már 1983-ban 35%-kal meghaladta az 1980. évi szintet.

A külkereskedelem a szovjet népgazdaság egyik fontos ágazatává válik. A különböző társadalmi rendszerű országok kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködését a békés egymás mellett élés anyagi alapjának tekintik. A KGST hosszú távú együttműködési terveinek végrehajtásához is elengedhetetlennek tartják a külkereskedelmi forgalom lendületes növekedését, s főleg az exportlehetőségek bővítését.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, mint a neve is mutatja, államszövetség. A szövetségi köztársaságok saját törvényhozó, végrehajtó és bírósági szervezettel rendelkeznek, maguk határozzák meg népgazdaság-fejlesztési tervüket. Minden szövetségi köztársaságnak saját alkotmánya, címere, zászlaja, himnusza van. A törvényhozó hatalmat legfelsőbb tanácsuk, a végrehajtó hatalmat minisztertanácsuk gyakorolja. Az iskolákban a tanítás a szövetségi köztársaságok nyelvén folyik.

A szovjet alkotmány szerint a szövetség polgárai nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül, a gazdasági, állami, kulturális és a politikai élet minden területén egyenjogúak. A polgárok jogainak bármely közvetlen vagy közvetett korlátozását, vagy előnyökben részesítését faji, nemzeti hovatartozás alapján a törvény bünteti. Ugyancsak büntetéssel jár faji vagy nemzeti felsőbbrendűség, gyűlölet hirdetése.

A szövetségi köztársaságok területe és lakossága (1984)

	Terület km²	Lakosság (ezer főben)
Oroszországi Szocialista Szovjet Szövetségi Köztársaság	17 175 100	141 012
Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság	601 000	50 500
Üzbég Szocialista Szovjet Köztársaság	449 600	17 029
Kazah Szocialista Szovjet Köztársaság	2 745 100	15 500
Belorusz Szocialista Szovjet Köztársaság	207 600	9 807
Azerbajdzsán Szocialista Szovjet Köztársaság	86 600	6 399
Grúz Szocialista Szovjet Köztársaság	69 700	5 134
Tadzsik Szocialista Szovjet Köztársaság	143 100	4 239
Moldovai Szocialista Szovjet Köztársaság	33 700	4 052
Kirgiz Szocialista Szovjet Köztársaság	198 500	3 801

Litván Szocialista Szovjet Köztársaság	65 200	3 506
Türkmén Szocialista Szovjet Köztársaság	488 100	3 242
Örmény Szocialista Szovjet Köztársaság	29 800	3 219
Lett Szocialista Szovjet Köztársaság	63 700	2 569
Észt Szocialista Szovjet Koztársaság	45 100	1 507

AUTONÓM KÖZTÁRSASÁGOK

Az autonóm köztársaságok (egy nagyobb, összefüggően letelepült nemzetiség által lakott terület), legfelsőbb tanácsaik útján maguk döntenek a gazdasági kérdésekről, a kultúra fejlesztéséről, az oktatás szervezéséről. Saját állami zászlójuk és címerük van.

Az OSZSZSZK területén:

Baskír ASZSZK
Burját ASZSZK
Csecsen-Ingus ASZSZK
Csuvas ASZSZK
Dagesztáni ASZSZK
Észak-Oszét ASZSZK
Jakut ASZSZK
Kabardin-Balkár ASZSZK
Kalmük ASZSZK
Karél ASZSZK
Komi ASZSZK
Mari ASZSZK
Mordvin ASZSZK
Tatár ASZSZK
Tuvai ASZSZK
Udmurt ASZSZK

Azerbajdzsán területén:

Nahicseván ASZSZK

Grúzia területén:

Abhaz ASZSZK
Adzsár ASZSZK

Üzbegisztán területén:

Kara-Kalpak ASZSZK

AUTONÓM TERÜLETEK

A kisebb népek autonóm területen élnek. Az autonóm terület egy-egy szövetségi köztársaság részét képezi. Államhatalmi szerveiknek joguk van az oktatás, az igazságszolgáltatás, a gazdaságirányítás megszervezésére, a nemzetiség önálló életének irányítására.

Az OSZSZSZK területén:

Adigej AT
Altáj-hegyvidéki AT
Zsidó AT
Karacsáj-Cserkesz AT
Hakassz AT

Azerbajdzsánban:

Karabah-hegyvidéki AT

Grúziában:

Dél-Oszét AT

Tadzsikisztánban:

Badaksan-hegyvidék AT

A kisebb nemzetiségek önrendelkezési lehetőségeit a nemzetiségi körzet biztosítja.

Az OSZSZSZK területén:

Agaj-Burját NK	Jamal-Nyenyec NK
Burját NK	Komi-Permjak NK
Csukcs NK	Korják NK
Evenki NK	Nyenyec NK
Hanti-Manszijszk NK	Tajmir NK

A Szovjetunióban az államhatalmi szervek a szovjetek (tanácsok). A lakosság közvetlenül választott küldöttek útján gyakorolja a hatalmat. Választó és választható minden 18. életévét betöltött állampolgár. A legalacsonyabb szintű államhatalmi szerv a helyi tanács, majd a körzeti, köztársasági és Legfelsőbb Tanács. A különböző szintű tanácsokban mintegy kétmillió ember vesz részt.

A Legfelsőbb Tanács két házból áll: a szövetségi és a nemzetiségi tanácsból. A szövetségi tanácsba 300 000 választó küld egy képviselőt, a nemzetiségi tanácsba egy-egy szövetségi köztársaság 32, egy-egy autonóm köztársaság 11, egy-egy autonóm terület 5, egy-egy nemzetiségi körzet 1 képviselőt.

A Legfelsőbb Tanács gyakorolja a legfőbb államhatalmi jogokat, saját küldöttei közül választja meg az elnökséget. Az elnökség nevezi ki a Szovjetunió minisztertanácsát, a legfőbb állami bíróság tagjait, a legfőbb államügyészt.

A Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke: Andrej Gromiko.
A minisztertanács elnöke: Nyikolaj Tyihonov.

PÁRT ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Szovjetunió Kommunista Pártja (Kommunyisztyicseszkaja Partyija Szovjetszkovo Szojuza).
Megalakulásának időpontja: 1903 július 17.
Legutóbbi, XXVI. kongresszusa: 1981. febr. 23–márc. 3.
Taglétszáma: 18 117 903 (1983).
A KB fótitkára: Mihail Gorbacsov.
Lapja: Pravda (Igazság).

Szakszervezetek Össz-szövetségi Központi Tanácsa
Taglétszáma: 130 000 000 (1984).

Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség
Taglétszáma: 42 000 000 (1983). Irányítja a Lenini Úttörő Szövetséget.

A Szovjetunióban számtalan tömegszervezet, társadalmi szervezet és mozgalom tevékenykedik. A legnagyobbak: Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társaság, Szovjet Fegyveres Erők Támogatóinak Szövetsége. Külföldi Baráti és Kulturális Kapcsolatok Szovjet Társaságainak Szövetsége, Szovjet Nőbizottság, Szovjet Békevédelmi Bizottság.

VIETNAMI SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

(Nuoc Cong Hoa Xa Hoi Chu Nghia Viet Nam)

Területe: 335 000 km².
Lakossága: 57 000 000 (1983).
Népsűrűsége: 172 fő/km².
A városi és a falusi lakosság aránya: 20:80.
Fővárosa: Hanoi (Ha Noi), elővárosokkal 2 767 000 lakos (1982).
Közigazgatási beosztása: 35 tartomány és közigazgatásilag közvetlenül alárendelt városok: Hanoi, Ho Si Minh-város (az egykori Saigon) és Haiphong.
Hivatalos pénzneme: dong (10 hao = 100 xu).
Hivatalos nyelve: vietnami.

FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI JELLEGZETESSÉGEK

Indokína területileg második legnagyobb országa. Kínával, Laosszal és Kambodzsával határos. Északi területeit a Tonkini-hegyvidék foglalja el, attól délre a Tonkini-medence terül el. A középső területeken a Vietnami-hegység vonulatai húzódnak, közöttük terjedelmes fennsíkok helyezkednek el. A hegység legmagasabb pontja a Phan Si Pan (3143 m). Az ország déli területe alföld, amelynek legszélesebb része a Mekong-delta.

Az ország fő folyói északon a Vörös-folyó, délen a Mekong. Legjelentősebb tavai a Ba Be, a Ho Tay és a Hoan Kiem.

Éghajlata párás. A monszunesők mindkét évszakra jellemzők. A nagy észak–déli kiterjedésű ország egyes területei között számottevő hőmérsékleti eltérések mutatkoznak.

TERMÉSZETI KINCSEK

Az ország főként északon gazdag ásványkincsekben. A legfontosabbak közülük: a feketeszén, az ón, réz, króm és az apatit. A dél-vietnami partok közelében a hetvenes évek elején jelentős olajkészleteket tártak fel.

LAKOSSÁG

A lakosság mintegy 85%-a vietnami, 6% kínai (hoa), a fennmaradó 9% khmer, thai, meo, lao és egyéb, a helyi körzetekben elszórtan élő mintegy 60 nemzetiség.

FONTOSABB TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

Az első vietnami államok Észak-Indokína és Délkelet-Kína mai területén jöttek létre, az i. e. III. és II. század folyamán. Az i. e. századtól az i. sz. IX. századig ezek az államok kínai uralom alatt álltak. A X. század közepétől a XV. századig a Dai Viet nevű állam Délkelet-Ázsia egyik leghatalmasabb birodalma volt. A XV. században az ország északi részén kialakult monarchia a XVII. században már egész Vietnamot magába olvasztotta. A XVIII. század hetvenes éveiben a feudális uralom ellen fegyveres felkelés tört ki, az uralkodó osztály azonban francia segítséggel leverte. A XIX. század elején létrejön a vietnami császárság. A XIX. század második felében Franciaország gyarmatosítja Vietnamot, Kambodzsát és Laoszt - Indokínai Unió néven. A gyarmati sorba került vietnami nép a XX. század első éveitől kezdve szakadatlanul harcolt a gyarmatosítók ellen.

A VIETNAMI DOLGOZÓK PÁRTJA ÉS A VIETNAMI SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI

A párt a húszas években létrejött marxista csoportok egyesüléséből alakult 1930-ban, Indokína Kommunista Pártja néven. A párt megalakításában és az összes indokínai népek felszabadító harcában vezető szerepe volt Ho Si Minh-nek, aki már 1921-ben részt vett a Francia Kommunista Párt megalakításában. A párt Indokína összes kommunistáit tömorítette a francia gyarmatosítók elleni harcra. A part vezetésével forradalmi megmozdulásokra, parasztlázadásokra kerult sor, sőt a fellázadt parasztok szovjeteket alakítottak. A francia gyarmatosítók vérbe fojtották a megmozdulásokat. 1936-ban, amikor Franciaországban népfrontkormány alakult, a párt (fél) legálisan működhetett, és más antiimperialista erőkkel közösen 1937-ben létrehozta az Indokínai Demokratikus Frontot.

1940-ben a fasiszta Németországgal egyuttműködő vichyi kormány kiszolgáltatta Indokínát Japánnak. A vietnami nép függetlenségi harccal válaszolt a megszállásra. 1941 májusában megalakult a Vietnami Demokratikus Függetlenségi Liga (Viet Minh), amely vezette a harcot az ország függetlenségéért. 1942-ben az egész ország területén megmdultak a partizánharcok, és 1944 végére az ország jelentős területeit felszabadították. 1945. augusztus 13-án a Viet Minh vezetésével általános fegyveres felkelés kezdődött. Szeptember 2-án kikiáltották a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Az ideiglenes kormány elnöke Ho Si Minh lett. Az első vietnami országgyűlés 1946-ban államelnökké választotta.

A francia gyarmatosítók már szeptember 23-án támadást indítottak, hogy visszaszerezzék elvesztett gyarmatukat. A jól felszerelt francia csapatok elfoglalták a nagyvárosokat, de a Viet Minh felvette a harcot, és tárgyalásra kényszerítette a francia kormányt. 1946. március 6-án Franciaország elismeri az önálló Vietnami Demokratikus Köztársaságot, amely a Francia Unió tagja marad. A francia gyarmatosítók Del-Viet-

namot sorozatos intézkedésekkel elválasztották Észak-Vietnamtól, és felrúgva a nemrég megkötött megállapodásokat, 1946. december 19-én felújították a háborút a VDK ellen. A harcokat kiterjesztik egész Indokína területére. Ezzel megkezdődött az újabb nemzeti függetlenségi harc. A népi erők 1954 áprilisában Dien Bien Phunál döntő győzelmet arattak a francia megszállók felett, jóllehet ekkor már az Egyesült Államok fedezte a francia hadjárat költségeinek háromnegyedét. A franciák vereségét tárgyalások követik. 1954 júliusában a nagyhatalmak és a harcoló felek részvételével Genfben nemzetközi értekezleten rendezik Indokína helyzetét. A genfi egyezmény Vietnamot egységes államnak tekinti, de ideiglenesen demarkációs vonallal a 17. szélességi fok mentén két részre osztja az országot. Az egyezmény szerint 1956 júliusában általános választásokat kell tartani Vietnam egész területén; nem lehetnek idegen katonai támaszpontok és katonai alakulatok Vietnamban és az ország nem csatlakozhat katonai tömbhöz.

A genfi megállapodásokat követően az Egyesült Államok – amely nem írta alá az egyezményt – fokozatosan beavatkozik a Délen egyre erőteljesebbé váló nemzeti függetlenségi harc leverésébe. Megszegik a genfi megegyezést, kettészakítják Vietnamot, és 1955 októberében kikiáltják a „Vietnami Köztársaságot", ahol jobboldali diktatórikus rendszert vezetnek be.

Északon – a döntően mezőgazdasági jellegű, ipari fejlődésben elmaradt országban – fő feladat lett a mezőgazdaság újjászervezése, az 1953-ban elkezdett földreform folytatása. A földreform során különválasztották a kizsákmányolók két csoportját, a gazdagparasztokat és a földesurakat. Az előbbieket a népi hatalom szövetségesének tekintették, az utóbbiak közül a gyarmatosítók elleni harcban részt vevők földjét kártalanítás mellett kisajátították, a gyarmatosítókkal együttműködő nagybirtokosok földjét viszont elkobozták. 1957-re befejezték a földreformot, a reform során szétosztottak mintegy 800 000 hektár földet több mint 2 millió parasztcsalád között. A földreformmal egyidőben megindult a szö-

vetkezeti mozgalom. Megkezdődött az ipar helyreállítása is, elsősorban a lakosság ellátását szolgáló ágazatokban. Az állam – megfelelő ellenőrzés mellett – jelentős támogatásban részesítette a magánszektort is. Mivel az állami szektor gyorsabban fejlődött, 1957-re az összipari és kézműipari termelésnek mintegy 85%-át adta. Csak ekkor érte el az ország az ipari termelés 1939. évi szintjét.

A párt 1960 szeptemberében ülésező III. kongresszusa megállapította, hogy a VDK, megkerülve a kapitalista fejlődés útját, megkezdheti a szocializmus építését. Erre az időre jelentősen fejlődött a szövetkezeti mozgalom, 1962-ig a parasztgazdaságok 88%-a szövetkezetekbe tömörült.

Az iparfejlesztést befolyásolta, hogy Vietnamban lényegében nem volt nagyüzemi termelés. Ezért az iparosítás fő feladata a szövetkezeti ipar létrehozása volt. Sajátos forma volt a magán–állami vegyes vállalatok létrehozása. A mintegy 2700 kis- és középtőkésnek több mint 90%-a a vegyes vállalatokhoz tartozott. 1960-ra az ipar részesedése a nemzeti jövedelemben 23%-ra nőtt. Ebben az időben az ipari munkásság száma még mindig a lakosságnak csak mintegy 3,4%-át tette ki. A hatvanas évek elején előtérbe került a nehézipar, és ezzel egy időben a mezőgazdaság gyors ütemű fejlesztése. A szocializmus építését azonban félbeszakítja az Egyesült Államok támadása a VDK ellen.

1964-ben az Egyesült Államok haditengerészete és légierői hadüzenet nélkül megtámadják a Tonkini-öbölben a Vietnami Demokratikus Köztársaság hajóit és fokozatosan kiterjesztik a háborút Vietnam egész területére. Az Egyesült Államok rövid idő alatt több mint félmillióra növeli Dél-Vietnamban harcoló csapatainak létszámát, kiegészítve azt ausztráliai, dél-koreai, új-zélandi, thaiföldi és Fülöp-szigeteki zsoldoskatonákkal. A vietnami nép ellen harcoló csapatok létszáma meghaladta az 1,2 milliót. Az Egyesült Államok eszkalációjának költségei a hatvanas évek végén elérik a napi 77 millió dollárt. 1969 közepéig az Egyesült Államok saját adatai szerint a 330 000 km² területű Vietnamra 3 millió tonna bombát dobott. (A második világháború egész tartama alatt a 4 millió km²

nagyságú európai hadszíntérre az angol és amerikai haderő 3 millió tonna bombát dobott le.)

A mérhetetlen pusztítás ellenére a vietnami nép – amelynek két generációja háborúban nőtt fel – fokozta a termelést az iparban és a mezőgazdaságban. 1965 és 1967 között évente 6–8%-kal emelkedett a fontosabb iparágak termelése. Ezen időszak alatt 640-ről 2500-ra nő az olyan termelőszövetkezetek száma, ahol elérik vagy meghaladják a hektáronkénti 5 tonna rizstermelést. (A gyarmati időszakban hektáronként átlag 1,3 tonna rizst termeltek.) Az amerikai agresszió következtében a lakosság súlyos gondok közepette élt. Mégis ellenállt a modern fegyverekkel támadó agresszoroknak. Az ország nagy segítséget kapott a szocialista országoktól, mindenekelőtt a Szovjetuniótól. Ez a segítség még hatékonyabb lehetett volna, ha a Kínai Kommunista Párt vezetői nem bontják meg a szocialista országok egységét. A vietnami nép ellenállása és sikerei, a nemzetközi békeerők nyomása 1968. október 31-én a bombázások átmeneti beszüntetésére kényszeríti az amerikaiakat. Ezzel lehetővé válik a népgazdaság helyreállítása.

1969. január 18-án Párizsban megkezdődnek a tárgyalások a VDK, a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front, az Egyesült Államok és a dél-vietnami bábkormány között.

1969. szeptember 3-án nagy veszteség éri a vietnami népet: meghal Ho Si Minh, aki az első világháború óta vezette a vietnami nép harcát.

1970. november 21-én az Egyesült Államok felújította a VDK elleni légitámadásait, súlyos veszteségeket okozva a polgári lakosságnak. A támadásokat az amerikai kormány azzal indokolta, hogy a VDK lelövi az Egyesült Államok felderítő repülőgépeit. A párt és a kormány felhívással fordult az ország népéhez és hadseregéhez, arra kérte őket, fokozzák éberségüket és forradalmi hősiességüket, s a termelőmunka folytatásával segítsék a Délen küzdő szabadságharcosokat. Az amerikaiak nemcsak a VDK-t támadták, hanem fokozták agressziójukat Laosz és Kambodzsa ellen is.

1971. december 30-án a nemzetközi tiltakozás hatására az amerikai légierő beszüntette a Vietnami Demokratikus Köztársaság területének bombázását, de rövid idő után újra folytatta a bombatámadásokat.

1972. április 17-én az Egyesült Államok fokozza támadásait: bombázza Hanoit és Haiphongot. Világméretű tiltakozó hullám indult el a bombázások miatt. Május 8-án a Nixon-kormány újabb eszkalációs cselekedete: elaknásítja a VDK összes kikötőit és folyóit, és a párizsi tárgyaláson a vietnamiak számára elfogadhatatlan feltételekhez köti a csapatkivonásokat.

Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az Egyesült Államok nem arathat katonai győzelmet. Az amerikai kormány kidolgozta a háború „vietnamizálási" tervét, amelynek lényege, hogy megerősíti a dél-vietnami bábrendszert, kivonja csapatait, de az amerikai befolyás érintetlen marad, mert az általa fenntartott Thieu-kormány biztosítja azt. Ugyanakkor titkos tárgyalásokat kezdett el a VDK kormányával. Le Duc Tho, a Vietnami Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának tagja több fordulóban tárgyalt Kissingerrel, az Egyesült Államok elnökének nemzetbiztonsági tanácsadójával. 1972. október 26-án a VDK kormánya nyilvánosságra hozta az Egyesült Államokkal létrejött megállapodást, és követelte, hogy az amerikai kormány október 31-én írja azt alá. Az amerikai kormány különböző kifogásokkal élve nem írta alá a Vietnami Demokratikus Köztársaság és az Egyesült Államok között létrejött megállapodást. Ugyanakkor meggyorsította a fegyverek – harckocsik, repülőgépek, helikopterek – szállítását a saigoni bábrezsimnek. Az Egyesült Államok, hogy számára előnyösebb helyzetet alakítson ki, B–52-es repülőerődökkel bombatámadásokat zúdított Hanoira és Vietnam többi városára. A vietnami nép azonban visszaverte a támadásokat, a légvédelem sok repülőgépet megsemmisített. E tény, valamint a nemzetközi felháborodás hatására – az Egyesült Államok még saját szövetségeseitől is elszigetelődött – december 30-án felfüggesztették a bombázásokat.

1973. január 27-én Párizsban aláírták a háború befejezéséről és a béke helyreállításáról szóló szerződést. A szerződés teljes egészében megfelelt az 1972 októberében elfogadott egyezmény alapelveinek. Az Egyesült Államoknak semmilyen eszközzel sem sikerült elérnie az igazságtalan békét, nem sikerült elérnie, hogy Vietnam lemondjon a nemzeti önrendelkezés jogáról. Az amerikaiak kénytelenek voltak aláírni azt, amit 1954-ben megtagadtak: hogy Vietnam egy ország és a demarkációs vonal csak ideiglenesen választja ketté. Ugyancsak kénytelen volt elismerni, hogy Dél-Vietnamban két kormány és két hadsereg létezik, és a rendezés csak azok együttműködésével érhető el.

A szerződés, amelyet 1973 februárjában nemzetközileg garantáltak, az amerikai csapatok azonnali és teljes kivonását, a harci cselekmények befejezését és a vietnami kérdés tárgyalások útján történő rendezését rögzítette. Sikertelennek bizonyultak a Thieu-rendszer akadályozó manőverei, a Dél-vietnami Köztársaság ideiglenes forradalmi kormánya a népi felkeléssel összhangban 1975. áprilisára egész Dél-Vietnamot felszabadította.

A győzelem után azonnal szoros kapcsolat létesült a két országrész között. 1975 novemberében került sor az ország újraegyesítését célzó tanácskozásra. 1976 áprilisában összvietnami nemzetgyűlést választottak, június végén a nemzetgyűlés kikiáltotta a Vietnami Szocialista Köztársaságot.

A Vietnami Dolgozók Pártja a két országrész helyzetét mérlegelve arra a következtetésre jutott, hogy az újraegyesítés csak szocialista úton lehetséges. Elhatározták, hogy Délen felszámolják a komprádor nagytőkés burzsoáziát és a feudális nagybirtokot, s ötszektorú gazdaságot alakítanak ki. Az összvietnami nemzetgyűlés megválasztása után Délen is megalakultak a törvényes hatalmi szervek, országosan egyesültek a társadalmi szervezetek, s meggyorsult a társadalmi-gazdasági feladatok teljesítése.

Megkezdődött a városi lakosság áttelepítése az új gazdasági övezetbe, ahol mezőgazdasági termeléssel önmagukat ellát-hatták. 1979-re felszámolták a kizsákmányolás alapjául szol-

gáló földbirtokokat. Megkezdték a mezőgazdasági szövetkezetek szervezését is. Mivel nem járt eredménnyel a kereskedő burzsoázia bekapcsolása a termelő szférába, a feketéző és spekuláló nagykereskedők készleteit elkobozták.

Vietnam belső gazdasági nehézségei nyilvánvalóvá tették, hogy az ország ellátása hatékony nemzetközi segítség nélkül nem oldható meg. A szocialista országok megadtak minden segítséget, Kína azonban kivonta magát a támogatásból, sőt addigi szállítmányait is beszüntette. Jelentős segítséget nyújtott az ENSZ, a Világbank, számos fejlett tőkés ország, India stb., az USA azonban megtagadta az általa ígért és vállalt támogatást.

A békés építőmunka kezdeti szakasza megtorpant, mert Kína ellenséges magatartása, a kambodzsai Pol Pot-rendszer provokációi arra késztették a vietnami kormányt, hogy fegyveres segítséget nyújtson a Pol Pot-rendszer leveréséhez. 1979-ben Kína, válaszul a kambodzsai demokratikus erők győzelmére, támadást intézett Vietnam északi határvidéke ellen. Az agresszor támadását a vietnami fegyveres erők visszaverték, Kína visszavonult.

A szocialista építés nehézségeit fokozta, hogy a termelés visszaesett, a városi lakosság élelmiszerellátását nem tudták biztosítani. A párt és a kormány, elemezve az okokat, melyek gazdasági, társadalmi, ideológiai természetűek voltak és károsan hatottak a párt tevékenységére is, hozzálátott egy sor kiigazítási feladat végrehajtásához. Új gazdaságpolitikát alakítottak ki, amely egyeztetni kívánta az egyén, a termelőegység és az állam érdekeit. A gazdaságfejlesztésben elsőbbséget kapott a mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozó ipar, a lakossági fogyasztási termékek gyártása. Áttértek a tervezésben és az irányításban a háromlépcsős (központi, területi és vállalati) rendszerre. Az iparban és a mezőgazdaságban bevezették az anyagi érdekeltséget. Az új gazdaságpolitika már az első években jelentős eredményeket hozott.

1980 decemberében a Nemzetgyűlés új alkotmányt fogadott el. Az alkotmány rögzítette: a Vietnami Szocialista Köztársaság a proletárdiktatúra állama, amelynek irányítója és

vezető ereje a kommunista párt. Minden hatalom a népet illeti, a nép a hatalmát a választott Nemzetgyűlésen és a népi tanácsokon keresztül gyakorolja. Az alkotmány garantálja az állampolgárok törvényes jogait, védi őket a hatalommal visszaélőkkel szemben, biztosítja anyagi és kulturális jólétüket.

1982 márciusában ült össze a Vietnami Kommunista Párt V. kongresszusa. (A IV. kongresszus 1976-ban határozta el az új nevet a Vietnami Dolgozók Pártja helyett.) A kongresszus önkritikusan elemezte a párt és az ország állapotát, megerősítette, hogy folytatni kell az 1979-ben megkezdett új gazdaságpolitikát. A kongresszus szólt az elért eredményekről is. Leszögezte, hogy az ország túljutott az új szakaszba lépésnél elkerülhetetlen kezdeti nehézségek időszakán.

Vietnam a szocialista közösség mellett elkötelezett ország. Külpolitikájának sarkköve a Szovjetunióval és a szocialista közösség többi országával kialakított együttműködés és szövetség. Ebben látják a haza védelmének, a szocializmus építésének, a nemzeti függetlenség megőrzésének feltételét. Vietnam minden támogatást megad, hogy Laosz és Kambodzsa hasonló feltételek között építhesse az új társadalmi rendszert.

GAZDASÁG

Dél-Vietnam felszabadulásával a vietnami szocialista építés új szakasza kezdődött el, s egyúttal harmadszor kellett újjáépíteni az országot. Az 1974–1975. évi kétéves terv megvalósításával a népgazdaság teljesítménye 1975 végén újra elérte az 1965. évi szintet. Az 1976–1980. évi ötéves tervben az iparosítás szorgalmazását, a lakosság életszínvonalának emelését tűzték ki célul.

Noha a népgazdasági beruházások 52%-kal nőttek, a terv magasra emelt célkitűzéseit nem sikerült teljesíteni. Ebben nagy szerepe volt a sorozatos természeti csapásoknak (tájfunoknak, árvizeknek, aszályoknak) és a fegyveres konfliktusoknak, megtoldva a jelentős kínai gazdasági segítségnyújtás

megszűnésével. Becslések szerint a kínai segélyek és hitelek összege 1954–1964 között 670 millió, 1965–1971 között 1,2 milliárd dollárt tett ki.

A társadalmi össztermék és a nemzeti jövedelem a tervidőszakban az előirányzott 13-14% helyett évente 2,6%-kal nőtt. Ugyanekkor a népesség évi növekedése a tervezett 1,7% helyett 2,7% volt. Így az egy főre jutó nemzeti jövedelem az 1975. évi szinten maradt. A munka termelékenysége csökkent az évi 7,5-8%-os emelkedés helyett.

A KGST-országok változatlanul jelentős segélyekkel és hitelekkel támogatták az országot nehéz helyzetében. Ezek összege Trang Phuong miniszterelnök-helyettes 1984. májusi tájékoztatójának adatai szerint 1,45 milliárd dollárt tett ki, 1976–1980 között. Nguyen Co Thach vietnami külügyminiszter egyik sajtóértekezletének nyilatkozata szerint az országának nyújtott szovjet segítség értéke 1976–1980 között annyi volt, mint az előző 20 évben összesen.

A tőkés országok többsége gazdasági nyomást próbált kifejteni a Vietnami Szocialista Köztársaságra.

A Vietnami Kommunista Párt Központi Bizottságának 1980 augusztusában összehívott plénuma után megkezdődött a korrekciós időszak. Az előző tervcélok megvalósítását 1985-re tolták ki. Az erőteljesebb gazdasági ösztönzés, a reálisabb tervcélok hatására a gazdaság fejlődése kedvező fordulatot vett. 1981–1983 között a nemzeti jövedelem évente átlagosan 6,5%-kal nőtt, s 1983-ban először fedezte a fogyasztási alapot, amelynek egy részét addig a külföldi segítség biztosította.

A Vietnami Kommunista Párt V. kongresszusán hangsúlyozták, hogy – mint a többi szocialista ország tapasztalatai is mutatják – Vietnam gazdasági fejlődését a szocializmusba való átmenet időszakában döntően saját belső erőforrásainak jobb kihasználása határozza meg. Az extenzív fejlesztés lehetőségeit sem aknázták ki, még kevésbé az intenzív fejlesztését.

A Vietnami Szocialista Köztársaság – vietnami vélemény szerint – „a kistermelésből a szocializmusba vezető út első szakaszánál tart, az iparosításnak nagyon a kezdetén levő, fej-

lődő agrár-ipari ország". Az aktív keresők 15,3%-a dolgozik az iparban és az építőiparban (az 1939. évi 2%-kal szemben), a mezőgazdaság foglalkoztatja még mindig az aktív keresők 69%-át (az 1939. évi 90%-kal szemben). Az ipar és az építőipar részesedése a nemzeti jövedelemben 27,7%, a mezőgazdaságé 57,2% (1939-ben ezek az arányok: 8%, illetve 90%). Vietnamban az egy főre jutó bruttó nemzeti termék (195 dollár 1984-ben) az európai KGST-országok átlagának a huszadát sem éri el, Laoszt és Kambodzsát kivéve valamennyi szocialista országénál alacsonyabb. Ha nem kapna segítséget a Szovjetuniótól és a többi fejlett szocialista országtól, akkor nem tudná ilyen ütemben megvalósítani a szocializmusba való átmenetet.

IPAR

Az ország újraegyesítése után a nehézipar elsődleges fejlesztését s a könnyűipar egyidejű fejlesztését tűzték ki célul. Az ipari beruházások ebben az időszakban 30%-kal nőttek. A nehézségek következtében az ipar nem tudta teljesíteni 1976–1980. évi céljait. A mostani ötéves tervben hozzávetőlegesen ugyanezeknek a céloknak az elérését tűzte ki 1985-re (a villamosenergia-termelés 5,5 milliárd kWó; a széntermelés 10 millió tonna helyett 8,5 millió tonna; a cementgyártás 2-2,5 millió tonna; a műtrágya 1,3 millió tonna helyett 0,35-0,40 millió tonna; az acél 300 000 tonna helyett 700 000 tonna; a szövet 450 millió méter helyett 380 millió méter; a cukor 350 000 tonna).

A népgazdaság csökkenő beruházásaiból növekszik az ipar részesedése: 1983-ban elérte a kb. 47%-ot.

A *villamosenergia-ipar*nak és a szénbányászatnak 1985-ig (öt év alatt) 48, ill. 60%-kal kell növelnie termelését, hogy az előző ötéves tervidőszakkal ellentétben biztosítani tudja a bruttó ipari termelés tervezett növekedését és ezen belül egyes energiaigényes ágazatok kiemelt fejlesztését. (Az első három évben a növekedés 20, illetve 24% volt, kevesebb az

időarányosnál.) Kulcsfontosságúnak minősülnek a Szovjetunió közreműködésével épülő újabb erőművek.

A *vas- és színesfémkohászat* (jelentős a kitermelhető ércvagyon) termelése a szükségletektől mindinkább elmarad. Az 1983-ban aláírt szovjet–vietnami komplex gazdaságfejlesztési együttműködési program keretében szovjet közreműködéssel főleg hulladékvasat felhasználó, nem teljes ciklusú, félmillió tonna kapacitású kohászati üzem épül, majd a helyi ércet feldolgozó, másfél millió tonna kapacitású vasmű.

A már vezető iparággá előlépett *gépipar és fémfeldolgozó* ipar hányada az ipar termelésében 1983-ban 21,9%-ot tett ki. A gépipar fő feladata ezekben az években a gép- és járműkarbantartáshoz és javításhoz szükséges alkatrészek gyártása.

A *vegyipar* termelése nem éri el a kívánt szintet. Nem biztosítja a mezőgazdaságnak a szükséges 350 000–400 000 tonna műtrágya megtermelését 1985-ben. (1983-ban még csak 240 000 tonna volt.)

A vietnami ipar hagyományokkal rendelkező korábbi vezető ágazata, az *élelmiszeripar* termelése 1981-ben csak 59%-a volt az 1975. évinek, s 1983-ban kb. az 1975. évi szint 90%-át érte el.

Könnyűipar. A szövetgyártás 1976–1980 között csak 28%-kal nőtt, majd 1981-ben csökkent, s azóta az előirányzott növekedési ütem felét éri el.

Az egy főre jutó ipari termelés mutatói alacsonyak (1983): villamos energia 88 kWó (Magyarország 2404 kWó), szén 130 kg (Magyarország 711 kg); cement 20 kg (Magyarország 397 kg); szövet 4 m^2 (Magyarország 38,5 m^2); bőrcipő 0,9 pár (Magyarország 4,1 pár); cukor 4,6 kg (Magyarország 44,5 kg).

Az ország iparosításához nagyarányú támogatást adnak a szocialista országok. A segítségnyújtás méreteit mutatja, hogy egyedül a Szovjetunió segítségével létrehozott vállalatok Vietnam villamosenergia-termelésének 35, széntermelésének 89, gépgyártásának 76, ón- és apatitkitermelésének 100, kénsav- és szuperfoszfátgyártásának szintén 100%-át adják.

Az ország földterületének 24,9%-át művelik meg (1980), ezen belül 21,6%-án termelnek élelmiszernövényeket (szemes terményeket és hüvelyeseket). Rétnek és legelőnek a földterület 8%-át használják. Az erdők hányada 41,5%.

A szocialista szektorra a megművelt terület kb. 60%-a, a szarvasmarha-állomány 46%-a, a lóállomány 22%-a, a sertésállomány 40%-a és a baromfiállomány 2%-a jut. A szocialista szektoron belül az állami gazdaságok a vetésterület 3%-át művelik, amelyen a mezőgazdasági termékek 6%-át termelik és a mezőgazdasági exportból 20%-kal részesednek.

Az ágazat részesedése a népgazdasági beruházásokból 1975-ben 16,5; 1980-ban 22,8; 1981-ben 27,6% volt.

1975–1980 között sikerült évente átlagosan az 1975. évinél 1,8 millió tonnával (16%-kal) több élelmiszergabonát (szemes termények és hüvelyesek) termelni, az élelmiszerimport évente mégis 1 millió tonna volt. A megművelt földterület 1,8 millió hektárral bővült, az öntözötté 600 000 hektárral, a csatornázott területé 180 000 hektárral és 570 000 hektárnyi erdőt telepítettek. A többi előirányzat teljesítésével azonban messzemenően elmaradtak. Az előirányzatok elérését vagy megközelítését 1985-re tűzték ki célul (élelmiszernövények 19–20 millió tonna, ebből rizs 16–17 millió tonna; sertésállomány 13 millió db az 1980-ra előirányzott 16,5 millió db helyett; szarvasmarha-állomány 5 millió db; halászat 0,73 millió tonna az 1980-ra előirányzott 1 millió tonna helyett).

1976–1980 között a bruttó mezőgazdasági termelés a népesség növekedésénél (évi 2,7%) gyorsabb ütemben nőtt (3,5%). Ezen belül az állati termékek termelésének növekedési üteme (0,6%) lényegesen elmaradt a növényi termékekétől (4,2%).

Az élelmiszernövény-termelés 1981–1983 között éves átlagban 1 millió tonnával nőtt az előző ötévi 200 000 tonnával szemben. Az 1983. évi termelés 17 millió tonna volt, immár elegendő az alacsony szintű önellátáshoz. 1984-ben rekordtermést takarítottak volna be, ha a tájfunok nem okoztak volna jelentős károkat a rizsvetésben. A vetésterület évente legalább

100 000 hektárral bővül. Problémát okoz az ún. kiegészítő élelmiszernövények (hüvelyesek, kukorica, burgonya, zöldségfélék) termelésének a rizs termeléséhez képest nem kielégítő növekedése.

Az egy főre jutó termelés 1982-ben szemes terményekből és hüvelyesekből 295 kg (Magyarországon 1402 kg), burgonyából 7 kg, húsból és zsírból 11 kg (Magyarországon 154 kg), tejbol 0,06 liter (Magyarországon 257 liter), tyúktojásból 23 db (Magyarországon 411 db), gyümölcsből összesen 40 kg (1980). (Magyarországon 1976–1980 éves átlagában 240 kg).

Az ország mezőgazdasága számos nehézséggel küzd. Elsősorban a gépesítés és a kemizálás nem kielégítő színvonala, a szükséges anyagi eszközök hiánya fékezi a növekedés ütemét. 1982-ben 170 hektárra (Magyarországon 96 hektárra) jutott egy (Vietnamban kisteljesítményű) traktor. Az egy hektárra jutó műtrágyafelhasználás 17,2 kg (Magyarországon 288 kg) volt. A vietnami mezőgazdaság gyorsított ütemű fejlesztéséhez a Szovjetunió és a többi KGST-tagállam kedvezményes hosszú lejáratú hiteleket nyújt, s hitelre szánt gépeket és berendezéseket, tudományos és műszaki információkat ad át. Ebből a segítségből Vietnamban – exportcéllal – ösztönzik a déligyümölcsök, a kávé, a tea, a dohány és a zöldségfélék termesztésének növelését, a kaucsukültetvények bővítését.

KÖZLEKEDÉS

Az ország üzemelő vasútvonalainak hossza 1983-ban 3100 km volt. Minden ezer km²-re 10,5 km-nyi vasútvonal (Magyarországon 85 km) és 249 km autóval járható (csak részben szilárd burkolatú) út jutott (Magyarországon 319 km autóút). Az országnak 4 belföldi forgalmat (Da Nang, Hué, Dalat és Can Tho) és 3 nemzetközi forgalmat (Hanoi, Ho Si Minh-város, Noi Bai) lebonyolító repülőtere van. Noi Bai belföldi és nemzetközi forgalmat egyaránt lebonyolít.

A személyforgalom szerkezete eltérő. A közúti szállítás az utasforgalom 57,5%-át, a vasút 33%-át, a folyamhajózás

6,7%-át, a tengerhajózás 0,3%-át, a légi közlekedés 2,5%-át bonyolítja le.

Az újraegyesített ország közlekedésének teljesítményét kedvezőtlenül befolyásolja az üzemanyaghiány, valamint a déli országrész főleg amerikai eredetű közlekedési eszközeinek alkatrészhiánya.

LAKOSSÁGI FOGYASZTÁS

Az 1975–1980-as életszínvonal-emelési célkitűzéseket (a munkások és alkalmazottak reáljövedelmének évi 5,5–6%-os, a parasztság reáljövedelmének évi 2,8–3,7%-os növelése) az ismert okok miatt nem lehetett teljesíteni. A Vietnami Kommunista Párt 1982. évi V. kongresszusának politikai beszámolója hangsúlyozta: „Noha a dolgozó nép életszínvonala még alacsony, tisztában kell lennünk azzal, hogy többet fogyasztunk, mint amennyit megtermelünk."

A lakosság ellátását ez idő szerint a kereslet és a kínálat egyensúlyhiánya jellemzi. A szocialista kiskereskedelemben, mivel jelenleg a szükségletek csak minimális szinten elégíthetők ki, a legfontosabb fogyasztási cikkeket (élelmiszer, cukor, tea, szövetek, ruházati cikkek, szappan stb.) alacsony áron és jegyre adják differenciált normák szerint. Egy munkás havi átlagkeresete most 400–800 dong (1 dong = 1,55 Ft), a közalkalmazottaké az 1982. évi emelés óta is kevesebb (250 dong). A szabadpiacon egy kiló rizs ára 35–40 dong, egy kiló kenyéré 70 dong, 1 kiló sertéshús 130 dong volt 1984-ben. A fejadagjegyre havi 14 kg rizs és 4 kg tészta jut (1984 tavaszán). Húsból a havi fejadag átlagosan 1 kg, cukorból 0,7 kg.

A vásárlóerő és az árualap egyensúlyának közelítésére felülvizsgálták a kiskereskedelmi árrendszert és emelték a mezőgazdasági termékek felvásárlási árát. Bevezették az ún. „kereskedelmi" (a jegyes árukénál magasabb) árakat és néhány fogyasztási cikknél a szabadpiaci árukét leginkább megközelítő ún. „szabályozott" árakat.

Anyagi eszközök és megfelelő építőanyagipari kapacitások hiányában egy másik fontos életszínvonal-mutató – a lakás-

ellátás – sem javul. A rendelkezésre álló szerény lakások bére alacsony, csupán a munkások átlagbérének töredékét teszi ki.

KÜLKERESKEDELEM

Az ország részvétele ma sok tekintetben korlátozott a nemzetközi szocialista munkamegosztásban. A KGST-ben Vietnamot fejlődő országnak lehet tekinteni. Már megszülettek a „Külön intézkedések a KGST-együttműködésre a vietnami napgazdaság gyorsított fejlesztésében" program első eredményei, ennek ellenére az ország megtermelt nemzeti jövedelmének mindössze 5%-a realizálódik a külkereskedelemben.

Vietnam amellett, hogy a KGST tagállama, tagja több nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezetnek, például a Nemzetközi Valutaalapnak, a Világbanknak és az Ázsiai Fejlesztési Banknak. A kambodzsai fejlemények után azonban a fejlett tőkés és a fejlődő országok erőteljesen korlátozták gazdasági együttműködésüket a Vietnami Szocialista Köztársasággal, részesedésük a vietnami külkereskedelmi forgalomban az 1975. évi 53%-ról 1982-ben 19,9%-ra, az exportban 38%-ról 22,8%-ra csökkent. Az így keletkezett űrt a KGST-országok töltötték ki. Ugyszintén visszaesett a KGST-hez nem tartozó szocialista országokkal folytatott kereskedelmének volumene és hányada.

Az ország problémái ellenére hozzájárul Laosz és Kambodzsa társadalmi-gazdasági gondjainak megoldásához. Ez az együttműködés teremti meg egy szorosabb indokínai szocialista gazdasági integráció alapját. Vietnamban hangsúlyozzák, hogy ez az összefonódás és a KGST-együttműködés nem ellentétes, hanem párhuzamosan kibontakozó, egymást kölcsönösen kiegészítő folyamatok.

Vietnam legfontosabb külkereskedelmi partnere a Szovjetunió, amely 1982-ben egymaga közel 64%-kal részesedett az ország külkereskedelmi forgalmából, s ezen belül 80,5%-kal az importból, amely a vietnami gazdaság műszaki megújításának eszköze.

A Szovjetunióból és a többi KGST-országból Vietnam komplett berendezéseket, gépeket, kőolajat és kőolajipari termékeket, vas- és acélárut, gyapotot, iparcikkeket, közszükségleti és fogyasztási cikkeket, gabonát és lisztet importál. KGST-viszonylatú exportjának túlnyomó részét érckoncentrátumok, faipari, könnyűipari és mezőgazdasági termékek, valamint kézműipari cikkek teszik ki. Az egész vietnami export legnagyobb tétele azonban a kitűnő minőségű antracit.

Főbb tőkés partnerei: Svédország, Franciaország, Finnország és Szingapúr. Az Egyesült Államok – a fejlett tőkés országok többségével együttesen – gazdasági embargó alá vonta Vietnamot.

A Nemzetközi Valutaalap adatai szerint az ország külföldi tartozásai 1983 végéig 6 milliárd dollárra duzzadtak (ebből a KGST-országokra 4,5 milliárd dollár jutott), mert újabb hitelek felvételére került sor, továbbá lassult az export növekedési üteme.

A vietnami kormány azért helyez nagy súlyt az export növelésére, hogy fokozatosan csökkenjen, majd – a tervek szerint az évtized végéig – megszűnjék a külkereskedelmi mérleghiány. 1981–1985 között az export értékét 25%-kal kívánják növelni. 1983-ban az import exportfedezete már 51% volt az 1980. évi 35%-kal szemben.

AZ ÁLLAMSZERVEZET FŐBB JELLEMZŐI

Legfelsőbb szerve az egykamarás Nemzetgyűlés.
A végrehajtó hatalmat a Nemzetgyűlésnek felelős minisztertanács gyakorolja.

Az Államtanács elnöke: Tru Ong Chinh.

A minisztertanács elnöke: Pham Van Dong.

PÁRTOK ÉS TÁRSADALMI SZERVEZETEK

Vietnami Kommunista Párt (Dang Cong San Viet-nam).
Megalakulásának időpontja: 1930. február 3.
Legutóbbi, V. kongresszusa: 1982. március 27–31.
Taglétszáma: 1 700 000 (1982).
A KB főtitkára: Le Duan.
Lapja: Nhan Dan (Néplap).

Vietnami Szakszervezeti Szövetség
1946-ban alakult.
Taglétszáma: 3 187 000 (1983).

Vietnami Ifjúsági Szövetség
1946-ban alakult.
Taglétszáma: 5 000 000.

Vietnam Hazafias Frontja
1977-ben alakult.

Vietnami Demokrata Párt
1944-ben alakult.

Vietnami Szocialista Párt
1946-ban alakult.

Egységes Vietnami Parasztszövetség
1977-ben alakult.

Vietnami Nőszövetség
1946-ban alakult.

A szocialista országok együttműködése

POLITIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A szocialista országok közötti új típusú kapcsolatok fokozatosan alakultak ki. E folyamatban fontos állomás volt az igazságos, demokratikus békeszerződésekért vívott közös harc. 1947. február 1-én Párizsban aláírták – többek között – Magyarországgal, Romániával és Bulgáriával a II. világháborút lezáró békeszerződéseket, amelyekben elismerték az érintett országok szuverenitását, területi sérthetetlenségét, és kötelezővé tették a demokratikus fejlődés biztosítását. A második világháború alatt, illetve 1946 és 1950 között a Szovjetunió és a népi demokratikus országok több barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötöttek egymással. E szerződésekben rögzítették a politikai együttműködés új, szocialista elveit, a szerződő felek gazdasági és kulturális kapcsolatainak fejlesztését.

A kölcsönös barátsági, együttműködési és segítségnyújtási szerződések és az ennek nyomán erősödő összefogás nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy visszaverjék az imperialisták kísérleteit a szocialista fejlődés megakadályozására. A szocialista országok egységes fellépése és segítsége a koreai háború idején (1950–1953) az amerikai agresszió visszaverésének egyik döntő tényezője volt.

Az ötvenes évek közepétől újabb lépések történtek a szocialista országok politikai együttműködésének fejlesztésében. 1954–1955-ben ismét rendeződött a viszony Jugoszlávia és a többi szocialista ország között.

1956-ban és 1957-ben megélénkültek a szocialista országok két- és többoldalú kapcsolatai. A Szovjetunió kormánya 1956 októberében nyilatkozatban fejtette ki a szocialista országok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének

elveit. Az egység megszilárdításában fontos szerepet játszott a kommunista és munkáspártok 1957. évi moszkvai tanácskozása, amelyen a szocialista országok vezető pártjai (Jugoszláviát kivéve) nyilatkozatukban összefoglalták a szocializmus építésének közös törvényszerűségeit.

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején a szocialista világrendszer országainak politikai és cselekvési egysége megbomlott. A Kínai Kommunista Pártban a többiektől eltérő, sok vonatkozásban ellentétes politikai és gazdasági stratégia alakult ki. Ennek következtében megromlott Kína kapcsolata a szocialista országok többségével. Hasonló helyzet következett be a hetvenes években Albánia és az európai szocialista országok között.

A szocialista országok kapcsolatainak erősítése a nemzetközi fórumokon történő egyeztetett fellépésük érdekében, valamint országaik közös védelmének biztosítására ezen országok nagyobb csoportja rendszeresen összehangolta érdekeit és fontosabb akcióit. A hatvanas évektől megjelölésükre a szocialista közösség fogalmát használják.

A szocialista közösség szervezeti keretei már korábban, a negyvenes évek végén és az ötvenes évek első felében kialakultak: létrejött a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, KGST (1949) és a Varsói Szerződés Szervezete, VSZ (1955). A hatvanas évek közepétől a politikai együttműködés a kétoldalú megbeszélések mellett mind rendszeresebbé vált, kollektív konzultációk formájában is. A hetvenes években kölcsönösen előtérbe kerult az álláspontok egyeztetése. A kommunista pártok és kormányok képviselői kicserélik egymással a szocialista építésben szerzett tapasztalatokat, egyeztetik álláspontjukat a szocialista építés, a külpolitika fő irányai, a nemzetközi osztályharc legfontosabb kérdéseiben. Hatékonynak bizonyult egyes szocialista országok – Csehszlovákia, Vietnam, Lengyelország – védelmének, e védelem módszereinek és eszközeinek közös meghatározása az ellenforradalmi erők és az imperialista támadások ellen.

A közösség országai törekszenek arra is, hogy a világrendszer többi országával (így mindenekelőtt Jugoszláviával, a

KNDK-val), szoros két- és több oldalú politikai és gazdasági kapcsolatokat építsenek ki. A hetvenes évek második felében és a nyolcvanas évek elején erősödött a közösség kapcsolata az újonnan keletkezett szocialista országokkal (pl. Laosz) és a szocialista orientációjú országokkal. A közösség államai mindent megtesznek annak érdekében, hogy normalizálódjék a kapcsolat Kínával és Albániával.

KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A VARSÓI SZERZŐDÉS

Az európai szocialista országok 1955. május 14-én Varsóban barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést írtak alá. Az egyezményt az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége írta alá. (Albánia 1968. szeptember 12-én kilépett a szervezetből.) A védelmi szerződés aláírására azért került sor, mert az 1949. április 4-én megalakított Észak-atlanti Szerződés (NATO) tagállamai - mindenekelőtt az Egyesült Államok - egyre agresszívabb politikát folytattak és 1955. május 4-én az NSZK-t is teljes jogú tagként fölvették a szervezetbe. Ez fokozta az újabb világháború veszélyét.

A szocialista országok a Varsói Szerződésben az alábbiakban állapodtak meg:

1. Kötelezik magukat, hogy nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az erővel való fenyegetőzéstől, vagy annak alkalmazásától. A nemzetközi vitákat békés eszközökkel oldják meg.

2. Részt kívánnak venni minden olyan akcióban, amelynek célja a nemzetközi béke és biztonság. A többi állammal együtt hatékony intézkedéseket hoznak a fegyverzet általános csök-

kentésére, az atom- és hidrogénfegyver, valamint a tömegpusztító fegyverek egyéb fajtáinak betiltására.

3. A közös érdekeiket érintő minden fontos nemzetközi kérdésben tanácskoznak, különösen akkor, amikor valamelyikük véleménye szerint a szerződésben részt vevő egy vagy több államot fegyveres támadás fenyeget.

4. Ha egy állam vagy államcsoport Európában fegyveres támadást indít a szerződésben részt vevő egy vagy több állam ellen, a többiek minden eszközzel, a fegyveres erő alkalmazását is beleértve, azonnali segítséget nyújtanak a megtámadott országnak vagy országoknak.

5. Megalakítják fegyveres erőik egyesített parancsnokságát; Védelmi képességük megerősítésére egyéb összeegyeztetett intézkedéseket is tesznek.

6. Politikai Tanácskozó Testületet létesítenek.

7. Kötelezik magukat, hogy nem vesznek részt semmiféle koalícióban vagy szövetségben, és nem kötnek olyan egyezményt, melynek céljai ellentétesek a szerződés céljaival.

8. Gazdasági és kulturális kapcsolataik továbbfejlesztése érdekében a barátság és együttműködés szellemében járnak el, kölcsönösen tiszteletben tartva függetlenségüket, állami szuverenitásukat és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvét.

9. A szerződéshez csatlakozhatnak társadalmi és államrendszerükre való tekintet nélkül olyan államok, melyeknek célja a béke és a népek biztonsága.

10. A szerződés húsz évig marad érvényben, de a következő tíz évre is érvényes marad, ha egy évvel a lejárat előtt nem mondják fel. Ha az európai kollektív biztonsági rendszer létrejön és erről szerződést kötnek, a szerződés az általános európai egyezmény hatályba lépésének napján érvényét veszti.

A Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnokává Konyevet, a Szovjetunió marsallját nevezték ki. A jelenlegi főparancsnok Viktor Kulikov marsall. A főparancsnok helyettesei a szerződő államok honvédelmi miniszterei vagy más katonai vezetői. A főparancsnok mellett mű-

ködik a közös fegyveres erők törzskara, melynek tagjai a szerződő országok vezérkarának állandó képviselői. A parancsnokság székhelye Moszkva.

A közös fegyveres erők elhelyezése a szerződésben részt vevő államok területén megegyezés szerint és a kölcsönös védelem szükségleteinek megfelelően történik. A Varsói Szerződés szervezeti felépítése folyamatosan jött létre és jelenleg is alakul, a feladatoknak és a benne részt vevő országok együttműködésének megfelelően.

A Varsói Szerződés legfőbb politikai szerve a Politikai Tanácskozó Testület. Ülésein a tagországok legmagasabb vezetői vesznek részt: az országot vezető pártok első titkárai, illetve főtitkárai és a miniszterelnökök. Elemzik a nemzetközi helyzetet és fontos politikai döntéseket hoznak. A testület szerveként a részt vevő országok megbízottaiból Állandó Bizottság és Titkárság tevékenykedik. Az előbbi a Politikai Tanácskozó Testület részére dolgoz ki javaslatokat, az utóbbi napi ügyekkel foglalkozik.

1969-ben jött létre a Honvédelmi Miniszteri Bizottság. Feladata a Varsói Szerződést érintő események figyelemmel kísérése, tapasztalatok cseréje, a feladatok összehangolása és javaslatok elkészítése a katonai erő fejlesztése érdekében.

Meglakulása óta funkcionál az Egyesített Fegyveres Erők Vezérkara. Feladata a felsőbb szintű katonai döntések realizálása; a kiképzés, a fegyverzet egységesítése és fejlesztése, közös hadgyakorlatok tervezése és vezetése, az esetleges agresszió szétzúzásának megtervezése.

1969-ben szervezték meg a Haditechnikai Koordináló Szervezetet, amely a fegyverrendszerek és technikai eszközök fejlesztését, egységesítését végzi.

A Varsói Szerződés megalakulása után megindult a szervezet kiépítése és együttműködése, a hadtudományi kutatómunka összehangolása. A nemzetközi helyzet éleződése nyomán megegyezések születtek a szovjet csapatok ideiglenes állomásoztatására a Varsói Szerződéshez tartozó néhány országban. 1956-ban és 1957-ben a Német Demokratikus Köztársa-

ság és a Magyar Népköztársaság kormányával született ilyen egyezmény.

E szakaszban történt meg a szovjet hadsereg felszerelése a legkorszerűbb hagyományos és nukleáris fegyverekkel, létrehozták a hadászati rakétacsapatokat, az új típusú, a honi légvédelmi csapatokat (légvédelmi rakéták, vadászrepülők, légvédelmi tüzérség, rádiólokációs felderítési és vezetési eszközök, ellenrakéta-rendszerek, kozmikus védelmi eszközök és szerkezetek), a hadászati légierőt (levegőben utánatölthető, nagy hatósugarú rakétákkal felszerelt gépek), a legkorszerűbb haditengerészetet (víz feletti és tenger alatti egységek), a szárazföldi csapatokat (köztük a harckocsi- és légideszant-egységeket, a gépesített lövész- és tüzércsapatokat, a híradó- és vegyvédelmi egységeket stb.)

A Varsói Szerződéshez tartozó többi ország hadseregeiben – így a Magyar Néphadseregben is – befejeződött a légvédelem teljes korszerűsítése. Jelentős ütemben halad a szárazföldi és más haderőnemek felszerelése korszerű fegyverekkel.

A korszerű haditechnika igényeinek megfelelően elkezdődött a hadseregek új szervezetének kialakítása, a személyi állomány – elsősorban a parancsnoki kar – átképzése és felkészítése a modern háború követelményeire.

GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A KÖLCSÖNÖS GAZDASÁGI SEGÍTSÉG TANÁCSA

1949 januárjában Moszkvában megalakult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, KGST. Alapító tagjai Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szovjetunió. A megalakulás évében csatlakozott a KGST-hez Albánia, amely azonban 1961 végétől nem vesz részt a szervezet munkájában. 1950-ben csatlakozott a szervezethez a NDK, majd 1962-ben Mongólia, 1972-ben Kuba, 1978-ban Vietnam. 1964-től együttműködési szerződést kötött a KGST-vel Jugoszlávia. 1973 óta együttműködési megállapodás van Finnor-

ággal. A hetvenes évek második felében megfigyelői státussal részt vesz a KGST munkájában: Laosz, Angola, Etiópia, a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság, Mozambik és Afganisztán. 1979-től kapcsolat jött létre Kambodzsával is.

A KGST-ben részt vevő, illetőleg a hozzá kapcsolódó, különböző státusú országok száma 1984-ig 18-ra nőtt. A KGST-országok népességének száma megközelíti a 430 milliót. Ezen országok a föld területének 19%-át teszik ki; a föld lakosságának 10%-a él ezekben az államokban. A KGST-országok a világ ipari termelésének mintegy 30%-át adják.

A KGST szervei:

Tanács – tagjai az egyes tagállamok kormányainak vezető képviselői (miniszterelnök vagy első helyettese).

Végrehajtó Bizottság

Terviroda

Titkárság

Állandó bizottságok – a tagországok delegátusaiból alakult testületek. Feladatuk az egyes országok termelési programjainak, népgazdasági terveinek, tudományos kutatásainak koordinálása, a szocialista munkamegosztás fejlesztése. 1972-ben a következő bizottságok működtek: gazdasági kérdések, vegyipari, vaskohászati, színesfémkohászati, kőolaj- és földgázipari, gépgyártási, szénbányászati, villamos energiai, könnyűipari, építésügyi, külkereskedelmi, mező- és erdőgazdasági, geológiai, atomenergiai, élelmiszeripari, tudományos és műszaki kutatási, szabványosítási, statisztikai, rádiótechnikai és elektronikai, végül pénzügyi bizottság. Működnek még műszaki és gazdasági vegyes bizottságok.

A KGST intézményei: Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank, KGST Egyesült Energiarendszere, Szabványügyi Intézet, Vízügyi Vezetők Értekezlete, Közös Vasúti Teherkocsipark Irodája. Barátság Kőolajvezeték Irányító Szerve, Találmányi Hivatalok Vezetőinek Értekezlete, a Hajóbérlést Koordináló Iroda, Vasutak Együttműködési Szervezete, Postai és Távközlési Együttműködési Szervezet, Dubnai Egyesített Atomkutató Intézet.

A KGST tevékenységének kezdetén a fő feladat a tagállamok gazdasági terveinek összehangolása, a távlati tervek egyeztetésének előkészítése volt. A KGST tanácsa 1956-ban kidolgozta az 1960-ig. 1957-ben az 1965-ig terjedő népgazdasagi tervekre vonatkozó együttmúködési irányelveket. Létrejöttek az első állandó bizottságok. 1957-ben kötötték meg a tagországok közötti több oldalú pénzügyi egyezményt.

Az 1958 és 1961 közötti tanácsülések határozatai nyomán 1962–1964-től kezdte meg működését a Barátság-kőolajvezeték. A vezeték összeköti a Szovjetunió nyugati területeit Lengyelországgal, az NDK-val, Csehszlovákiával és Magyarországgal. 1961-ben egyesült a Lengyelország, Csehszlovákia, az NDK és Magyarország nagyfeszultségű villamosáram-gerincvezetéke, ehhez kapcsolódott 1962-ben Ukrajna, 1963-ban pedig Románia energiahálózata. 1964 óta működik a közös vasúti teherkocsipark. 1964-ben alakult meg Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország közös vaskohászati szervezete, az Intermetall, később csatlakozott hozzá Bulgária, az NDK és a Szovjetunió.

A KGST-országok számos kétoldalú szerződéssel fejlesztették népgazdaságukat. Többek között Csehszlovákia Romániában épített földgázzal működő erőművet, és az ebből termelt energiát Csehszlovákiába szállítják. Jelentős az egyezmény Magyarország és a Szovjetunió között a timföld- és alumíniumgyártás terén történő együttműködésről; az NDK és a Szovjetunió között a vegyipar közös fejlesztéséről; Lengyelország és a Szovjetunió között káliműtrágya közös termelésére; Bulgária és Csehszlovákia között golyóscsapágyipari együttmúködésre.

1964. január 1. óta működik a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank, amelyet a KGST-országok a több oldalú elszámolások rendszerének megvalósítására létesítettek. A bank 300 millió rubel részvénytőkéjéből a Szovjetunió 116, az NDK 55, Csehszlovákia 45, Lengyelország 27, Magyarország 21, Bulgária 17, Románia 16, Mongólia 3 millió rubelt jegyzett.

A KGST-országok gazdasági együttműködésében új szakaszt nyitott 1971-ben a XXV. tanácsülés. A résztvevők elfogadták a szocialista gazdasági integráció komplex programját. A program tartalmazza az integráció fejlesztésének alapelveit, útjait és eszközeit. Megjelölte az együttműködés fejlesztésének főbb irányait és feladatait a tervezésben, a tudományban és a technikában, a külkereskedelemben, a valutáris-pénzügyi kapcsolatokban. A program megállapította, hogy a KGST-tagállamok jelentős sikereket értek el a szocializmus, a kommunizmus építésében, a gazdaság, a tudomány és a technika fejlesztésében. A termelőerők magas színvonalra emelkedtek, jelentős mértékben nőtt a tagállamok lakosságának anyagi és kulturális életszínvonala. Erősödött a KGST-tagországok helyzete a világgazdaságban.

A program megerősítette, hogy a szocialista gazdasági integráció fejlesztése az állami szuverenitás, a függetlenség és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, az országok belügyeibe való be nem avatkozás, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös előnyök és kölcsönös segítség alapján valósul meg. A szocialista gazdasági integráció a teljes önkéntesség alapján megy végbe, és nem jár együtt nemzetek feletti szervek létrehozásával. A szocialista országok gazdasági együttműködése a szocialista gazdaságirányítás alapelvein, a tervkoordinációnak, mint az együttműködés alapvető módszere, az áru- és pénzkapcsolatok széles körű felhasználásán nyugszik.

A gazdasági integráció elősegíti minden tagország termelőerőinek gyorsabb fejlődését, a növekvő szükségletek kielégítését fűtőanyagokkal, energiával, nyersanyagokkal, korszerű berendezésekkel, mezőgazdasági termékekkel, élelmiszerekkel és egyéb közszükségleti cikkekkel.

A program megjelöli a gazdasági integráció fejlesztésének főbb útjait: sokoldalú és kétoldalú konzultációk; együttműködés a tervezésben; az ötéves tervek koordinációja; a hosszú távú tervek egyeztetése; tapasztalatcsere. Bővíteni kell a nemzetközi szakosítás és kooperáció területeit, a kölcsönös kereskedelmet, a nemzeti gazdasági szervek közvetlen kap-

csolatát, fejleszteni kell a meglevő nemzetközi gazdasági szervezeteket és újakat kell létrehozni.

A KGST-tagállamok gazdasági fejlettségi színvonalának fokozatos közelítése és kiegyenlítése az egyes országok saját erőfeszítéseinek és forrásainak maximális kihasználása, valamint a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeinek kiaknázása útján mehet végbe. Amennyiben szükséges, az iparilag kevésbé fejlett országok gazdasági életének fejlesztésére az együttműködés előnyös feltételeit állapíthatják meg. Ennek útjai és eszközei: a nemzetközi gyártásszakosítás és kooperáció, a műszaki-tudományos együttműködés, hitelek és ideiglenes preferenciák. A program e tekintetben különleges helyet biztosít a Mongol Népköztársaságnak, a sokoldalú együttműködéstől a térítésmentes segélynyújtásig.

A program tartalmazza a kölcsönös konzultációk tervét a gazdaságpolitika alapvető kérdéseiben, mindenekelőtt olyan témákban, mint a gazdaságpolitika és a tudományos-műszaki politika fő irányai és eszközei, a gazdasági fejlődés döntő tendenciái, az együttműködés, a népgazdaság tervezési és irányítási rendszereinek tökéletesítése, kölcsönös kereskedelem, külkereskedelmi árak, valutáris, pénzügyi és hitelkapcsolatok.

A program tartalmazza a népgazdaság legfontosabb ágazataira és a főbb termékfajtákra vonatkozó hosszú távú tervek koordinációját.

A program meghatározza az ötéves tervek koordinálásának fontosabb irányelveit és feladatait. Ennek során az alábbi kérdéseket vizsgálják és egyeztetik: a tudományos-technikai haladás és a műszaki-tudományos együttműködés fő irányai, a gyártásszakosítás és a kooperáció fejlesztése, ahol célszerű, ott az egyeztetett egységes termékrendszerekre történő áttérés, egyes létesítmények beruházásainak koordinálása, kölcsönös áruszállítások és szolgáltatások nómenklatúrája, volumene és határideje.

A KGST-tagállamok tapasztalatcserét határoztak el a népgazdaság tervezési és irányítási rendszerének tökéletesítéséről. Ennek keretében olyan kérdések szerepelnek, mint a prognózisok kidolgozásának és felhasználásának módszerei,

az állami terv szerepe és funkciói, a központi állami tervezés helye a népgazdaság irányítási rendszerében, a döntéshozatal elvei, gazdasági-matematikai módszerek és modellek kidolgozása és alkalmazása a népgazdasági tervezésben, az anyagi ösztönzés és érdekeltség alkalmazása, a beruházások tervezése, finanszírozása és felhasználása, külgazdasági kapcsolatok. A tudomány és technika területén történő együttműködés fejlesztésére a program szükségesnek tartja többek között egy 10–15 évre szóló műszaki-tudományos prognózis kidolgozását, a kutatások koordinációját, az együttműködés elmélyítését a tájékoztatás, a találmányok és licencek területén, együttműködést a tudományos káderek képzésében.

A program meghatározza az együttműködés főbb területeit és formáit a külkereskedelem területén, beleértve az árképzést is. Ilyen területek: a szocialista világpiac befogadóképességének és stabilitásának növelése, a tagállamok közötti kölcsönös kereskedelem bővítése, a hosszú lejáratú kereskedelmi megállapodások szerepének fokozása, az együttműködés fejlesztése a tagállamok közötti kereskedelemben, az országok kölcsönös gép- és berendezés-értékesítésének fejlesztése, a szocialista világpiac fejlődésére vonatkozó hosszú távú prognózisok kidolgozása, a kölcsönösen szállítandó termékek árának megállapítása és a külkereskedelmi árrendszer tökéletesítésének komplex tanulmányozása. Szerepel a programban a valutáris-pénzügyi kapcsolatok tökéletesítése. Ennek egyik fő feltétele a kollektív valuta (transzferábilis rubel) szerepének megszilárdítása, hogy betöltse a KGST-tagállamok valutájának alapvető funkcióit (értékmérő, fizetési és felhalmozási eszköz).

A programban kiemelkedő szerepet kapott az együttműködés sokirányú fejlesztése az iparban annak érdekében, hogy segítse a munkatermelékenység növelését, az országok gazdasági struktúrájának ésszerű fejlesztését, a természeti kincsek komplex felhasználását, a fejlett technológia kidolgozását és elsajátítását, a termelés és munkaszervezés korszerű formáinak bevezetését.

A komplex program felöleli végül a szükséges szervezeti feladatokat, a tagállamok részvetelének formáit, a nem KGST-tagállamok teljes vagy részleges csatlakozásának feltételeit.

A KGST-tagállamok folytatják a többi országgal fenntartott gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés fejlesztését. Különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak a fejlődő országokkal folytatott minden oldalú gazdasági együttműködés további bővítésének.

1973. június 5–8. között tartották meg a KGST XXVII. ülésszakát. Értékelték a KGST Komplex Programjának végrehajtásában elért eredményeket. Előkészítették az 1976–1980-as évekre szóló népgazdasági tervek koordinációját, különös tekintettel az alapvető nyersanyag- és energiaszükségletek kielégítésére, a szakosítás és a kooperáció fejlesztésére a feldolgozó iparágban. Foglalkoztak a környezetvédelemmel, a közszükségleticikk-ellátással és a valutáris-pénzügyi kapcsolatokkal is.

1974 júniusában, a XXVIII. ülésszakon, Szófiában egyezményt írtak alá az érdekelt tagországoknak az orenburgi gázlelőhely kitermelésében, valamint Orenburg körzetétől a Szovjetunió határáig húzódó gázvezeték felépítésében kifejtendő együttműködéséről.

1974 szeptemberében Faggyejev, a KGST titkára meghívta Ortolit, az Európai Gazdasági Közösség (EGK) Bizottságának elnökét, hogy Moszkvában folytassanak tárgyalásokat a kapcsolat felvételéről.

1974 októberében a KGST-tagországok jegyzékben kérték az ENSZ főtitkárát, hogy vegyék fel az ENSZ-közgyűlés 29. ülésszakának napirendjére a KGST megfigyelői státusának kérdését. Az ülésszak plenáris ülésén határozatban kérték fel a főtitkárt, hogy megfigyelői minőségben hívja meg a közgyűlés ülésszakának munkájában való részvételre a KGST-t és az EGK-t. November 24-én Faggyejev, a KGST titkára bekapcsolódott az ülésszak munkájába.

1975 júniusában a KGST XXIX. ülésszaka Budapesten jó-

váhagyta a tagállamok sokoldalú integrációs intézkedéseinek 1976–1980. évekre szóló egyeztetett tervét.

A XXX. ülésszak 1976-ban, Berlinben hosszútávú célprogramok kidolgozását határozta el.

1976 novemberében az EGK miniszteri tanácsa határozatot fogadott el korlátozott jellegű tárgyalásokról a KGST-vel.

1977 szeptemberében Brüsszelben megkezdődtek a EGK–KGST küldöttségek előzetes tárgyalásai.

1978 júniusában, a XXXII. ülésszakon, Bukarestben felvették Vietnamot a KGST-be. Az ülésszak jóváhagyta az 1990-ig szóló energetikai, fűtő- és nyersanyagipari, mezőgazdasági és élelmiszeripari, valamint gépipari célprogramokat.

1979 júniusában a XXXIII. ülésszak Moszkvában nyilatkozatot adott ki a KGST 30. évfordulója alkalmából. Az ülésszakon foglalkoztak a fogyasztási cikkek iránti ésszerű szükségletek kielégítésének témáival. Határozatot hoztak, hogy a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság megfigyelői minőségben részt vesz a KGST ülésein.

A KGST XXXV. ülésszaka 1981-ben megállapította, hogy a szocialista gazdasági integráció, az intenzív gazdálkodásra történő áttérés, a hatékonyság és a műszaki fejlesztés terén a hetvenes években jelentős előrehaladást sikerült elérni. Az ülésszak arra is rámutatott, hogy a tagországok eközben nem aknázták ki a rendelkezésükre álló valamennyi lehetőséget. Kiemelte, hogy a dokumentumokban előirányzott együttműködési célok a jövőben is megőrzik aktualitásukat.

1982-ben, a KGST XXXVI. ülésszakán, Budapesten általános egyezményt írtak alá a mikroprocesszorok technikai fejlesztésében és széles körű népgazdasági alkalmazásában történő együttműködésről. Megállapodtak az együttműködésről az ipari robotok szakosított és kooperációs gyártásának megszervezésében.

1983-ban, a KGST XXXVII. ülésszakán először vett részt megfigyelői minőségben Nicaragua.

1984. június 12–14-én megtartották a KGST legfelsőbb szintű gazdasági értekezletét. Kuba kivételével a tagországok küldöttségeit a kommunista és munkáspártok első, illetve fő-

titkárai vezették. (Fidel Castro a feszült közép-amerikai helyzet miatt nem vett részt.) A csúcsértekezlet dokumentumot fogadott el a KGST-országok közötti gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés továbbfejlesztésének és elmélyítésének fő irányairól. Deklarációt írtak alá „A béke megőrzése és a nemzetközi gazdasági együttműködés" szorgalmazására. Úgy döntöttek, hogy a jövőben 5 évenként rendeznek felső szintű gazdasági értekezletet.

1984. október 29–31. között Havannában tartotta XXXIX. ülésszakát a KGST. Az ülésszak munkájában részt vettek a tagországok küldöttségei. A KGST és Jugoszlávia kormánya közötti egyezmény értelmében az ülésszakon részt vett Jugoszlávia küldöttsége. Meghívással, megfigyelőként részt vett az Afganisztáni Demokratikus Köztársaság, az Angolai Népi Köztársaság, a Szocialista Etiópia képviselője. Jelen voltak a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság, a Mexikói Egyesült Államok, valamint a Nicaraguai Köztársaság képviselői.

Az ülésszak áttekintette a KGST-országok felső szintű gazdasági értekezletének határozatait és a KGST XXXVIII. (rendkívüli), 1984 júniusában Moszkvában tartott ülésszakán elfogadott határozatok valóra váltásában elért első eredményeket. Egyhangúlag megállapították, hogy a felső szintű értekezleten elfogadott stratégiai irányvonal következetes megvalósítása meghatározó jelentőségű a kölcsönös gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés további bővítése; a testvéri országok sikeres fejlődése; egységük és összeforrottságuk, a világban a KGST-tagországok közössége pozícióinak erősítése szempontjából.

A KGST-tagországok gazdaságának és kölcsönös együttműködése fejlődésének elmúlt évi eredményeit összegezve az ülésszak hangsúlyozta, hogy a szocialista közösség országaiban következetesen érvényesítik a műszaki-tudományos és a termelési potenciált. az összes erőforrások ésszerűbb és hatékonyabb felhasználásának, a népgazdaság műszaki rekonstrukciójának, szerkezete tökéletesítésének, az előállított termékek minősége javításának irányvonalát.

Az ülésszakon megvizsgálták a KGST-tagországok 1986–1990. évi népgazdasági tervei koordinációjának menetét. Megállapították, hogy alapjában véve biztosított a felső szintű értekezleten elért megállapodások megvalósítása.

Az ülésszak jóváhagyólag elfogadta az 1990-ig tartó időszakra és a hosszabb távra előirányzott együttműködést szolgáló, hosszú távú komplex intézkedéseket az energia, a fűtőanyag és a nyersanyagok területén.

A felső szintű gazdasági értekezlet határozatainak megfelelően az ülésszak elfogadta a KGST keretében folyó sokoldalú együttműködés szervezésének további tökéletesítését szolgáló intézkedéseket.

1985. június 25. és 27. között tartották meg a KGST XL. ülésszakát Varsóban. Az állandó tagországokon kívül részt vett Jugoszlávia, valamint Afganisztán, Angola, Etiópia, a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság, Laosz, Mozambik és Nicaragua küldöttsége.

Az ülésszakon – melynek munkájáról közleményt fogadtak el – értékelték mind az eredményeket, mind a problémákat, s ezt az értékelést az ajánlások is tükrözték. Teljes volt az egyetértés abban, hogy jobban ki kell aknázni a szocialista gazdasági közösség szellemi és anyagi lehetőségeit. Áttekintették az ülésszakon az 1986–1990-es népgazdasági tervek összehangolását is. Szó volt a Kuba, Mongólia és Vietnam gazdaságának fejlesztésére teendő intézkedésekről is. Egyetértettek abban, hogy a KGST e három, gyengébben fejlett tagállamát szélesebb körben kell bevonni az együttműködésbe.

Az ülésszak résztvevői megegyeztek abban, hogy a KGST tovább kívánja bővíteni kapcsolatait a fejlődő országokkal, és a világ valamennyi országával hajlandó a kölcsönösen előnyös, egyenjogú együttműködésre.

Bejelentették, hogy a KGST következő, negyvenegyedik ülésszakát 1986-ban Bukarestben tartják meg.

A VARSÓI SZERZŐDÉS SZERVEZETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI:

1955. június 4. Hatályba lép a Varsói Szerződés.

1956. október–november. A szovjet csapatok a Varsói Szerződés értelmében a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kérésére részt vesznek a magyarországi ellenforradalmi csoportok szétverésében.

1958. május 24. A Politikai Tanácsadó Testület ülése. A tanácskozás javaslatot tesz a Varsói Szerződésben és a NATO-ban részt vevő államok megnemtámadási egyezményére.

1961. augusztus 12. A tagállamok kormánynyilatkozata a Nyugat-Berlin határainak rendezésével kapcsolatos NDK-kormányintézkedésekről.

1963. július 26. A Politikai Tanácskozó Testület ülése Moszkvában. A tanácskozáson határozatot fogadtak el az atomfegyver-kísérletek eltiltásáról folytatott tárgyalásokról.

1965. január 20. A Politikai Tanácskozó Testület ülése. A tanácskozás záróközleménye leszögezte, hogy „támogatják a Lengyel Népköztársaságnak azt a kezdeményezését, hogy hívják össze az európai országok értekezletét az európai kollektív biztonságot szolgáló intézkedések megvitatása végett . . .”

1966. július 5. A Politikai Tanácskozó Testület ülése Bukarestben. A tanácskozásról nyilatkozatot tettek közzé az európai béke és biztonság megszilárdításáról, valamint az Egyesült Államok vietnami agressziójáról.

1967. július 7. A Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek új főparancsnoka: Ivan Jakubovszkij, a Szovjetunió marsallja.

1968. március 7. A Politikai Tanácskozó Testület ülése Szófiában. A tanácskozáson nyilatkozatot tettek közzé az USA vietnami agressziójáról és a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról, valamint a Szovjetunió által január 18-án előterjesztett atomsorompó-egyezmény tervezetének támogatásáról.

1968. augusztus 21. A Varsói Szerződés 5 tagállama (NDK, Magyar Népköztársaság, Lengyel Népköztársaság, Bolgár Népköztársaság és a Szovjetunió) fegyveres segítséget nyújtott a csehszlovák népnek a szocializmus védelmében.

1969. március 17. A Politikai Tanácsadó Testület ülése Budapesten. A tanácskozáson döntések születtek a Varsói Szervezet továbbfejlesztéséről. Az értekezletről közleményt adtak ki, továbbá a tagállamok felhívással (budapesti felhívás) fordultak Európa országaihoz az európai biztonság megteremtésére.

1969. október 31. A tagállamok külügyminisztereinek tanácskozása Prágában. A tanácskozás középpontjában az európai biztonsági értekezlet összehívása állt.

1969. december 3–4. Párt- és állami vezetők tanácskozása Moszkvában. A tanácskozásról nyilatkozatot tettek közzé „Véget kell vetni az agressziónak Vietnamban!" címmel.

1970. június 21–22. A külügyminiszterek memoranduma az európai biztonsági értekezlet időszerű kérdéseiről.

1970. december 2. A Politikai Tanácskozó Testület ülése Berlinben. Okmányokat fogadtak el az európai biztonság megszilárdításának és a békés együttműködés fejlesztésének kérdéseiről, az indokínai helyzetről, a Közel-Kelet tartós békéjének és biztonságának megteremtéséről.

1971. február 18–19. A külügyminiszterek értekezlete Bukarestben, az európai biztonság kérdéseivel foglalkozó összeurópai konferencia összehívásáról.

1972. január 25–26. A Politikai Tanácskozó Testület prágai ülésszaka az európai békéről, biztonságról és együttműködésről, az Egyesült Államok indokínai agressziójáról.

1974. április 18-án a Politikai Tanácskozó Testület varsói értekezletén megtárgyalták a résztvevők álláspontjait a közel-keleti helyzet, Vietnam és a chilei események kapcsán.

1975. május 15-én a VSZ-tagországok parlamenti képviselői találkoztak Varsóban a szerződés aláírásának 20. évfordulója alkalmából. Felhívást fogadtak el az alábbi címmel: „Az európai népek békéjéért, biztonságáért, együttműködéséért és közeledéséért."

1976. november 25–26-án a Politikai Tanácskozó Testület bukaresti ülésén javasolta: írjanak alá szerződést a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai, miszerint egymás ellen elsőként nem vetnek be nukleáris fegyvert. (A NATO Miniszteri Tanácsa 1976 decemberében elutasította a javaslatot.)

1977. május 25–26-án Moszkvában ült össze a Varsói Szerződés Külügyminiszteri Bizottsága. Az ülésen az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányával összefüggő kérdéseket vizsgálták.

1977. július 5–6-án tartották meg a tagállamok parlamenti képviselőinek első konzultatív találkozóját Leningrádban. A résztvevők békefelhívással fordultak az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányát aláíró országok parlamentjeihez és parlamenti képviselőihez.

1977. november 29.–december 1. között Budapesten tartotta meg soros ülését a Varsói Szerződés tagállamainak Honvédelmi Miniszteri Bizottsága.

1978. november 22–23-án a tagállamok Politikai Tanácskozó Testülete Moszkvában ülésezett. Nyilatkozatban követelték, hárítsák el azokat az akadályokat, amelyeket a szélsőségesen reakciós imperialista erők állítottak az enyhülés útjába. A nyilatkozat a leszerelési intézkedésekkel összekapcsolva tárgyalta a bizalom erősítését a nemzetközi kapcsolatokban és ennek eléréséért intézkedések sorát javasolta az erőszakról és fenyegetésről való lemondásra.

1979. október 17-én Prágában tartották meg a tagállamok parlamenti képviselőinek konzultatív találkozóját. A résztvevők felhívással fordultak a NATO-tagországok és a világ összes parlamentjéhez. Ebben aggodalmuknak

adtak kifejezést a NATO-országok azon tervével kapcsolatban, hogy amerikai nukleáris rakétafegyverek új típusát szándékoznak telepíteni nyugat-európai területekre.

1980. június 14–15-én a Politikai Tanácskozó Testület ünnepi ülést tartott Varsóban a szervezet létrejöttének 25. évfordulója alkalmából. Felhívást tettek közzé, amelyben javasolják: a világ valamennyi térsége államainak vezetői találkozzanak a közeljövőben – legmagasabb szinten.

1982. október 21–22-én a Külügyminiszterek Bizottsága tanácskozott Moszkvában.

1983. január 4–5-én a Politikai Tanácskozó Testület Prágában tartott ülést. Javasolta: kössenek szerződést, hogy kölcsönösen lemondanak a katonai erő alkalmazásáról. Indítványozták, hogy tartsanak közvetlen megbeszélést a NATO és a Varsói Szerződés tagországai között a hadikiadások csökkentéséről. Nyilatkozatban fejtették ki, hogy az európai biztonság szempontjából a legjobb megoldásnak tekintenék az európai közepes hatótávolságú és taktikai fegyverek felszámolását.

1983. október 24-én Moszkvában, Berlinben és Prágában egyidejűleg hivatalosan bejelentették, hogy a Szovjetunió, az NDK és Csehszlovákia kényszerű ellenintézkedéseket tesz az amerikai rakéták európai telepítése esetére. Ennek alapján az NDK és Csehszlovákia területén megkezdik az előkészületi munkálatokat hadászati-hadműveleti rakétakomplexumok kiépítésére.

1983. november 9–10-én a tagállamok parlamenti elnökeinek konzultatív találkozóját rendezték meg Szófiában. Az európai biztonság és együttműködés megszilárdításával kapcsolatos kérdések szerepeltek napirenden.

1984. január 10. A Varsói Szerződés tagállamai javasolták a NATO-tagállamoknak: mentsék meg Európát a vegyi fegyverektől.

1984. április 19–20-án, Budapesten került sor a Külügyminiszteri Bizottság ülésére. Felhívást intéztek a NATO

tagállamaihoz, hogy működjenek együtt az új közepes hatótávolságú nukleáris rakéták telepítésének leállítása és a már telepített rakéták kivonása, az európai leszerelést célzó intézkedések megvalósítása érdekében. A Varsói Szerződés tagállamai – szólt a közlemény – készek bármikor megkezdeni a javaslatokról a tárgyalást a NATO-tagállamokkal.

1984. május 14. A Szovjetunió honvédelmi minisztériumának közleménye: a Szovjetunió és az NDK kormánya közötti megállapodás értelmében – válaszul az amerikai rakéták nyugat-európai telepítésére – az NDK területén megnövelt hatékonyságú harcászati-hadműveleti rakéták komplexumának telepítésére kerül sor.

1984. május 20. Dmitrij Usztyinov marsall, szovjet honvédelmi miniszter a TASZSZ-nak adott nyilatkozatában közölte, hogy a Szovjetunió megnövelte a nukleáris rakétafegyverzettel felszerelt, az USA partjainál cirkáló szovjet tengeralattjárók számát.

1984. december 3–4-én a VSZ tagállamainak Külügyminiszteri Bizottsága Berlinben ülést tartott. A miniszterek figyelmüket elsősorban az európai helyzet alakulásának szentelték, összefüggésben az általános nemzetközi viszonyok fejleményeivel. Az ülés résztvevői kifejezték aggodalmukat amiatt, hogy Európában és az egész világon továbbra is veszélyes feszültség uralkodik. A résztvevők több javaslatot tettek az enyhülés megteremtése érdekében. Többek között halaszthatatlannak tartották a nukleáris fegyverzetek korlátozására és csökkentésére irányuló konkrét és hatékony intézkedések megtételét, egészen e fegyverzetek teljes megsemmisítéséig.

1984. december 3–5-én ülést tartott Budapesten a VSZ tagállamainak Honvédelmi Miniszteri Bizottsága. A találkozón megerősítették, hogy napjaink bonyolult nemzetközi viszonyai között a béke és a szocializmus ügyének védelmezésében különösen fontos a VSZ tagállamai Egyesített Fegyveres Erői egységének és együttműködésének erősítése.

AZ EGYES SZOCIALISTA ORSZÁGOK KÖZÖTTI SZÖVETSEGI, BARÁTSÁGI ÉS KÖLCSÖNÖS SEGITSEGNYUJTÁSI SZERZODÉSEK KRONOLÓGIÁJA

A szerződéskötés időpontja	*Megújításának időpontja*
1943. december 12. csehszlovák–szovjet	1970. május 6.
1945. április 21. lengyel–szovjet	1965. április 21.
1946. február 27. mongol–szovjet	1966. január 15.
1947. március 10. csehszlovák–lengyel	1967. március 1.
1948. január 16. bolgár–román	1970. november 19.
1948. január 24. magyar–román	1972. február 24.
1948. február 4. román–szovjet	1970. július 7.
1948. február 18. magyar–szovjet	1967. szeptember 7.
1948. március 18. bolgár–szovjet	1967. május 13.
1948. április 23. bolgár–csehszlovák	1968. április 26.
1948. május 30. bolgár–lengyel	1967. április 6.

1948. június 18. magyar–lengyel	1968. május 16.
1948. július 19. magyar–bolgár	1969. július 10.
1948. július 21. csehszlovák–román	1968. augusztus 16.
1949. január 26. lengyel–román	1970. november 12.
1949. április 16. magyar–csehszlovák	1968. június 14.
1957. augusztus 22. mongol–NDK	1968. szeptember 12.
1964. június 12. NDK–szovjet	1975. október 12.
1967. március 15. lengyel–NDK	1977. május 28.
1967. március 17. csehszlovák–NDK	1977. október 3.
1967. május 18. magyar–NDK	1977. március 24.
1967. szeptember 7. bolgár–NDK	1977. szeptember 14.
1968. július 23. bolgár–mongol	–
1984. november 22. magyar–vietnami	–

Tartalom

Előszó 5

Albán Szocialista Népköztársaság 9
Bolgár Népköztársaság 23
Csehszlovák Szocialista Köztársaság 42
Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 70
Kínai Népköztársaság 95
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 120
Kubai Köztársaság 139
Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság 157
Lengyel Népköztársaság 171
Mongol Népköztársaság 202
Német Demokratikus Köztársaság 217
Román Szocialista Köztársaság 250
Szovjetunió. Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége 274
Vietnami Szocialista Köztársaság 324

A szocialista országok együttműködése 343

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZIKRA LAPNYOMDA (85-1750), BUDAPEST · FELELŐS VEZETŐ
CSÖNDES ZOLTÁN VEZÉRIGAZGATÓ · A BORÍTÓ ÉS A TIPO-
GRÁFIA SZÁNTÓ TIBOR MUNKÁJA · MŰSZAKI VEZETŐ BE-
RECZKI GÁBOR · MŰSZAKI SZERKESZTŐ MIKÓCZI VILMOSNÉ
TERJEDELME 23 (A/5) ÍV

28,– Ft

A SOROZAT LEGUTÓBB MEGJELENT KÖTETEI

Mit kell tudni Észak-Európáról?
Mit kell tudni a nőmozgalomról?
Mit kell tudni a Szovjetunióról?
Mit kell tudni a lakásügyi jogszabályokról?
Mit kell tudni az iszlámról?
Mit kell tudni a háborúról és a korszerű hadseregekről?
Mit kell tudni a Vietnami Szocialista Köztársaságról?
Mit kell tudni a magyar külkereskedelemről?
Mit kell tudni a világ kommunista pártjairól?
Mit kell tudni Magyarországról?
Mit kell tudni a magyar agrártermelésről?
Mit kell tudni az 1985. évi népgazdasági tervről?
Mit kell tudni hazánk négy évtizedéről?
Mit kell tudni választási rendszerünkről?

ELŐKÉSZÜLETBEN

Mit kell tudni a KGST-ről?
Mit kell tudni Ausztriáról?